62018

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE BİR KADIN MÜZESİ İÇİN PROGRAM OLUŞTURMA

MÜZECİLİK ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ
Esra Akın
9582007

62018

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı: PROF. TOMUR ATAGÖK

İÇİNDEKİLER
ÖNSÖZ
ÖZET

Sayfa

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ 1
2. KADIN ve KİMLİĞİ 6
3. ANADOLU'DA KADIN 7
4. İSLAMİYET ÖNCESİ ve SONRASI DÖNEMDE TÜRK KADINI 19
5. CUMHURİYET ÖNCESİ ve SONRASI DÖNEMDE TÜRK KADINI 22
5.1. Kadının Durumuna Genel Bakış 22
5.2. Atatürk ve Kadın 29
5.3. Eğitim Dünyasında Kadın 34
5.3.1. Kadının Eğitimi 34
5.3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kadının Eğitimi 35
5.3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Kadının Eğitimi 38
5.3.2. Eğitimde Kadın 40
5.4. Siyaset Dünyasında Kadın 42
5.4.1. Türk Kadınının Siyasal Kimliğinin Oluşumu: Kadın Örgütlenmeleri, Mitingler ve Milli Mücadelede Kadın 42
5.4.2. Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesi 46
5.4.3. Politikada Kadın 51
5.5. Çalışma Hayatında Kadın 54
5.5.1. Türk Kadınının Çalışma Hayatına Girişi 54
5.5.2. Kadının Kamu Sektöründe Çalışmasına İlişkin Yasal Düzenlemeler 59
5.5.3. Kamu ve Özel Sektörde Kadın 60
5.6. Bilim Dünyasında Kadın 61
5.6.1. Türk Kadınının Bilim Dünyasına Girişi 61
5.6.2. Tıp ve Kimya 62
5.6.3. Hukuk 65
5.6.4. Arkeoloji ve Müzecilik 65
5.6.5. Tarih ve Toplumbilim 66

5.6.6. Felsefe 67
5.6.7. Astronomi 67
5.7. Sanat Dünyasında Kadın 68
5.7.1. Türk Kadınının Sanatçı Kimliğinin Oluşumu 68
5.7.2. Sahne Sanatları 69
5.7.2.1. Tiyatro 69
5.7.2.2. Opera 71
5.7.2.3. Sinema 74
5.7.2.4. Bale 76
5.7.3. Müzik 77
5.7.3.1. Klasik Türk Sanat Müziği 77
5.7.3.2. Klasik Batı Müziği 78
5.7.3.3. Çeşitli Müzik Dalları 78
5.7.4. Plastik Sanatlar 78
5.7.4.1. Resim 78
5.7.4.2. Heykel 81
5.7.4.3. Gravür ve Grafik 81
5.7.4.4. Seramik 82
5.7.4.5. Fotoğraf 82
5.7.4.6. Karikatür 84
5.7.5. Edebiyat 85
5.7.5.1. Şiir 85
5.7.5.2. Süreli Yayınlar ve Gazeteler 86
5.7.5.3. Roman, Öykü, Deneme, Çeviri, Eleştiri 87
5.7.6. Mimari 89
5.8. Spor Dünyasında Kadın 91
5.8.1. Türk Kadınının Sporcu Kimliğinin Oluşumu 91
5.8.2. Çeşitli Spor Dalları 91
5.8.3. Olimpiyatlarda Türk Kadın Sporcular 94

İKİNCİ BÖLÜM

6. BİR KADIN MÜZESİ İÇİN KOLEKSİYON ve SERGİLEME ÖNERİLERİ 96

6.1. Koleksiyon ve Seksiyonların Oluşturulması İçin Kriterler ve Yöntemler 96

6.1.1. Değerlendirilmeye Alınan 100 Cumhuriyet Kadını

Adalet Ağaoğlu 1 Yazar 100

Adile Ayda 2 İlk kadın senatör ve elçi 102

Afet İnan 3 Tarih profesörü 104

Afife Jale 4 Dar-ül Bedai'ye ilk çıkan tiyatro sanatçısı 106

Aliye Berger 5 İlk kadın gravür sanatçısı 109

Aycan Önel 6 Atlet 112

Azra Erhat 7 Yazar 114

Bahriye Üçok 8 İslam tarihçisi; siyasetçi 116

Bedia Akarsu 9 Dilbilimci; felsefeci 118

Bedia Muvahhit 10 Tiyatro sanatçısı 120

Behice Boran 11 İlk kadın siyasi parti lideri; sosyolog 124

Belgin Doruk 12 Sinema sanatçısı 126

Belkıs Aran 13 Opera sanatçısı 128

Benal Arman 14 İlk milletvekilerinden 131

Beraat Zeki Üngör 15 İlk kadın hukuk doktoru 133

Berna Moran 16 Edebiyat eleştirmeni 134

Cahide Sonku 17 Tiyatro-sinema sanatçısı; ilk kadın film yönetmeni 135

Cahit Uçuk 18 Yazar 138

Celile Hanım (Uğuraldı) 19 Ressam 140

Emine Semiye Hanım 20 Yazar; eğitimci 142

Eren Eyüboğlu 21 Ressam 143

Esma Deniz 22 İlk kadın hemşire 145

Fahrünnisa Zeid 23 Ressam 147

Fatma Aliye Hanım 24 Yazar; ilk kadın çevirmen ve felsefeci 150

Füreya Koral 25 Seramik sanatçısı 152

Gazi Kara Fatma 26 Kurtuluş Savaşı kahramanlarından 155

Gül Esin 27 İlk kadın muhtar 157

Güzide Lütfü	28	İlk kadın avukat; öğretmen	158
Güzide Noyan (Kalın)	29	Balerin	159
Güzin Duran	30	Ressam	160
Hale Asaf	31	Ressam	162
Halet Çambel	32	Arkeolog, Olimpiyatlara katılan ilk kadın sporcu	164
Halide Edip Adıvar	33	Yazar; eğitimci	166
Halide Ural Türktan	34	Dünyadaki ilk kadın petrol mühendisi	171
Hatı Çıpan	35	İlk milletvekillerinden	172
Işıl T. Koçhisaroğlu	37	İlk kadın savcı	176
İclal Ersin	36	İlk kadın iktisat doktoru ve banka müdürü	174
Jale İnan	38	Arkeolog	177
Keriman Halis	39	İlk Dünya Güzellik Kraliçesi	180
Kevser Hanım	40	Besteci; keman öğretmeni	183
Leyla Asım (Turgut)	41	İlk kadın mimar; İstanbul Festivali'nin ilk düzenleyicisi	185
Leyla Gencer	42	Opera sanatçısı	188
Leyla Saz	43	Besteci; yazar; şair	190
Maide Arel	44	Ressam	193
Makbule Hanım (Atadan)	45	İlk kadın siyasi parti üyesi	195
Melahat Ruacan	46	Dünyadaki ilk kadın yargıtay üyesi	196
Melek Celal Sofu	47	Ressam; heykeltraş; hat sanatçısı	198
Meliha Avni Sözen	48	İlk kadın hatip; yazar; şair; gazeteci	200
Mihri Hanım (Müşfik)	49	Ressam; eğitimci	202
Mualla Eyüboğlu	50	Mimar; restoratör	205
Mübeccel Kıray	51	Sosyoloji ve antropoloji doktoru	208
Müfide İlhan	52	İlk kadın belediye başkanı	210
Müjgan Cunbur	53	Kütüphaneci; yazar	212
Mükerrem Kamil Su	54	Yazar; eğitimci	213
Müzeyyen Senar	55	Ses sanatçısı	215
Naciye Hanım	56	İlk kadın fotoğrafçı	216
Nakiye Elgün	57	Eğitimci; siyasetçi; milletvekili	218
Nazife Güran	58	Piyanist; besteci; eğitimci	219
Nazlı Ecevit	59	Ressam	221
Nermin Faruki	60	Heykeltraş	223

Nezihe Muhittin	61	Eğitimci; yazar; Türk Kadınlar Birliği başkanı	225
Nuvart Hanım	62	Operet sanatçısı	226
Nüzhet Gökdoğan	63	İlk kadın astrofizikçi ve dekan	228
Pakize Tarzi	64	İlk kadın doğum uzmanı ve klinik sahibi	230
Peride Celal	65	Yazar	232
Remziye Hisar	66	İlk kadın kimyacı	234
Saadet İkesus Altan	67	Opera sanatçısı; ilk kadın rejisör; şan pedagogu	236
Sabiha Bengütaş	68	İlk kadın heykeltraş	239
Sabiha Gökçen	69	Dünyadaki ilk kadın askeri pilot	241
Sabiha Rıfat Güreyman	70	İlk kadın voleybolcu; inşaat mühendisi	243
Sabiha Rüştü Bozcalı	71	İlk kadın illüstratör; ressam	245
Sabiha Zekeriya (Sertel)	72	Toplumbilimci; gazeteci; yazar	247
Sabire Aydemir	73	İlk kadın veteriner hekim	249
Saffet Rıza Alpar	74	İlk kadın üniversite rektörü	251
Safiye Ali	75	İlk kadın doktor; eğitimci	252
Safiye Ayla	76	Ses sanatçısı	254
Safiye Hüseyin	77	İlk kadın hasta bakıcı	255
Selma Emiroğlu	78	İlk kadın karikatürist	257
Selma Rıza Hanım	79	İlk kadın gazeteci	259
Semiha Berksoy	80	Tiyatro; opera ve sinema sanatçısı; ressam	261
Semiha Es	81	Foto muhabiri	264
Seniha Sami Moralı	82	İlk kadın uzman müzeci	266
Seniye Fenmen	83	Seramik sanatçısı	268
Seyyan Hanım (Oskay)	84	İlk kadın tango solisti	269
Suada Kağıtçılar	85	Doktor	271
Suat Berk	86	İlk kadın hakim	272
Suat Derviş	87	Gazeteci; yazar; sendikacı	274
Suna Kan	88	Keman virtüözü	277
Süreyya Ağaoğlu	89	Avukat; yazar	279
Şaziye Moral	90	Tiyatro ve sinema sanatçısı	281
Şekibe Galatalı (Ögel)	91	Eğitimci	283
Şevkiye May	92	Tiyatro sanatçısı	284
Şükriye Dikmen	93	Ressam	286

Şükufe Nihal Başar 94 Yazar, eğitimci, hatip 288
Tezer Taşkıran 95 Düşünür; toplumbilimci; eğitimci 290
Toto Karaca 96 Tiyatro; operet ve sinema oyuncusu 291
Yaşar Nezihe Bükülmez 97 İlk kadın toplumcu şair 293
Yıldız Kenter 98 Tiyatro ve sinema sanatçısı; yönetmen 296
Yıldız Moran 99 Fotoğraf sanatçısı 298
Zehra Kosova Durmaz 100 Sendika kurucusu ve yöneticisi 300

6.2. Sergi Tasarımı İçin Model Öneriler 302
6.2.1. Durağan Sergileme Yöntemlerinde Kullanılabilecek Malzemeler 303
6.2.1.1. Objeler 303
6.2.1.2. Fotoğraflar ve Belgeler 305
6.2.1.3. İllüstrasyonlar 305
6.2.1.4. Bilgi Panoları 306
6.2.1.5. Maketler 308
6.2.1.6. Mum Heykeller 309
6.2.1.7. Mankenler 310
6.2.2. Devingen Sergileme Yöntemleri ve Sesli Sunuşlarda Kullanılabilecek Malzemeler 312
6.2.2.1. Film, Video ve Dialar 312
6.2.2.2. Bilgisayarlar 313
6.2.2.3. Ses Kayıtları 314
6.2.2.4. Ziyaretçilerin Dokunarak İnceleyebilecekleri Objeler 314
6.2.2.5. Keşif Çekmeceleri 314
6.2.2.6. Teatral Canlandırmalar 314
6.2.2.7. Sesli Anlatımlar, Seminerler ve Çalışma Grupları 316
6.2.3. Sanatçılar Seksiyonu İçin Bir Koleksiyon Örneği: Semiha Berksoy 317
6.2.4. Semiha Berksoy Koleksiyonunun Sergileme Denemesi 339
6.3. İleriye Yönelik Çalışma Programı İçin Öneriler 342

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ 346
BİBLİYOGRAFYA 354
ÖZGEÇMİŞ 362

ÖNSÖZ

T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce Cumhuriyet'in 70. Yıldönümü ve "İstanbul 1993" etkinlikleri çerçevesinde 1993 yılında İstanbul'da açılan "*Anadolu Kadınının 9000 Yılı*", "*Çağdaşlaşma Yolu'nda Kadın: İlklerden Bir Kesit*" ve "*Cumhuriyet'ten Günümüze Kadın Sanatçılar*" başlıklarını taşıyan "*ÇAĞLARBOYU ANADOLU'DA KADIN*" sergileri, Türkiye'deki çeşitli müze, kitaplık, kuruluş ve kişilerin elinde bulunan eserlerden bir araya getirdiği koleksiyon örneğiyle, ilk kez kronolojik bir bütün halinde, Anadolu kadınının kültür tarihinden bir kesit sunmuştur.

Bu tez, bahsedilen sergilerin bir müzeye dönüştürülerek sürekliliklerinin sağlanması gerektiği düşüncesinden hareketle, "Cumhuriyet Kadını" teması çerçevesinde, dönemin gündelik, sosyal ve kültürel hayatında meydana gelen değişimlerinin kısa anlatımları ışığında, bu değişim ortamında yetişen başarılı kadınlarımızın eserleri ve çalışmalarından oluşturulacak bir kadın müzesinin kurulması çalışmalarının başlatılması yönünde bir koleksiyon ve sergileme önerisi sunmaktadır.

Kendi uzmanlık alanı olan "kadın" ve "müzecilik" konularında bu tür bir çalışma yapmam için beni yönlendiren, araştırmalarını benimle paylaşan, kişi ve kaynaklara ulaşmamı sağlayan, yoğun çalışmaları arasında vaktini ayırarak, önerileriyle sadece yüksek lisans çalışmalarımda değil, gelecekteki çalışmalarım konusunda da bana yol gösteren hocam *Sayın Profesör Tomur Atagök*'e, bana tezimin ilk aşamasından beri her konuda yardımcı olan hocam *Sayın Sedat Göksu*'ya, değerli eleştirileriyle eksiklerimi tamamlayan hocam *Sayın Dr. Fethiye Erbay*'a, değerli vaktini ayırarak yanlışlarımı düzeltip, eksiklerimi tamamlayan ve kıymetli arşivinden faydalanmama izin veren tarihçi, araştırmacı, yazar *Sayın Taha Toros*'a, kendisinin aracılığı olmadan ulaşamayacağım sanatçılarımızla görüşmemi sağlayan Atatürk Kültür Merkezi rejisörlerinden *Sayın Sümeray Arıman*'a, bir kadın müzesi kurulması yolundaki düşüncelerinden faydalanmama izin veren *Sayın Dr. Zehra Toska*'ya, "*Çağlarboyu Anadolu'da Kadın*" sergilerinde yapılan çalışmalarla ilgili açıklamaları için Topkapı Sarayı uzmanı *Sayın Dr. Filiz Çağman*'a, kendileriyle evlerinde görüşme yapmama izin verme nezaketini sunan, arkeolog ve ülkemizi Olimpiyatlarda temsil eden ilk bayan sporcumuz *Sayın Prof. Dr. Halet Çambel*'e, opera sanatçılarımız *Sayın Saadet İkesus Altan* ile *Sayın Semiha Berksoy*'a ve ülkemizin ilk kadın hakimi *Sayın Suat Berk*'e, sporcu kadınlarımız konusunda beni bilgilendiren spor tarihçisi ve yazarı *Sayın Cem Atabeyoğlu*'na teşekkürlerimi sunarım.

Bana eğitimime devam ederken çalışma imkanı sunan *Sayın Ayşe Ataman*'a ve *Sayın Ural Ataman*'a, eşi bulunmaz hoşgörü ve destekleri için özellikle teşekkür etmek isterim.

Esra Akın
1997

ÖZET

Türkiye'de bir kadın müzesi kurulması için koleksiyon ve sergileme programı sunan bu çalışmanın birinci bölümünde, Türk kadınının tarih öncesi çağlardan başlayarak, İslamiyet öncesi ve sonrası ile Cumhuriyet öncesi dönemlerdeki konumu ele alınmış, Cumhuriyet döneminde eşit eğitim ve eşit hukuksal hakların elde edilmesiye birlikte oluşmaya başlayan çağdaş Türk kadını kimliğininin gelişimi incelenmiştir.

İkinci bölümde, çağdaş Türk kadını kimliğinin korunacağı, sergileneceği ve geliştirileceği bir mekan olacak olan kadın müzesinin koleksiyonunun belirlenmesi ve sergilenmesi ile ilgili öneriler getirilmiştir. Bu çerçevede, koleksiyonun oluşturulması için örnek olarak yüz Cumhuriyet kadınının yaşamları ile çalışma ve eserleri değerlendirilmeye alınmış, bu değerlendirmeden yola çıkılarak sergi tasarımı için model önerileri ve ileriye yönelik çalışma programı sunulmuştur.

Üçüncü bölüm, Türkiye'de kadın kültürü ve Türkiye'nin kadın politikası üzerine kısa bir değerlendirme yapılarak sonuçlandırılmıştır.

1. GİRİŞ

Doğu ve Batı uygarlıkları, sosyal, kültürel, ekonomik, sanat, din ve dil yapıları açısından, bir takım ortak çıkış noktaları olmakla birlikte, tarih boyunca farklı karakterler taşımıştır. Buna bağlı olarak, kadına bakış açıları da farklı perspektiflerden olmuş, kadının toplum hayatındaki paylaşımı kültürlere ve zamana göre değişkenlik göstermiştir. Ancak yapılarındaki farklılıklara rağmen, kadının bu paylaşımının, genel olarak tüm zamanlarda, kendi arzuladığı alanların dışında ve ulaşmaya çabaladığı konumun altında kalmış olması ve bu paylaşımın tarihine dair, gerek kapsam gerek sistem açısından yeterli bir belleğin bulunmayışı, Doğu ile Batı tarihlerinin ortak bir özelliğidir.

Doğu ile Batı'nın birleştiği -ve ayrıldığı- kritik bir coğrafyada yer alan, bu nedenle her iki yönde etkilere de açık olan Anadolu topraklarının etnik çeşitliliğinin zenginleştirdiği derin kültürünün kadına ait tarihine baktığımızda karşımıza çıkan tablo da, doğal olarak, aynı durumu sergilemektedir. Anadolu kadınının tarih öncesi çağlardan başlayıp, izleri günümüze kadar ne yazık ki silinerek gelen geçmişine ait kaydın, nicelikçe umulandan az olması gibi günümüz kadınının geleceğe ait beklentilerinin yelpazesini genişletebilecek, birikimiyle onu besleyebilecek ve yönlendirebilecek niteliğe de henüz ulaşamamış olması, Türkiye için bir kadın müzesi koleksiyonu önerisi sunan bu çalışmanın çıkış noktası olmuştur.

Müzelerin, kültür miraslarını toplayarak ve koruyarak, kültürlerin sürekliliğini sağlama sorumluluğunu taşımanın yanısıra, bu enformasyonu çeşitlendirme, değerlendirme, yorumlama ve sunma yöntemleriyle sosyal normların değişmesinde de etkin bir rol oynama şansına sahip olmaları, bir kadın müzesinin kurulması önerisinin amacını açıklamaktadır. Arkeoloji, sanat, tarih, etnografya, doğal tarih, jeoloji, bilim, askeri ve endüstri müzeleri gibi kategorilerde gruplayabileceğimiz diğer müzelerden farklı olarak bir kadın müzesinin amacı, kadına, kendi geçmişine ait özel bir mekan yaratmaktır. Bu mekanda hedeflenen, bir kadın-erkek ayrımcılığıyla, kadını içinde yaşadığı toplumdan soyutlayıp araya sınırlar koymak değil, aksine, yaratıcılığını ve üretkenliğini ortaya koyan özelliklerinden dolayı seçilen orijinal eserlerin ve görsel-işitsel malzemelerin bir araya getirilmesiyle, içinde

yaşadığı dünyaya katkısını belirginleştirmek, dolayısıyla, toplumla olan bağlarını kuvvetlendirmek ve bugüne dek gözlerden kaçan veya kaçırılan geçmişini bir müze kapsamında farkedilir ve sürekli kılmaktır.

Tüm diğer konularda olduğu gibi kadın hakları konusunda da, Türkiye tarihinin en hızlı ve radikal değişikliklerinin yaşandığı Cumhuriyet dönemi, bu tezin odak noktasını oluşturmaktadır. Gerekli yasal düzenlemelerle, yüzlerce yıllık köklü ve kemikleşmiş bir sosyal yapının sınırlarının zorlandığı ve değişimin neredeyse her türlüsüne karşı olan bir toplumun direncinin kırılmaya başlandığı Cumhuriyet dönemi, toplumun azımsanmayacak kadar büyük bir çoğunluğunu oluşturan kadın nüfusunun, toplum hayatına aktif olarak entegre olma sürecinin başladığı bir dönemdir. Bu nedenle, kadının özellikle ekonomik, siyasi, kültürel ve sanatsal alanlarda potansiyelini maksimum düzeyde kullanmaya yönelik girişimlerinin daha önceki hiç bir dönemde olmadığı kadar hızlı ve yoğun bir şekilde yaşandığı ve sonuçlandığı Cumhuriyet yıllarının diğerlerinden ayrı bir kesit olarak incelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

İçeriği, ileride derinleştirilebilecek araştırmalarla ve yeniden düzenlemelerle genişletilmeye her zaman elverişli olan bu çalışmada değerlendirmeye alınan kadınlar, yaşamları ve geride bıraktıklarıyla Türk tarihinin ve kültürünün şekillenmesinde önemli rol oynayan kişilerdir. Kimileri, içinde bulundukları elverişsiz koşullara rağmen mücadeleci kişilikleriyle, kimileri, ailelerinin sosyal, kültürel ve ekonomik konumu itibarıyla kendilerine sunulan imkanları yetenekleri doğrultusunda değerlendirebilen girişimci özellikleriyle, toplum yaşamındaki paylaşımlarının ölçüsünü genel çizginin dışına çıkararak, sıradışı olmayı başarmışlardır. Bu özellikleriyle, feminist söylemlerini ve önyargıları aşma konusundaki mücadelesini belli bir çerçevede sınırlamaması gereken günümüz kadınının perspektifini genişletmesini sağlayabilecek en dolaysız kaynaklardır.

Türkiye'de kadın haklarının elde edilişinin, tarihimizdeki pek çok can alıcı yeniliğin benimseniş şekline benzer olarak, yönetimden gelen hareketlerle desteklendiği hususunu da göz ardı etmeden, elde etmeyi arzuladığı haklar yolunda verdiği mücadele birikimi, Batı'lı kadının zorlu ve acı deneyimlerle dolu birikimi kadar iddialı olmayan Türk kadınının tarihinden örnekler sunarken, objektif bir metod izlenmesi konusunda titiz davranılmış,

seçilen kişi, olay, çalışma ve eserlerin önemleri, etkileri ve temsil ettikleri gerçekler, pratikte yaşananların dışına taşırılmamış, bu seçimlerin bir araya getirilişi ve sunuluşlarında, özelden genele varan bir yöntemle, genel olarak, Türk kadınının tarihi hakkında gerçekçi olmayan bir tablo çizmek amacı güdülmemiştir.

Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus, tarih yazımını ve tarihin araştırmacılar tarafından incelenen kısmını şekillendiren önyargıyla, pek çok belgenin gözardı edildiği, ihmal edilen bu belgelerin yokluğunda da, tarihin hiç bir zaman doğru ve tam olarak yazılamayacağı gerçeğidir. Bu nedenle, tarihin bugüne kadar çeşitli nedenlerle incelenmemiş bir kısmını yok sayma yanılgısına düşmemeli, bir takım klişe yazılarla da kimseyi bu yanılgıya düşürmemeliyiz. Türkiye'de, son on-onbeş yıl içinde hareketlenerek bu güne kadar sahipleri bilinmeyen kadın eserlerinin ve çalışmalarının incelenmesine yönelen kadın araştırmalarının sonuçları, bu konuda uyarıcı nitelikte olmalıdır.

Bu tezin kapsamı, yukarıda değinilen amaçlar doğrultusunda belirlenen koleksiyon politikasıyla, bir kadın müzesinin koleksiyonunda yer alabilecek kişi ve eserlerin, bu aşamada, ağırlıklı olarak görsel malzemenin tesbiti, derlenmesi ve sunulması önerisi ile sınırlı tutulmuş olup, bir müze modeli önerisinde yer alması gereken ve bir başka çalışmanın konusu olabilecek, mekan seçimi, mimari tasarımlar, yönetmelik, teşkilat yapısı, tanıtım ve eğitim faaliyetleri gibi konulara girilmemiştir.

Araştırmada kullanılan ilk el kaynaklar, mektuplar, belgeler ve röportajlardır. Tarihçi, yazar Sayın Taha Toros ile yaptığım ve çeşitli kaynaklardan (özellikle gazetelerden) edindiğim bazı yanlış bilgilerin düzeltilmesinde çok faydalı olan görüşme pek çok yerde kaynak olarak gösterilmiştir. İlk opera sanatçılarımızdan Sayın Semiha Berksoy ve Sayın Saadet İkesus Altan ile ilk kadın hakimimiz Sayın Suat Berk'in yaşamları ve çalışmaları kendileri ile yaptığım röportajlardan derlenmiştir. "Çağlarboyu Anadolu'da Kadın" sergilerinin sergi düzenleme kurulunda yer alan, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretim görevlisi Sayın Dr. Zehra Toska'nın kadın müzesi kurulması çalışmalarının uygulanmaya başlanması aşamasında yol gösterici olacak önerileri ve bu konudaki somut girişimleri, *Kadın Müzesi Üzerine Öneriler* bölümünde aktarılmıştır. Western Reserve Historical Society'den John Grabowski ve Diane Grabowski ile müzecilik ve arşiv çalışmaları üzerine

yaptığımız görüşme ve John Grabowski'nin Yıldız Teknik Üniversitesi'nde vermiş olduğu konferansta aktardığı bilgilere de, bir kadın müzesi modeline örnek teşkil etmesi açısından yer verilmiştir.

İkinci el kaynaklar olarak kitap, dergi ve gazetelerden faydalanılmıştır. Bu grup kaynakların kullanımında özellikle tarihlerle ilgili bilgilerdeki tutarsızlıklardan, eksik ve derlenmemiş bilgilendirmeden kaynaklanan sorunların çözümünde, kaynakların karşılaştırmalı kullanımı yoluna gidilerek eksikliklerin tamamlanmasına çalışılmıştır.

Bu tür sorunların giderilmesinde başvurulacak ilk kaynaklar olarak düşünülen biyografik kitapların azlığı, toplum tarihi yazımında, kadının bireysel varlığının ne denli ihmal edilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Oysa, kadınların tarihsel deneyimlerinin erkeklerin tarihsel deneyimlerinden farklı olduğu gerçeğinden yola çıkılarak derlenecek kadın tarihi yazımı sürecinde, her kadının da kendisini diğer kadınlardan farklı kılan sosyal ve kültürel deneyimleri olduğu gözardı edilmemelidir. Bu noktadan hareketle, kadın tarihinin aydınlatılmasına katkıda bulunmak amacıyla hazırlanan bu çalışmanın birinci bölümünde, kadının tarihsel deneyimleri genel hatlarıyla ele alınmış, ikinci bölümde 100 Cumhuriyet kadını örneğinde kadının bireysel deneyimleri ön plana çıkarılmış ve üçüncü bölümde bu genel ve özel deneyimleri ve birikimleri yansıtan malzemelerin bir kadın müzesi çatısı altında toplanması, derlenmesi ve yorumlanması üzerine öneriler getirilmiştir.

2. KADIN ve KİMLİĞİ

Kadın ve erkek, insanın birbuçuk milyon yıllık varoluş süreci içinde inceleyebildiğimiz otuzbin yıllık uygarlık tarihini kendilerine özgü kimlikleriyle, birlikte şekillendirmişlerdir. Kadın ve erkeğin bu süreç içinde yaşadıkları deneyimler birbirinden farklı olmuş, kadın, erkeğin gelişimini, erkek de kadının gelişimini etkilemiştir. Bu etkileşimin dengelerinde yaşanan tarihsel sorunların çözümüne ulaşma yolundaki çabalar ise günümüzde de devam etmektedir.

Bu tarihsel sorunların çözümüne, uygarlık tarihi boyunca ekonomik, siyasal, sosyal ve dini yapıların kadın kimliğini ne yönde şekillendirdiği, işgücü gereklerinin, yasal düzenlemelerin, aile yapısının ve eğitim haklarının neden kadın kimliğinin gelişimine ket vuran özellikler sergilediği, cinsiyetler arasındaki doğal farklılıklardan neden yapıcı yönde faydalanılmadığı sorularının objektif cevapları verildiğinde ulaşılabilir.

İlerideki bölümlerde, tarihsel oluşumlar izlenerek, kadın kimliğinin gelişimiyle ilgili bu soruların cevaplarının bulunmasında değerlendirilebilecek veriler sunulmuştur.

3. ANADOLU'DA KADIN

İnsanın *Homonid* diye adlandırılan insanımsı varlıklardan türediği kabul edilir. Afrika'da bulunan fosillerden, 3. Jeolojik Zaman'ın son evresine rastladıkları ve iki ayak üstünde durdukları bilinen insanlar *Australopithecus* olarak adlandırılırlar. İki milyon yıllık bir evrim sonucu ilk alet yapan insan türünün yani *Homo habilis*'in ortaya çıkmasıyla Paleolitik Çağ (Yontma Taş Çağı) başlatılır. Alt Paleolitik Çağ'da, ateşi bulan ve çok kısıtlı bir dille konuşan *Homo erectus* türü insanların Anadolu'da yaşadıkları, bulunan taş aletlerle belgelenmiştir. İnsanın bundan sonraki evrimi, yaklaşık 200.000 yıl önce başlayan Orta Paleolitik Çağ'da yaşamış olan *Homo sapiens neanderthalensis* ile devam etmiştir. Anadolu'da Antalya Karain Mağarası'nda, bu tür insanlara ait bedensel kalıntılar ve aletler bulunmuştur. Bu dönemin ilk zamanlarına ait mezarlarda ölüye hiç bir hediye bırakılmadığı, daha sonra ise sadece erkeklere ait mezarlara hediye bırakıldığı tesbit edilmiştir. Kazılarda ortaya çıkarılan bu bulgular, kadın ve erkek cinsine yönelik tutumlarının ilk kez bu dönemde farklılaştığını ortaya koymaktadır.[1]

İnsanın kültürel evrimini yansıtan ilk bulgulara Üst Paleolitik Çağ'da rastlanmıştır. Yassı taşlar üzerine kazınmış hayvan betimlemeleri, büyüsel işaretler ve kadının cinsel organının betimleri bu döneme ait bulgular arasındadır.

İnsanın toprağı işlemeyi öğrendiği Üst Paleolitik Çağ, kadının doğurganlığının sırrının çözülemediği ve bu nedenle bereket ve gücün simgesi olarak görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde yapılmış olan küçük insan heykelciklerinin çoğu kadın heykelcikleridir. *Paleolitik Venüsler* olarak adlandırılan bu heykelcikler ilk ana tanrıça heykelcikleridir.

---

1 Edibe Uzunoğlu, "Tarih Öncesinden Demir Çağ'a Anadolu'da Kadın", *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000Yılı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 16.

1. İçinde kutsal alanın simgelendiği tek kulplu kap
Eskiyapar, M.Ö. 17. - 18. yy.
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

M.Ö.yaklaşık 15.000 - 8.000 yıllarına tarihlenen Mezolitik Çağ insanları da yaşamlarını mağaralarda sürdürmüşlerdir. Bu döneme ait mezarlarda, ilk kez kadınlara ölü armağanı olarak çeşitli hediyeler bırakıldığına dair bulgular vardır.

Uygarlık tarihinin en önemli gelişmelerinden biri olan ilk yerleşik köy toplumları Neolitik Çağ'da (Cilalı Taş Devri) ortaya çıkmıştır. Bilinen en eski köy yerleşimi Diyarbakır yöresinde, ***Prof. Dr. Halet Çambel***'in (bkz. s. 164) ve R. Braidwood'un başlattığı Çayönü kazılarıyla ortaya çıkmıştır. Bu köy yerleşiminde, erkeğin avcılıkla, kadının ise tarımla uğraştığı bilinmektedir. Çayönü kazılarında taştan ve kilden yapılmış, kadını doğum pozisyonunda betimleyen heykelcikler bulunmuştur. Konya Çatal Höyük kazılarında bulunan ana tanrıça heykelleri ise insanın yaratıcı gücünün sanatsal eserlere dönüştüğü ilk

örneklerdir. Kadını, çoğunlukla koç veya boğa doğururken veya leopar emzirirken betimleyen detaylı heykeller dinin ana öğesi olan ana tanrıçayı temsil etmiş, onun doğa üzerindeki hakim gücünün simgesel ifadeleri olmuştur.[2]

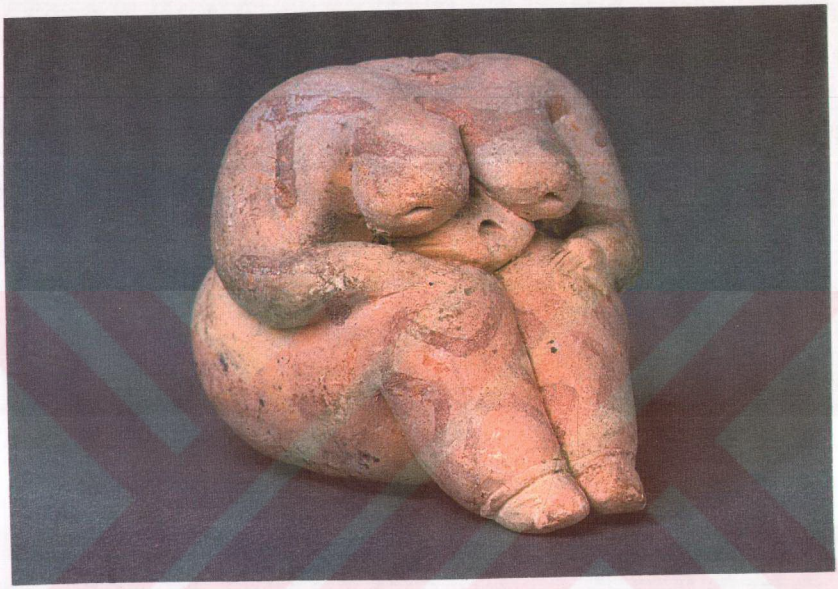

2. Oturan tanrıça heykelciği
Çatal Höyük, M.Ö. 6. binyılın ilk yarısı
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

M.Ö. 5500'ler ile 1200'lere tarihlenen Maden Çağları'nda taşın yanısıra, bakırın kullanımı da yaygınlaşmış, köyler büyüyerek, küçük şehirlere dönüşmüştür. Maden Çağları'nın ilk evresi olan Kalkolitik Çağ'da, ana tanrıça kültünün dini inanışlardaki önemi devam etmekle birlikte, erkeği simgeleyen boğa kültünün egemenliği de yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Bu

2 Ibid. s. 20.

dönemin en önemli buluntuları olan Hacılar kültürüne ait eserler, kadının günlük işlevini ve ev içindeki yerini betimleyen eserlerdir.

Dengelerin kadının aleyhine değiştiği M.Ö 4000 yıllarında ana tanrıça önemini önce başka tanrıçalarla sonra tanrılarla paylaşmaya başlamıştır. M.Ö. 4. binyılın sonlarına doğru başlayan Tunç Çağları'nda maden ticaretinin ve zanaatın gelişmesi ile meslek dalları ortaya çıkmış ve işbölümüne dayalı kentleşmenin başlamasıyla, ilk kent beylikleri ve siyasi örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik ve siyasi değişim sonucu, kadın doğurma ve çocuk bakma rolünü sürdürürken, anaerkil yapı çözülmeye, erkek, aile içinde ve toplumda liderliği ele geçirmeye başlamıştır.

Neolitik çağlardan başlayıp M.Ö. 4. binyılın sonlarındaki kentsel oluşumların başladığı döneme kadar süren zaman içinde bereket sembolü olarak görülen kadının izlerini Tunç Çağı'yla birlikte Hitit toplumunda takip edebiliriz. Çatal Höyük ana tanrıçası bu dönemde Güneş Tanrıçası Hepat olarak, erkek tanrıların betimlenmesinde görülen tek boynuzla betimlenmiş olan, gücün ve bereketin sembolü Kubaba da Kargamış kentinin baş tanrıçası olarak karşımıza çıkar. Tanrıçaların aslan veya kartal üzerinde tasvir edildikleri bu dönem kabartmalarında, tanrılar da, tanrıçaların yanında betimlenmeye başlanmışıtır. Günümüzden 3500 yıl kadar önce yapılan bir Hitit açık hava tapınağının (Yazılıkaya) duvarlarında yer alan baş tanrı Teşup ile karısı Hepat'ı betimleyen kabartmalar bu sosyal değişimin ilk ifadesidir.

3. Tanrıça Kubaba

4. Çocuğunu emziren kadın heykelciği
Bronz, Horoztepe
M.Ö. 3. binyılın sonu
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

5. Aslan üzerinde tanrıça tasviri

Krallıkların sosyal yapısını oluşturan, soylular, hür insanlar ve esirler sınıfından, soylular sınıfındaki en yetkili kadınlar kraliçelerdir. Kral III. Hattuşili'nin karısı Pudu-Hepa, kişiliği ve sahip olduğu yetkilerle Hitit tarihinin en etkin yöneticilerinden biri olmuştur. Çoğu

ferman niteliği taşıyan politik ve dini metinlere ve resmi belgelere mührünü basmış olan Pudu-Hepa kraliçelik ünvanını ve hak ve yetkilerini kocasının ölümünden sonra kral olan oğlu Tuthalia zamanında da sürdürmüştür.

Hür sınıfa mensup kadınların ticaretle uğraşmış oldukları, kendi adlarına ticari anlaşmalar düzenledikleri, kendi adlarına borçlandıkları veya ödünç para verdikleri tabletlerden anlaşılmaktadır. Mülkiyet hakkına sahip olan kadın yasalar karşısında erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlar, mahkemede tek başlarına şahitlik yapabilmişlerdir.[3]

Evlenme ve boşanma kanunlarından bahseden tabletlerin, M.Ö. 2.binyılın ilk çeyreğinde, kadının evlenirken erkeğe satılmadığı, kadına boşanma hakkı tanındığı ve bu durumda çocukların kadına verildiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu çağda kadın, çağdaşı Ön Asya toplumlarında görülmeyen geniş yetkilere ve itibarlı bir sosyal konuma sahiptir.

Halk sınıfından kadınların durumu ise üst sınıf kadınların durumu kadar iyi değildir. Erkekle birlikte tarım işlerinde çalışan kadına, erkeğe ödenen ücretin yaklaşık yarısı ödenmektedir. Bu sınıf kadınlarına birtakım doğal haklar tanınmış olmakla birlikte, kadın-erkek eşitliğinden bahsedilebilecek bir durum söz konusu değildir.

Kadınlar falcılık (bu kehanetlerden kral ve kraliçe de faydalanmışlardır), büyücülük, çeşitli büyü törenleri eşliğinde hekimlik ve ebelik yapmışlardır. Dini işlevlere ilişkin olarak şarkıcılık ve çalgıcılık, halk sınıfından kadınların yapmış olduğu diğer meslekler arasındadır.

M.Ö. 1200'lerden itibaren başlayan Demir Çağı'nda, Frig uygarlığında, ana tanrıça, bereket tanrıçası özelliklerini de taşıyan Kibele ismiyle karşımıza çıkar. Dönemin ilginç betimlemeleri, Kibele'yi daha önceki kültlerde rastlanmayan bir şekilde, çıplak göğüslerini avuçlamış olarak gösteren betimlemelerdir. Friglerin yıkılmasıyla, Kibele, yerini yeni sosyal düzenle birlikte ortaya çıkan yeni tanrıçalara bırakmıştır.

Hitit'lerin baş tanrısı Teşup, Urartular döneminde, Teişaba adıyla ikinci ilah konumundadır. Bu dönemde, baş tanrı Haldi'nin karısı Arubani gibi, Teişaba'nın karısı Huba'nın ve güneş

---

3 Ibid. s. 27.

tanrısı Şivini'nin karısı Tuşpuea'nın (başkent Tuşpa'ya -bugünkü Van- ismini vermiştir) yazıtlarda gözlenebilen konumlarından, tanrıçaların, egemenliği artık tümüyle tanrılara kaptırdıkları anlaşılmaktadır. Hitit kabartmalarında, gücün sembolü olarak aslan üzerinde temsil edilen tanrıçanın yerini tanrı almıştır. Van'ın kuzeyinde bulunan, kutsal kaya kapılarından Meher Kapı üzerindeki çivi yazıları da, tanrıçaların 79 tanrı arasında en son sırayı aldıklarını belgeleyen buluntulardan bir diğeridir. Bu yazıtlardan, önemlerine göre adak adanan tanrılar arasında, 17 sığır, 34 koyun ve 6 kuzu ile en çok kurbanın, savaş tanrısı Haldi'ye verildiği, karısı Arubani'ye ise diğer tanrıçalara olduğu gibi 1 sığır, 1 manda ve 1 koyun olmak üzere en az sayıda kurbanın verildiği anlaşılmaktadır.

Kadının, M.Ö. 1200'lerden başlayarak M.Ö. 30'lara kadar devam eden Yunan / Helen uygarlığındaki konumu ile ilgili zengin buluntular ve yazılı belgeler mevcuttur. Bu dönemde, kadından bahseden en önemli yazılı belge Homeros'un *İlias* destanıdır. Destanın, kadının aile içindeki rolünden ve düğün törenlerinden bahsedilen bölümlerinden, erkeğin yaşamını dışarıda, kadının ise evde sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kadınlar, dışarıda yapılan toplantılara katılamaz, kendileri için tehlikeli görülen savaş işiyle uğraşamaz, çobanlık yapamaz ve yorucu tarla işlerinde çalışamazlarken, tarlada çalışanlara, yani erkeklere yemek yapmak, yün eğirmek ve kumaş dokumak yapabilecekleri belirlenen işler arasında sıralanmıştır.[4]

Erkek, ticaret, politika, üretim, beden ve ruh sağlığı için sporla uğraşırken, Agora'da çalışan pazarcı kadınların ve rahibelerin dışındaki (rahibelik, kadınlar için en saygın meslek sayılmıştır) kadınların dünyası, ev içi yaşamla sınırlıdır. Evlilikte tek eşliliğin geçerli olduğu sosyal yapı içinde, kadının kendisinden söz ettirmek için tek yolu, güzelliğini sergilemek omuştur.

Yunan / Helen tanrıçalarının, Athena dışında, güç ve bereketin değil, güzellik, sevgi ve aşkın sembolü tanrıçalar olarak karşımıza çıkması da, kadının sosyal konumunun hangi yönde değiştiğini göstermektedir. Baş tanrı Zeus'un eşi Hera ve "üç güzeller" olarak anılan Artemis, Athena ve Afrodit, tek tanrılı dinlerin doğuşuna kadar egemenliklerini

---

4 Muhibbe Darga, "Yunan Helen Uygarlığı'nda Kadın", *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000 Yılı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 118.

6. Aslan üzerinde Tanrı tasviri

sürdürmüşlerdir. Yüzyıllar boyu büyük saygı görmüş, adına kentler kurulmuş, tapınaklar yapılmış olan Afrodit'in izlerini Aydın-Karacasu'daki antik Afrodisias kentinde, Muğla-Datça'daki Knidos'da, Ege ve Güneybatı Anadolu'daki tüm antik kentlerde takip etmek mümkündür.[5]

Kuzey Anadolu topraklarında yaşamış oldukları sanılan Amazonlar, Hellenistik dönemden günümüze kadar devlet yönetiminde ve sosyal teşkilatlanmada tümüyle kadın egemenliğinin geçerli olduğu kabul edilebilecek tek topluluktur.

M.Ö. 30'da kurulan ve M.S. 395'e kadar varlığını devam ettiren Roma İmparatorluğu döneminde kadın tümüyle erkeğe bağımlı bir yaşam sürdürmüştür. Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'in başkanlığında yapılan Pamphilya kazılarında ortaya çıkarılan Side ve Perge şehirlerinde bulunan yazıtlar ve heykellerden, isimleri tarihe geçmiş soylu kadınların varlığı tesbit edilmişse de, hekimlik, ebelik, otelcilik, tüccarlık, sarraflık, hatta ayakkabı imalatçılığı yapan kadınların asıl görevleri ev içi yaşamının düzenini sağlamak olmuş, sosyal konumları bu görevlerle sınırlandırılmıştır.[6]

Bu dönemde, ekin ve buğday simgeleri ile toprağın bereketini simgelemeye devam eden tek tanrıça Demeter'dir. Doğurganlık, güzellik ve aşk tanrıçası Venüs ise zamanla Afrodit'in kimliği ile bütünleşmiştir.

M. S. 395 ile 1453 yılları arasında hakimiyetini sürdürmüş olan Bizans İmparatorluğu döneminde, kadının tanrıça kimliği, Hristiyanlıkla birlikte Havva ve Meryem Ana'nın temsil ettiği Azize kimliğine dönüşmüştür. İstanbul Sultanahmet'te mezar yapısı (martyrion) bulunan din şehidi Aya Euphemia, dönemin kutsallaştırılan kadınlardan biridir. Dini kimliklerinin yanısıra kadınlar, siyasi, sosyal, ekonomik, dini ve kültürel yaşamda önemli rol oynamışlardır. Anadolu ve Tarkya'da toprakları bulunan ve servetinin bir bölümünü Bizans Kilisesi'ne yardım ve bazı dinsel ihtilafların çözümüne adayan kadın diyakon Olimpias, II. Teodosios'un üzerinde büyük etki sahibi olan ablası Pulheria ile karısı Atenais-

---

5 Ahmet Çelikkol, "Bereketten Aşka, Tanrıçalar", *Cumhuriyet Dergi*, 28 Mart 1996, sayı 527, s.13.

6 Muhibbe Darga, "Roma Uygarlığı'nda Kadının Yeri", Tarih Öncesinden Demir Çağ'a Anadolu'da Kadın", *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000Yılı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 121-124.

Eudokia, I. İustinianos'un karısı Teodora, Anna Dalassene, Anna Komnena ve annesi Irene Dukaina gibi kadınlar bir çok entellektüel bilim adamına hamilik yaptıkları gibi, siyasi konularda da söz sahibi olmuşlardır.

VIII. ve IX. yüzyıllara denk gelen İkonoklazma döneminde, başkentte yaşayan kadınların devletin resmi politikası olan bu harekete açık bir şekilde karşı koydukları ve bu yönde yapılan mücadelelerde militan bir rol oynadıkları bilinmektedir. Hem birinci hem de ikinci İkonoklazma döneminin iki kadın hükümdar tarafından sona erdirilmesinin ardından XI. yüzyılın sonlarına doğru aile yapısının çekirdek aileden geniş aileye dönüşmesi ve kızların İncil ve dini metinler okumaya hazırlandıkları ilk eğitimden, daha ileri bir seviyede eğitim almaya başlamalarıyla kadınların, siyasi ve kültürel alanlardaki etkinlikleri de artmıştır.

Ebelik, pratik hekimlik ve hemşirelik ve ticaret halk kadınlarının yapmış oldukları saygın mesleklerdir.

Sonuç olarak, kadının Anadolu topraklarındaki geçmişi şöyle özetlenebilir: Avcılık-toplayıcılık ve tarım dönemlerinde kadın, gizi çözülemeyen doğurganlığının büyüsüyle, güç ve bereket sembolü olarak görülmüş, anaerkil toplum düzeninde varlığı tanrıçalaştırılmıştır. Maden çağları ile birlikte, özellikle Tunç çağlarında, ticaret ve zanaatlerin gelişmesi ve savaşlarla birlikte erkeğin toplumsal işbölümündeki paylaşımının artmasıyla kadının statüsü düşmeye başlamıştır. Urartular döneminde, tanrılar yanında artık tümüyle ikinci planda kalmış olan güç ve bereket simgesi tanrıçaların, Yunan / Helen döneminde ağırlıklı olarak aşk ve güzelliği temsil etmeye başlamaları da, kadının değişen sosyal konumunun bir yansımasıdır. Hristiyanlığın doğuşu ile birlikte, tanrıça kimliği azizeliğe dönüşen kadının siyasetteki rolü Yunan dönemine göre nisbeten etkinlik kazanmış, sosyal ve kültürel gelişiminde ilerleme görülmüş ancak, ortaya çıkışından bir süre sonra yanlış yorumlarla yozlaştırılan İslamiyet'in Anadolu topraklarındaki hakimiyeti bu gelişime çok büyük ölçüde ket vurmuştur.

4. İSLAMİYET ÖNCESİ ve SONRASI DÖNEMDE TÜRK KADINI

Türk kadınının toplumsal gelişiminde belirgin ayrılıkların görüldüğü tarihsel dönemleri üç başlık altında inceleyebiliriz.

Bunlardan ilki; İslamiyetten önceki göçebelik devri, ikincisi; yerleşik uygarlık ve İslamiyetin kabulüyle başlayan dönem, üçüncüsü; batı uygarlıklarının etkisi ile sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıda yenilenme hareketlerinin başladığı dönemdir.[7] (Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan çağdaş Türkiye dönemi ileridеki bölümlerde ayrıca ele alınmıştır)

İslamiyetten önceki göçebe Türk toplumlarında kadının konumunu Oğuz destanlarından ve Dede Korkut Hikayelerinden izleyebiliriz. Bu dönemdeki aile yapısı ataerkil olmakla birlikte, erkeğin eşi ve çocukları üzerindeki otoritesi törelerle belirlidir. Soyun, anadan ve babadan eşit olarak geldiğini ve devam ettirildiğini kabul eden töreler, evlilikte ve mülkiyette kadına erkekle eşit haklar tanımıştır.

Dede Korkut hikayelerinde kadınların kahramanlık ve analık özellikleri ile, eş seçimlerinde hem erkek hem kadın için bir kıstas olan at binme ve ok atma yarışlarından bahsedilmiştir. Göçebe hayatın gereği, kadının çadırda ve çadır dışında giyiminin kapalı olmadığı bilinmektedir. Tek eşlilik yaygın olmakla birlikte, Hakanların ve Beylerin kuma denen odalıkları vardır.

Şamanist olan bu göçebe Türk topluluklarında, iyilik, gökyüzü ve güneş (hayatın kaynakları) tanrıları kadın, yeryüzü ve ay tanrıları erkektir.

Orta Asya'da bilinen ilk teşkilatlı Türk devleti olan Hunlar'da kadının siyasi ve sosyal konumu erkekle eşittir. Devlet Hakan ve Hatun tarafından temsil edilir. Savaşlarda erkeklerin yanında yer almaları için çocukluklarından itibaren ata binmek, ok atmak ve kılıç

---

7 Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Ankara: T.C.İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, s. 1.

ve kalkan kuşanmakta ustalaştırılan kadınlar, kendileriyle evlenmek isteyen erkeklerle müsabakalara girerek, yendikleri ile evlenmemişlerdir.

Hun kadınlarının, erkeklerin tanrısı Od Baba'dan (Baba Tanrı) ayrı, Od Ana (Ana Tanrı) olarak adlandırdıkları tanrıçaları vardır.

Göktürkler'de de kadının statüsü erkeğinkine eşit bir durum sergilemektedir. "Devleti idare eden Han" ve "Devleti bilen Hatun" ibarelerinin daima birlikte yer aldığı VIII. yüzyıl Orhun Kitabeleri'nde yabancı diplomatik elçilerin ancak Han (sağda durur) ve Hatun (solda durur) birarada oldukları takdirde huzura kabul edilebildiklerinden bahsedilir.

Türklerin 751 yılında yapılan Talas savaşının ardından İslam dinini benimsemeleriyle sosyal yaşamın, rollerin ve normların aldığı yeni şekilden en çok etkilenen kesim kadınlar olmuş, öğretilerinin yorumu zaman içinde farklı şekiller alabilmiş olan İslam dinini benimseyen tüm toplumlarda olduğu gibi kadın, en çok tartışılan odak noktalarından biri haline gelmiştir.

Kadının erkeğin gözünde deveden daha az değerli olduğu, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü Cahiliye Devri Arap topluluklarında, kadına, zamanın Hristiyan batı toplumlarındaki kadınların bile sahip olmadığı bazı haklar tanıyan İslam dini, Arap kadınları için gerçek anlamda bir reform dini olmakla birlikte, Türk kadınları için aynı anlamı taşımamıştır.

Tek tanrılı bir din olan İslamiyet ile birlikte tanrıça ve azize kimlikleri ortadan kalkan kadın, İslamiyetin ilk yıllarında, erkeklerin sahip olduğu hakların hemen hemen yarısına sahiptir. Hz. Muhammed ve dört halife döneminde, müslüman kadına büyük saygı gösterilmiştir. Hz. Muhammed'in kızlarının İslam dininin meşrulaştırdığı söylenen poligamiye şiddetle karşı çıkmış ve bunu kabulenmemiş olmaları, İslamiyet'in, ileriki yıllarda özellikle Arap topluluklarının ve İran'da yaygın olan, kadını "her türlü kötülüğün kaynağı" olarak gören Zerdüştlüğün etkileriyle nasıl yanlış yorumlandığını ve yozlaştırıldığını örneklemektedir.

Dört Halife döneminden sonra dinin siyasete alet edilerek baskı aracı haline getirilmesi ve poligaminin yaygınlaşmasıyla, kadın sosyal yaşamda tümüyle geri plana itilmiştir. Kendisinden sadece iyi bir anne ve iyi bir eş olması beklenen kadının, bunun dışındaki

çabaları "dinin gerekleri" gibi suni yaptırımlarla engellenmiş, İslamiyet'in sağlamış olduğu kimi haklar kısa sürede geçersiz hale gelmiş, İslamiyet öncesi var olan hakları da elinden alınan kadın bireyselliğini yitirmiştir.

Selçuklu Devleti döneminde, özellikle üst sınıflara mensup kadınların sosyal konumunun önceki dönemlere göre nisbeten iyileştiği görülür. Bu dönemde, banilik yoluyla sosyal ve kültürel alanda faaliyet göstren varlıklı kadınlar gibi, din alanında saygı gören "evliya" kadınların da isimleri bilinmektedir. ***Karyağdı Hatun*** (Ankara), ***Rabia Adeviye Sultan*** (Erzurum), Denizciler evliyası ***Sarı Ana*** (Marmaris), ***Kız Evliya*** (Edirne), Mevlana'nın annesi, Sultan-ül Ulema Bahaeddin Veled'in eşi ***Maderi Mevlana***, Mevlana'ya aşık ***Tavus Hatun*** gibi evliyalar bu kadınlardan bazılarıdır.[8]

XIII. ve XVI. yüzyıllar arasında "zaviye şeyhi" konumunda olan kadınların varlığı da bilinmektedir[9] ancak bu tarihten sonra kadınlar, bu tip yönetici konumlarda görülmemişler, tarikat ayinleri sırasındaki cinsiyet ayrımına dayanan tutumlar da giderek artmıştır.[10]

Osmanlı İmparatorluğu'nda da geçerli olan İslam hukukunun keyfi uygulamalarıyla, kadın kültürünün gelişimi, XIV. yüzyıldan itibaren altı yüzyıl sürecek olan bir gerileyiş sürecine girmiştir. Kadına yönelik yasaklayıcı fermanlar, tümüyle erkeğin sözlü iradesine bırakılan boşanma hakkı ve çokeşlilik, mülkiyet hakkı dahi olmayan kadını tümüyle erkeğe bağımlı kılmıştır. Saray kadınları ise sosyal hakları ve siyasi kararlardaki etkileri açısından tüm dönemlerde olduğu gibi ayrıcalıklı konumlarını bu dönemde de korumuşlardır.

Tanzimat Fermanı (1839), I. Meşrutiyet (1876) ve II. Meşrutiyet dönemlerinde devlet politikasının ıslahatçı hareketleri paralelinde ilk önce ifade özgürlüğü, ardından eğitim hakkıyla birlikte bazı hukuksal haklar elde eden kadınlar, Cumhuriyet'le birlikte hızlanacak olan çağdaş Türk kadını kimliğinin oluşumu hareketlerini başlatmışlardır.

---

8 Nezihe Araz, *Anadolu Evliyaları*, İstanbul: Atlas Kitabevi, 1972.

9 Şehmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, XXVII. cilt, s.858-864.

10 Cemal Kafadar, "Tanzimet'tan Önce Selçuk ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar", *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000Yılı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 196.

5. CUMHURİYET ÖNCESİ ve SONRASI DÖNEMDE TÜRK KADINI

5.1. Kadının Durumuna Genel Bakış

"Rönesansını henüz yaşamakta olan bir toplumda hergün her dakika laiklikle cumhuriyetçilik ilkelerinin ne olup olmadığını sade anlatımlarla değil, her iki ilkenin verdiği hakları da kullanarak kanıtlamak çağdaşlığın en vazgeçilmez sorumluluğudur.

Bir Cumhuriyetçi, elbette ki bir Ortaçağ dezpotizmini didik didik edecektir. Laik bir düşünce, elbette ki her türlü mistik dogmanın önüne arkasına iyice bakacaktır. Ve o zaman görecektir ki, laiklikle cumhuriyetçiliğin en çok tıkandığı darboğaz, kadın hakları konusudur. Türk rönesansının pekişmesi bu darboğazın genişletilmesiyle orantılıdır."[11]

Osmanlı İmparatorluğu'nun kadının erkeğin, erkeğin de padişahın kulu olduğu hiyerarşik sosyal yapısı, erkeklerle kadınlar arasında olduğu gibi, saraylı, kentli ve köylü kadın sınıfları arasında da sosyal, kültürel ve ekonomik uçurumlar yaratmıştır.

Gelenek görenekler ve adetler kadar hukuksal düzenlemelerin de meşrulaştırdığı bu yapı, kadının her alandaki gelişimini engelleyici olmuştur. Devletin, kadına yönelik yasaklayıcı fermanları, kadınlar için "gönüllü ahlak polisliği" yapan erkekler tarafından her zaman büyük destek görmüş, böylece kadınların yasalardan çok daha etkin olan törelere karşı seslerini duyurmaya başlamaları Tanzimat dönemine kadar mümkün olamamıştır.

1880'li yıllarla 1940'lı yıllar arasında yaşanan siyasi dönüşümler ise, günlük hayatın ritmini de değiştirmiş, bu değişimlerden en büyük payı alanlar aile, evlilik, kadın, çocuk ve günlük hayatın alışılagelmiş düzeni olmuştur.

---

11 Çetin Altan, *Kadınca*, Ağustos 1981, s.79.

Tanzimat dönemiyle başlayan düşünce özgürlüğü ve Osmanlı İmparatorluğu için yepyeni bir yaklaşım olan "birey" anlayışı, aydın ailelerden gelen eğitimli kadınların eşit sosyal haklar konusunda seslerini yükseltebilmeleri için ilk fırsatı yaratmıştır.

Kadınların sosyal konumunu iyileştirmeye ve kültürel gelişimlerini sağlamaya yönelik hareketler, cemiyetler bünyesinde başlatılmış, kadın örgütlenmesinde erkeklerin girişimlerine sık sık rastlanıldığı Tanzimat Dönemi'nde, "musavat-ı tamme" yani kadın erkek eşitliği, bu cemiyetlerin toplumsal yaşama aktif katılımları sayesinde gerçekleşmiştir.[12]

Kadın cemiyetlerinden bazıları askerlere, çocuklara, yoksullara ve kadınlara yönelik yardım çalışmaları üzerinde yoğunlaşırken, bazıları da özellikle Türk Ocakları'ndan aldıkları büyük destekle Meşrutiyeti ve onun desteklediği kadın haklarını savunmaya yönelmiştir.[13]

Kadın haklarını savunmaya yönelik çalışan ilk dernek ***Fatma Aliye Hanım*** (bkz. s.150) öncülüğünde, 1896 yılında kurulan *Muhdenet-i Nisvan*'dır (Kadın Dayanışması).[14] 1909 yılında, ***Halide Edip Hanım (Adıvar)*** (bkz. s.166) *Teali-i Nisvan Cemiyeti*'ni (Kadınların Yükseltilmesi Derneği), 1913'de ***Nuriye Ulviye Hanım*** üyelerinin sayısı elliyi geçen ve aralarında yabancı kadın üyelerin de yer aldığı *Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti*'ni (Kadın Haklarını Savunma Derneği) kurmuştur.[15] Bu cemiyet, üyelerinden ***Bedra Osman Hanım***'ın Telefon Şirketi'nde memur olarak çalışma talebinin kadın olduğu gerekçesiyle reddedilmesi üzerine mücadeleye girerek bir grup kadının işe alınması ve ***Belkıs Şevket Hanım***'ın, "kadınlara mahsus olmayan bir iş yaparak" uçağa binmesini sağlamak gibi faaliyetlerle de kadınların sosyal haklarının kazanılmasında da etkin rol oynamıştır.

---

12 Zafer Toprak, "İttihat ve Terakki ve Teali-i Vatan- Osmani Hanımlar Cemiyeti", *Toplum ve Bilim*, sayı 43/44 (Güz 1988 Kış 1989).

13 Selanik'de, 1908 yılında Jön Türkler'in rengi olan "Kırmızı Beyaz" adıyla bir kadın derneği kurulmuş, aynı yıl "İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi" açılmıştır. ***Naime Yusuf Hanım*** başkanlığındaki "Teali-i Vatan-ı Osmani Hanımlar Cemiyeti" de 1910 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin himayesinde Selanik'de kurulmuştur. Ayrıca 1912 yılında Türk Ocağı'nda kadınlı erkekli toplantılar düzenlenmiştir.

14 Bu derneklerden kimilerine üye olabilen azınlıkların, *Ermeni Kadınlar Derneği* gibi, ayrı dernekler kurdukları da olmuştur.

15 Güzel, loc.cit.

Kadın cemiyetlerinin de etkileriyle, sınırlı da olsa, kadın-erkek eşitliğinin konu edildiği ilk yasalardan biri, "Arazi-i Miriye'nin suret-i intikali" bölümünde, arazi mirasının kız ve erkek çocuklara "mütesaviyen" (eşit olarak) kalacağı hükmünü getiren Arazi Kanunnamesi'dir. (1856).[16]

Eşitlikten söz eden, ancak tümüyle ele alındığında cinsel ayrımcılık temeli üzerine kurulu olduğu görülen Kanun-ı Ceza'nın 54. maddesinde ceza görme konusunda erkeklerle kadınların farklı olmadığı yazılıdır ancak diğer maddelere bakıldığında burada bahsedilen eşitliğin sözde bir eşitlik olduğu anlaşılır. Örneğin bir erkek zevcesini ya da "mahreminden" birini bir kişi ile "fi'l-i şen'i" icra ederken görüp ikisini birden öldürürse "mazurdur" (Madde 188). Eğer zina eden bu kadın öldürülmekten kurtulur da yargılanırsa, üç aydan aşağı ve iki seneden yukarı olmamak üzere hapisle cezalandırılır (Madde 201 zeyli). Oysa zevcesiyle birlikte oturduğu evde başka hatun ile zina durumunda olan ve karısının şikayeti üzerine bu işi yaptığı anlaşılan koca, beş mecidiye ile yüz mecidiye altını arası bir cezaya çarptırılır (Madde 201 zeyli). Bu örnekler, ceza görme konusundaki eşitsizliğin dahi ne denli büyük olduğunu göstermektedir.[17]

1869'da kabul edilen Mecelle de kadına eşit haklar tanımak açısından son derece yetersiz kalmıştır. Medeni hukukun bir çok konusunu, özellikle aile ve miras hukukunu ele almayan, mülkiyet hukukunu da geniş ölçüde İslam hukukuna bırakmış olan Mecelle, çağdaş toplumun gereksinimlerine ve çağdaş hukuk biliminin görüşlerine değil, din kurallarına dayatılmış olduğundan çağdaş anlamda bir Medeni Yasa değildir. Bununla birlikte, Medeni Kanun'un 1926 yılında yürürlüğe girmesine kadar geçerliliğini korumuştur.[18]

Tanzimat'ın kadının lehine etkileri olan, dinsel-geleneksel bir anlayışın dışında, dünyevi bir yaklaşımla getirdiği yasal düzenlemelerin en önemlisi evliliğin resmileştirilmesi olmuştur.[19]

---

16 Mehmet Ö. Alkan, "Tanzimat'tan Sonra Kadının Hukuksl Statüsü", *Toplum ve Bilim*, Yaz 1990, s. 86.
17 "Ceza Kanunname-i Humayunu" *Düstur*, Cild-i Evvel, I. Tertip (17 Muharrem 1274 Tarihli Hatt-ı Humayun).
18 Milliyet Büyük Ansiklopedi, X. cilt, s. 3844.
19 Alkan, op.cit., s.89.

II. Abdülhamit döneminde evlilik kayıtlarının düzenli tutulması[20] ve evlenirken nüfus tezkerelerinin ibrazı ve İzinname Usulü'ne göre, izinnamelerin Belediye'ye kaydettirilip özel mühür vurdurulmadan nikah kılınmayağı yasası gibi düzenlemeler, devletin evliliğe ilk müdahalesidir.[21]

Meşrutiyet dönemi, kadın hakları konusunda Tanzimat ile başlayan hareketlerin özellikle sosyal haklar açısından daha eşitlikçi bir tabana oturtulduğu bir dönemdir. 1917 yılında yayımlanan ve çok eşlilik ve boşanmayı erkeğin tek taraflı irade beyanından kaldıran Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve İnas Dar-ül Fünun'u ile kız öğrencilere yüksek öğretimin kapılarının açılması bu konuda yapılan en önemli iki harekettir.

Kadın, ancak Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında erkeğin yanında savaştıktan sonra gerçek anlamda bazı haklar elde etmiş, evin dışına çıkarak, yavaş yavaş siyasetin ve çalışma hayatının içine girmiştir. Kafes arkasından çıkan kadının, giyim kuşamından, evlilik hayatına, eğitiminden, çalışma hayatına kadar her alandaki gelişimi ilk kez Cumhuriyet döneminde hukuksal, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerle birlikte ele alınmış ve bu nedenle ilk kez bu dönemde devrimsel nitelikte ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak bu değişimler kolay olmamış, yasal düzenlemeler ve sosyal değişimlerin geleneksel çizgiden kopması adım adım gerçekleşmiştir.

Örneğin, Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1924'de başlatılan aile hukukunun yeniden düzenlenmesi çalışmalarında bile temel olarak 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin ele alındığı görülmektedir. Evlenme yaşı, bu kararnamede olduğu gibi, kızlar için 9, erkekler için 10 yaş olarak kabul edilmiş, birden fazla kadınla evlenme hakkına bir kısıtlama getirilmezken, kadınlara sınırlı boşanma hakkı tanınmış, erkeklerin ise boşanma konusundaki hakları "kayıtsız şartsız" bir nitelik taşımaya devam etmiştir.[22]

---

20 "Münakehat ve Tevellüdat ve Vefaiyatın Dersaadet Devair-i Belediyesine Suret-i Kaydı Hakkında Kararnamedir" (7 Kanun-u Evvel 1297) *Düstur-u Zeyl-i Sani*, 1. Tertip, İstanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1299, s.2-3.

21 Alkan, loc.cit.

22 Oya, Çiftçi, *Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar*, Ankara: Türk ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, no 200., 1982, s. 90.

Kadın hakları konusunda çağdaş anlamda ilk yasal düzenlemeler, 8 Nisan 1924'de İslam hukukunu uygulayan şeriye mahkemelerinin kaldırılmasının ardından, 17 Şubat 1926'da İsviçre Medeni Kanunu temel alınarak hazırlanan Türk Medeni Kanunu ile yürürlüğe girmiştir. İslam hukuku uygulamalarının yürürlükten kaldırılmaya başlandığı bu yasa ile birden fazla kadınla evlilik yasaklanmış, boşanma konusunda karar yetkisi mahkemelere verilmiş, kadın erkekle eşit olarak boşanma hakkını elde etmiş, miras ve mahkemede tanıklık konularında erkeklerle eşit konuma getirilmiştir.[23] (İlk resmi nikah, 14 Ekim 1926 günü Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nde Galata Rüsumat Memurlarından Mahmut Hamdi Bey ile ***Hatice Hayrünnisa Hanım*** arasında evlendirme İşleri Nikah Memuru Ubeydullah Efendi tarafından kıyılmıştır).

Aile birliğini erkeğin temsil ettiğini (md. 154), kadının kocasının seçtiği yerde oturmak zorunda olduğunu (md. 152 / 2), kadının hak ve ödevleri arasında evi idare etmenin (md. 153 / 2), kocasının kendisine bakmasını istemenin (md. 161), eve ve çocuklara bakmanın yer aldığını belirten, erkeğe karısının ve çocuklarının geçimini sağlama yükümlülüğü veren ve kadının çalışma iznini kocasının rızasına bağlayan (md. 159) maddeleriyle Medeni Kanun'un, eski yasaların ataerkil kalıtlarının izlerini bir hamlede silemediği anlaşılsa da, kadının sosyal gelişimine katkılarının, o günün koşulları altında bir devrim niteliği taşıdığı da yadsınamaz.

Alen Duben ve Cem Behar'ın istatistik araştırmalarının sonuçları, kadının sosyal yaşamında Cumhuriyet yıllarında yaşanan önemli değişiklikleri yansıtması açısından önemlidir:

> "İstanbul kadınlarının, doğurganlıklarını kontrol süreci oldukça erken başlamıştır. Doğurganlıktaki düşüş, Batı ve kuzey Avrupa'nın bir çok yeriyle aynı zamanda, yani ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde başlar. İstanbul'da doğurganlık düşüşü, aile planlamasında 'modern' adını verdiğimiz metodların hiçbiri henüz ortada yokken başlamıştır. İstanbul'da kadınlar yüzyılın başından itibaren her on yılda bir daha geç evleniyorlardı ve 1930'larda bu yaş ortalama yirmiüçtü. Bunun nedenini ancak dolaylı delillerin mantığına yaslanarak çıkarsayabiliriz. Bu deliller, o dönemde İstanbul'da kadınların değişen statü ve konumlarına ilişkindir. Burada kastettiğimiz, eğitim gibi yollarla kadının statüsünün artması, çalışma hayatına girme, son dönem Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerindeki -ve diğer-, kadının toplumdaki yerini geliştirme çabaları, çokeşliliğe ve cariyeliğe karşı artan tepki, evlilikte giderek artan seçme insiyatifi ve bu konularda Batılı modelin

---

23 Doğramacı, op.cit., s. 94.

> etkisinin artmasına benzer birçok 'nesnel' göstergedir. Ancak kadınların giderek daha geç evlenmesinin İstanbul'daki doğurganlık düşüşünün temel nedenlerinden biri olduğunu biliyoruz. Yoğun geniş aile ilişkileri ağı içinde olmasına karşın, yüzyıl dönümünden itibaren evlilik giderek ailevi olmaktan çok çiftlere ilişkin bir olay olarak görülmeye başlandı."[24]

Cumhuriyet döneminde, pek çok alandaki batılılaşma gibi günlük hayatın batılılaşmaya başlaması da devletin belirlediği ve uyguladığı politikalarla gerçekleştiğinden, anlamı ve hedefi toplumun kimi kesimlerince tam olarak kavranamayan batılılaşma furyasının taklitten öteye gidemeyen bazı uygulamalarının gülünç sonuçlar doğurduğu da olmuştur.

Özellikle kadınların, batılı tarzda giyim kuşam ve zarafet gösterilerine sahne olan, İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da sadece "elit" üyelerin girebildikleri kulüpler, suareler ve balolar batılılaşmanın gereği ve uygulama alanı olarak algılanmış, kadınlara yönelik, hem erkeklerden hem de kadınlardan gelen eleştiriler gazete sütunlarına yansımıştır.

Atatürk'ün bu konuda yaptığı konuşmaları ise, Türk kadınına çağdaşlaşmanın anlamını açıklamak yönünde olmuştur.

> "Bizim kadınlarımız, bazı yerlerde, Avrupa kadınlarını bile gıptaya sevkedecek kadar ilerlemişlerdir ve eğer kadınlarımız, yalnız bu yönü düşünür ve yalnız şıklıkta, zarafette Avrupa kadınlarını bile geçmeyi amaç kabul ederse, kadınlık hayatında, dolayısıyla bütün milletin hayatında varmak istediğimiz mutlu inkılaba ulaşmakta kolaylık sağlayamayız....Kadınlık meselesinde dış görünüş ve kıyafet ikinci derecededir. Asıl mücadele alanı, kadınlarımız için görünüş ve kıyafette başarıdan çok, asıl başarılı olunması gereken alan, ışıkla, kültürle, gerçek faziletle süslenmek ve donanmaktır. Ben saygıdeğer hanımlarımızın, Avrupa kadınlarından daha aşağıda kalmayacak, tersine pek çok yönlerde onların üstüne çıkacak ışık ve kültürle donanacaklarına kesinlikle kuşku duymayan ve buna kesinlikle emin olanlardanım."[25]

> ...Kadınlarımızın bu kadar fedakarlığına, kadınlarımızın bu kadar hizmetine, erkeklerden hiçbir yerde geri kalmayan bu kadar ehliyetlerine rağmen düşmanlarımız ve Türk kadınının ruhunu bilmeyen sathi nazarlar, kadınlarımıza bazı isnadatta bulunmaktadırlar. Kadınlarımızın hayatta atılane yaşadıklarını, ilim ile, irfan ile münasebetleri bulunmadığını, hayat-ı medeniye ve hayat-ı içtimaiye ile

---

24 Alan Duben ve Cem Behar, *İstanbul Haneleri, Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 255-265.

25 Arsan, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, II. Cilt, T.J.T.E. No. 1, 1959, s. 152-153.

alakadar olmadıklarını kadınlarımızın her şeyden mahrum kaldıklarını, onların Türk erkekleri tarafından, hayattan, dünyadan, insanlıktan, kar-ü kisbden uzak tutulduğunu söyleyenler vardır. Fakat hakikat-i hal böyle midir? Şüphesiz ki, Türk kadınını bu suretle görmek, Türk kadınını görmemektir. Ecnebilerin ve bizi düşman nazarıyla görenlerin tarif tasvir ettikleri kadınlar bu vatanın asıl kadını, Anadolu'nun asıl Türk kadını değildir. Öyle kadınlar bizim asıl hayatımızda ve asıl memleketimizde yoktur. Türk kadınını yanlış görüp yanlış anlatanlar, bilhassa büyük şehirlerimizde, müterakki, medeni zannedilen yerlerde bazı Türk hanımlarının manzara-i hariciyelerine bakarak aldanıyorlar. O kadınların harici manzaralarını aleyhimizdeki tefsirlere müsait bir zemin olarak alıyorlar. Milletin umumi hayatına nispetle pek mahdut ve naçiz olan o kadınları, onların manzara-i hariciyelerine, düşmanlarımıza ve bilhassa içimizdeki bedbahtlara bilerek ve daha ziyade bilmeyerek haklı bir sermaye-i tevzi veren manzaralara, hepiniz biliyorsunuz ve herkes biliyor ki, en ziyade memleketimizin en büyük şehri olan, asırlarca devletin payitahtı Hilafeti bulunan İstanbul'da tesadüf ediliyor. Düşmanlarımız bu manzaradaki kadınlardan aldıkları intibaat ile acı hükümler veriyor ve diyorlar ki; 'Türkiye'de mütemeddin bir millet olamaz, çünkü Türkiye hala iki parçadan mürekkeptir. Kadın ve erkek diye iki kısma ayrılmıştır. Halbuki bir heyet-i içtimaiye aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse, terakki ve temeddün etmesine imkan-ı fenni ve ihtimali yoktur."

Cumhuriyet Gazetesi'nin, çarşafın henüz atıldığı yıllarda, batı dünyasıyla bütünleşme ve çağdaşlaşmanın bir simgesi olarak düzenlediği güzellik yarışmaları, kadının kılık kıyafeti konusunu "milli boyutlarda" bir tartışma konusu haline getirmiştir. 1929 yılında ilki yapılan güzellik yarışmasında ***Feriha Tevfik*** birinci seçilmiş, 1930'de ***Mübeccel Namık***, 1932 yılında, aynı yıl Belçika'nın Spa şehrinde düzenlenen Dünya Güzellik Yarışması'nda da birinci seçilen, son Şeyh-ül-İslam'ın torunu, ***Keriman Halis***'in (bkz. s.180) ardından[26], Türk kadınının özgürleşme hareketinde bir adım olarak görülen güzellik yarışmalarına, "güzelliğin teşvik edilmesini ancak yarışmaların teşvik edilmemesi" gerektiği düşüncesiyle uzun bir süre ara verilmiştir.

Görüldüğü gibi, Türk kadınının çağdaş kimliğinin oluşumuna yönelik hareketler Tanzimat döneminde başlamış ve gelişimini Atatürk devrimleri ile sağlayabilmiştir.

---

26 L. Jovelet, *L'evolution sociale et politique des pays arabes* (Arap Ülkelerinin Toplumsalve Siyasal Gelişimi), Cahier IV, 1993, s. 592.

5.2. Atatürk ve Kadın

Atatürk'ün çağdaşlaşma yolunda derin bir hassasiyet gösterdiği kadın hakları konusunda, eğitimden, siyasete, çalışma hayatından, sanata ve spora, her alanı kapsayan devrimleri, o'nun çağdaş düşüncelerinin ve ileri görüşlülüğünün kadının sosyal yaşamına yansıyan bir ifadesidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde gündeme gelen kadın hakları konusu, özellikle kadınların mücadelesi sonucu, eğitim, hukuk ve aile hayatında bazı değişimlere yol açmış, ancak kadının, dolayısıyla toplumun yaşamını tümüyle değiştirecek köklü etkiler yaratamamıştır. Kadın sorunları, toplumsal boyutlarıyla ve toplum yaşamını tümüyle değiştirmeye yönelik hareketlerin bir parçası olarak ilk kez Cumhuriyet döneminde, Atatürk tarafından ele alınmıştır.

Gerek kendi koydukları yasalara, hatta şeri hükümlere uymak, gerek yenilikçi hareketlerin devamını sağlayıcı girişimlerle halkı teşvik etmek konusunda büyük hassasiyet ve titizlik göstermeyen Osmanlı padişahları ve idarecilerinin aksine Atatürk, halka benimsetmek istediği yeniliklerin ilk ve sürekli uygulayıcısı olmuştur.[27]

Atatürk'ün kadın hakları konusunda hiç bir müslüman ülkenin gerçekleştirme yürekliliğini gösteremediği devrimleri, öncelikle kadının eğitimi ve eşit hukuksal haklara sahip olması konularında odaklanmıştır.

Kadınların kurtuluş savaşı sırasında verdikleri mücadele ve hesapsız özveriler, Cumhuriyet'in ilanının ardından, eğitim ve hukuksal haklarının T.B.M.M. toplantılarında gündeme gelmesini sağlamıştır. Atatürk, Türk kadınına erkeklerle eşit haklar tanınması gerektiğini savunurken, kadınların kendilerinden beklenen ulusal görevleri yerine getirmiş olduklarını da her fırsatta vurgulamıştır.

---

27 Atatürk'ün, herbirinin mümkün olan en iyi eğitimi almalarını sağladığı yedi manevi çocuğundan (***Sabiha Gökçen, Afet İnan, Nebile, Zehra Aylin, Rukiye Erkin, Ülkü Çukurluoğlu*** Abdürrahim Tunçak) altısının kız olması da onun özel yaşamında sergilediği örnek davranışlarından bir diğeridir.

"Cinsiyetler arasında nasıl haklar açısından bir ayırım olmaması gerekiyorsa, ödevler konusunda da yine hiçbir ayırım yapılmamalıdır. Dolayısıyla kadın da, gereksinme durumunda, eylemli olarak askerlik yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Askerlik ise herkesin gözünde bir yurtseverlik ödevi fakat aynı zamanda bir onur ve haysiyet hakkıdır. Kadınların fizyolojik yapısının buna elverişli olmadığı ileri sürülemez. Hepimiz biliyoruz ki, Türk köylü kadınları zor işlere erkekler kadar dayanıklıdırlar. Kadınların tarih boyunca, hele Kurtuluş Savaşı sırasında gerçekleştirdikleri özveri eylemleri, onların savaş alanlarında neler yapabileceklerini kanıtlar. Tüm kızlarımız gerekirse yurdun ve ulusun çıkarlarını savunabilecek biçimde yetiştirilmelidirler. Genç kızlarımızın bedensel, zihinsel ve duygusal eğitiminde bu noktayı hesaba katmalıyız."[28]

"Türkiye Cumhuriyeti'nin esas düşüncesi, kadınları değil, erkekleri dahi savaş meydanlarına götürmemektir. Fakat Türk ulusunun yüksek varlığına, hangi taraftan olursa olsun, ilişildiği zaman, işte o vakit Türk kadınları, Türk erkeklerinin buunduğu yerde hazır ve nazır ve faal olacaklardır. Bu, beşeriyetin yüksek huzuru, sükunu ve dünya insanlığı için lazım bir ödev olduğundandır ki, Türk kadını bunu yapacaktır ve yapagelmektedir ve yapar."[29]

Atatürk, 21 Mart 1923'de Konya'da Kızılay Kadınlar Şubesi'nin düzenlediği toplantıda yaptığı konuşmada, Kadın Kolları'nın Kurtuluş Savaşı sırasındaki çalışmalarından dolayı Kızılay'a teşekkürlerini sunarken, köylü kadınlar için de şunları söylemiştir:

"Bu son senelerin inkılap hayatında hummalı fedakarlıklarla dolu mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak halasa ve istiklale götüren azm-i faaliyet hayatına, her ferd-i milletin mesaisi, gayreti, himmeti fedakarlığı sevkeylemiştir. Bu meyanda en ziyade tebcil ile yad ve daima şükran ile tekrar edilmek lazım gelen bir himmet vardır ki, o da Anadolu kadınının ihraz etmiş olduğu çok ulvi, çok yüksek, çok kıymetli fedakarlıktır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkanı yoktur... Erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat membalarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketimizin esbab-ı mevcudiyetini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkar edemez ki, bu harbde ve ondan evvelki harblerde milletin kabiliyet-i hayatiyesini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odun, kereste getiren, mahsulatı pazara götürerek paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephenin mühimmiyatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakar, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımıza şükran ve minneti ebediyen taziz ve takdis edelim."[30]

---

28 *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Şubat 1931.

29 Perihan Naci Eldeniz, "Atatürk ve Türk Kadını", TTK Belleten, XX. cilt, sayı 80 (1956), s. 741.

30 Arsan, op.cit., s. 148.

T.B.M.M. gündeminde tartışılan ilk konu, kadınların seçme ve seçilme hakkı, dolayısıyla, bu amaçla yapılması gereken nüfus sayımlarında yer alıp almamaları gerektiği meselesi olmuştur. 3 Nisan 1923 tarihli toplantıda Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey, kadınların da nüfus sayımında yer almalarını önerince, mecliste şiddetli tartışmalar başlamışıtır. Konuşması, masalara ve yerlere vurulan el ve ayak sesleriyle ve yuhalanmalarla kesilen Hilmi Bey, sonunda, "Arkadaşlar, kadınlara seçilmek hakkını verin demiyorum, intihap etmek, seçmek ve seçilmek hakkını vermiyorsunuz fakat kadınları saymıyorsunuz da..." açıklamasını getirerek sert tepkileri dindirmeye çalışmıştır.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması konusundaki tartışmalar devam ederken, kadınların eğitimde eşitlik hakkını resmileştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924), kadını çarşafın ve peçenin altından çıkaran Kıyafet Kanunu (1925) ve o gün için, kadına ev, aile ve sosyal yaşamda büyük haklar tanıyan Medeni Kanun (1926), kadın devriminin ve kadının sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminin ilk yasal destekleri olarak kabul edilmişlerdir.

Bu devrimler içinde, Atatürk'ün, ölümüne kadar, uygulamalarını büyük dikkatle bilhassa yakından takip etmiş olduğu konu, eğitim konusu olmuştur. "Eğitimdir ki, bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır, ya da bir milleti kölelik ve yoksulluğa terkeder"[31] ve 24 Mart 1923'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde verdiği nutkun açılış bölümündeki, "Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin payidar neticeler vermesi ancak irfan ordusu ile kaimdir" sözleri, o'nun, bir çok konuda değişime karşı olan zihniyetlerin farklı koşullar altında çok uzun sürebilecek direnişlerini kısa zamanda kıran başarısının çıkış noktasını göstermektedir.

Kadının yüzyıllar boyu toplum hayatından soyutlanmaya zorlanışının en somut ifadesi, kılık kıyafetinde belirmiştir. Atatürk kadın devrimleri içinde en öncelikli sırayı verdiği kılık kıyafet konusundaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

---

31 Arsan, op.cit., s. 198.

"Gezilerim sırasında, köylerde değil, özellikle kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok sıkı ve özenle kapatmakta olduklarını gördüm. Özellikle bu sıcak mevsimde, bu durumun kendileri için mutlaka işkence ve ızdırap nedeni olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar, bu biraz bizim bencilliğimizin eseridir. Çok namuslu ve dikkatli olduğumuzun gereğidir. Fakat saygıdeğer arkadaşlar, kadınlarımız da, bizim gibi anlayışlı ve düşünceli insanlardır. Onlara ahlakla ilgili kutsal kavramları aşılamak, milli ahlakımızı anlatmak ve onların beynini ışıkla, temizlikle donatmak esası üzerinde bulunduktan sonra, fazla bencilliğe gerek kalmaz. Onlar yüzlerini cihana göstersinler ve gözleriyle dünyayı dikkatle görebilsinler. Bunda korkulacak bir şey yoktur."[32]

"Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştemal veya buna benzer bir şeyler atarak, yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın anlamı ve işareti nedir? Bunlar uygar bir milletin anası, millet kızı bu garip şekle, bu vahşi duruma girer mi? Bu durum, milleti çok gülünç gösteren bir görüntüdür. Derhal düzeltilmesi gerekir."[33]

"Din gereği olan örtünme, kısaca belirtmek gerekirse, denebilir ki, kadınların sıkıntı çekmesine neden olmayacak ve kurallara aykırı olmayacak şekilde basit olmalıdır. Örtünme şekli, kadını hayatından, mevcudiyetinden tecrit edecek şekilde olmamalıdır."[34]

Kadınlara eşit eğitim hakkı tanınmasının ve kılık kıyafetlerinin düzenlenmesinin ardından, çalışma hayatında yapılan devrimler kadının bireysel gelişimi açısından çok büyük bir eksiğin giderilmesi yolunda atılan ilk adımlar olmuştur. Atatürk'ün bu konudaki görüşleri şöyledir:

"Daha selametle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınını mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınını ilmi, ahlaki, iktisadi hayatta erkek şeriki, muavin ve müzahiri yapmak yoludur."[35]

Yürürlüğe konan bu yasaların yanısıra, seçme ve seçilme hakkı konusunda kadınların Türk Ocakları'nda verdikleri kararlı ve bazen tehditkar söylevlerine en büyük destek, özellikle

---

32 Arsan, op.cit., s. 211.
33 Arsan, op.cit., s. 217.
34 Arsan, op.cit., s. 87.
35 Arsan, op.cit., s. 147,148,152.

Cumhuriyet'in anlamını ve toplumsal gelişmenin hedeflerini henüz kavrayamamış olan meclis üyelerine yönelik mesaj niteliğindeki söylevleriyle Atatürk'ten gelmiştir.

"Siyasal ve toplumsal hakların kadın tarafından kullanılmasının, insanlığın saadeti ve prestiji açısından gerekli olduğuna eminim."[36] sözleriyle kadınlara en açık desteği veren Atatürk, kadınların 1930 Belediye Yasası ile yerel seçimlere katılma hakkı elde etmelerinin ardından, 1934'de genel seçimlere katılma hakkını elde etmeleri üzerine şu konuşmayı yapmıştır.

> "Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadınını artık tarihlerde aramak gerekecektir. Türk kadını evdeki uygar yerini yetkili bir şekilde doldurmuş, iş hayatının her safhasında başarılar göstermiştir. Siyasal hayatta belediye seçimlerinde deneyim kazanan Türk kadını, bu kez de miletvekili seçmek ve seçilmek suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Uygar ülkelerin bir çoğunda, kadından esirgenen bu hak,bugün Türk kadınının elindedir ve onu yetkiyle ve başarılı bir şekilde kullanacaktır. Bu notla en önemli inkılaplardan birini anmış oluyoruz."[37]

Kadınların T.B.M.M.'de ilk kez sandalye sahibi oldukları yıl olan 1935 yılının Nisan ayında yapılan XII. Uluslararası Kadınlar Kongresi'nde, Türk Kadınlar Birliği adına kongrenin açılış konuşmasını yapan ***Latife Bekir Hanım***, kadınların, medeni haklarını elde etme yolunda en büyük itici güçleri olan ve kendilerine en büyük desteği veren Atatürk'e duydukları minnettarlığı şu sözlerle dile getirmiştir.

> "Türkiye'de kadın, Atatürk tarafından çarşafı çıkarıp atmaya ve erkeğin yanıbaşında kendisine düşen yeri almaya çağrılmıştır. Onca fırtınalar arasında yarısına kadar batmış bir ulusun yazgısında derin bir inancı korumayı bilmiş ve o binbir çeşit çelişkiler ortasında Türk kızkardeşlerimizin özlemlerini farkedebilmiş bir dahi olarak O, biz kadınlar için, yalnızca yurdun kurtarıcısı değil, Türk kadınının da kurtarıcısıdır. Bu nedenledir ki, XII. Kongre'nin toplanma yeri olarak İstanbul'u önermekle, bizlere kendiliğinden verilmiş bulunan ve Türk kadınının haremin parmaklıklarından parlamento kürsüsüne geçişini bir tek kuşağın görmesine yol açan haklar için, Atatürk'e olan minnet ve şükranlarımızı dile getirmek istedik."[38]

---

36 Sadi Borak ve Uçkan Kocatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları V*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s .181.

37 Eldeniz, loc.cit.

38 *Milliyet*, 19 Nisan 1935.

5.3. Eğitim Dünyasında Kadın

"Efendiler, memleketimizde cehalet varsa umumidir. Yalnız kadınlarımıza değil, erkeklerimize de şamildir..."[39]

M. K. Atatürk

5.3.1. Kadının Eğitimi

Kadınları, yüzyıllar boyu tüm sosyal ve kültürel haklarından mahrum ederek, yaşamlarını, pencereleri kafeslerle örülü duvarlar arkasında sürdürmek zorunda bırakan toplum düzenine ve bu düzenden çıkar sağlayan kesimlere karşı mücadele ve yüzyılların mahmurluğuyla, verilenden fazlasını istemek hakları olduğunu unutan kadınları uyandırma hareketi, günümüzde pek az tanınan ancak dönemlerinde isimlerinden sıkça bahsettirmiş olan, eğitimli ve aydın kadınlar tarafından başlatılmıştır.

XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarına tarihlenen ve sadece erkeklerin değil, kadınların da hayal edebileceğinin ötesinde bir başarıya ulaşan bu hareket, kadınların siyasi konuda bilinçlenmeleri, Cumhuriyet ile birlikte seçme ve seçilme hakkını elde ederek demokratik yönetime katılmaları ve bununla eş zamanlı olarak, özel yetenek ve eğitim isteyen tüm meslek dallarında çalışmaya başlamalarıyla gelişmiş ve kadınların sadece iş güçlerini değil, yüksek eğitimle biçimlenen zihinsel yeteneklerini ve yaratıcı güçlerini de kullanarak, sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmada ne denli etkin rol oynayabileceklerini kanıtlamaları ve çağdaş Türk kadını kimliğinin oluşum sürecini başlatmıştır.

---

39 Hikmet Feridun Es, "Atatürk'ün İzmir konuşmalarından", *Akşam*, 20 Teşrinisani 1938.

5.3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kadının Eğitimi

Osmanlı İmparatorluğu'nda kız çocuklar, Tanzimat dönemi öncesinde, medrese öğreniminin alt yapısını oluşturan sıbyan mektepleri ile devlet memurlarının yetiştirildiği yüksek öğretim kurumları olan enderun mekteplerinden sadece sıbyan mekteplerinden faydalanabilmekteydiler. 18., 19. ve 20. yüzyıllarda İstanbul'daki mekteplerden yetmiş kadarının kadınlar tarafından vakfedildiği ve bu okulların çoğunun kız mektebi olduğu bilinmektedir ancak, kızların ilk okul düzeyindeki bu okulları bitirdikten sonra devam edebilecekleri orta okulların (kız rüştiyeleri) kurulması Tanzimat döneminde gerçekleşebilmiştir.

Kızlar için orta okulların açılmasına, "ülkeye yararlı olacak vatansever kişilerin cahil annelerin elinde yetişemeyeceği" düşüncesiyle başlanmış, diğer cemaatlerin, çok önceden, kendi aralarında topladıkları paralarla okullar açmış olmaları da, müslüman kesimi bu yönde harekete geçiren bir etken olmuştur. 1869'da çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile 6-11 yaş arası kız çocukların sıbyan mekteplerine devam etmeleri zorunluluğu, her mahalle ve köyde bir sıbyan mektebi kurulması ve büyük şehirlerde kız rüştiyeleri açılması kararları alınmıştır. Aynı nizamnamede, Osmanlıca, yazı ve kompozisyon, Arapça ve Farsça derslerinin yanısıra, geometri, genel tarih, Osmanlı tarihi, coğrafya ve beden eğitimi derslerinin okutulacağı kız rüştiyelerinde ders verecek olan öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla Dar-ül Muallimat'lar (Kız Öğretmen Okulları) kurulması planlanmıştır. 1870'de açılan İstanbul Dar-ül Muallimat'ından 1873 yılında mezun olan ilk onyedi öğretmenin, aynı yıl göreve başlamalarıyla, yüksek öğretim kurumlarından mezun olan Türk kadınlarının ebelikten sonra ikinci mesleği öğretmenlik olmuştur.[40]

İstanbul dışındaki illere yönelik eğitim çalışmaları II. Abdülhamit döneminde başlatılmıştır. 1875 yılında Trabzon, Konya, Girit ve Bosna'da kız rüştiyeleri, 1883'de İstanbul'da Dersaadet Kız Sanayi Mektebi açılmıştır. Sultan Abdülhamit, İnas Sultaniye Mektebi'nin açılabilmesi için 1909 yılında Kandilli'deki Adile Sultan Sarayı'nı bağışlamıştır.

İlk kız teknik öğretim okullarının açılması da yine II. Abdülhamit dönemine rastlar. İlk Kız Sanat Okulu 1864'de Mithat Paşa tarafından Rusçuk'da açılmış, kız sanat okullarının ders

---

40 Doğramacı, op.cit., s. 20.

programlarının genişletilmesi çalışmaları 1900 yılında başlatılmıştır. Bu okulların programlarının meslek eğitimi vermekten ziyade, bilgili ev kadını yetiştirmeye yönelik olması ve karma olmamaları tutucu orta sınıfların ilgisinin yüksek olmasına neden olmuştur.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Türk kızlarının koleje gitmelerine resmen izin verilmiş, Osmanlı Hükümeti, 1909-10 yıllarında, 1875'de İstanbul'da açılan Amerikan Kız Koleji'nde okuyabilmeleri için beş Türk kızına mali yardımda bulunmayı kararlaştırmış, bu öğrencileri seçme görevi, 1901 yılında kolejden mezun olan ***Halide Edip Hanım***'a ***(Adıvar)*** verilmiş ve onun Dar-ül Muallimat mezunları arasından seçtiği beş Türk kızı hükümet tarafından kolejde okutulmuştur.[41]

Devlet okullarının yanısıra, batıda eğitim görmüş ve batı kültürünü yakından tanımış olan aydınların bir kısmı, kızlarını İmparatorluk içindeki diğer cemaatlerin okullarına göndermiş veya özel hocalar tutarak yetiştirmişlerdir. Arapça, Farsça ve müzik eğitiminin yanısıra, yabancı hocalardan, Fransızca ve İngilizce gibi batı dilleri ve edebiyatı, batı müziği, matematik, kimya, tarih, coğrafya gibi dersler alarak yetişen bu genç kızlar, çeşitli cemiyetler ve bu cemiyetlerin çıkardığı dergi ve gazetelerde yayımlanan yazı ve çevirilerinde ve çeşitli konferanslarda "musavvat-ı tamme"yi yani kadın-erkek eşitliği konusunu gündeme getiren kuşağın ilk temsilcileri olmuşlardır.[42]

Kadınların eğitimleriyle ilgili çalışmalar, özellikle Balkan Savaşları sonrasında hız kazanmış, ilk kız lisesi olan, İstanbul İnas Sultanisi (İstanbul Kız Lisesi) 1913'de açılmış, bu okulu Erenköy, Çamlıca ve Kandilli Kız Liseleri izlemiştir. 1913 tarihli Tedrisat Kanunu ile, kız rüştiyeleri altı yıllık kız iptidailerine çevrilerek, kaza merkezlerine yayılmıştır.

Balkan Savaşları'na kadar devlet eliyle yürütülen eğitim hareketleri, bu tarihten sonra, kadınları sosyal hakları konusunda bilinçlendirmek ve siyasi hayata katılımlarını sağlamak amacıyla kurulan kadın cemiyetlerinin de katkılarıyla hız kazanmıştır. Dönemin etkin kadın cemiyetlerinden olan, ***Nuriye Ulviye Hanım***'ın başkanı bulunduğu *Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*'nin (Kadın Haklarını Savunma Derneği, 1913) kuruluş tüzüğünde,

---

41 Recep Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji'nin Tarihçesi, Kız ve Erkek Kısımları*, 1956, s. 6.

42 Zehra Toska, "Çağdaş Türk Kadını Kimliğinin Oluşumunda İlk Aşama, Tanzimat Kadını", *Tarih ve Toplum*, sayı 124 (Nisan 1994), s. 198.

cemiyetin amacının, kadın kıyafetlerinin ıslahı, kadınları toplum hayatına alıştırmak ve iş hayatında çalışmalarını sağlamak ile özel okullar, gazeteler, kitaplar ve konferanslar yoluyla kadınları aydınlatmak olduğu belirtilmiştir.

Kadın cemiyetlerinin ve yayınlarının da etkisi ile bu konuda sağlanan en büyük ilerleme 1914 yılında, yüksek öğretim kurumlarının kapılarını kız öğrencilere açması olmuştur. 1914'de Dar-ül Fünun'da (İstanbul Üniversitesi) kızlar için serbest dersler açılmış, haftada dört gün olarak başlatılan konferanslar, 1915'de Dar-ül Muallimat-ı Aliye adını alan, İstanbul Kız Öğretmen Okulu'na bağlı olarak İnas Dar-ül Fünunu'nda sürekli eğitim haline getirilmiştir. Bu okuldan 1917 yılında mezun olan (edebiyattan 8, riyaziyattan 3, tabiattan 10) yirmibir öğretmen aynı yıl kız okullarında göreve başlamıştır. 1920'de Dar-ül Fünun ile birleştirilen okulda, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden ayrı sınıflarda ders görmeyi boykot ederek derslere girmeme kararı almalarının ardından karma eğitime geçilmiştir.

Özel hocalar elinde veya özel okullara giderek, en az erkekler kadar iyi bir eğitim alarak yetişen aydın kadınlar grubuna katılan Dar-ül Fünun mezunları, bir yandan devlet okullarında genç kuşak kadınların eğitimini üstlenmiş, diğer yandan kadınların eğitimi konusunda okullar kadar önemli rol oynayan kadın cemiyetleri bünyesinde kadının siyasi kimliğinin oluşumuna yönelik ilk hareketleri başlatmışlardır.

5.3.1.2. Cumhuriyet Döneminde Kadının Eğitimi

"Kadınlarımız bundan sonra haremlere kapatılmayacak, gizlenmeyecek, yüzlerini örtmeyeceklerdir. Çünkü bu, tüm ülkenin daha çok acılar çekmesine neden olacaktır. Türk kadınları ulusal bağımsızlığımız için savaş boyunca cesaretle döğüşmüşlerdir. Bugün onlar özgür olmalı, eğitim olanaklarından yararlanmalı, erkeklerimizinkine eşit bir düzeye çıkarılmalıdırlar. Çünkü buna layıktırlar." [43]

M. K. Atatürk

Atatürk'ün, toplumun kalkınması için her şeyden önce kadınların eğitilmesi gerektiğinin bilinciyle, kendi taraftarlarının bile ummadığı bir hızla gerçekleştirdiği eğitim devrimleri, Türk kadınının sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yaşamda hakettiği yeri alması için başlatılan hareketlerin kilit noktasıdır.

Atatürk'ün başkanlığındaki T.B.M.M. hükümetinin eğitim konusundaki ilk atılımları, öğretim kurumlarının birleştirilmesine ilişkin Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreselerin kapatılması ve eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması (1922), ilk öğretimin bütün Türkler için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu hükmü ile eğitimin haktan öte, bir zorunluluk kılınması (1924 Anayasası), Medeni Kanun ile harp okulları dışındaki tüm okulların kapılarının kız öğrencilere açılması (1926), tüm orta okullarda karma eğitime geçilmesi (1927) ve Harf Devrimi ile Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kullanılmaya başlanması (1928) gibi hareketlerle, gerici zihniyetlerin şekillendirdiği ve kadının yüzyıllar boyu tümüyle dışlandığı eğitim sisteminin çözülmesine yönelik olmuştur.

1920 yılında ilk dört Türk kız öğrencinin İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt olması, 1921 yılında Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali'sinin kurulması, ertesi yıl Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nin ilk on kız öğrencisinin öğrenime başlaması, 1922'de İzmir ve Ankara'da kız liselerinin, 1928'de ilk kız enstitülerinin açılması, eğitim konusunda süratle yapılan devrimlerin hedefini açıkça ortaya koymaktadır. Cumhuriyet döneminde kaydedilen en

---

43 Atatürk'ün 3 Şubat 1923'de İzmir'de yaptığı konuşmasından.

önemli ilerlemelerden biri, Atatürk'ün direktifleriyle kız öğrencilerin ilk kez 1921 yılında eğitim için devlet bursuyla batıya gönderilmeleri olmuştur.

Cumhuriyet'in getirdiği eşit eğitim hakkı, kadının yerinin evi olduğunu savunan köhne zihniyetleri yıkma yolunda kadının en büyük silahı olmuştur. Bu açıdan, eğitim reformlarının üç önemli sonuç doğurduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, toplumda ilk kez "eğitim görmüş saygın kadın" imajının doğmasıdır ki bu, toplumun, kadının cinsel kimliğini ilk kez geri plana itişidir. İkinci sonuç, Tanzimat döneminin özel eğitim almış aydın kadınlarından bir adım daha öteye giderek, ilk kez yurt dışına çıkmış ve batı kültürünü inceleme fırsatı bulmuş olan Cumhuriyet kadınının siyasi hak istemlerini Meclis kürsüsünde ısrarla dile getirerek talep ettiği hakları sistematik bir şekilde ve pek çok batılı ülkeden daha önce elde etmesidir. Üçüncü sonuç ise, kadının ilk kez, ülke ekonomisinin gereği olmaktan ziyade, ekonomik bağımsızlığını kazanmak amacıyla özel eğitim gerektiren mesleklerde çalışmaya başlaması olmuştur.

Tüm bu gelişmelerin yanısıra, Türkiye genelinde sadece kadınların değil erkeklerin de yüksek öğrenim bir yana, okur yazarlık durumlarının dahi hiç de parlak olmadığını ve eğitim devrimlerinin -bugün de süregelen şekliyle- sadece büyük kentlerde etkin olabildiğini ortaya koyan rakamların göz ardı edilmemesi gerekir. 1927 nüfus sayımında, Türkiye nüfusunun sadece % 11'inin okur yazar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayıma göre, kadın nüfusunun % 95.2'si okur yazar değildir. 1924 yılında çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan ve 1928 tarihli Harf Devrimi'nden yaklaşık elli sonra yapılan 1975 nüfus sayımına göre yüksek öğretimden yararlanabilen kadınların sayısının, toplam kadın nüfusunun binde beşi gibi son derece düşük bir seviyede seyretmesi ve 1980'lere gelindiğinde, okuma yazma bilmeyen kadınların sayısının, aynı durumdaki erkeklerin sayısından hala 3.5 kat fazla olması, kadınların eğitiminden sorumlu olan kurum ve kuruluşların katetmeleri gereken uzun yolda almaları gereken önlemler konusunda uyarıcı olmalıdır.

5.3.2. Eğitimde Kadın

"Milleti kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden, eğitimciden yoksun bir millet henüz millet adını almak yeteneğini kazanamamıştır. Ona, sıradan bir kitle denir, millet denemez. Bir kitle, millet olabilmek için, mutlaka eğiticilere, öğretmenlere muhtaçtır. Onlardır ki, bir toplumu gerçek millet haline getirirler."[44]

M.K. Atatürk

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk kadın öğretmenler, İstanbul Dar-ül Fünunu'nun kız öğrencileri kabul edişine kadar, (1914) kız öğrencilerin devam edebildiği tek yüksek öğretim kurumu olan İstanbul Dar-ül Muallimat'ında (Kız Öğretmen Okulu) yetişmişlerdir. Kız okullarında görev alan ilk öğretmenler ***Hatice***, ***Arnık***, ***Nakiye*** ve ***Besime Hanımlar***'dır.

İstanbul Dar-ül Muallimatı'nda psikoloji, coğrafya, ahlak ve el işi dersleri vermiş olan, Rumca, İngilizce ve Fransızca bilen ***Ayşe Sıddıka Hanım*** ilk eğitimci kadınlarımızdandır. 1897 yılında, öğretmen yetiştiren bir okulda "ilm-i terbiyye" (pedagoji) dersinin de okutulması gereğini vurgulayarak, Maarif Nezaret-i Celilesi'ne layiha veren Ayşe Sıddıka Hanım'ın, kendi düşüncelerinin yanısıra, yabancı kaynaklardan da yararlanarak yazdığı *Usul-i Talim ve Terbiye Dersleri* isimli beş senelik bir çalışmanın ürünü olan eseri Osmanlı İmparatorluğu'nda yayınlanan ilk pedagoji kitabıdır (İstanbul: 1313 / 1895).[45]

Eğitimciliklerinin yanısıra idareci olarak görev yapan kadınlarımızdan, ***Refika Hanım***, Dar-ül Muallimat'ın ilk kadın müdürüdür (1881).

Avrupa'da düzenlenen Uluslararası Kadınlar Kongresi'nde Türk kadınını ilk kez temsil etmiş olan eğitimci ve yazar ***Aziz Haydar Hanım***, kendi olanaklarıyla, bugünkü Erenköy Kız Lisesi'nin tohumlarının atıldığı okulu kurarak, özel okul kuran ilk Türk kadını olmuştur.

---

44 Arsan, op.cit., s. 232.

45 Serpil Çakır, "Tanınmış Osmanlı Türk Kadınlarından Birkaç İsim", K.E.K.V arşivi, Kadın Dosyası.

Kurtuluş Savaşı başladığında cephe gerisine koşup hemşirelik yapan kadınlar arasında da yer almış, 1908 yılı sonrasında yayınlanan kadın dergilerinde, kadınların eğitilmesi ve erkeklerle eşit haklara kavuşmaları konularında yazılar yazmış, *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti* gibi çeşitli kadın derneklerinde aktif görevler almış, konferanslar vermiştir.[46]

Cumhuriyet devrimlerinin ardından, yüksek öğretim kurumlarında görev alan eğitimci Türk kadınlarının sayısında büyük bir artış görülmüştür. Avukat ***Güzide Lütfü*** (bkz. s.158), yazar ***Halide Edip Adıvar*** (bkz. s.166), doktor ***Safiye Ali*** (bkz. s.252), ressam ***Mihri Müşfik*** (bkz. s.202), yazar ***Mükerrem Kamil Su*** (bkz. s.213), siyasetçi ***Nakiye Elgün*** (bkz. s.218), yazar ve Türk Kadınlar Birliği'nin başkanı ***Nezihe Muhittih*** (bkz. s.225), astrofizikçi ***Prof. Nüzhet Gökdoğan*** (bkz. s.228), düşünür ve toplumbilimci ***Tezer Taşkıran*** (bkz. s.290), dilbilimci ve felsefeci ***Prof. Dr. Bedia Akarsu*** (bkz. s.118) ve kimya profesörü ve Tükiye'nin ilk kadın üniversite rektörü olan ***Prof. Dr. Saffet Rıza Alpar*** (bkz. s.251) gibi isimler, ilk öğretim kurumlarından yüksek öğretim kurumlarına kadar eğitimin her kademesinde Cumhuriyet'in genç kuşaklarının eğitilmesinde hem öğretmen hem yönetici görevlerini üstlenen, laik ve aydın eğitimci kadınlarımızdan sadece bir kaçıdır.

---

46 Ibid.

5.4. Siyaset Dünyasında Kadın

"Türk kadını vatandaş değildir, çünkü memlekette iktisadi, içtimai, siyasi meselelerde sahib-i rey değildir. Kadınların alakasızlığını biraz da burada aramak icap eder. Kendisini fert olarak tanımayan bir cemiyette, kendisini bu hayati meselelerden daima hariç tutan bir grup içerisinde, kadın da kendisine verilen bu kıymeti kabul etmiş, reyini istemeyen bir cemiyete alakasını da vermemiştir. Fakat hiç bir hak, hiçbir zaman verilmez, alınır. Türk kadını vatandaş olabilmek, sahib-i rey olabilmek için evvela vazifesini kabul etmeli, ondan sonra hakkını vermeseler bile alır." [47]

5.4.1. Türk Kadınının Siyasal Kimliğinin Oluşumu: Kadın Örgütlenmeleri, Mitingler ve Milli Mücadelede Kadın

Türkiye'de kadının siyasetle yakın ilgisinin düşünsel zemini, II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte sayıları hızla artan kadın cemiyetlerinin çalışmalarıyla hazırlanmıştır. Kadınların, bu cemiyetlerin yayınladığı gazete ve dergilerin sütunlarında ülke sorunları üzerine yazdıkları yazılarla başlattıkları tartışmalar, Balkan savaşları sırasında Dar-ül Fünun'un konferans salonuna, milli mücadele yıllarında ise İstanbul meydanlarına taşmıştır.

Kadın cemiyetlerinin milli mücadele dönemindeki en önemli siyasi faaliyetleri mitinglerdir. İstanbul'un, özellikle de İzmir'in işgali üzerine yoğunlaşan mitinglerin en önemli özelliği, çok sayıda kadın katılımı sağlanması ve aralarında üniversite öğrencileri de bulunan, aydın öğretmen kadınların, konuşmacı olarak büyük kitlelere çok güzel ve etkileyici nutuklar vermiş olmalarıdır. Bu mitinglerden en önemlileri şunlardır:

1919: İnas Dar-ül Fünunu öğrencileri ile *Asri Kadınlar Cemiyeti*'nin, Fatih'de düzenledikleri protesto eylemi (19 Mart); konuşmacı olarak ***Halide Edip Hanım (Adıvar)*** ve ***Meliha Hanım***'ın katıldıkları Fatih Mitingi (19 Mayıs); *Asri Kadınlar Cemiyeti* adına ***Sabahat Hanım*** ve ***Naciye Hanım***'ın konuşmacı olarak katıldıkları Doğancılar Mitingi (20 Mayıs); Halide Edip Hanım ve ***Münevver Saime Hanım***'ın (Asker Saime, üniversite

47 *Resimli Ay*, No. 3 (Nisan 1924), s. 41-42.

öğrencisidir, gazi olmuş, İstiklal madalyası ile ödüllendirilmiştir) konuşmacı olarak katıldıkları Kadıköy Mitingi (22 Mayıs); 100.000 kişi önünde yine Halide Edip Hanım'ın konuştuğu Sultanahmet Mitingi (23 Mayıs); ***Şukufe Nihal (Başar) Hanım*** (bkz. s.288) ve Halide Edip Hanım'ın konuşma yaptıkları Sultanahmet mitingi (30 Mayıs);

1920: 1935 yılında milletvekili olan kadınlarımızdan, Öğretmenler Cemiyeti Başkanı ***Nakiye Hanım (Elgün)*** (bkz. s.218) konuşma yaptığı Sultanahmet mitingi (13 Ocak).[48]

İşgal kuvvetlerince tutuklanıp hapse dahi giren kadın konuşmacılar, takipten kurtulmak ve savaşa bizzat katılabilmek için Anadolu'ya geçmiş, örgütlü faaliyetlerini Anadolu'nun çeşitli illerinde devam ettirmişlerdir.

1919'da Kastamonu'da kurulan *Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi*, ileride Kastamonu'dan milletvekili seçilecek olan ***Hacer Hanım***'ın ***(Dicle)*** düzenlemiş olduğu mitingler yoluyla kadınların milli mücadeleye katkılarını kesintisiz olarak devam ettirmiş olan cemiyetlerden biridir. Aynı yıl Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi ***Melek Hanım*** ve arkadaşları *Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*'ni kurmuş, tüm müslüman hanımlar, derneğin doğal üyesi kabul edilmiştir. Derneğin, 1920 yılında Niğde'deki kayıtlı üye sayısı 1.090'a ulaşmıştır. Anadolu'da görevli yüksek dereceli devlet memurlarının ve eşrafın eş, kız ve kızkardeşlerinden oluşan dernek üyeleri, toplantılar düzenlemişler, Anadolu'nun işgalini protesto ederek, barış isteyen metinler kaleme almışlar, batılı siyasi liderlerin eşlerine protesto telgrafları çekmişlerdir.[49]

Türk kadını çeşitli düşünsel faaliyetlerle katıldığı ulusal bağımsızlık mücadelesini, fabrikada mermi ve silah yaparak, askere erzak ve giyecek hazırlayarak, cepheye kağnısında, kağnısı yoksa sırtında cephane taşıyarak ve elinde silah, cephede çarpışarak sürdürmüştür. Kurtuluş savaşına bizzat katılan yüzbinlerce kadından isimleri bilinenlerden bazıları ile, İstiklal madalyası ile ödüllendirilenler şöyledir:

---

48 Çakır, loc. cit.

49 Şehmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, III. cilt, s. 872.

1921 Eskişehir savaşına katılan ve savaşın başından sonuna kadar kendi araçları ile görev yapan oniki Türk kadını: Ali kızı ***Alime***; Besim kızı ***Şükriye***; Hacı Osman kızı ***Fatma***; Musa kızı ***Ayşe***; Mehmet Ali kızı ***Hafize***; Karabektaş kızı ***Fatma***; Mehmet kızı ***Ümmühan***; Hacı Mustafa kızı ***Fatma***; Veli onbaşı kızı ***Ayşe***; Molla İbrahim kızı ***Fatma***; Ali kızı ***Ayşe*** ve Molla Hasan kızı ***Fatma***.[50].

Halime Çavuş Kastamonu (1976).

7. Kurtuluş Savaşı Gazilerinden Halime Çavuş

50 *Türkoğlu*, 30 Ekim 1337 (1921).

Gördesli Makbule (kocasıyla birlikte 1921'de çete örgütlemiş ve şehit düşmüştür), ***Tayyar Rahmiye***, ***Klavuz Hatice***, ***Fatma Seher***, ***Hanımlar***, ***Nezahat Hanım*** ("Türk Jeanne d'Arc'ı" olarak anılır), ***Ayşe Ana***, ***Zeyno Onbaşı*** ve ***Irazca Başçavuş***[51]

İstiklal Madalyası ile ödüllendirilenler: ***Halide Edip Adıvar***, ***Fatma Seher Çavuş***, ***Fatma Karaşimşek*** (***Gazi Kara Fatma***; bkz. s. 155) ve ***Münevver Saime***.[52]

Bireysel bağımsızlığı konusunda, yüzyıllar boyu, örgütlü ya da örgütsüz hiçbir harekette bulunmayan Anadolu kadınının, kendisinden, evinde anne ve eş, tarlada işçi olmasından başka hiçbir şey beklemeyen milletinin bağımsızlığı için verdiği bu eşi bulunmaz mücadele, kurtuluş savaşı sonunda ve Cumhuriyet'in ilanının ardından yapılan reform çalışmalarının hazırlıkları sırasında, kadın hakları savunucularının en büyük dayanağı olmuştur.

8. Kurtuluş Savaşı'na sırtında cephe taşıyarak katılan Anadolu kadınının anısına dikilen anıt

Ankara-Ulus

51 Münir Güneri, *Kahramanlar Ordusu*, Ankara: T.C İş Bankası Kültür Yayınları, 1954, s. 48.

52 Erdoğan Tokmakçıoğlu, "Kösem Sultan'dan Tansu Çiller'e Tarihe Adını Yazdıran Kadınlarımız", *Milliyet*, 10 Temmuz 1993.

5.4.2. Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesi

Kadınların seçme ve seçilme hakkı talepleri resmi bir şekilde ilk kez *Türk Kadınlar Birliği* tarafından dile getirilmiştir.

Dar-ül Fünun'da toplanan Kadınlar Şurası'nda şekillenen siyasi bir örgüt olan *Kadınlar Halk Fırkası* adıyla ***Nezihe Muhittin*** (bkz. s.225) başkanlığında oluşan partinin ikinci reisi ***Nimet Remide***, mes'ul murahhası ***Latife Bekir***, katib-i umumisi ***Şükufe Nihal***dir (bkz. s.288). Yönetimde ayrıca, ***Matlube Ömer*** (veznedar), ***Saniye*** (muhasebeci) ve üye olarak ***Nesime İbrahim***, ***Zaliha***, ***Tuğrul*** ve ***Faize Hanımlar*** görev almışlardır.

Fırka, başkanlığına Fethi Bey'i getirmesine rağmen, "kadınların siyasal haklara sahip olmadığı" gerekçesiyle, Ankara'dan kuruluş onayı alamamıştır. Cumhuriyet Anayasası ile de gereken düzenleme yapılmadığından, kadınlara cemiyet kurmaları önerilmiş, sonuçta 1924 yılında, Nezihe Muhittin başkanlığında *Türk Kadınlar Birliği* kurulmuştur.

Türk Kadınlar Birliği, ilk kurulduğunda, zamanın koşulları nedeniyle ve kuruluşuna karşı çıkabilecek engelleri önlemek için, daha sonra değiştireceği bir kararla, siyasal nitelik taşıyan her türlü etkinliği amaçları dışında bırakmış ve esas hedeflerini, aile içinde ve toplumda, meslek yaşamında ve zihinsel alanda kadının yükselmesi uğruna çaba göstermek, uygarlık ve ilerleme anlayışı içinde genç kuşakların eğitimi için çalışmak ve yoksul kadınlara yardımcı olmak biçiminde belirlemiştir. Bu çerçevede çeşitli faaliyetler; kurslar, konferanslar, sergiler düzenlenmiş, bir de dispanser kurulmuştur.

Bununla birlikte dernek, 1927 yılında, kuruluşunda belirtilen amaçların dışına çıkarak, İstanbul'da Nezihe Muhittin'in başkanlığında bir kongre düzenleyerek kadınlar için oy ve yerel seçimlere katılma hakkı talep etmiştir.

9. Türk Kadınlar Birliği'nin İstanbul'daki düzenlediği bir yürüyüş, 1934
Hakan Akçaylı Arşivi

Kadınlar Birliği'nin Halk Fırkası adına kadınların da milletvekilliğine adaylığını koymaya karar verdiğini açıklaması, İzmir'de hemen yankı bulmuştur. Kadınların bu girişimi, Mehmet Şevki Bey tarafından "*Kadınlara İş mi Yok?*" başlığı altında sert bir yazı ile cevaplandırılmıştır. Bu yazı, Cumhuriyet'in dördüncü yılında bile değişimlere, özelikle "kadınlar cephesi"nde yaşanacak değişimlere kapalı zihniyetlerin oluşturduğu engelin en güzel ifadesidir.

> "Münevver kadınlarımız mebus olmayı, siyasetle iştigal etmeyi düşüneceklerine, anavatanın sinesinde görülecek binbir türlü içtimai işler, ifa edilecek vazifeler var, bu vazife ve işleri görmeye şitab etseler şüphesiz hükümet vücudlarının iktizasına daha ziyade tabi olmuş bulunurlar... Biz de tuhaf bir telakki mi, zihniyet mi nedir, hülasa bir hal var: Biraz tenvir ettik mi, gözlerimizi daima en büyük işlere, en yüksek makamlara tevcih ediyoruz ve daima memlekete nafi olmak için o makamlara çıkmayı o büyük işlerle meşgul olmayı görüyoruz."[53]

"Memleket meselelerine kadının da iştiraki" konusu, yani oy hakkı konusunda Atatürk'ün söylev ve demeçlerine rağmen T.B.M.M. toplantılarında yapılan tartışmalardan olumlu sonuç alınamamıştır.

Türk Ocakları'nda yapılan ve özellikle ***Afet İnan*** (bkz. s.104) ve ***Tezer Taşkıran***'ın (bkz. s.290) konuşmalarıyla hareketlenen toplantıların ilk sonucu, kadınların 1930 yılında yerel seçimlere seçmen olarak katılma hakkını elde etmeleri olmuş, bunu, 1933 yılında Belediye Meclisleri'ne ve Köy İhtiyar Heyetleri'ne seçilme hakkı izlemiş -aynı yıl ilk kadın Hariciye görevlimiz olan ***Adile Ayda*** (bkz. s. 102) da göreve başlamıştır- ve nihayet 1934 yılının Aralık ayında, İsmet İnönü ve 191 arkadaşının hazırladığı yasatasarısının T.B.M.M'de kabul edilmesiyle, Parlemanto'ya seçme ve seçilme hakkı kazanılmıştır. Kadınların 1935 genel seçimlerine katılmaları ve 441 milletvekili arasından 16 kadın milletvekilinin seçimle, 2 kadın milletvekilinin ise Atatürk tarafından atanarak Meclis'e girmesiyle, Türkiye kadına erkekle aynı hukuksal eşitlik statüsünü sağlamış ilk müslüman ülke olmuştur ki, bu konuda Fransa, İsviçre ve İtalya'nın da önündedir.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasında aydın kitlelerin sözcülüğünü yapan Türk Kadınlar Birliği, 1935 yılında İstanbul'da düzenlenen XII. Uluslararası Kadınlar Birliği

---

53 *Ahenk*, 7 Haziran 1927.

Kongresi'inden on gün sonra tek parti kararıyla kapatılmıştır.[54] Birlik, kazanılmış hakların savunulması, güçlendirilmesi, aynı zamanda kadının kültürel gelişiminin ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla 1949 yılında yeniden kurulmuştur.[55]

54 Zafer Toprak, *Tarih ve Toplum*, Mart 1988, s. 30-31.

55 Caporal, Bernard, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982, s. 653-654.

10. XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi dolayısıyla bastırılmış olan pullar

5.4.3. Politikada Kadın

Yayılmayı hedefleyen ve bir gazi padişahın yönettiği devletten, yerleşik bir saray padişahının hükmettiği istikrarlı bürokratik bir devlete geçiş sürecinde yaşanan yapısal değişimler kadınların nüfuzunu ve iktidar kaynaklarına ulaşma yollarını arttırmış[56], kadınların hükümet işlerine karışmaları ise, Osmanlı siyaset hayatında "yozlaşma"nın en belirgin göstergelerinden biri sayılmıştır.[57] Yüzlerce yıl hükmeden bu siyasi anlayışın etkileri, kadının siyasete duyduğu yabancılığın yansıması olan, siyasi partilerdeki ve Parlamento'daki temsil oranındaki azlığın temel nedeni olarak ele alınmalıdır.[58]

1993 yılında dünyadaki 170 ülkeden 8'i (Türkiye Cumhuriyeti'nin 25. Başbakanı olan ***Tansu Çiller***'in, 24 erkek başbakandan sonra, 1993 yılına ilk kadın başbakan olarak yönetime gelmesiyle, bu sayıya Türkiye de dahil olmuştur), kadınlar tarafından yönetilmekteydi ki, bu rakam dünyadaki toplam ülke sayısıyla karşılaştırıldığında oldukça düşük bir rakamdır.[59] Bir kadın başbakan tarafından yönetildiği dönemde bile kadın milletvekillerinin sayısal dağılımına göre Türkiye, Parlamento'da yer alan 8 kadın milletvekiliyle % 1.8 ile dünya sıralamasında son sıralarda yer almıştır. Meclis'te 1997 yılında yer alan kadın milletvekillerinin sayısı 11'dir.

Kadın milletvekillerinin sayısının bugüne kadar en fazla olduğu 1935 genel seçimleriyle oluşan mecliste göreve gelen ilk 16 milletvekili kadınımızın isimleri şöyledir: ***Mebrure Gönenç Türkan Örs-Başbuğ Sabiha Gökçül, Huriye Öniz (Baha), Dr. Fatma Memik, Nakiye Elgün*** (bkz. s.218), ***Fakihe Öymen, Benal Nevzat İştar Arman*** (bkz. s.131), ***Ferruh Gürgüp, Behire Bedis Morova-Aydilek, Mihri Bektaş, Meliha Ulaş, Esma Neyman, Sabiha Hatice Görkey, Seniha Hızal*** ve ***Hatice Özgener.*** Ayrıca ***Hatı Çıpan*** (bkz. s. 172) ve ***Şekibe İnsel*** (ortaokul mezunu, çiftçi)

---

56 Leslie P, Pierce, *Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 31, 1996, önsöz.

57 Kafadar, op.cit., s.192.

58 Aslı Aydıntaşbaş, "Türk Kadınları Afrika'danGeri", *Yeni Yüzyıl*, 15 Mart 1996.

59 *Milliyet Pazar Dergisi Fiesta*, 19 Aralık 1993, s.16-17.

aynı seçim yılında, Atatürk tarafından, Anadolu kadınını temsil etmek üzere milletvekili olarak atanmışlardır.

11. İlk kadın milletvekillerimiz

Kadınların milletvekili seçilmelerinin ardından, 1950'de Mersin ili Belediye Başkanlığı'na seçilen ***Müfide İlhan*** (bkz. s. 210) ilk kadın belediye başkanımız olmuştur.

Türkiye'de bir kadın siyasetçinin bir siyasi partinin başına geçmesi ise ancak 1970 yılında ***Behice Boran***'ın (bkz. s. 124) Türkiye İşçi Partisi'nin Genel Başkanlığına seçilmesiyle gerçekleşmiştir.

Hükümetteki ilk kadın Bakan, 1971 yılında Nihat Erim kabinesinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olan ***Prof. Dr. Türkan Akyol***'dur.

1982'de Lahey Büyükelçiliği'ne atanan ***Filiz Dinçmen*** ise ilk kadın Büyükelçimiz olarak görev yapmıştır.

İlk kadın valimiz olan ***Lale Aytaman*** Muğla ili valiliğine 1994 yılında seçilmiştir.

5.5. Çalışma Hayatında Kadın

5.5.1. Türk Kadınının Çalışma Hayatına Girişi

"Bu cereyanın gayesi pek de o kadar basit değildir. Herkesin bunu düşünmek hakkı vardır. Çünkü kadın hürriyetiyle, yalnız kadınlara hak vermekle kalınmıyor, bütün hayat değiştiriliyor... Musavatı-ı tamme (kadın-erkek eşitliği) ile istenen şeyler şunlardır: kadın hayata kavuşacaktır... Kadın, bir erkeğin olduğu gibi, bir aile kadını olabilmekle beraber, bir işçi, bir memur, bir mühendis, bir doktor, bir mebus, bir nazır olabilecektir. Hayır! Mazur bir hareket değil, bilakis pek tabii bir hareket."[60]

Türklerde kırsal kesim kadını, her zaman üretim sürecinin, dolayısıyla da sosyal hayatın içinde yer almış olmasına rağmen, bu zorunlu paylaşımının, geleneksel ekonomik yapı içinde sosyal konumunu iyileştirici sonuçları olmamıştır.

Kentlerde yaşayan kadının çalışma hayatına girişi 19. yüzyıla rastlar. Kadınlar, zamanında çamaşırcılık, bohçacılık, dinen haram sayılmış olmasına rağmen cariye alım satımı (1854 yılında çıkarılan fermanla yasaklanmıştır) yapmışlardır. Daha erken yüzyıllarda İstanbul'da bazı Yahudi kadınların bir tür gümrük vergisi alarak ticaret yaptıkları da bilinmektedir.

İşçi olarak çalışan ilk kadınlar Rum, Yahudi ve Ermeni kadınlarıdır. Onların savaşlar sırasında göç etmeleri üzerine, öncelikle konfeksiyon atelyelerinde istihdam edilen Müslüman Türk kadınları en son işçileşen kesimdir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında başlatılan seferberlik nedeniyle erkek nüfusun azalmasıyla, kadınlar erkeklerden boşalan fabrikalarda, bankalarda, telefon dairelerinde, postanelerde hatta sokakta (mesela İstanbul'da çöpçülük ve taksicilik) ister istemez çalışmak durumunda kalmıştır.

---

60 *Kadınlar Dünyası*'nın bilinmeyen bir sayısından, K.E.K.V. arşivi.

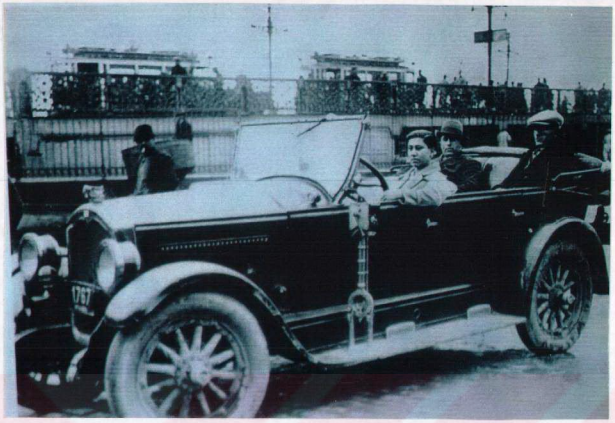

12. 1930'larda İstanbul Eminönü'nde bir kadın taksi şöförü

Çalışma koşulları ve sayıları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek proletaryası olan kadınlar, 1908 yılında yaklaşık 250.000 sanayi işçisinin % 30'unu, 1913'de dokuma sanayinde çalışanların yarısından fazlasını oluşturmaktaydılar. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar, yoğun olarak dokuma ve tütün sanayiinde çalışmışlardır.

Oldukça düşük ücretler karşılığında çalışan kadın işçiler, çalışma koşullarının iyileştirilmesi talebiyle pek çok kez grev düzenlemişler, eşlerinin düzenlediği grevlere iştirak etmişlerdir. 1872 ile 1907 yılları arasınında düzenlenen elli grevden dokuzu, kadınların yoğun bir biçimde çalıştığı dokuma işkolunda gerçekleşmiştir.

1913 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi kanunu ile kadın, iktisadi ve sosyal hayatta yerini almaya başlamış, kadınlar için mecburi hizmet anlamına gelen kanunlar çıkarılmış, kadınların işçiliğe yönelmelerini sağlayan *Kadın Amele Grupları* gibi dernekler kurulmuştur. Enver Paşa'nın eşi ***Naciye Sultan***'ın himayesinde kurulan *Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i*

İslamiyesi (1916) bu derneklerin en faal ve etkili olanıdır. Derneğin amacı, savaş sırasında kadın iş gücünü değerlendirmektir. Kuruluşundan sonraki ondokuz gün içerisinde onbirbin kadının başvurduğu dernek, ilk kadın "İş Taburu"nun kurulmasına da aracılık etmiştir. Kadın askerlerin yer aldığı bu taburda istihdam olunan kadınlar maaşlı memurlar ve nefer tahsisatlı, ücret ya da yövmiye alan işçiler olarak iki kısımdır. Taburun ilk aşamada komutası ve inzibat heyeti ordudaki zabitlerden ve askerlerden oluşturulmuştur. İleride edinilen deneyimler sonucu taburun yönetimi de kadınlara bırakılmıştır. İstanbul Belediyesi bu tabura bağlı kadınlara özel bir üniforma ve pantolon giydirerek sokak temizleyicisi olarak faydalanmıştır (***Elif Yazgandır*** çöpçü olarak çalışan ilk kadındır).

1908 inkilabından sonra, kadın haklarının tartışılması güçlenmiş, 1914'de kızlar için İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılmasının ardından üniversiteye kız öğrenci alınması gibi teşebbüslerle kadınların yüksek eğitim ve meslek sahibi olmaları amaçlanmışsa da, kadınların eğitim gerektiren mesleklerde çalışmaları ancak Cumhuriyet döneminde gerçekleşebilmiştir.

Kurtuluş Savaşı yıllarının ekonomik etkileri, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın etkilerinden daha geniş çaplı olmuş, kentli ve köylü, her sınıftan kadını etkilemiştir. Savaş sırasında kadın emeğine ilk gereksinim duyan kamu kuruluşu PTT olmuş (***Melekper Kılıç*** ilk kadın postacıdır), bunu Maliye Bakanlığı izlemiştir. Ancak burada ilgi çeken bir durum savaş sonunda bu kurumlarda çalışan kadınların işten çıkartılmış olmalarıdır. 1920 yılında, İstanbul'daki çalışan kadınların sayısı, Ziraat Bankası'nda 7, elektrik ve tramvay şirketinde 2, telefon şirketinde 48, Galata Osmanlı Bankası'nda ise 1'dir.

13. Aralarında sanatçı Bedia Muvahhit'in de bulunduğu, Telefon Şirketi'nde çalışan kadın memurlar

1924 tarihli bir dergide yer alan aşağıdaki yazı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların genel çalışma durumlarının ve koşullarının iyileştirilemediğini anlatmaktadır:

> "*İş'te Kadın*: Bu serlevhayı nerede görsem, gözüme diken batmış gibi bir acı duyarım. İşte kadın, bugün için bizim memleketimizde yoktur. Birkaç mübeşşiri bittabi henüz umumi kaidenin haricinde bırakmak zaruretindeyiz. İşte kadın deyince hatırımıza mağaza tezgahları başında bekleyen, dar bir kulübenin içinde su, şerbet satan mütevazi bir biçare sınıf gelir. Bittabi hepimizin yüzkarasını teşkil eden çöpçüler sınıfını burada ayrıca söylemek istiyorum. Onlar gaddar bir zaruretin, kalbimizin içinde paslanmış zalim hançerleridir. Telefon şirketlerinde, tütün mağazalarında didinen zavallı sınıf, tahammül ve kanaatlerinin kurbanıdırlar. Onların hakkını ihkak için bugünkü basit ve şümulsuz kanunların fevkinde ali bir mahkeme lazımdır. Çok yerde kadın 'amel'inden başka feragatlere de katlanıyor, 'amel'ini vücuduyla, hüsnüyle sigorta ediyor. Kadınına böyle umumi bir sa'y meziyetinden başka sefil ve iğrenç mecburiyetler yükleten bugünkü neslin yüzü, ebedi ve korkunç bir hicapla kızarsa gerektir.
>
> İşte kadın, sınıf ve zümre teşkilatına malik olduktan sonra teessüs ve teazzi edecektir. Mesleki gruplar teşekkül etmedikçe buna, yok nazarıyla bakmak talihsizliğine mahkumuz. Bir Safiye Ali Hanım ve bir kaç ebe, kabiliyetin kuvvetli işaret ve hüccetleri olsa bile, bu bir mevcudiyet beratı manasını taazzum edemez. Muallimelik, esasen yeni bir şey olmadığı ve kafesin zaruri bir mevludesi göründüğü için burada ayrıca kayda hacet yok. Memlekette kadın nasibini uzun

> uzadıya aradıktan sonra elde ettiğimiz bu zavallı neticeye gözyaşlarından bir nikap açıyor ve atiye ümidle bakıyoruz".[61]

İşçi kadınların çalışma koşullarının iyileştirilememesinde, sermaye birikimi azlığının yanısıra, Lozan Antlaşması nedeniyle 1930 yılına kadar bağımsız bir gümrük politikası uygulanamayışı da etken olmuştur.

17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de yapılan Birinci İktisat Kongresi, kadınların katılımı ve pratikte uygulanmamış olmakla birlikte alınan kararlar açısından önemlidir. Kongreye 1135 delege katılmıştır. Bunların 120-130 kadarı işçi, 400'den çoğu da çiftçi delegeleridir. ***Mücahide Fatma Hanım***, İzmir'den çiftçi delegesi seçilirken[62], "İzmir'de muhtelif muessisatta çalışan kadın amele tarafından" ***Hayriye (Elif)***, ***Emine***, ***Şefika***, ***Münire***, ***Nigar*** ve ***Rukiye Hanımlar*** işçi delegeleri olarak belirlenmiştir.[63] Dörtyüz çiftçi arasında Mücahide Hanım'ın temsilciliği sembolik nitelikte kalırken, 120-130 işçi delege arasında kadınlar altı kişi ile belli bir ağırlık oluşturabilmişlerdir. İlk günkü oturumda 500 kadın dinleyicinin hazır bulunduğu kongrede, İzmir İşçi Delegesi Rukiye Hanım, kapanış konuşmasında kadın işçiler adına şunları dile getirmiştir:

> "Bizleri bu kongreye davet eden T.B.M.M. ve erkanına ve bilhassa Reisimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne biz kadınlar samimi teşekkürlerimizi takdim ederiz. Türkiye'de memleket işlerine kadınların da iştirak etmesi ilk defa vuku buluyor. Bu şerefin bize müyesser olması kalplerimizi refah ve gurur hisleriyle doldurdu. Kongre, iktisadımızın temelini teşkil eden işçi sınıfının meşru haklarını tanıdı. Bu netice kadın işçiler namına şayan-ı şükrandır. Diğer grupların da aynı sadakatle iktisadi kuruluşumuza katılacaklarına emin bulunuyoruz."[64]

Kongre sonunda, "Amele Grubunun İktisat Esasları" bir kaç ilkede somutlaşmıştır. 7. madde ile kadınların madenlerde çalıştırılması yasaklanmış, 10. madde ile "Bilumum müesseselerde sabit işçi (3 ay süresince çalışan, sürekli işçi) olarak istihdam edilen kadınlara doğumdan evvel ve doğumdan sonraya ait olmak üzere sekiz hafta ve her ay üç gün izin verilmesi ve bu gündeliklerin tamam verilmesi" kararlaştırılmış, raporda kadınların gece

---

61 *Resimli Ay*, No. 3, Nisan 1924.

62 *İleri*, 6 Şubat 1923.

63 *Tan*, 16 Şubat 1923.

64 Mehmet Şehmus Güzel, "İzmir İktisat Kongresi'nde Kadınlar", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, s. 1194.

çalıştırılmalarının yasaklanması da istenmiştir. Bununla birlikte hukuki düzenlemeler kongre kararlarının oldukça gerisinde kalmıştır. Günümüzde bile bir çok işletmede kadın işçilerin bu tür haklarından haberleri yoktur.[65]

5.5.1. Kadının Kamu Sektöründe Çalışmasına İlişkin Yasal Düzenlemeler

1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun'da, kadının, çalışmak için kocasının iznini alması gerektiği hükmü yer almaktadır (md. 159). Bu madde, hukuk deyimiyle kadının "fiil ehliyetini" sınırlandırmaktadır. Kocası çalışma izni vermediğinde, kadın mahkemeye başvurabilmekte, ancak mahkemeden çalışma izni alabilmesi için, çalışmasının "ailenin menfaati icabı" olduğunu kanıtlaması gerekmektedir.

Medeni Kanuni ile aynı yıl çıkartılan 788 sayılı Memurin Kanunu'nun "Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir, ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri, her vekaletin memurlarına ait kanunlarla tesbit olunur" hükmü ile (md. 6) 1870'lerden beri kamu hizmetlerine girmeye başlayan kadınların kamu kesiminde çalışmaları yasallaşmıştır.

Medeni Kanun ile birlikte yorumlandığında, kadının, kocası iznine bağlı olarak, her alanda ve konumda çalışmasının henüz yaygınlaşmadığı ortaya çıkar. Ancak, her iki kanunu da yüzyıllar süren geleneklerin yıkılması yolunda atılan önemli adımlar olduğu da göz ardı edilmemelidir.[66]

1926 yılından 1965 yılına dek, kamu yönetiminde çalışan kadınların sayısal artışına karşın, kadınların çalışma koşullarını düzenlemeye yönelik hiçbir girişim görülmemiştir. 1965'de çıkartılan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda, cinsiyet ayrımına ilişkin bir hüküm yer almamış, ilke olarak kadın ve erkek görevliler yasa önünde eşit kabul edilmişlerdir. Aynı yasada, kadınların doğum öncesi ve sonrası izinlerine ilişkin düzenlemeler de getirilmiştir.[67]

---

65 Ibid.

66 Türkiye'de kadının eğitim düzeyinin işgücüne katılma oranları üzerindeki etkisi ve sektörlere göre kadın eğitiminde gözlenen özellikler hakkında detaylı bilgi ve istatistik veriler için bkz.Oya Çiftçi, *Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar*, Ankara: Türk ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, no 200. , 1982.

67 Çiftçi, op.cit., s. 243.

5.5.3. Kamu ve Özel Sektörde Kadın

Türkiye'de, uzun yıllar süren savaşların koşulları gereğince kadınlar, eğitimsiz iseler son derece kötü şartlarda işçi olarak, eğitimli iseler çoğunlukla öğretmenlik yaparak çalışma hayatına girmişler, bu alandaki paylaşımlarını ancak Cumhuriyet döneminde, sosyal ve kültürel gelişimlerinin temel şartı olan ekonomik bağımsızlıklarını kazanma hakkını yasal olarak elde etmelerinin ardından artırabilmişlerdir. Hem kamu sektöründe, hem de özel sektörde hakim olan erkeğin, yüzyıllardır sadece evde ya da tarlada görmeye alıştığı kadını yanıbaşında, mesai arkadaşı olarak görmeyi kabullenmesi elbette bir anda gerçekleşmemiştir. Ancak, yıllarca, erkeklerle aynı işi yaptıkları halde onların aldığı ücretin yarısını hatta üçte birini almalarına rağmen, eğitim hakkını elde etme konusunda olduğu gibi, çalışma hayatına girme konusunda da Atatürk'ün desteği ile elde ettiği hakları kullanma yolundaki girişken ve kararlı davranışlarıyla kadınlar, bilimden, sanata ve spora kadar "erkek işi" sayılan her türlü eğitim gerektiren meslek dalında kendilerini kabul ettirmeyi başarmışlardır.

5.6. Bilim Dünyasında Kadın

5.6.1. Türk Kadınının Bilim Dünyasına Girişi

Tanzimat dönemine kadar, kadının bilim dünyasına katkısı, saraylı kadınların ve varlıklı ailelerin kızlarının yaptırmış oldukları medrese, şifahane, kütüphane ve külliyeler gibi,bilim alanında hizmet verecek kurumların inşası kanalıyla olmuştur. Ancak, üzücü olan durum, pek çoğu kadınlar tarafından yaptırılmış olan bu kurumlardan -şifahaneler hariç- kadınların faydalanamamış olmalarıdır. Kadınların eğitiminin sıbyan mektepleri ile sınırlanmış olması ve sürekli olarak ev içinde, kapalı mekanlarda yaşamalarından ötürü temiz hava alamadıklarından hemen hepsi ölümle sonuçlanan verem vakalarıyla kadınlarda sıkça karşılaşılması, bu kurumların kadınlar tarafından yaptırılmış olmalarının önemini de azaltmaktadır.

Tanzimat dönemiyle başlayan yenilik hareketleri sonucu eğitim konusunda kaydedilen ilerlemeler aydın kadınlarımızın, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan bildirilerle dönemin düşün dünyasına katılmaya başlamalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, yüzyıllar boyu kendisinden sadece pratik işler yapması beklenen kadının, hem teorik hem de uygulama sahalarında bilim dünyasına gerçek anlamda girişi, Cumhuriyet devrimlerinin kadına eşit eğitim hakkı tanımasının ardından gerçekleşmiştir.

5.6.2. Tıp ve Kimya

Tıbbın babası kabul edilen Hipokrat'ın M.Ö. 5. yüzyılda yaşadığı Anadolu topraklarında, tıp bilimlerinin, insanlığın toprağa yerleşme ve tarım devrimini gerçekleştirmesi aşamasında tarımla, bitkilerle uğraşan, bitkilerden ilaç hazırlayan ve hastaya uygulayan, çocuk doğurtan kadınlar tarafından bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.[68]

Kadınların tıp ile, ne Anadolu'nun ne de Türkler'in geçmişlerindeki ilişkisini irdeleyen yaygın araştırmalar henüz yapılmamıştır. Böyle durumlarda, tarihin ipuçlarını yakalamak için en güvenilir kaynaklardan biri olarak başvurabileceğimiz "dil", kadının tıp biliminin gelişimindeki rolü hakında da çok şey ifade etmektedir. Bugün bile kullanılan "kocakarı ilacı" deyimi, kadının tıp alanındaki çalışmalarının yaygın etkisini örnekler.

Günümüz kadınının tıp bilimleriyle ilişkisinin temelinde, Türkmen boylarının Şamanizm'in etkisiyle yüzyıllar boyu sürdürdüğü kadın halk hekimleri geleneği ile ebelik geleneği yatar. Bu geleneklerin sürekliliğini ise, çıkışı İslam dininin yanlış yorumları olan, kadınların doktor yüzü görmesini günah sayan anlayışlar sağlamıştır.

Kadınlara, bilimsel anlamda ilk sağlık hizmeti veren kuruluş, 1892 yılında İstanbul'da açılan, ilk özel doğum kliniği olan Seririyat-ı Viladiye'dir. Kız rüştiyelerinin açılmasından önce kadınlara yönelik ilkokul sonrası tek resmi eğitim 1842'de Avrupa'dan getirtilen ebe kadınların Mekteb-i Tıbbiye'de verdiği ebelik kurslarıdır. Kadınlara, pratikten yetişerek yaptıkları ilk meslekleri olan ebelik konusunda bilimsel eğitim veren ilk mektep, 1905'de kurulan İstanbul Kadırga Ebe Mektebi ve Doğumhanesi olmuştur.

---

68 Atasü, Erendiz. "Türkiye'de Tıp Bilimlerinde Kadınların Özgül Durumları", *Akademik Yaşamda Kadın*, Ankara: Türk - Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, no. 9., 1996, s. 260.

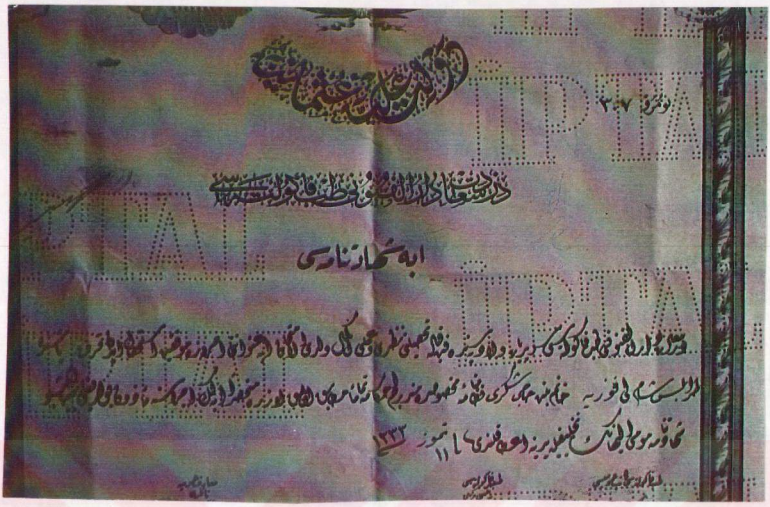

14. Ebe Şehadetnamesi (Diploma)
K.E.K.V arşivi

1911 yılında Kızılay'ın açtığı kurslarda, kadınlara ilk defa hemşirelik konusunda devlet kanalıyla eğitim verilmiştir. Bu kurslarda yetişen ilk hastabakıcı kadınlar, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda görevlendirilmişlerdir. Bu kursların ardından, İstanbul'da açılan Hemşirelik Okulu, 1927 yılında ilk mezunlarını vermiştir. İlk hasta bakıcımız ***Safiye Hüseyin*** (bkz. s.255), ilk hemşiremiz ise ***Esma Deniz***'dir (bkz. s.145). Hemşire kurslarından ve okullarından yetişenlerin yanısıra, eğitimli ve aydın bir çok Türk kadını da savaş yıllarında cepheye giderek hastabakıcılık yapmıştır.

İlk doktor kadınlarımız, yurt içindeki tıp fakültelerine kız öğrenci kabul edilmediğinden, eğitimlerini yurt dışında yapmışlardır. İlk kadın doktorumuz, eğitimini Almanya'da almış olan ***Safiye Ali Hanım***'dır (bkz. s.252). Eğitimini Almanya'da yaparak, bazı uluslararası tıp kongrelerinde ülkemizi temsil eden ***Semiramis Tezel*** ve İngiltere'de okumuş olan

Hayrünnisa Hanım da ilk kadın doktorlarımızdan olup, mesleklerini ölene kadar devam ettirmişlerdir.[69]

Türkiye'de kız öğrencilerin tıp fakültelerine kabulü, Cumhuriyet'in ilanının hazırlıklarıyla eşzamanlı olarak, 1922-23 öğretim yılında gerçekleşmiştir. ***Suada Kağıtçılar*** iç hastalıkları (bkz. s. 271), ***Müfide Küley*** iç hastalıkları, ***İffet Naim Onur*** ortopedi, ***Fitnat Celal*** iç hastalıkları, ***Sabiha Süleyman Sayın*** çocuk hastalıkları, ***Suat Rasim Giz*** genel cerrahi ve ***Hamdiye Abdurrahman*** fizik tedavi ve cildiye branşlarında, İstanbul Tıp Fakültesi'nden 1928 yılında mezun olan ilk yedi kadın doktorumuzdur.

Belkıs Hanım ilk kadın diş doktoru, ***Sabire Aydemir*** ilk kadın veterinerdir (bkz. s.249). ***Pakize Tarzi*** ise (bkz. s.230) 1949 yılında kurduğu ve günümüzde de hizmet veren Pakize Tarzi Doğum Kliniği ve laboratuarları ile kadınların bu alanda verdiği hizmetleri bir adım daha öteye götürmüştür.

Diğer meslek dallarında çalışan kadınların aksine, halk tarafından çabuk benimsenen kadın doktorların devlet sektöründe görev almaları pek kolay olmamıştır. Öğrenimlerini yurt dışında görmüş olan doktorlar dahil, kimileri bir süre serbest çalışmışlar, kimileri de tıp fakültesinde kadrosuz asistanlık yapmışlardır.[70] Kadın doktorların Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın bünyesine kabul edilmeleri 1930 yılında gerçekleşmiştir.[71]

Kimya alanında çalışma yapan ilk Türk kadını ***Remziye Hisar***'dır (bkz. s.234)

---

69 Taha Toros, "İlk Kadın Doktorumuz Safiye Ali Hanım", *Yıllarboyu*, Sayı 8 (Kasım 1978), s.-.

70 Lale Tekcan, "Tıp ve Türk Kadını", *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, II. cilt, s. 691-692.

71 Afet İnan, "Türk Kadınları ve Kastamonu Kültür Haftası", *Milliyet*, 25 Şubat 1976.

5.6.3. Hukuk

Kadının hukuk alanında çalışmaya başlamasının, Atatürk devrimleri ile elde edilen hak ve özgürlüklerin, özellikle de, laiklik ilkesinde temellenen kadın haklarının, kadınlar tarafından savunulmaya başlaması açısından ayrı bir önemi vardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk hukuk dersleri 1874 yılında Mekteb-i Aliye-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) açılan Hukuk Mektebi'nde verilmiştir. Kız öğrencilerin hukuk fakültesine alınmaları ise, 1920'de, ***Süreyya Ağaoğlu***nun (bkz. s. 279) İstanbul Hukuk Fakültesi'ne başvurması ve kendisinin ardından, bu okula kaydolmaya razı ettiği arkadaşları ***Bedia, Melahat*** ve ***Saime Hanımlar***'ın da başvuruları üzerine, fakültenin kapılarını kız öğrencilere açmayı kabul etmesiyle gerçekleşmiştir. İlk yargıç kadınlarımız 1930 yılında göreve başlamışlardır.

Güzide Lütfü (bkz. s. 158), İstanbul barosuna kaydolan ilk kadın avukat olmuştur. İlk kadın hukuk doktoru olan ***Beraat Zeki Üngör*** (bkz. s. 133), ilk kadın hakim olan ***Suat Berk*** (bkz. s. 272), ilk kadın savcı ***Işıl Tüzünkan Koçhisaroğlu*** (bkz. s. 176) ve sadece Türkiye'deki değil, dünyadaki ilk kadın yargıtay üyesi olan ***Melahat Ruacan*** (bkz. s. 196) hukuk alanında en yüksek karar mercileri olarak isimlerini duyuran öncü kadınlarımızdan birkaçıdır.

5.6.4. Arkeoloji ve Müzecilik

Arkeoloji alanında, yalnız 1940'larda ikiyüze yakın monografi, kazı raporu ve makale yazılmış ve başta Ekrem Akurgal, Sedat Alp, Tahsin Özgüç, ***Nimet Özgüç*** ***Mebrure Tosun***, Kemal Balkan ve ***Jale İnan*** (bkz. s.177) gibi ünlü isimler olmak üzere, yetiştirilen yüzlerce uzman, Alacahöyük, Kültepe-Kaniş, Acemhöyük, Hacılar ve Çayönü gibi kazılarda dünya çapında gelişmeler kaydetmişlerdir.

Türkiye'de kurulan ilk müze 1846 yılında, Tophane-i Amire Müşiri Ahmed Fethi Paşa'nın, İstanbul Aya İrini Kilisesi'nde eski silahları toplayarak kurduğu, halkın ziyaretine kapalı

olan Mecmua-i Esliha-i Atika ve Mecmua-i Asar-ı Atika'dır. Bu tarihten önce, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki eski eser niteliği taşıyan değerli eşyalar, Topkapı Sarayı'ndaki Enderun Hazinesi'nde, Kutsal Emanetler'de ve Hırka-i Şerif Dairesi'nde korunmuştur. Arkeolojik eserlerin toplanarak bir müzede korunması fikri, Tanzimat devrinde, Ali Paşa'nın sadrazamlığı zamanında ortaya atılmış, bu amaçla kurulan teşkilat 1868'de Müze-i Hümayun adını almıştır. Gold, Trentzio ve Dethier'in ardından, 1881'de müze müdürlüğüne getirilen Osman Hamdi Bey, gerçek anlamda müzecilik çalışmalarını başlatan ilk kişi olmuştur.

İlk uzman kadın müzecimiz, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde görev alan ***Seniha Sami Morali***'dır (bkz. s.266). Türkiye'deki eğitim kurumları bünyesindeki ilk ve tek müzecilik bölümü ise, sanatçı ***Prof. Tomur Atagök*** tarafından 1989 yılında İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur.

5.6.5. Tarih ve Toplumbilim

Kemalist dönemin, tarihin bilimsel olarak yapılması için Türk düşün ve bilim hayatına gerekli teknik bilgiyi ve donatımı sağlaması ve devlet bütçesinden bu işe pay ayrılmasını gelenek haline getirmesi sayesinde her türlü kaynak çalışmasında; arşivcilikte, eski metin basımlarında, Türk tarihiyle ilgili belge ve incelemelerin Türkçe'ye çevrilmesinde, Türk-İslam devri yazıtlarının derlenmesinde Cumhuriyet öncesiyle kıyaslanması olanaksız başarılar elde edilmiştir.[72]

Türkiye'de modern anlamda tarih bilimi, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, Atatürk'ün bizzat yönlendirdiği çalışmalarla başlamıştır. Bu çalışmalar, 23 Nisan 1930'da Atatürk'ün teşvikiyle Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti'ne bağlı olarak Türk Tarihi Tetkik Heyeti adıyla kurulan, Türk Ocakları'nın kapatılması üzerine, 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adıyla dernek olan, 1940'da Türk Tarih Kurumu (TTK) adını alan kurum bünyesinde başlatılmış ve sürdürülmüştür. Atatürk'ün mirasının büyük bir bölümünü bağışladığı bu kurum, 1982 yılına kadar özerk bir kurum olarak kalmış, 1982 Anayasası ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlanmıştır.

---

72 Halil Berktay, "*Tarih Çalışmaları*", Meydan Larousse, IX. cilt.

TTK'nın yönetim kurulu üyeliğini yapmış olan, Atatürk'ün manevi kızı ***Prof. Afet İnan*** (bkz. s.104) ilk kadın tarihçilerimizdendir. İlk kadın İslam tarihçisi olan ***Prof. Bahriye Üçok*** ise (bkz. s.116), laik düşünceleri ve savunduğu fikirler yüzünden katledilen ilk Türk kadınıdır.

Türkiye'de toplumbilim çalışmalarını, II. Abdülhamit devrinde sürgüne yollandığı Diyarbakır'da kurduğu İttihat ve Terakki Lisesi'nde okuttuğu toplumbilim dersleri ile Ziya Gökalp başlatmıştır.

Toplumbilim konusunda çalışan ilk kadınlarımız, ***Prof. Mübeccel Kıray*** (bkz. s.208) ve ***Tezer Taşkıran***'dır (bkz. s.290).

5.6.6. Felsefe

Cumhuriyet dönemine kadar ismi bilinen kadın düşünürümüz yoktur. Bu konuda akademik çalışma yapan ve eğitimci olarak da çalışan ilk kadınlarımız ***Tezer Taşkıran*** (bkz. s.290) ve ***Prof. Dr. Bedia Akarsu***'dur (bkz. s.118).

5.6.7. Astronomi

İlk kadın astronomi profesörümüz olan ***Nüzhet Gökdoğan*** (bkz. s.228) Türkiye'deki astronomi çalışmalarına yön veren bilimcilerimizdendir.

5.7. Sanat Dünyasında Kadın

5.7.1. Türk Kadınının Sanatçı Kimliğinin Oluşumu

Tarih öncesi çağlardan itibaren sanatın her türlü alanına konu ve ilham kaynağı olan kadın, kendi yaratıcı gücünü gerçek anlamda geliştirebilmesi için gerekli ortama, ancak Cumhuriyet döneminde kavuşabilmiştir.

Kadının, elişi, nakış, halı dokumacılığı, müzik, şiir gibi sanatlara yansıyan yaratıcı gücü yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılarak, anonim bir biçimde günümüze kadar gelmiştir. Kadının sanatçı kimliğinin bireysellik kazanmaya başlaması ise XIX. ve XX. yüzyıllara rastlar. Kadınlar, yaratıcı güçlerini akademik anlamda ilk kez, batılılaşma hareketleri doğrultusunda kurulan kız sanat okullarında ve kız öğrencilere kapılarını açan diğer öğretim kurumlarında geliştirme fırsatı bulmuşlardır.

Kadınların sanat eğitimi almaları ve seçtikleri sanat dallarında profesyönel olarak çalışmaları çabuk benimsenen bir değişim olmamıştır. Çeşitli toplumsal engellere karşı sanatlarını hobi olmaktan öte, meslek olarak devam ettirme yolunda mücadele veren ilk kadınlar, üzerlerindeki toplum baskısı, müslüman kadınlardan daha az olan Ermeni ve Rum kadınları olmuş, müslüman kadınlar onların açtığı yolda ilerleyebilmişlerdir. Kadınların bireysel olarak sürdürdükleri sanat faaliyetlerinin yanısıra, kültürel gelişimin ve kültürel aktarımın sağlanması amacıyla eğitimci olarak da görev yapmış olmaları, bireysel kalkınmalarına fırsat verildiğinde bunu toplumun kalkınması yolunda ne şekilde kullanmış olduklarının en güzel örneğidir.

Kadının sanatçı kimliğinin gelişiminin, Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından bizzat desteklenmiş olması, toplumun tutucu değerlerinin değişerek, sanat ortamlarında kadının varlığının kabul edimesinde en büyük etken olmuştur.

5.7.2. Sahne Sanatları

5.7.2.1. Tiyatro

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk yerli amatör tiyatro trubu (kumpanya) Mığırdıç Beşiktaşlıyan adlı bir Ermeni genci tarafından 1856'da kurulmuştur. İlk zamanlar sadece evlerde temsiller vermiş olan bu trubun, Ocak 1857'de Ortaköy Ermeni Katolik Okulu'nda verdiği halka açık ilk temsil, yerli tiyatronun doğuşu olarak kabul edilebilir. Bu amatör trup, profesyonel olarak sürekli temsiller vermeye, ancak 1861 yılı sonlarında, Beyoğlu'nda açılan Şark Tiyotrosu'nda başlayabilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, tiyatro temsilleri Hristiyan halk ile Müslüman erkeklere açıktır ve seyirciler, halkdan ziyade, aydınların oluşturduğu bir azınlık grubudur. Müslüman Türk kadını ise oynanan temsilleri seyretme olanağına bile tam anlamıyla sahip değildir.

Harem kadınları, tiyatro temsillerini ilk kez Sultan Abdülhamit zamanında, Yıldız Sarayı'nda seyretmişler, daha sonra açılan yazlık tiyatrolarda kadınlar, sahneyi ve seyirci erkekleri, üst katlardaki kafesli localardan izleyebilmişlerdir.[73] İttihat ve Terakki Partisi, 1909'da İzmir Sporting Kulüp'de düzenlediği gösteri öncesinde, kadınların da erkeklerle birlikte tiyatroya gelerek temsili izlemeleri isteğini ilk kez dile getirmiş ancak ayaklanarak tiyatroyu kuşatan yobazlar, bıçaklı tehditlerle buna engel olmuşlardır.[74]

Sahneye çıkan ilk Türk kadın tiyatro oyuncuları Ermeni asıllı oyunculardır. Asıl adı ***Agavni Hamayan*** olan ***Fanni***, sahneye çıkan ilk kadın oyuncu, genç bir öğretmen olan ***Arsuyag Papazyan*** ise sahneye profesyonel olarak çıkan ilk kadın sanatçıdır (1857). Arsuyag Papazyan gibi "temiz bir aile kızı"nın sahneye çıkmasının ardından, halkın kadın oyuncular hakkındaki olumsuz görüşleri, en azından Ermeni oyuncular için değişmiş, ***Agavni Papazyan, Mariam Zogikyan, Yeranuhi Karakaşyan, Siranuş Nigosya (Büyük Siranuş), Mari Nivart, Eliza Binemeciyan, Sara Mannik, Mati***

---

73 Murat Belge, "Türkiye'de Günlük Hayat", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, III. Cilt, s. 837.

74 Metin Ant, "Meşrutiyet Tiyatro Seyircisi" *Hisar*, 1967, s.22.

Mineyan, ***Ida Rosa***, ***Beatris*** ve ***Adriyen*** gibi oyuncular sürekli olarak tiyatro sahnelerinde rol almışlardır.

Müslüman Türk kadınının sahneye çıkması ile ilgili tartışmalar, aralarında Eliza Binemeciyan gibi, Türkçeyi çok iyi konuşanlar olmasına rağmen, Ermeni oyuncuların lehçe sorunlardan kaynaklanmıştır.[75] Öte yandan, Meşrutiyet yıllarında, Ermeni kadın oyuncuların sahneye çıkmasını benimsemiş olan halkın en aydın kesimi bile, müslüman Türk kadınının sahneye çıkmasını "harem mani olduğu cihetle" imkansız görmekteydi. Bu konuda bilinen tek istisna, İstibdad Devri'nde, *Papazköprülü Amelya* takma adıyla Nazilli'de sahneye çıkmış olan ***Kadriye Hanım***'dır. Kadriye Hanım'ın, müslüman olduğu anlaşılınca Ankara'ya kaçarak Abidin Paşa'nın himayesine sığındığı bilinmektedir.

Müslüman Türk kadını, ancak I. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük ekonomik ve sosyal değişikliklerden faydalanarak sahneye çıkabilmiştir. Dar-ül Bedai (Şehir Tiyatrosu), ilk kez 1918 yılının Kasım ayında beş Türk kızını; ***Behire***, ***Memduha***, ***Beyza***, ***Refika*** ve ***Afife Hanım***'ları (bkz. s. 106) kadrosuna almıştır. "Mülazım artistlik" (aday oyuncu) kadrosuna alınan ilk kadın oyuncu, 5 lira aylıkla, Afife Hanım (Jale) olmuştur. Afife Hanım, bir yıl provalarda çalışmış ancak sahneye çıkarılamamıştır. Bu yüzden, 1919'da Yusuf Ziya'nın *Binnaz* adlı oyununda suflörlük yapan Refika Hanım, Dar-ül Bedai sahnesinde görev alan ilk müslüman Türk kadını sayılır. Afife Hanım ise, 1919 yılı temsil sezonunda Hüseyin Suad Bey'in *Yamalar* adlı piyesinde sahneye çıkarak Dar-ül Bedai sahnesinin ilk müslüman Türk kadın oyuncusu olmuştur. Afife Hanım ve onu izleyen bazı arkadaşları, işledikleri "suç"dan dolayı sürekli olarak polis takibatına uğramışlar, ancak yılmayarak çeşitli takma isimler altında sahneye çıkmaya devam etmişlerdir.

Afife Hanım ve arkadaşları polisle mücadele ederek açtıkları yolda ilerlerlerken, ***Halide Edip***'in ***(Adıvar) Ateşten Gömlek*** romanı filme alınmıştır (1923). Filmin başarısının ardından, baş rol oyuncuları ***Bedia Hanım***'ın ***(Muvahhit)*** (bkz. s.120) 1923'de İzmir'de Atatürk'ün teşvikiyle, ***Neyyire Neyir Hanım***'ın ***(Ertuğrul)*** da daha sonra evleneceği Muhsin Ertuğrul'un aracılığıyla önce Dar-ül Bedai'de, ardından 1924'de

---

75 Özdemir Nutku, *Dünya Tiyatrosu Tarihi*,, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1972, s.140.

Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda sahneye çıkmasıyla, müslüman Türk kadını bir tabuyu daha yıkmıştır.

Yine 1923'de ***Şaziye Moral*** (bkz. s.281), ertesi yıl ***Halide Pişkin*** ve 1927'de ***Şevkiye May*** (bkz. s. 284) sahneye çıkmışlardır.

Cumhuriyet döneminde sahneye çıkan müslüman Türk kadınların aile ve eğitim durumları dikkat çekicidir. Dr. Sait Paşa'nın torunu olan Afife Hanım, İstanbul Kız Sanat Okulu'nda ve Bezm-i Alem Lisesi'nde öğretmenlik yapmış, İstinaf Müdde-i Umumilerinden Mısırlızade Şekip Bey'in kızı olan Bedia Muvahhit Hanım, Dame de Sion Lisesi'nde okumuş ve 1921'de Erenköy Kız Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmış, Neyyire Hanım ise, Amerikan Koleji ve Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur.[76]

Cahide Sonku (bkz. s.135), ***Yıldız Kenter*** (bkz. s. 296), ***Ayten Gökçer*** ve ***Gülriz Sururi*** Cumhuriyet'in ilk kuşak kadın tiyatro oyuncularının ardından sahneye çıkmış olan sanatçılarımızdır.

5.7.2.2. Opera

Osmanlı İmparatorluğu'nda sahnelendiği bilinen ilk opera, 1797 yılının Mayıs ayında, bir İtalyan kumpanyası tarafından Topkapı Sarayı'nda, Padişah III. Selim'in huzurunda verilmiş olan temsildir. Bundan sonra oynanan birkaç opera da, yine halka kapalı olarak verilen saray temsilleri şeklinde olmuştur.[77]

Tanzimat'dan sonra çeşitli ülkelerden gelen opera kumpanyaları İstanbul ve İzmir'de verdikleri temsillerle operayı halka tanıtmışlardır. Opera temsilleri için yeni tiyatro binaları yapılmış, bunlardan Michael Naum'un tiyatrosunda, 1849 yılında *Giselda*, 1855'de *Silistre* temsil edilmiştir. Naum'un tiyatrosundan başka birkaç opera tiyatrosu daha açılmış ve opera temsilleri çoğalmıştır. Donizetti'nin bütün operalarının oynandığı İstanbul'daki opera sahnelerinde Verdi'nin bazı operaları yazıldıkları yıl temsil edilmiş, *Il Travatore*, Paris'den

---

76 Kamran Yüce, *Tiyatro Yıllığı*, İstanbul: Kent Yayınları, Yıl 1, Sayı 1.

77 Cevat Memduh Altar, *Opera Tarihi III*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975, s. 203.

önce İstanbul halkına oynanmıştır. Verdi'nin Aida operasının 1896 yılında aynı gecede üç ayrı sahnede oynandığı olmuştur.

Opera tarihimizdeki ilk primadonnalar Ermeni asıllı oyunculardır. Hrant Papazyan'ın, *100 Yılda Türk Opereti* adlı broşüründe, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir operette rol alan ilk primadonnanın ***Şazik Köylüyan*** olduğu yazmaktadır. Türk tiyatro tarihine ilk büyük kadın dram sanatçılarından biri olarak adını yazdıran ***(Büyük) Siranuş*** da, 1874 yılından başlayarak Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosu'nda operet ve vodvillerde primadonna olarak rol almıştır. 19. yüzyılda tanınan bir diğer primadonna, adına 1875-76 mevsiminde Gedikpaşa Tiyatrosu'nda oynanan *Girofle aksan - Girofla* opera-bouffe'unda rastlanan ***Vergine Karakaşyan***'dır.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından, tiyatro yaşamı canlılık kazanmış, bu canlılık operet sahnelerine de yansımıştır. Bu dönemde operet primadonnalarından en çok tanınanı ***Nuvart Hanım***'dır. Eşi Arşak Benğliyan'ın arkadaşları ile birlikte 1910 yılında kurduğu Milli Osmanlı Operet Kumpanyası'nın primadonnası olarak *Leblebici Horhor*, *Köse Kahya*, *Arif'in Hilesi*, *Çengi*, *Pembe Kız* (ilk Türkçe Operet) gibi operetlerde başrolü üstlenmiş olan ***Rozalya Hanım*** ile ***Koharik Şirinyan*** ve ***Efraz Hanım*** dönemin diğer ünlü primadonnalarındandır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren opera çalışmaları bizzat Atatürk tarafından desteklenmiştir. 1924 yılında, Dar-ül Elhan'a (Türkiye'deki ilk konservatuar, kuruluşu; 1917), uluslararası çok sesli müzik tekniği ile eğitim veren bölümler eklenmiş, kurumun içinde ayrıca çok sesli bir koro ile, bir senfoni orkestrası ve bir armoni mızıkası ünitesi oluşturulmuş, kurum 1926'da Cemal Reşit Rey'in büyük katkılarıyla İstanbul Belediyesi Konservatuarı'na dönüştürülmüştür. 1930 yılında İstanbul Opera Cemiyeti, 1936'da Atatürk'ün direktifiyle Ankara'da Devlet Konservatuarı kurulmuştur.

Cumhuriyet döneminin en ünlü primadonnası ***Lusi Tokatlı***'dır. Önce operetlerde subret olarak görev almış, 1921 yılında İstanbul Opereti'nin İzmir turnesinde primadonna olarak sahneye çıkmıştır (el ilanlarında ismi ***Lerzan Hanım*** olarak geçer).

İlk Müslüman Türk primadonna 1923'de, Cumhuriyet'in ilanından hemen önceki günlerde Vedat Örfi'nin *Balo Kaçakları* adlı operetinde sahneye çıkan, ancak sahne yaşamını devam ettiremeyen ***Nazire Sedat***'dır. Aynı yıl Kadıköy'deki Şehval Tiyatrosu'nda oynanan *Balo Kaçakları*'nda *Fehamet Hanım* rolünü, Vedat Örfi'nin eşi olan ve daha çok köy konulu operetlerde sahneye çıkan ***Fikriye Naşid*** oynamıştır. 1925 yılında Yeşilköy'de Yeni Operet Heyeti tarafından oynanan *Balo Kaçakları*'nda ise Cumhuriyet döneminin batılı ölçülerde ilk Türk primadonnası olan ***Suzan Hanım (Lütfullah)*** onyedi yaşında sahneye adım atmıştır (tiyatro sanatçısı ***Gülriz Sururi***'nin annesidir). Suzan Lütfullah, 1928 tarihinde oynadığı ilk operet olan *Asaletmeab*'dan başlayarak, 1932 yılındaki ölümüne kadar topluluğun vazgeçilmez primadonnası olmuştur. 1931 yılındaki ani ölümü ile Süreyya Opereti büyük bir sarsıntı geçirmiş ve kapanmıştır. Topluluğu ikinci kez kurma girişimleri sırasında primadonna olarak ***Semiha Berksoy*** (bkz. s.261) sahneye çıkmıştır. Muhsin Ertuğrul'un davetiyle Şehir Tiyatrosu'na geçen Semiha Berksoy'un yerine primadonnalığa ***İrma Toto Karaca Felekyan*** getirilmiştir (bkz. s. 291).[78]

Atatürk'ün konusunu kendi seçerek yirmiyedi yaşındaki Ahmed Adnan Saygun'u besteci olarak görevlendirdiği *Özsoy* veya *Feridun* adlı operanın Atatürk, İran Şahı ve seçkin davetliler huzurunda verilen ilk temsilinde (1934) başrolleri ***Nimet Vahit Hanım*** ve öğrencisi Semiha Berksoy paylaşmışlar, temsilin başarısı üzerine Atatürk, bir Devlet Musiki ve Temsil Akademisi kurulması yönünde emir vermiştir.

Ankara Devlet Konservatuarı 1936'da açılmış, Atatürk'ün ölümünün ardından, ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün desteğiyle Konservatuar Tatbikat Sahnesi kurulmuştur. Tatbikat Sahnesi, 1940 yılında, Ankara Halkevi sahnesinde Türkçe olarak sunulan, W.A. Mozart'ın *Bastien ve Bastienne* adlı eserinde soprano ***Rabia Erler***, G. Puccini'nin *Madam Butterfly* operasının ikinci perdesinde ise soprano ***Mesude Çağlayan*** rol almışlardır. Devlet Konservatuarı öğrencileri ertesi yıl daha büyük bir başarı göstererek, Ankara Halkevi'nde, Puccini'nin *Tosca* operasının ikinci perdesini sahneye koymuşlardır. Temsilde Semiha Berksoy'un yanısıra, Tatbikat Sahnesi öğrencileri de yer almıştır.

---

78 Gökhan Akçura, "Primadonna", *Cosmo*, Aralık 1992.

Türkeye'deki opera çalışmalarını ***Belkıs Aran*** (bkz. s.128), ***Saadet İkesus Altan*** (bkz. s.236) ***Leyla Gencer*** (bkz. s. 188) ve ***Suna Korad*** gibi dünyaca ünlü sopranolarımızın yetiştirdiği başarılı öğrenciler devam ettirmektedir.[79] İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü ve Genel Sanat Yönetmenliğini 1992 yılından bu yana, opera rejisi dalında diploma alan ilk kadın rejisörlerimizden ***Yekta Kara*** yürütmektedir.

5.7.2.3. Sinema

Türkiye'de çekilen ilk film, 1895 yılında İstanbul'un tanınmış fotoğrafçılarından Vafiadis'ın, bir mektup yazarak cinematographe aygıtının Türkiye'ye satılmasını istemesi üzerine, ertesi yıl Türkiye'ye gelen Lumiere Kardeşler'in çektikleri belgesel filmdir. Fuat Uzkınay'ın 14 Kasım 1914'de çektiği, Ayastefanos'daki Rus Abidesi'nin yıkılışını konu alan filmi ilk Türk filmidir.[80]

Tiyatro ve operada olduğu gibi, beyazperdede de öncülüğü Ermeni kadınlar yapmışlardır. ***Madam Kalitea***'nın oynadığı, 1919-20'li yılların olay yaratan filmi *Mürebbiye*, kadının cinselliğinin ön plana çıkarıldığı ilk film olmuş, Fransız Angel'in aşk maceralarını konu alan filmin gösterimi İstanbul'da bulunan Fransız subaylar tarafından yasaklanmıştır. *Mürebbiye*'nin ardından çekilen *Pençe* filminde ***Eliza Binemeciyan*** rol almıştır. Bu dönemde beyaz perdede görünen diğer kadın oyuncular; ***Bayzar Fasulyeciyan***, ***Lydia Ley***, ***Anna Mariyeviç***, ***Lian Console***, ***Rosa Felekyan***, ***Aznif Mınakyan***, ***Siranuş Aleksanyan***, ***Elena Artinova***, ***Kınar Hanım*** ve ***Marika Kotopuli***'dir.[81]

Müslüman Türk kadınlarının beyaz perdede rol almaları ise ilk kez 1923 yılında, ikisi de öğretmen olan ***Bedia Hanım (Muvahhit)*** (bkz. s.120) ve ***Neyyire Neyir Hanım***'ın ***(Ertuğrul)*** Muhsin Ertuğrul'un yönettiği, ***Halide Edip***'in (bkz. s.166) aynı adlı romanından uyarlanan *Ateşten Gömlek* filminde rol almalarıyla gerçekleşmiştir.

---

79 Asım Cem Konuralp, *"Türk Operasının Kuruluşu"*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Devlet Opera ve Balesi, 1990, s. 6-20.

80 Nijat Özön, *Sinema Uygulayımı, Sanatı, Tarihi*, İstanbul: Hil Yayınları, 1985, s.336.

81 Agah Özgüç, *Türk Sinemasında Cinselliğin Tarihi*, İstanbul: Broy Yayınları, 1988, s. 14.

İlk sesli Türk filmi, Muhsin Ertuğrul'un 1931 yılında çektiği, başrolünü ***Semiha Berksoy***'un oynadığı *İstanbul Sokaklarında* adlı filmdir.[82]

İlk renkli Türk filmi, 1941yılında Muhsin Ertuğrul'un rejisini yaptığı *Halıcı Kız*'dır.

15. Halıcı Kız filminin afişi

82 Faruk Kalkan ve Ragıp Taranç, *1980 Sonrası Türk Sinemasında Kadın*, İzmir: 1988, s. 57.

5.7.2.4. Bale

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk klasik bale gösterisi, 1924 yılında İstanbul'da düzenlenen, dansçı olarak Türkler'in de katıldığı bir şenlikte yapılmıştır. Yerleşik bale çalışmaları ise, II. Mahmut ve Abdülmecit devirlerinde Osmanlı Devleti Mızıkaları Umum Mürebbiyesi olan Guiseppe Donizetti'nin çabaları ile 19. yüzyıl sonlarında başlatılmış, halka açık ilk bale gösterileri, Naum Tiyatrosu ve ardından Güllü Agop, Concordia Amphi, Variete, Tepebaşı, Verdi gibi tiyatroların İtalya ve Fransa'dan getirttikleri bale topluluklarının gösterileri olmuştur.

1917 yılındaki Rus İhtilali'nin ardından Türkiye'ye gelen Beyaz Ruslar arasındaki bale öğretmenlerinden Lydia Arzumanova, 1921'de İstanbul'da bir bale stüdyosu açmış, burada yetiştirdiği dansçılar ilk temsillerini 1931'de Tepebaşı'ndaki Casa d'Italia'da vermişlerdir.

Ülkemizdeki ilk resmi ve akademik özelliğe sahip olan Devlet Bale Okulu, Türk balesini kurmak üzere İngiltere'den davet edilen ünlü bale uzmanı Dame Ninette Valois tarafından 1948 yılında İstanbul, Yeşilköy'de açılmıştır. Okul, 1950 yılında Ankara'ya taşınarak Devlet Konservatuarı'na bağlanmıştır.

Mrs. Newton, Mr. Knight ve Margaret Graham'ın öğrencileri olarak bu okuldan yetişen ***Ayla Dayıgil (Ünal)***, ***Meral Öge***, ***Yüksel Çopanoğlu*** ve ***Güloya Gürelli (Arıoba)*** 1957 yılında mezun olmuşlar, Arzumanova ile halkevlerinde bale öğrenimi gördükten sonra, Yeşilköy'deki bale okuluna katılarak, konservatuardan mezun olan ***Güzide Noyan*** (bkz. s.159) ile Devlet Tiyatrosu Bale Bölümü'nün ilk kadrosunu oluşturmuşlardır.

Devlet Tiyatrosu Bale Bölümü'nün ilk temsili Robert Harrold'un koreografisini yaptığı Manuel de Falla'ın *El Amor Brujo* adlı eseridir. Devlet Tiyatrosu ile Devlet Operası, 1958 yılında birbirinden ayrılmış, daha önceleri bale gösterileri hep başka gösterilerin yanında

sahnelenirken, baş rollerini ***Binay Okurer*** ile Ferit Akın'ın oynadıkları *Coppelia*, tümüyle sergilenen ilk bale olmuştur.[83]

5.7.3. Müzik

5.7.3.1. Klasik Türk Sanat Müziği

Müziğin, Osmanlı kadınlarının, özelikle haremde yaşayan kesiminin, kısıtlama görmek bir yana, uğraşmaları için teşvik edildikleri tek sanat dalı olduğu söylenebilir. Saray hareminde, sadece kızlardan oluşmuş altmış kişilik bir orkestra bulunduğu bilinmektedir. 18. yüzyıl güfte mecmualarından, harem orkestrasının başkemancısı olan ve aynı zamanda piyano çalan ***Dürr-i Nigar Kalfa***, ***Mihrimelek Kalfa*** ile tanburi ve hanende ***Dilhayat Kalfa***'nın iyi birer bestekar oldukları anlaşılmaktadır.[84]

Cumhuriyet döneminde, Dar-ül Elhan'ın (Devlet Konservatuarı) Türk musikisi bölümü kapatılarak, üç kişilik bir Tasnif Heyeti kurulmuş, musiki öğretimine resmen son verilmesinin ardından, 1934 yılında Dahiliye Vekaleti'nin emriyle Türkiye Radyosu yayınlarında Türk musikisi çalınması yasaklanmıştır. Atatürk'ün Bizans müziği motiflerini taşıdığı ve tek sesli olduğu gerekçesiyle Türk musikisi çalışmalarını ikinci plana alarak çok sesli müziğin gelişimini teşvik etmiş olması çeşitli eleştiriler almıştır. Günümüzde de tartışma konusu olan bu hareket, arabesk ve Türkçe sözlü batı müziği sorunlarının nedeni olarak görülmektedir.[85]

Leyla Hanım (Saz) (bkz. s.190) Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinin ve Cumhuriyet'in ilk yıllarının en tanınan şairi ve bestecisidir. Eserleri son yıllarda yapılan araştırmalarla ortaya çıkarılan ***Kevser Hanım*** (bkz. s.183), ***Safiye Ayla*** (bkz. s.254), ***Hamiyet Yüceses*** ve ***Neriman Altındağ Tüfekçi*** klasik Türk sanat müziğinin başarılı temsilcilerindendir.

---

83 Sevgi Feyman, *Türk Operasının Kuruluşu*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Devlet Opera ve Balesi Yayınları, s. 22-24.

84 Filiz Çağman, "Sanatçı Kadınlar", *Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 9000 Yılı* İstanbul: Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1993, s. 242.

85 Yalçın Tura, "Cumhuriyet Dönemi Türk Musikisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, VI. cilt, s. 1512.

5.7.3.3. Klasik Batı Müziği

Türkiye'de klasik batı müziği çalışmaları, Atatürk tarafından desteklenerek başlatılmıştır. Besteci ***Nazife Güran*** (bkz. s.219) Cumhuriyet döneminin ilk batı müziği yorumcularındandır. Klasik batı müziğinin gelişiminin, devlet tarafından da desteklenmesiyle kemanda ***Suna Kan*** (bkz. s.277), piyanoda ***Güher - Süher Pekinel*** kardeşler, ***Mehveş Emeç*** ve ***İdil Biret*** gibi yorumcularımız dünya çapında başarılar elde etmişlerdir.

5.7.3.4. Çeşitli Müzik Dalları

İlk kadın tango ses sanatçımız ***Seyyan Hanım***'dır ***(Oskay)*** (bkz. s.269). ***Sevinç Tevs*** cazda dünya çapında isim yapmış müzisyenlerimizden, ***Gökçen Koray***, ilk kadın koro şefimiz, halen İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde görev yapmakta olan ve dünyadaki beş kadın orkestra şefinden biri ***İnci Özdil*** ilk kadın orkestra şefimiz, ***Leyla Pamir*** ilk kadın müzikologlarımızdandır.

5.7.4. Plastik Sanatlar

5.7.4.1. Resim

İslam dininin figüratif sembolleri yasaklamış olduğu inancı, Türk sanatında resmin gelişimini 20. yüzyıla kadar geciktirmiş, bu alandaki çalışmalar hattatlık ve nakkaşlıkla sınırlı kalmıştır. ***Esma, İbret, Şerife Ayşe Sıddıka, Şerife Fatma Mevhibe*** ve ***Zeynep binti Emin Hanımlar*** İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'nde eserleri bulanan hattat ve nakkaş kadınlarımızdır.

Resim eğitimi için Avrupa'nın sanat merkezlerine gittikleri bilinen ilk kadın ressamlarımız Paris müzelerinde bir kaç karikatür ve deseni bulunan ***Nuriye Hanım***, ***Mihri Hanım (Müşfik)*** (bkz. s.202) ve ***Celile Hanım***'dır ***(Uğuraldı)*** (bkz. s.140).

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi (Kızlar için Güzel Sanatlar Okulu) I. Dünya Savaşı'nın ilk yılında, 1914'de kurulmuş, 1920'de erkeklerin devam ettiği Sanayi-i Nefise Mektebi ile birleştirilerek karma eğitime geçilmiştir. 1928 yılında yapılan Harf Devrimi'nin ardından, Güzel Sanatlar Akademisi adını alan Sanayi-i Nefise Mektebi, Türkiye'de "akademi" adını ve statüsünü ilk kez elde eden sivil yüksek öğretim kurumu olmuştur.[86]

1911 yılında, henüz yirmiiki yaşında ölen ***Müfide Kadri Hanım*** ilk kadın resim öğretmeni olarak, İstanbul Numune Mektepleri'nde, Süleymaniye Numune-i İnas okulunda ve İnas Rüşdiyesi ile İnas İdadisi'nde resim, nakış ve musiki hocalığı yapmıştır. Kızlar için açılan Güzel Sanatlar Okulu'na profesör olarak Roma'da ve Paris'de eğitim görmüş olan Mihri Hanım'ın (Müşfik) atanmasının ise kızlarının resim eğitimi almalarına izin vermek konusunda aileleri teşvik edici bir etkisi olmuştur.

Türk kızlarının çarşaflı ve baş örtülü olarak, gayrimüslümlerin ise şapkalı veya başları açık olarak devam ettikleri okula ilk yıl altısı azınlıktan olmak üzere otuzüç öğrenci alınmıştır. ***Müjgan Sait Hanım***, ***Müfide Esat Hanım***, ***Belkıs Mustafa Hanım***, ***Nazire Hanım***, ***Nazlı Emin (Ecevit) Hanım*** (bkz. s.221), ***Güzin Hanım (Duran)*** (bkz. s.160), ***Nevzat Hanım***, ***İhsan Rıza Hanım***, ***Naşide Hanım***, ***Refika Hanım***, ***Efraz Hanım***, ***Melek Hanım***, ***Bakiye Hanım***, ***Rezan Hanım***, ***Hatice Hanım***, ***Emin Hanım*** ve ***Mukbile Hanım*** İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk öğrencilerindendir.

---

86 *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, III. cilt, s.459.

16. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencileri çıplak model ile atölyede

Melek Celal Sofu, ***Fahrelnissa Zeyd*** (bkz. s.147), ***Sabiha Rüştü Bozcalı*** (bkz. s.245), ***Hale Asaf*** (bkz. s.162), ***Şükriye Dikmen*** (bkz. s.286) ve ***Eren Eyüboğlu*** (bkz. s.143) doğumları 1880'li yılların sonlarına ve 1900'lü yılların başlarına rastlayan diğer ressam kadınlarımızdır.

Sanat çalışmalarında çıplak model kullanımı Güzel Sanatlar Akademisi'nin kuruluşundan sonra başlar. İlk çıplak kadın modeller, İstanbul'a gelen Beyaz Ruslar'dır. Daha sonraki ilk Türk çıplak modeller Ermeni kadınlar olmuştur. 160 yaşında ölen ve beyni Sağık Müzesi'nde teşhir edilmiş olan ***Zaro Aga*** ile ***Münire Hanım*** ve ***Mari Hanım*** ilk çıplak modellerimizdir.

5.7.4.2. Heykel

Kızlar için açılan Güzel Sanatlar Okulu'nda (İnas Sanayi-i Nefise Mektebi), ilk yıl sadece resim bölümüne öğrenci kabul edilmiş, heykel bölümü için öğrenci kabulu ikinci yıl yapılmıştır. Heykel bölümüne ilk yazılan öğrenciler ***Melek***, ***Rezan***, ***Edibe*** ve ***Muhsine Hanımlar***'dır. ***Melek Hanım*** ilk kadın heykeltraşımız olarak diploma almıştır. ***Mukbile Hanım*** ve ***Sabiha Bengütaş*** (bkz. s.239) eğitimlerini Avrupa'da alan ilk kadın heykeltraşlarımızdır.[87] ***Nermin Faruki*** (bkz. s..223) ise Cumhuriyet döneminin başarılı kadın heykeltraşlarındandır.

5.7.4.3. Gravür ve Grafik

Türkiye'de gravür uygulamaları ilk kez Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim-İş Bölümü'nde ve 1962 yılından sonra, Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda yapılmıştır.

---

87 Taha Toros, *İlk Kadın Ressamlarımız*, İstanbul: Ak Sanat Kitapları Serisi, no. 12-1, 1988, s.46.

İlk kadın gravür ve grafik sanatçımız ***Aliye Berger***'dir (bkz. s.109).

5.7.4.4. Seramik

İznik, Kütahya, Çanakkale, Yıldız çinileri ve seramikleriyle oldukça eski tarihlere uzanan bir Türk sanatı olan seramik sanatının çağdaş uygulamaları oldukça geç dönemlerde başlamıştır. Uzun yıllar, daha çok amatörce uğraşılan bir sanat dalı olarak kalan seramik sanatında akademik çalışmalar, 1932 yılında Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nda başlamış, ***Füreya Koral*** (bkz. s.152), ***Jale Yılmabaşar***, ***Hamiye Çolakoğlu***, ***Seniye Fenmen*** ve ***Ebuziyya Alev*** ilk kadın seramik sanatçılarımız olarak tanınmışlardır.[88]

5.7.4.5. Fotoğraf

Türkiye'de fotoğrafçılık çalışmaları ilk kez, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki sürekli savaşlar sırasında başlamıştır. Röportaj fotoğrafları ve cepheden çekilen, önemli belgeler niteliğindeki bu fotoğrafların yanısıra, elimizde bulunan en eski fotoğraflar, gayrimüslim Türkler'in, çoğunluğu Ermeni olan fotoğrafçıların stüdyolarında çektirdikleri aile fotoğraflarıdır.

Müslüman Türk kadınların ilk fotoğraflarını, ilk müslüman Türk fotoğrafçılarından olan Mimar Hikmet Koyunoğlu çekmiş, bu fotoğrafları, kendilerinin rızalarını alarak, dükkanının vitrinine koymuş, bu davranışıyla büyük tepkiler almış, mektuplarla tehdit edilmiş, vitrini taşlanmıştır. İlk fotoğrafçı müslüman Türk kadını olan ***Naciye Hanım*** (bkz. s.216) fotoğrafçılığa, müslüman kadınların fotoğraflarının görülmesinin böylesi tepkiler yarattığı bir ortamda başlamıştır.

---

88 Özdemir Altan, "Plastik Sanatlarda Kadın", *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, II. cilt, s. 782.

17. 1910'larda stüdyoda çekilmiş olan bir fotoğraf
K.E.K.V arşivi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın-yayın teknolojisinin gelişmesi ile birlikte gazete ve dergi sayısının artmasıyla, basılan haberlere fotoğraf koyma gereksinimi de artmış, bu gereksinim basın fotoğrafçılığının gelişmesini sağlamıştır.[89] 1932-1951 yılları arasında 63 ilde açılan 477 halkevinin, düzenlediği sergi ve kurslar fotoğrafçılığın tanıtılması ve yaygınlaştırılması çalışmalarında büyük rol oynamıştır.

1945 yılında Vakit gazetesinde çalışan ***Eleni Küreman*** ve Hürriyet gazetesinde çalışan ***Semiha Es*** (bkz. s.264) ilk kadın foto muhabirlerimizdir. Sanatsal fotoğraf çalışmaları yapan ilk kadın fotoğrafçımız ise ***Yıldız Moran***'dır (bkz. s.298).

---

89 Engin Çizgen, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Fotoğraf", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, III. cilt., s. 796.

5.7.4.6. Karikatür

Karikatür tarihimizde ilk basılı karikatür 1870 yılında, Teodor Kasap'ın yayınladığı, ilk mizah dergisi "Diyojen"de imzasız olarak yayınlanan karikatürdür.

İlk Türk kadın karikatür sanatçımız, ilk karikatürü 1943 yılında Amcabey dergisinde yayınlanan ***Selma Emiroğlu*** olmuştur (bkz. s.257). ***Piyale Madra*** ve ***Meral Simer*** ise Cumhuriyet'in geç dönem kadın karikatür sanatçıları arasında yer alırlar.

5.7.5. Edebiyat

5.7.5.1. Şiir

Osmanlı sarayında, özellikle cariyeler arasında birçok kadına, esir satıcıları tarafından, hitap edecekleri "piyasa"ya hazırlanmaları amacıyla kısmi bir eğitim verildiğinden, cariye kadınlar en azından müzik ve şiir alanındaki yeteneklerini geliştirme imkanı bulmuşlardır.

Anadolu kadını içinse şiir, günlük yaşamın bir parçasıdır. Kadının özlemlerini, acılarını ve sevinçlerini dile getirdiği türküler ve maniler, halk şiirimizi zenginleştiren örneklerdir. Cenazelerde "ağlayıcı kadınlar" olarak bilinen ve bu işi meslek olarak yapan kadınlar ise bir yandan töreleri uygularken, öte yandan sadece belirli bir formda da olsa Anadolu şiir kültürüne katkıda bulunmuşlardır. 19. yüzyılda Anadolu'daki ağlayıcı kadınların en ünlüsü ***Hansa***, konuları genellikle oğulların ve kocaların ardından yakılan ağıtlar olan halk ozanlarının en tanınanları ise ***Arife Bacı*** ile ***Aslı Bacı***'dır.

Osmanlı döneminde şiir yazarak tanınan kadınların ortak özelliği, hemen hepsinin saraya, devletin yönetici, ordu veya ulema sınıfına mensup, eğitimli ailelerden gelmiş olmalarıdır.

Bir kadı kızı ve bir kadı eşi olan ***Zeynep Hatun*** (öl. 1474) şair olarak bilinen ilk Osmanlı kadınıdır. 15. yüzyılda Fatih zamanında yaşamış, padişaha yazdığı övgüleriyle tanınmıştır. 16. yüzyıl başlarında yaşayan şairlerden ***Amasya'lı Mihri Hatunun*** "fütursuzca" yazdığı, üstelik kime hitap ettiğinin de gayet iyi bilindiği aşk şiirleri, devrinde oldukça büyük ilgi toplamış[90] Beyazıd'a divanını göndermiş olan, ***Ayşe Hubba Hanım*** ve ***Esma İbret Hanım***, gazelleri ve kasideleriyle 16. yüzyıl divan şiirinde yer almışlardır. Aynı zamanda hattat olan ***Ani Fatma Hatun***, ***Tuti Hanım***, ***Safvet Hanım***, ***Sıtkı Hanım***, ***Leyla Hanım*** ve ***Fitnat Hanım*** divan edebiyatı dönemi şair kadınlarımızdandır.

Eğitim almış olan kadınların toplumda seslerini duyurmaya başladıkları Tanzimat dönemi ile birlikte şair kadınlarımızın sayısı da artmıştır. Bu dönemin önde gelen isimleri arasında,

---

90 Kafadar, op.cit., s. 194.

Habibe Hanım, İffet Hanım, Maide Hanım, Seher Hanım, Seniye Hanım, Cemile Hanım, Fatma Servet Hanım, Adile Sultan, Nakiye Hanım, Şerife Ziba Hanım, Münire Hanım, Feride Hanım, Saniye Hanım'ları sayabiliriz.

Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemi kadın şairlerimiz arasında, ***Leyla Hanım (Saz)*** (bkz.s.190), ***Nigar Hanım*** ve***Yaşar Nezihe Bükülmez***'i (bkz. s.293) sayabiliriz.

5.7.5.2. Süreli Yayınlar ve Gazeteler

Türk kadınlarının yazarlık konusundaki ilk deneyimlerini edindikleri yayınlar olan dergi ve gazeteler, kadınların eğitimi ve özellikle siyasi konularda bilinçlenmeleri konusunda en az okullar kadar önemli rol oynamışlardır.

Bir kısmı erkekler tarafından, bir kısmı da sahibi erkek olup fiilen kadınlar tarafından çıkarılan veya hem sahibi hem de bütün yazarları kadın olan bu dergi ve gazetelerde ev idaresinden, çocuk yetiştirmeye, milli mücadeleden, kadın haklarına kadar çeşitli konular yazılmış ve tartışılmıştır.[91]

Kadınlara yönelik ilk süreli yayın, 1868 yılında Terakki Gazetesi'nin eki olarak yayınlanan *Muhadderat*'dır. Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti'nin 1913 yılında çıkardığı, imtiyaz sahibi ***Nuriye Ulviye (Mevlan)***, mesul müdürü ***Emine Seher Hanım*** olan, kadın fotoğraflarının basında ilk defa yer aldığı *Kadınlar Dünyası* dergisinin, kadınların siyasi parti faaliyetlerine katılmalarında büyük etkisi olmuştur.

Bu yayınların çıkarılması, parti tüzüğünde kadınların parti çalışmalarına katılmalarını teşvik eden İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından da teşvik edilmiştir. Selanik'de, Cevdet Paşa'nın küçük kızı ***Emine Semiye Hanım*** (bkz. s.142) başkanlığında bir Kadınlar Devrim Komitesi oluşturulmuş,[92] pek çok kadın yazar ve gazeteci parti çalışmalarına aktif olarak

---

91 Bahsedilen dergi ve gazetelerin orjinal sayılarının pek çoğu İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın arşivinde mevcuttur.

92 1908 yılında bu komiteden bir grup kadın, dinleyici olarak zorla Meclis'e girmeye çalışmıştır.

katılmış, Fransızca ve İngilizceye çevirdikleri komite yayınlarını bu ülkelerdeki gazetelere göndermişlerdir.

5.7.5.3. Roman, Öykü, Deneme, Çeviri

Tanzimat'tan önce, yazılan öykü, roman ve hikayelerin, yazım tekniği kaygıları taşımaktan uzak olmaları nedeniyle, bu tür eserlerin edebiyatımıza Tanzimat döneminde girdiği kabul edilir.[93]

Toplumsal konuların ele alındığı Tanzimat dönemi romanlarında üzerinde en çok durulan konular olan batılılaşma ve kadın konularında kitap olarak eseri yayınlandığı bilinen ilk kadın yazarımız, ***Zafer Hanım***'dır. Zafer Hanım, *Aşk-ı Vatan* (İstanbul, 1924 / 1877)[94] adlı sergüzeştinde, evlilik sistemini eleştirmiştir.[95]

Edebiyatta başlayan yenileşme hareketini sonuca ulaştıran Servet-i Fünun döneminde roman ve öykü yazımına bir yöntem kazandırılmış olmakla birlikte, dil ve anlatımla ilgili sorunlar devam etmiştir.[96] Servet-i Fünun'u izleyen Fecr-i Ati topluluğunun kurucuları arasında yer alan yazarlarından bazıları, 1910'lu yıllarda Milli Edebiyat akımını benimsedikleri ve önemli ilk eserlerini bu dönemde ve kendilerine ün sağlayan eserlerini Cumhuriyet döneminde yazdıkları için, bu dönemlerin yazarları olarak değerlendirilirler.[97]

Cumhuriyet'in ilk yıllarından, II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939-40 yıllarına kadar yazarlarımız romanlarında gerçekçi yazım yöntemi ile, ekonomik, toplumsal ve siyasal geçişleri, devrimlerin değiştirdiği yaşam tarzını, bu geçişe uymaya çalışarak eski yaşam tarzını eleştiren ya da özlem duyan insanları konu almışlardır. ***Efzayiş Suat Hanım***,

---

93 Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, s.1.

94 Mehmet Zihni, "Zafer Hanım" *Meşahirü'n-Nisa* , 2. Cilt, İstanbul: Darü'l Tıbaatü'l Amire 1295/1879, s.438

95 Zehra Toska, "Çağdaş Türk Kadını Kimliği Oluşumunda İlk Aşama: Tanzimat Kadını", *Tarih ve Toplum*, sayı 124 (Nisan 1884), s. 5-12.

96 Önertoy, op. cit., s. 4.

97 Ibid., s.6.

Halide Edip Adıvar (bkz. s.166), ***Sabiha Zekeriya Sertel*** (bkz. s.247) ***Suat Derviş*** (bkz. s.274), ***Mükerrem Kamil Su*** (bkz. s.213), ***Kerime Nadir***, ***Peride Celal*** (bkz. s.232), ***Azra Erhat*** (bkz. s.114), ***İsmet Kür***, ***Güzin Dino***, ***Nezihe Araz***, ***Yıldız Sertel*** ve ***Nezihe Meriç*** bu dönem yazar kadınlarımızdan birkaçıdır.

Adalet Ağaoğlu (bkz. s.100), ***Zeynep Ankara***, ***Tomris Uyar***, ***Leyla Onat***, ***Prof. Dr. Jale Baysal***, ***Pınar Kür***, ***Bilgesu Erenus***, ***Gülten Dayıoğlu***, ***İnci Aral***, ***Sevim Burak***, ***Nazlı Eray***, ***Zeynep Oral***, ***Duygu Asena***, ***Füruzan***, ***Füsun Akatlı***, ***Latife Tekin*** ve ***Sevgi Soysal*** ise son dönem yazar kadınlarımız arasında yer alırlar.

5.7.6. Mimari

Zengin Anadolu mimarisinin en güzel örneklerinin yapılmış olduğu Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde bilindiği kadarıyla kadın mimarımız olmamış, kadınların mimari ile alakaları, Cumhuriyet dönemine kadar banilikle sınırlı kalmıştır.

Yönetici sınıfların yaşadığı kentlerde, özellikle başkent İstanbul'da, başta saray çevresinden kadınlar olmak üzere, eğitimli ve kültürlü ailelerin kızları, bani olarak, vakıf, kütüphane, medrese ve şifahane gibi ticaret, ibadet ve sosyal hayatın altyapısını oluşturan vakıfların kuruculuğunda oldukça etkin rol oynamışlardır. 1546 yılında yapılan ayrıntılı bir dökümde, vakıfların yüzde otuzyedisinin kadınlar tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, gerek vakıfların küçük olması, gerekse uzun süre yaşayamamaları nedeniyle vakfeden kadınların isimleri saray kadınları gibi tarihe geçmemiştir.[98] Vakıf kurucularının yüzde otuzyedisini oluşturan kadınların vakıf yöneticiliğindeki payları ise daha düşüktür.[99]

Selçuk emirlerinden Bedrettin Mahmut'un karısı ***Kutlu Melik Hatun***'un, Isparta'daki Atabey Medresesi önündeki Dar-ül Huffaz içinde yaptırdığı kütüphane, Divriği, ***Turan Melik Hatun*** Kütüphanesi ve Kayseri, ***Gevher Nesibe Sultan*** Şifahanesi, Selçuklu Devleti döneminde kadınların yaptırmış oldukları veya yapılmasını vasiyet ettikleri yapıların en güzel mimari özellikte olanlarından birkaç örnektir.

Ayşe Sultan, Hatice Turhan Valide Sultan, Haseki Gülnuş Valide Sultan, Safiye Sultan, Ayşe Sultan, Mihrişah Valide Sultan, Adilşah Kadın, Şah Sultan, Beyhan Sultan, Ayşe Sine-Perver Valide Sultan, Hatice Sultan, Nakşı Dil Valide Sultan, Bezmi-i Alem Valide Sultan, Adile Sultan ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde vakıf kuran kadın sultanlardır.[100]

---

98 Meral Altındal, *Osmanlıda Kadın*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994, s.52

99 Ö. L. Barkan ve E. H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihi*, İstanbul: 1970.

100 Tülay Duran (Ed.), *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar, Hanım Sultan Vakfiyeleri*, İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1990., önsöz.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, Türk mimarlar, yabancı mimarların Türkiye'de yaptıkları eserler karşındaki tutumlarını belirginleştirmişler, kent oluşumlarının çehresini değiştirmeye yönelik faaliyetlere girerek, özellikle başkent Ankara'da bir yeniden yapılaşma hareketi başlatmışlardır.[101] Bu dönemde, kadınların da mimariye duydukları ilgi banilikten farklı bir boyut kazanmış, mimar ve restoratör kadınlarımız büyük şehirlerde olduğu kadar Anadolu'nun en uzak merkezlerinde de pek çok yapı inşa etmiş, sayısız restorasyon işinde görev almışlardır.

İlk yüksek mimarımız, eğitimini yurt dışında almış olan ***Leyla Asım Turguf***tur (bkz. s.185). ***Leman Hanım*** (ilk kuşak), ***Münevver Hanım*** (ikinci kuşak), ***Neriman Birce*** (üçüncü kuşak), ***Harika Hanım***, ***Mesadet Hanım***, ***Fehamet Hanım*** ve ***Mualla Eyüboğlu***(bkz. s.205) (dördüncü kuşak) eğitimlerini yurt içinde yapmış olan ilk mimar kadınlarımızdır.

---

101 Sezer Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986, s. 196.

5.8. Spor Dünyasında Kadın

5.8.1. Türk Kadının Sporcu Kimliğinin Oluşumu

Eski Türk toplumlarında, bozkır yaşamının gereği olarak erkekler gibi kadınlar da savaşçı, çoban, binici ve avcıydılar. Evlenme, yas, dini bayram ve cenaze törenlerinde kadınların da katıldığı at yarışı, güreş, av gibi spor yarışmaları Orta Asya'daki Türk geleneklerinin bir parçası iken, anaerkil yapıdan ataerkil yapıya geçiş evresinde kadın da spordan uzaklaştırılmıştır.[102]

Osmanlı döneminde bazı saray kadınlarının ok atma sporu yaptığı bilinmektedir ancak Türk kadını gerçek anlamda spor yapmaya Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Futbolun "gavur icadı" olarak görüldüğü yıllarda, ilk Türk futbolcusu Fuat Hüsnü bile sahaya "Bobi" takma adıyla çıkarken, Türk kadını, Atatürk'ün direktifleriyle spora başlamış, sporcuların kızları, kardeşleri ve eşleriyle başlayan ilk girişimler çok kısa zamanda geniş kitlelere yayılmıştır. Aydın ailelerden gelen kadınlarımız spora tenis ve atletizmle başlamış, daha sonra kürek, eskrim ve yüzme dallarında da kendilerini göstermişlerdir. Bu dönem kadın sporcularımızın en dikkat çekici özellikleri, eğitimlerini başarıyla tamamlamış, meslek sahibi, kültürlü ve aydın bir kuşağın temsilcileri olmalarıdır.[103]

5.8.2 Çeşitli Spor Dalları

Türk kadınları spora 1920'li yıllarda Fenerbahçe kortlarında tenis oynayarak başlamışlardır. İlk tenisçi kadınlarımız olan***Vecihe Taşçı, Mediha Bayar*** (futbolcu Alaattin'in eşi), ***Adriyel Sadak*** (viyolonist Muhittin Sadak'ın eşi) ve ***Hidayet Karacan*** (Milliyet gazetesinin kurucusu ve Fenerbahçe Kulübü'nün Genel Sekreteri Ali Naci Karacan'ın eşi) kortlara 1927'de çıkmışlardır.

---

102 Nurcihan Doğuç, "Spor ve Kadın", *Sanat Olayı*, 28 Eylül 1984, s.30.

103 Cem Atabeyoğlu ile Haziran 1997 tarihinde yapılan söyleşiden.

Atletizm müsabakalarını, 1926'da, Ömer Besim Koşalay'ın çalışmalarıyla ***Nermin Tahsin***, ***Emine Abdullah***, ***Mübeccel Hüsameddin*** ve ***Melahat Hanımlar*** başlatmışlardır. ***Aycan Önel*** (bkz. s.112) ve ***Gül Çıray (Akbaş)*** yurt dışında çeşitli müsabakalarda başarı kazanan atletlerimizdendir.

İlk defa 1932 yılında İstanbul Sipahi Ocağı'nda isimlerinden söz ettiren kadın binicilerimiz arasında ***Fazilet Hanım***, 50 yaşına kadar konkurhipiklere katılmış ve Milli Takım'da yer almış olan ***Melahat Aksel*** ve 1970'de Krajova'da ve 1971'de Belgrad'da düzenlenen Balkan Binicilik Şampiyonaları'nda birer altın madalya kazanan ***Hayal Gönenli*** (Milli binici Nail Gönenli'nin kızı) yer alır.[104]

Türk kadını yüzme sporuna 1931-32 yıllarında başlamıştır. Fenerbahçe Kulübü'nden ***Leyla Hanım (Asım Turgut)*** (bkz. s.185), Türkiye'nin ilk kadın tramplen atlayıcısı olan ***Perihan Hanım***, ***Nüzhet Hanım***, ***Lola Hanım***, ***Vecihe Hanım***, ***Süheyla Hanım***, İstanbul Yüzme Kulübü'nden ***Cavidan Hanım (Erbelger)***, ***Nazlı Hanım (Tlabar)*** (Galatasaray Kulübü'nden Naili Moran'ın kızkardeşi) ve Beykoz'lu ***Eva*** ilk bayan yüzücülerimizdir.[105]

---

104 Cem Atabeyoğlu ile Haziran 1997 tarihinde yapılan söyleşiden.

105 Cem Atabeyoğlu ile Haziran 1997 tarihinde yapılan söyleşiden.

18. Tramplenci Perihan Hanım
K.E.K.V arşivi

Kürek dalında ilk sporcularımız bu spora 1927 yılında başlayan ***Şeref Nur, Vecihe, Lili (Leyla)*** ve ***Nevhilal Hanım***'lar olmuş, onları, ilk kadın şampiyonlarımızdan ***Melek Özdil, Melahat*** ve ***Kamran Hanımlar*** izlemişlerdir.

1929 yılında, kızlar voleybol takımı bulunmadığından, o yılın şampiyonluğunu kazanan Fenerbahçe Erkek Voleybol takımında oynamış olan ***Sabiha Rıfat Güreyman*** (bkz. s.243) ilk bayan voleybolcumuzdur.

5.8.3. Olimpiyatlarda Türk Kadın Sporcular

Kadın sporcular, M.Ö.776 yılında başlayan Olimpiyat oyunlarına ilk defa 1900 Paris Olimpiyatları'nda golf ve tenis dallarıyla katılım hakkı elde etmişlerdir. ***Halet Çambel*** (bkz. s.164), ***Dr. Perihan Çambel*** ve ***Suat Fetgeri Aseni***, 1936 Berlin Olimpiyatları'na eskrim dalındaki katılımlarıyla Olimpiyatlara katılan ilk Türk kadın sporcularıdır. Bunu takip eden yıllarda, 1948 Londra Olimpiyatları'nda ***Üner Teoman*** atletizm dalında, 1960 Roma Olimpiyatları'nda ise yine atletizm dalında ***Aycan Önel*** (bkz. s.112), ***Gül Çıray (Akbaş)*** ve ***Canel Konur*** Türkiye'yi temsil etmişlerdir.

19. Bayanlar atletizm takımımız Olimpiyat'larda geçiş töreninde

20. Türkiye'yi 1936 Olimpiyatlarında eskrim dalında temsil etmiş olan Prof. Dr. Halet Çambel

6. TÜRKİYE'DE BİR KADIN MÜZESİ İÇİN KOLEKSİYON ve SERGİLEME ÖNERİLERİ

Atatürk ilke ve devrimlerinin, toplumun, erkeği ve kadınıyla bir bütün olarak kalkınması hedefiyle en geniş çapta uygulandığı ve bireylerin, özellikle kadınların yaşamlarına etkin bir şekilde yön veren bu uygulamaların olumlu sonuçlarını en belirgin şekilde izleyebildiğimiz yıllar, Cumhuriyetin ilanından, Atatürk'ün ölümüne kadar uzanan onbeş yıllık zaman dilimidir. Bu nedenle, tezin bu bölümünde, "sıradışı" yaşamlarını, kadınlara 1923 ve 1938 yılları arasında sunulan imkanlardan faydalanarak şekillendiren kadınlarımızın, kadının ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi konumunun, insani hakları konusunda bilinçlendiği ve bu doğrultuda, toplum baskısını yıkmayı başarabildiği oranda yükseldiğini somut olarak ortaya koyan eser ve çalışmaları değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeden yola çıkılarak oluşturulabilecek bir koleksiyonun sergi tasarımı üzerine model öneriler sunulmuştur.

6.1. Koleksiyon ve Seksiyonların Oluşturulması İçin Kriterler ve Yöntemler

Son yıllarda yoğunlaşan kadın araştırmaları, sadece kendi sınırlarını değil, toplumsal sınırları da aşarak, Türkiye'de daha önce el atılmamış alanlarda çalışma yapan, daha önce konuşulmasına cesaret edilemeyen konularda ilk sözü söyleyen ve başarılarıyla, kendisini ispat etmek için halktan gelecek desteğe en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde genç Cumhuriyet devletinin adını yurt dışında duyurarak, ülkeleri adına alkış toplayan kadınlarımızın sayısının, yazılanlardan ve öğretilenlerden çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu nedenle, bir kadın müzesi kurma programının çekirdeğini oluşturmaya yönelik olan bu çalışma, doğumları 1938 yılından önce olan başarılı kadınlarımızdan 100'ü ile sınırlı tutulmuştur. Doğum yıllarının kaynaklarda bulunamadığı veya on yıla varan farklı tarihlerde belirtildiği durumlar soru işareti ile belirtilerek boş bırakılmıştır.

Değerlendirmeye alınan 100 Cumhuriyet kadınının yaşamları ve çalışmaları, ileride yapılacak araştırmalarda kolaylık sağlaması amacıyla, "*Meslek*", "*Eğitim ve Yaşam*", "*Eserler / Çalışmalar*", "*Koleksiyonda Yer Alabilecek Objeler*" ve "*Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar*" başlıklarını içeren, 1'den 100'e kadar numaralı bilgi fişleri şeklinde ve isme göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.

Sergi düzenlenmesi aşamasında, alfabetik sıralamanın yerini, kronolojik sıralama veya çalışma alanlarına göre bir düzenleme alabilir. Buna göre, müze salonlarının oluşturulması için çalışma alanlarının baz olarak alındığı bir modelde, tezin anlatımında verilen konu başlıkları paralelinde, kronolojik sıralama da dikkate alınarak, şöyle bir gruplama ve örnekleme yapılabilir.

I. Salon: Tarih Öncesi Çağlardan Cumhuriyet'e Kadar Anadolu'da Kadın

II. Salon: İslamiyet Öncesi ve Sonrası Dönemde Türk Kadını

III. Salon: Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Dönemde Türk Kadınının Durumuna Genel Bakış

IV. Salon: Eğitim Dünyasında Kadın

Emine Semiye, Nezihe Muhittin, Şekibe Galatalı (Ögel), Halide Edip Adıvar, Mükerrem Kamil Su, Saffet Rıza Alpar.

V. Salon: Siyaset Dünyasında Kadın

Adile Ayda, Behice Boran, Benal Arman, Gazi Kara Fatma, Gül Esin, Hatı Çıpan, Makbule Hanım (Atadan), Nakiye Hanım (Elgün), Sabiha Zekeriya (Sertel).

VI. Salon: Çalışma Hayatında Kadın

Beraat Zeki Üngör, Güzide Lütfü, Halide Ural Türktan, İclal Ersin, Işıl T. Koçhisaroğlu, Melahat Ruacan, Müfide İlhan, Sabiha Gökçen, Suat Berk, Süreyya Ağaoğlu, Zehra Kosova Durmaz.

VII. Salon: Bilim Dünyasında Kadın

1. Seksiyon: Tıp ve Kimya
Esma Deniz, Pakize Tarzi, Remziye Hisar, Safiye Ali, Safiye Hüseyin, Sabire Aydemir, Suada Kağıtçılar.
2. Seksiyon: Arkeoloji ve Müzecilik
Seniha Sami Moralı, Halet Çambel, Jale İnan.
3. Seksiyon: Tarih ve Toplumbilim
Afet İnan, Bahriye Üçok, Mübeccel Kıray, Tezer Taşkıran.
4. Seksiyon: Felsefe
Fatma Aliye Hanım, Bedia Akarsu.
5. Seksiyon: Astronomi
Nüzhet Gökdoğan

VIII. Salon: Sanat Dünyasında Kadın

1. Seksiyon: Sahne Sanatları
1. Bölüm: Tiyatro
Afife Jale, Bedia Muvahhit, Şaziye Moral, Şevkiye May, Toto Karaca, Yıldız Kenter.
2. Bölüm: Opera
Nuvart Hanım, Belkıs Aran, Saadet İkesus Altan, Semiha Berksoy, Leyla Gencer.
3. Bölüm: Sinema
Cahide Sonku, Belgin Doruk.
4. Bölüm: Bale
Güzide Noyan (Kalın).

2. Seksiyon: Müzik

Leyla Saz, Kevser Hanım, Nazife Güran, Seyyan Hanım (Oskay), Safiye Ayla, Müzeyyen Senar, Suna Kan.

3. Seksiyon: Plastik Sanatlar

1. Bölüm: Resim

Mihri Müşfik, Celile Hanım (Uğuraldı), Maide Arel, Melek Celal Sofu, Sabiha Rüştü Bozcalı, Şükriye Dikmen, Eren Eyyüboğlu, Nazlı Ecevit, Fahrünnisa Zeid, Güzin Duran, Hale Asaf.

2. Bölüm: Heykel

Sabiha Bengütaş, Nermin Faruki.

3. Bölüm: Gravür ve Grafik

Aliye Berger.

4. Bölüm: Seramik

Seniye Fenmen, Füreya Koral.

5. Bölüm: Fotoğraf

Naciye Hanım, Semiha Es, Yıldız Moran.

6. Bölüm: Karikatür

Selma Emiroğlu.

4. Seksiyon: Edebiyat

1. Bölüm: Şiir

Yaşar Nezihe Bükülmez.

2. Bölüm: Süreli Yayınlar ve Gazeteler

Selma Rıza Hanım, Meliha Avni Sözen.

3. Bölüm: Roman, Öykü, Deneme, Çeviri, Eleştiri

Halide Edip Adıvar, Suat Derviş, Peride Celal, Cahit Uçuk, Adalet Ağaoğlu, Azra Erhat, Berna Moran.

5. Seksiyon: Mimari

Leyla Asım (Turgut), Mualla Eyüboğlu

<u>IX. Spor Dünyasında Kadın</u>

Leyla Asım (Turgut), Sabiha Rıfat Gürayman, Aycan Önel.

6.1.1. Değerlendirmeye Alınan 100 Cumhuriyet Kadını

.1. Adalet Ağaoğlu (1929-)

Mesleği :

Roman, öykü ve oyun yazarı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Orta öğrenimini Ankara Kız Lisesi'nde, yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamlamıştır. Ankara Radyosu'nda dramaturgluk ve Radyo Tiyatrosu müdürlüğü, TRT'nin kurulmasından sonra da program uzmanlığı ve daire başkanlığı yapmıştır.

Edebiyata, ilk gençlik döneminde şiirle başlamış, ardından radyo ve sahne oyunlarıyla tanınmış, 1970'li yıllarda yayımladığı öykü ve romanlarıyla büyük yankı uyandırmıştır. 1960'larda yazdığı oyunlarında ağırlıklı olarak aile-birey ilişkileriyle, toplumsal baskıların kişiler üzerindeki olumsuz etkilerini ele almıştır. 1973 yılında *Ölmeye Yatmak* romanı ile yeni bir çalışmaya girerek, Cumhuriyet döneminin egemen dünya görüşünün belirli toplumsal katmanlardaki bireylere etkisinde görülen çelişkiler üzerinde durmuştur. Daha sonraki öykü ve romanlarında, toplumsal çalkantılarla dolu bir dönemin, özellikle aydınlar katında yarattığı sorunlarla ilgilenmiştir.[106]

Eserleri / Çalışmaları :

Oyunlarından seçmeler; *Evcilik Oyunu* (1964), *Üç Oyun* (1974 Türk Dil Kurumu Tiyatro ödülü). Romanlarından seçmeler; *Ölmeye Yatmak* (1973), *Fikrimin İnce Gülü* (1976; 1984 yılında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca toplatılmış, yargılama sonucu aklanmıştır), *Bir Düğün Gecesi* (1979 Sedat Simavi Vakfı Ödülü; 1980 Orhan Kemal Roman Armağanı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

106 *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, I. cilt, s.114-115.

ve Madaralı Roman Ödülü). Öykülerinden seçmeler: *Yüksek Gerilim* (1975, Sait Faik Hikaye Armağanı), *Sessizliğin İlk Sesi* (1978) ve *Hadi Gidelim*'i (1982).[107]

Romantik Bir Viyana Yazı adlı yapıtıyla, 1997 yılında Aydın Doğan Vakfı'nın ilkini düzenlediği ve Türkiye'de bugüne kadar verilen en büyük edebiyat ödülü olan "Aydın Doğan Roman Ödülü"nü kazanmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Ödülleri; eserlerine ait el yazısı notları; çalışma malzemeleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Kendisi hayattadır.

21. Adalet Ağaoğlu

107 Şükran Yurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989, s. 17.

2. Adile Ayda (-)

Mesleği :

İlk kadın senatör ve elçi.

Eğitimi ve Yaşamı :

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörü Sadri Maksudi Arsal'ın kızıdır. Fransız Edebiyatı öğrenimi görmüş, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Latince öğrenmiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

1932 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girmiştir. Daha sonra buradan ayrılarak üniversitede çalışmış, doçentliğe yükselmiştir. 1957 yılında tekrar Dışişleri Bakanlığı'na girerek Hollanda, Yugoslavya ve İtalya'da görevlendirilmiştir. Başarılı çalışmaları sonucu Orta Elçiliğe kadar yükselmiş, Kontenjan Senatörü olarak Büyük Millet Meclisi'nde görev almıştır.[108]

Türk edebiyatı, Fransız edebiyatı ve tarih alanlarında eserleri vardır.

İtalyan Hükümeti tarafından liyakat nişanı "Commendatore" ünvanı verilmiştir.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

El yazısı ile notları; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

---

108 *Hürriyet*, *Pazar Kelebek*, 5 Aralık 1982.

22. Adile Ayda

3. Afet İnan, Prof. (1908 -)

Mesleği :

Tarih profesörü.

Eğitimi ve Yaşamı :

1925 yılında Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra İzmir'de öğretmenliğe başlamıştır. Atatürk tarafından Fransızca öğrenimi için Lozan'a gönderilmiş, Cenevre Üniversitesi Sosyal ve İktisadi İlimler Fakültesi'nin Tarih bölümünü bitirerek doktorasını tamamlamıştır. 1939'da Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne girmiş, doçent ve profesör olmuştur (1950).

Atatürk'ün, yetişmesinde büyük özen gösterdiği, kendisi için manevi evladın ötesinde bir dost, yanından ayırmadığı bir tartışma arkadaşı ve bir danışman olan Afet İnan, kadınlara Belediye seçimlerine seçmen olarak katılma hakkını tanıyan Belediye Yasası (1930) çıkar çıkmaz Türk Ocağı'nda, yerel seçimlerdeki hakları yeterli bulmayarak söylev veren ilk Atatürkçü kadındır. Uyarı niteliğindeki bu konuşmasının bir bölümünde söylediği şu sözler, kadınların siyasal hak istemlerindeki kararlılığını ortaya koyması açısından önemlidir.

> Hanımlar, Efendiler... İngiltere Sufrajetlerinin (kadın hakları savunucularının) yıllarca teşebbüs ettikleri şiddetli mücadele safhalarını ve bu mücadelelerin sebep olduğu olayları burada anlatacak değilim. Fakat hatırlatmak isterim ki, kadınların siyasi haklarını tanımak için aynı olayların görülmesine demokrasinin ihtiyacı yoktur.[109]

---

109 *Türk Yurdu Dergisi*, Nisan 1930.

Eserleri / Çalışmaları :

Kuruluşundan itibaren (1930) Türk Tarih Kurumu üyeliğini yapmıştır.

Eserleri: *Türk Tarihinin Ana Hatları* (1930), *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi* (1947), *Atatürk'ten Hatıralar* (iki kitap, 1955), *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti* (1956), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler* (1959), *Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler* (1960), *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri* (1964), *Tarihten Bugüne* (1970).[110]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Çeşitli fotoğraf arşivlerinde bulunan fotoğrafları; diplomaları; Meclis'de yaptığı konuşmaların el yazısı ile notları; çalışma ve yazı malzemeleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Türk Tarih Kurumu.

23. Afet İnan, Türk Tarih Kurumu'nun Umumi Toplantısı'nda, 1949
Türk Tarih Kurumu Arşivi, Ankara

110 *Meydan Larousse*, VI. cilt. s. 300.

4. Afife Jale (1902- 1941)

Mesleği :

Tiyatro sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Doktor Sait Paşa'nın torunudur. İstanbul Kız Sanayi Mektebi'nde (Kız Sanat Okulu) okumuştur. Babasının itirazlarına rağmen, annesi Medhiye Hanım'ın desteğiyle, 1918 yılında 500 kuruş maaşla yedek artist olarak Dar-ül Bedai kursuna alınmış ancak, bir Türk kızının "öyle sere serpe" sahneye çıkartılması mümkün olmadığından bir sene sadece provalara katılmış, Dar-ül Bedai (Şehir Tiyatroları) sahnesine çıkan ilk kadın olarak sahneye bir yıl sonra çıkabilmiştir.

"Dinini, milletini, namusunu unutarak" sahneye çıkmakla suçlanarak polis tarafından sık sık sorguya çekilmiştir. Kadıköy Apollon Tiyatrosu'nda, *Yamalar*'daki *Emel* rolünü oynayan Eliza Binemeciyan'ın İstanbul'u terkedip Paris'e gitmesi üzerine bu role seçilmiş, bir hafta sonra *Tatlı Sır*'da sahneye çıktığında polis tarafından kovalanmış, arka bahçeden kaçırılmış, bir sonraki hafta *Odalık*'ta oynarken polisler yine tiyatroyu sarmış, sanatçı bu sefer de makine dairesinden kaçırılmıştır.

Belediyenin, 1921 yılında İçişleri Bakanlığı'nın bir buyruğu ile, Dar-ül Bedai yönetimine bir bildiri göndererek, müslüman Türk kadınlarının sahneye çıkmasının engellenmesini istemesinin ve ikinci bir buyruk ile, Afife Jale'nin (*Jale* takma adıyla ilk kez *Rakibe* adlı oyunda sahneye çıkmıştır) tiyatro topluluğundan çıkartılması zorunlu kılınması üzerine Yönetim Kurulu Afife Jale'yi Dar-ül Bedai'den çıkartmıştır. Bu tarihten sonra Burhanettin (Tepsi) Topluluğu'na girerek Anadolu turnesine çıkmış, daha sonra İbnürrefik Ahmet Nuri'nin kurduğu *Yeni Tiyatro* topluluğu ile Kadıköy'de oynamıştır. Burhaneddin Topluluğu'nda oynadığı sırada ***Seniye (Tepsi)*** , ***Mebrure*** ve ***Leman*** adlı Türk kızlarını ve İzmit'de ***Huriye*** ve ***Hikmet***, Trabzon'da ***Ruhat*** adlı Türk kızlarını sahneye çıkartmıştır.

Polis baskınlarından yılmayarak, sahneye çıkmaya devam eden Afife Jale, bu baskıların da etkisiyle uyuşturu kullanmaya başlamış, bir müddet Bakırköy Akıl ve Sinir Hastanesi'ne kaldırılmıştır. Perde ve Sahne mecmuası yazarlarından Nusret Safa Coşkun tarafından hastaneden çıkarıldıktan bir süre sonra, kendi isteği ile tekrar buraya nakledilmiş, vaktini kitap okuyarak geçirmeye çalışmış, tanıdıklarına isyan dolu mektuplar yazarak sefalet içinde ölmüştür.[111]

Eserleri / Çalışmaları :
Yamalar, Tatlı Sır,Odalık, Rakibe.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Maskı; kostümleri; fotoğrafları; yazdığı mektuplar.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Nezihe Araz'ın senaryosundan uyarlanan, Afife Jale'yi Arsen Gürzap'ın oynadığı*Afife Jale* adlı oyun 1991 yılında İstanbul Devlet Tiyatro'su tarafından sahnelenmiştir. Çeşitli kostümleri ve fotoğraflarının temini için bu kurum / kişilere başvurulabilir.
Behzat Budak'ın Afife Jale ölmeden önce aldığı maskın temini için kendisine başvurulabilir.

111 Selim İleri, "Afife Jale, Bir Çiğ Damlası", *Gösteri*, sayı 83 (Eylül 1987), s.28-33.

24. Afife Jale

"*Yanalar* piyesi... Hayatımda mesut olduğum ilk gece... Sanatın ruhuma verdiği güzel bir sarhoşluk içindeyim, o piyeste güzel bir scene vardır, orada taşkın bir saadetle ağladım, ağladım. Sahiden ağladım. Alkış, alkış, alkış. Perde kapandı. Bana çiçekler getirdiler. Muharrir Hüseyin Suat Bey kuliste bekliyormuş, ber çıkarken durdurdu, alnımdan öptü. "Bizim sahnemizde bir sanat fedaisi lazımdı, sen o fedaisin!" dedi.

5. Aliye Berger (Boronai) (1903-1974)

Mesleği :

Gravür sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Halikarnas Balıkçısı'nın (Cevat Şakir Kabaağaçlı) kardeşi olan Aliye Berger, sanatçı bir ailenin en küçük çocuğudur. Orta öğrenimini Notre Dame de Sion'da yapmış (1912), I. Dünya Savaşı'nda bu okul kapatılınca, Madam Braggiotti'nin özel okuluna devam etmiştir (1915). 1920'de bakaloryasını almış, bu arada resim ve piyano çalışmıştır. Macaristan'da halk ayaklanmalarına katıldıktan sonra Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Carl Berger Boronoi ile yirmiüç yıl süren aşklarının ardından evlenmiş (1947), Carl Berger'in altı ay sonra yaşama veda etmesinin ardından, Londra'daki ablası ***Fahrelnissa Zeid***'in (bkz. s.147) yanına gönderilmiş, resim ve oymabaskı çalışmalarına orada başlamıştır.[112]

Eserleri / Çalışmaları :

1947-50 yılları arasında Londra'da, J.B. Wright atölyesinde gravür çalışmaları yapmıştır. Türkiye'deki ilk sergisini 1951 yılında İstanbul'da açmış, daha çok gravür çalışmalarıyla tanınırken, 1954'de Yapı Kredi Bankası'nın düzenlediği, ülkenin hemen hemen tüm ünlü ressamlarının katıldığı resim yarışmasında *İstihsal* konulu resmiyle birincilik ödülünü almıştır.[113]

Gravür tekniğindeki resimleri, yaşamını büyük ölçüde etkileyen Büyükada peyzajını ve yöre özelliklerini yansıtır. Gravür çalışmalarında, daha önce denenmemiş farklı kağıt türleri ve tülbent kullanmış, bu malzemelerin dokularından yararlanmıştır.

1951-72 yılları arasında, İstanbul, Ankara, Londra, Paris, Viyana, Ravalpindi ve İslamabad'da pek çok kişisel sergi açmıştır.

---

112 Kaya Özsezgin, *Türk Plastik Sanatçıları*, Ansiklopedik Sözlük, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.335.

113 *Aliye Berger, Yaşamı, Yapıtları*, İstanbul: Ada Yayınları, 1980, s.105.

Ben and Abby Grey Foundation (Pennsylania), Palace of Legion of Honor (California), Abertina Müzesi (Viyana), MSÜ Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul) ile Devlet Resim ve Heykel Müzesi (İzmir) koleksiyonlarında eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Sanatçının el yazısı ile bıraktığı notları bulunmaktadır. Sanatçının ölümünden sonra, kendisinden kalan tüm gravür kalıpları yeniden baskılarının yapılmaması amacıyla kullanılmayacak şekilde iptal edilmiştir. Gürdal Duyar, Orhan Peker ve Cihat Burak gibi sanatçıların uğrak yeri olan Asmalımescit'teki atölyesinde, sanatçı arkadaşları Aliye Berger'in portre ve heykellerini yapmışlardır.[114]

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Şirin Devrim, Füreya Koral.

Ölümünden sonra, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun atölyesinin de bulunduğu Beyoğlu Narmanlı Yurdu'ndaki atölye Gürdal Duyar'a kalmıştır. Çeşitli çalışmaları ve kullandığı malzemeler kendisinden temin edilebilir.

---

114 Sezer Tansuğ, *Türk Resminde Yeni Dönem*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s. 24.

25. Aliye Berger

26. "Çaçaya Dokuyan Kadın"

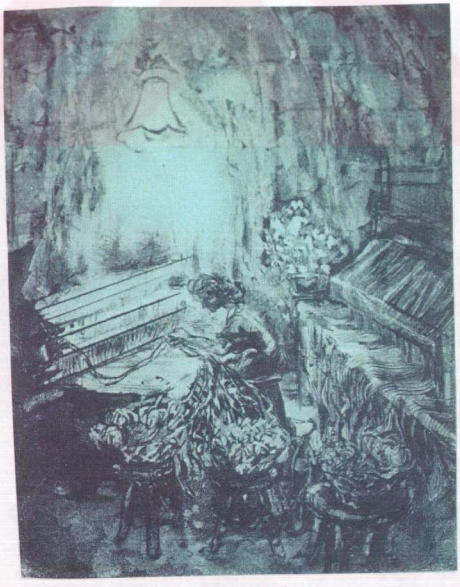

6. Aycan Önel (1933-)

Mesleği :

Atlet.

Eğitimi ve Yaşamı :

Atletizme 1946 yılında Dumlupınar sokak koşusu ile başlamış, 1948'de lisanslı sporcu olmuştur. 1948-1968 yılları arasında atletizm çalışmalarını sürdürmüştür.

Eserleri / Çalışmaları :

1948 yılında ilk lisanslı yarışı olan 80 metre engellide 15 saniye ile Türkiye rekoru kırmıştır. 100m, 200m, uzun atlama, gülle atma, disk atma ve pentatlonda pek çok Türkiye rekoru kırmış, Bayan Milli Takımımızın kaptanlığını üstlenmiş, aynı zamanda Gençler Birliği Kulübü'nde oniki yıl voleybol oynamıştır.[115]

9 Balkan Şampiyonası, 1 Avrupa Şampiyonası ve 1 Olimpiyat Katılımı (1960 Roma Olimpiyatları) vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Olimpiyatlarda giydiği forma; aldığı ödüller; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi Ankara'da oturmaktadır.

Cem Atabeyoğlu'nda bazı fotoğrafları bulunmaktadır (İstanbul Olimpiyat Komitesi).

115 Cem Atabeyoğlu ve Tuncer Cebeci, "Olimpiyatlara Doğru Türk Kadını", *Olimpiyat Dünyası Dergisi*, sayı 46.

27. Aycan Önel

7. Azra Erhat, Doç. (1915-1982)

Mesleği :

Deneme yazarı ve çevirmen.

Eğitimi ve Yaşamı :

Orta öğrenimini Brüksel Emile Jacqmaine Lisesi'nde, yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde tamamlamıştır. Cumhuriyetçi Halk Partisi iktidarı sırasında görevden alınınca Yeni İstanbul ve Vatan gazetelerinde çalışmış, Uluslararası Çalışma Bürosu'nda kitaplık memurluğu yapmıştır. 12 Mart 1971 döneminde tutuklanarak yargılanmış, beraat etmiştir. Tercüme Dergisi'ndeki ilk çevirileriyle adını duyurmuş, 1950'den sonra Yeni İstanbul, Vatan, Yeni Ufuklar, Milliyet Sanat, Cumhuriyet dergi ve gazetelerinde sürekli olarak düşün ve edebiyat sorunlarına ilişkin yazı ve denemeler yayımlamıştır.[116]

Eserleri / Çalışmaları :

Mavi Anadolu (1960), *Mavi Yolculuk* (1962), *İşte İnsan - Ecco Homo* (1969), *Mitoloji Sözlüğü* (1972), *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı* (1976).

Yunan klasiklerinden çevirdiği yapıtların en önemlisi olan Homeros'un *İlyada ve Odysseia*'sı (A. Kadir ile beraber) 1959 yılında Habib Edip Törehan Bilim Ödülü'nü ve 1961'de Türk Dil Kurumu çeviri ödüllerini almıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Ödülleri; el yazısı notları; diplomaları; yayınlanan kitapları; fotoğrafları; çalışma malzemeleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Mehmet Eyüboğlu.

---

116 Şükran Yurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989, s. 245.

28. Azra Erhat

8. Bahriye Üçok, Prof. (1919-1990)

Mesleği :

İslam tarihçisi ve siyasetçi.

Eğitimi ve Yaşamı :

Mütareke yıllarında dünyaya gelmiş, Atatürk devrimleriyle büyümüştür. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni bitirerek, İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamış, ardından Türk-İslam Tarihi doçenti olmuştur. Görevli olduğu İlahiyat Fakültesi'nde 1968 baharında başgösteren olaylar sonucu üniversiteden ayrılmış, bu tarihten sonra laikliği savunma yolundaki çalışmaları iyice yoğunlaşmıştır. 1971 yılında Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Senatörlüğü'ne atanmış, 1977'ye kadar bu görevi sürdürmüş, ardından Cumhuriyetçi Halk Partisi'ne girmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından yeniden siyasal yaşama geçildiğinde, Halkçı Parti'nin kurucuları arasında yer alarak Ordu milletvekiliğine seçilmiştir (1983-87). Siyasal yaşamını Sosyalist Halkçı Parti'de devam ettirmiştir.[117]

Görüşlerini üniversitede, basında, genç yaşta girdiği politika etkinliklerinde, TBMM'de belirtmekten çekinmeyen Prof. Bahriye Üçok, konuşmalarını ve basında çıkan yazılarını topladığı *Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu* adlı kitabının yayınlanmasından beş yıl sonra, evine gönderilen bombalı bir paketle katledilmiştir.[118]

Eserleri / Çalışmaları :

İslamdan Dönenler ve Yabancı Peygamberler, İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, İslam Tarihi; Emeviler, Abbasiler, Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu..

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

El yazısı notları; çalışma malzemeleri; yayınladığı kitaplar; fotoğrafları.

---

117 Büyük Larousse, XIX. cilt.,s. 12018.

118 Şerafettin Turan, "Çağdaş Değerler Uğrunda Can Veren Bir Savaşımcı; Bahriye Üçok", *Çağdaş Türk Dili*, Sayı 33 (Kasım 1990), s. 995-996.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Eşi Ankara'da yaşamaktadır.

CHP ve SHP'nin arşivlerinden görsel malzeme elde edilebilir.

Babası, Milliyet Gazetesi'ne bir arşiv bağışlamıştır. Bu arşivde de Bahriye Üçok'un yaşamı ile ilgili görsel malzeme bulunabilir.

29. Prof. Bahriye Üçok

9. Bedia Akarsu, Prof. Dr. (1921-)

Mesleği :

İlk dilbilimci ve felsefeci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Ailesi anne tarafından sanatçılarla doludur. Büyükbabası Osmanlı İmparatorluğu zamanında okumak için Avrupa'ya gönderilen ilk onyedi efendiden biri olan Osman Şevki Bey, Mühendishane-i Berri Hümayun mezunu, tezhip ustası ve ressamdır. Onun babası ve ünlü şair ***Fıtnat Hanım***'ın oğlu olan büyükbabası hattattır. Kardeşi, ilk kez seramik heykel yapan ünlü seramik sanaçısı ***Mediha Akarsu***, eniştesi ise ressam Sami Yetik'tir.

Felsefi bilginin yaygınlaştırılması için büyük çaba göstermiş, felsefe ile edebiyat arasında sanatsal yaklaşımlar kurmuştur. Türkiye'de dil felsefesi konusunda çalışan ilk kadın olarak İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölüm Başkanlığı'ndan emekli olmuştur.[119]

Eserleri / Çalışmaları :

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanlığı ve 1982 yılı öncesi Türk Dil Kurumu üyeliği ve son dönem asbaşkanlığı yapmış, bu görevini otuzbeş yıl sürdürmüştür. Gelişim Larousse ve Meydan Larousse ansiklopedilerinde çalışmıştır.

W. von Humboldt'ta Dil Kültür Bağlantısı (1955-1984), *Max Scheler'de Kişilik Problemleri* (1962), *Modern Toplumda Kadın* (1963), *Ahlak Öğretileri I, Mutluluk Ahlakı* (1962), *Ahlak Öğretileri II, Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi* (1968), *Atatürk Devrimi ve Yorumları* (1978), *Çağdaş Felsefe Akımları* (1979), *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (1984), *Atatürk Devrimi ve Temelleri* (1995).

10 Kasım 1995'de İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün ilk kez verdiği "Atatürk Ödülü"nün sahibidir.

---

119 Firdevs Gümüşoğlu, "Türkiye'nin İlk Kadın Felsefecilerinden Prof. Dr. Bedia Akarsu, Kimliğim mi; biraz Beethoven biraz Ataç", *Bilim ve Ütopya*, Ocak 1996, s. 51.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Atatürk Ödülü; kitapları; çalışma malzemeleri; el yazısı notları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi İstanbul'da oturmaktadır.

30. Bedia Akarsu

10. Bedia Muvahhit (1897- 1994)

Mesleği :

Tiyatro ve sinema sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Babası, İstinaf Mahkemesi Müdde-i Umumisi (Savcısı) Sekip Bey, annesi Refika Hanım'dır. Büyükada'da mutlu ve varlıklı bir çocukluk geçirmiş, Fransız mürebbiyeler ve Rum hizmetçiler elinde büyümüştür. Adada St. Antoine okulunda Fransızca eğitim almış, oniki yaşında babasını kaybettikten sonra ailesiyle birlikte Moda'ya taşınmıştır. Terakki Mektebi'ndeki Türkçe öğretmeni Selim Sırrı Tarcan, yeteneğini ilk keşfeden kişi olmuş, Dame de Sion'a devam ettiği yıllarda, başı açık gezmesi ve çarşafa olan soğuk tavrı ile dikkatleri üzerine çekmiştir.[120]

Muhsin Ertuğrul, Yakup Kadri, Yahya Kemal gibi aile dostları olan yazarların da desteği ile öğretmenliğe başlamış, Erenköy Kız Lisesi'nde iki yıl öğretmenlik yapmıştır. 1921 yılında "Dar-ül Bedai'nin en yakışıklı oyuncusu" Muvahhit Bey ile evlenmiştir.

1923 yılında düzenlenen İzmir turnesi sırasında sanatçı grubunu kabul eden Atatürk'ün teşvikiyle, İstanbul'da ***Afife Jale*** (bkz. s.106) ve ***Şaziye Moral*** (bkz. s.281) "sahneye çıkmaya teşebbüs" suçuyla mahkemede ifade verirlerken, İbnürrefik Ahmet Nuri Bey'in *Ceza Kanunu* oyunuyla Bedia Hanım *Sacide* rolünde sahneye çıkmıştır.[121]

Bedia Muvahhit, ikinci evliliğini, 1933 yılında, Şehir Tiyatrosu'nda besteci ve piyanist olarak çalışan Avusturyalı Frederic von Statzer ile yapmıştır. İyi yürümeyen ancak yine de onsekiz yıl sürdürdüğü evliliği süresince sık sık Avrupa'ya seyahate gitmiş, bu vesileyle de Avrupa'daki bütün festivalleri takip etmek fırsatını bulmuştur.

---

120 "Bir Cumhuriyet Kadını", *Panaroma*, Sayı 42 (Ocak-Şubat 1994), s. 82.

121 "Toplumumuzdan Kadınlar, Bedia Muvahhit", *Akkadın*, Yıl 2, Sayı 8 (Aralık-Ocak-Şubat 1984-85).

Erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü bir sanat alanında, kişiliğiyle, kendine özgü sesi, mükemmel diksiyonu, mimikleri ve oyunculuğu, hiciv ustalığı, mizah anlayışı, kaliteden ödün vermeyen yaşam tarzı ve davranışlarıyla sanat dünyasında silinmez izler bırakmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

Sinema ve tiyatroda oynadığı beşyüz kadar rol arasından en sevdiklerini şöyle sıralamıştır: Vedat Nedim Tör'ün *Üç Kişi Arasında*, Çehov'un *Vişne Bahçesi*, *Hisse-i Şayia*, Fikret Adil'in adaptasyonu *Deli Saraylı* ve*Ben Çağırmadım*. Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından *Othello*'da *Desdemona*'yı oynamış, *Gecikenler* temsilindeki *Büyükanne* ve *Kadınlar* piyesindeki *Kontes de Lage* rolleri ile sanatının doruk noktasına ulaşmıştır. Başrolünde *Ayşe* rolünü oynadığı ik filmi *Ateşten Gömlek* (1923) ile *Ateşli Çingene* (1969) filmleri arasında sayısız film çevirmiş bu filmde isminin en sonda yazılması olayından sonra sinema oyunculuğunu bırakmıştır.[122]

Çeviri ve adaptasyonlarından seçmeler: Ahmet Muvahhit ile birlikte Gavanult'dan: *Sevda Hanım*, *Zevcem* (Dar-ül Bedai, 1923), *Fırıldak* (1924), *Kavak Yelleri*; Coolus'den: *İstanbul Havası* (1924), Robert de Flers'den: *Mahallenin Horozu* (1924), Duernois'den: *Kır Çiçeği* (1926-27), (İ. Galip Arcan ile) Verneuil'den: *Müjde* (1928-29); J. J. Bernard'dan: *Ayşe* (1929); (Vasfi Rıza Zobu ile) Bernstein'dan: *Yahudi*; Feydau'dan: *Evdeki Pazar* (1930), *Onlar Ermiş Muradına* (1931), Robert de Flers'den: *Geçti Bor'un Pazarı* (1930); Birabeu'dan: *Oğlumuz* (1938-39), Denys Amiel'den: *Arılar*; Nancey'den: *Yukarı Köşk* (1945)

Operetlerinden seçmeler: *Bebelere Takke*, *Telli Moor'un Resmi*, *Koç Katımı*, *Zilliler*, *Sizi Tanımıyorum*, *İffetimi Korudum*, *Sakallı Gelin*, *Entersan Poz*.[123]

1981'de "Atatürk Sanat Ödülü"nü almış, 1987 yılında "Devlet Sanatçısı" seçilmiştir.

---

122 Zeynep Oral, *Milliyet Sanat*, Nisan 1994.

123 M. Nihat Özön ve Baha Dürder, *Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983, s. 68-70.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Atatürk Sanat Ödülü başta olmak üzere çeşitli ödülleri; plaketleri; fotoğrafları; kostümleri; tiyatro ve film afişleri; rol aldığı filmlerin kayıtları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Taha Toros'da ve Yıldız Sarayı Sahne Sanatları Müzesi'nde fotoğrafları vardır.

Sahnede giydiği kostümlerin bir kısmı, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Sütlüce'deki deposunda saklanmaktadır.

31. Bedia Muvahhit

32. *"...Kadını sadece dişi bir mahluk sayan ve ona cemiyette hiçbir hak ve vazife payı ayırmayan o devirlerde, ana dilimizin en güzel konuşma örneğini bize vermesi gereken sahneye, ilk defa bir Türk kızının çıkması; bugünün gençlerine pek tabii gibi görünen bu hadise, o zaman için cüretli bir devrim hamlesiydi..."*[124]

124 Vedat Nedim Tör'ün 1950 yılında Bedia Muvahhit'in sahne hayatına girişinin 25. yıldönümü nedeniyle yapmış olduğu konuşmadan alıntı, *Akkadın*, Mart-Nisan 1990.

11. Behice Boran (1910-1987)

Mesleği :

Sosyolog ve ilk siyasi parti lideri.

Eğitimi ve Yaşamı :

İstanbul Amerikan Kız Koleji'nden mezun olduktan sonra 1935 yılında A.B.D'ye giderek Michigan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirmiştir. Yirmidokuz yaşındayken, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne doçent olarak atanmıştır. 1941-42 yıllarında *Yurt ve Dünya* , 1943-44 yıllarında da *Adımlar* dergisinin sahibi ve yayın müdürü olmuştur. Bu dergilerde, sosyal tabakalaşma, gençlik, köylü ve işçilerin durumu, toplum ve bilim, toplum ve sanat ilişkisi, hümanizm gibi çeşitli konularda yazılar yazmıştır. 1945 yılında *Toplumsal Yapı Araştırmaları* adlı doçentlik tezi, kitap olarak yayınlanmıştır. 1948 yılında siyasi görüşleri gerekçe gösterilerek Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes ile birlikte üniversite ile ilişkisi kesilmiştir. 1950 yılında *Türk Barış Severler Cemiyeti*'nin kurucuları arasında yer almış ve Genel Başkan seçilmiş, cemiyetin TBMM'ye, Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkan bir telgraf göndermesi nedeniyle bir grup arkadaşıyla birlikte tutuklanarak onbeş ay hapis cezasına çarptırılmıştır.[125]

1965 yılında Türkiye İşçi Partisi'nden Urfa milletvekili seçilmesiyle siyasal etkinliği artmış ve 1970'de TİP'in Genel Başkanlığı'na seçilerek, Türkiye'de bir siyasi partinin başkanlığına seçilen ilk kadın olmuştur. 12 Mart 1971 askeri müdahelesinin hemen ardından TİP kapatılınca, yargılanmış ve onbeş yıl hapse mahkum olmuştur. Üç yıl kadar daha cezaevinde yatmış, bu hapis sırasında altmış yaşını geçmiştir. Bir af sonucu 1974'de özgürlüğüne kavuşunca, elli arkadaşıyla beraber TİP'i yeniden kurmuş, tekrar Genel Başkan seçilmiş, ancak 12 Eylül 1980 döneminde yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, "Yurda dön" çağrısına uymaması nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılmıştır.[126]

Eserleri / Çalışmaları :

Toplumsal Yapı Araştırmaları (1945), *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* (1968).

---

125 Şükran Yurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Dönemi*, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1987, s. 306.

126 *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, II. cilt, s. 1010.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; el yazısı ile notları; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Ailesi Urfa'lıdır. Oğlu İstanbul'da yaşamaktadır.

Zehra Toska arşivinde, çeşitli fotoğafları bulunmaktadır.

33. Behice Boran

12. Belgin Doruk (1936-1995)

Mesleği :

Sinema sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Eserleri / Çalışmaları :

İlk filmini onaltı yaşında çevirmiştir. 1951 yılında Yıldız Dergisi ve İstanbul Film'in açtığı yarışmada Ayhan Işık ve Mahir Özerden ile birlikte birinci olmuştur. 1952 yılında ilk filmi *Çakırcalı'nın Definesi*'ni çevirmiş, aynı yıl, üçüncü filmi olan *Kanlı Çiftlik*'de başrol oynamıştır. Türk sinemasının önemli filmlerinden olan ve kendisine ilk ödülünü kazandıran, Ayhan Işık'la birlikte rol aldığı, Lütfü Ömer Akad'ın yönettiği *Öldüren Şehir* ile büyük bir çıkış yaparak "En Başarılı Kadın Oyuncu" seçilmiştir (1954). Aynı yıl katıldığı güzellik yarışmasında Türkiye ikinci güzeli seçilmiştir. 1955 yılından itibaren başrollerini Zeki Müren ile paylaştığı ve halktan büyük ilgisi gören filmlerden bazıları şunlardır: *Son Beste* (1955), *Kırık Plak* (1959), *Hayat Bazen Tatlıdır* (1962), *Bahçevan* (1963), *Hep O Şarkı* 1965).

1959 yılında, halkın kendisine daha çok yakıştırdığı Göksel Arsoy ile ilk filmi olan ***Kerime Nadir***'in ünlü romanından uyarlanan *Samanyolu* 'nun ardından, *Bir Yaz Yağmuru, Bir Demet Yasemen, Aşka Karşı Gelinmez, Gönül Avcısı* ve *Evcilik Oyunu* filmlerinde de Arsoy ile başrolü paylaşmıştır. Başrollerini Ayhan Işık ile paylaştığı *Küçük Hanımefendi* 1961'de çevrilmiş, aynı zengin ve güzel kadına aşık iki yakışıklı delikanlının tatlı rekabetlerinin anlatıldığı film dizisi, gördüğü ilgi üzerine devam ederek aynı kadroyla üç tane daha *Küçük Hanımefendi* çekilmiştir. 1964-65 yıllarında çevirdiği toplumsal taşlama niteliğindeki filmleri arasında*Bozuk Düzen* (1965) *Güzel Bir Gün İçin* (1965), *Suçlular Aramızda* (1964) ve *Duvarların Ötesi* yer alır.

Aşk ve Kin (1964) *Bozuk Düzen* (1966) ve *Güzel Bir Gün İçin* (1966) adlı filmleri, Antalya'da "En İyi Film Ödülü"nü almış olan pek çok filminden birkaçıdır. 1969 yılında başrolünü Ayhan Işık ile paylaştığı *Yuvanın Bekçileri* adlı bir *Ayşecik* filmi ile 7. Antalya Film Şenliği'nde "En İyi Kadın Oyuncu" seçilerek Altın Portakal ödülünü almış, 1972 yılında başrolünü Fikret Hakan ile paylaştığı *Gecekondu Rüzgarı* ile sinemayı bırakmıştır.[127]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Rol aldığı filmlerin kayıtları; imajının bir parçası olan kostümlerinden, uzun eldivenleri, vualetli şapkaları, siyah döpiyesleri; fotoğrafları; film afişleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Film kayıtları televizyon arşivlerinden, afişleri sahaflardan veya çeşitli koleksiyonculardan temin edilebilir.

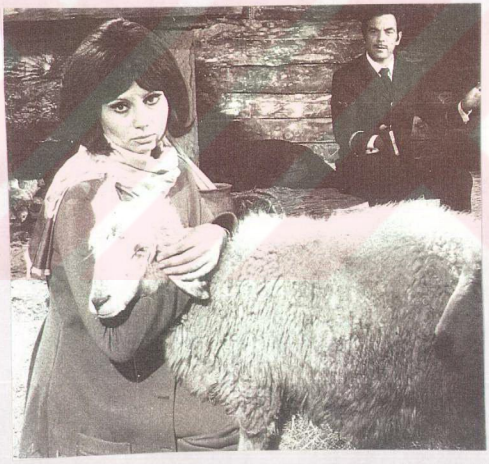

34. Belgin Doruk, "Küçük Hanımın Şöförü", 1962, Agah Özgüç arşivi

127 Burak Göral, "Bir Küçük Hanımefendi: Belgin Doruk", *Sinema*, Kasım 1995, s. 88-90.

13. Belkıs Aran (1913-)

Mesleği :

Soprano ve şan öğretmeni.

Eğitimi ve Yaşamı :

1935 yılında, M. Rosenthal'ın öğrencisi olarak, İstanbul Konservatuarı'ndan mezun olmuştur. Operaya başlamasında en büyük rolü, Ankara'da Türk operasının temellerini atan dünyaca ünlü rejisör ve hoca Prof. Carl Ebert oynamıştır. Yine Ebert'in teşvikiyle, Ankara Devlet Opera'sında ünlü hoca Giannina Arangi Lombardi ile çalışmıştır.

Kırk yıla yakın sürede pek çok operada başrol oynayan Belkıs Aran, altmışbeş yaşında başarıyla temsil ettiği *İl Travatore* operası ile emekliye ayrılmıştır.

Halen İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde şan pedagogu olarak sanat dünyasına pek çok sanatçı yetiştiren Aran, İstanbul Teknik Üniversitesi Devlet Konservatuarı öğretim üyeliğinden emekli olmuştur.[128]

Eserleri / Çalışmaları :

Belgrad ve Zagrep Operaları'nda oynamıştır. Münih Yüksek Müzik Akademisi'nde eğitmenlik çalışmaları yapmıştır. Ankara Devlet Operası'nda primadonna olarak *Aida*, *İl Travatore*, *Turandot*, *Tosca*, *Cosi Fan Tutte*, *La Boheme*, *Medyum*, *Konsolos*, *Maça Kızı* operalarında sahneye çıkmıştır. *Kerem ile Aslı* ve *Gılgamış* operalarının, *Yunus Emre* ve *Atatürk* oratoryalarının dünya prömiyerlerini (ilk seslendiriş) yapmıştır. Yurt dışında *Tosca*, *Maskeli Balo*, *La Boheme* operalarında rol almıştır. Repertuarında otuza yakın eser vardır.[129]

---

128 *Sabah*, 25 Eylül 1992.

129 Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986, s. 48.

Uzun bir aradan sonra, 1991-92 sezonunda İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nce sahnelenen Çaykovski'nin *Maça Kızı* operasında *Kontes* rolünü yorumlayarak büyük beğeni toplayan sanatçı, Adelaide Ristori ödülüne layık görülmüştür.[130]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Ödülü; kostümleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Kendisi hayattadır.
Kostümleri, afişleri ve fotoğrafları İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nden temin edilebilir.

130 Adelaide Ristori, 1960'lı yıllarda İstanbul ve İzmir'de de temsiller vermiş olan İtalyan tiyatro sanatçısıdır. Ölümünden sonra İtalya'da anısına bir kültür evi yapılmış ve çeşitli milletlerden, üstün başarı gösteren kadın sanatçılara adıyla anılan ödülün verilmesine başlanmıştır.

35. Belkıs Aran
Maça Kızı Operasında

14. Benal Arman (1903 -)

Mesleği :

Milletvekili.

Eğitimi ve Yaşamı :

İzmir'li gazeteci Tevfik Nevzat Bey'in kızıdır. İzmir Dame de Sion Okulu'nu bitirmiş, İttihat'çı babası öldürülünce, amcası tarafından yetiştirilmiştir. Sorbonne Üniversitesi'nde edebiyat eğitimi görmüştür (1921-24). 1924'de İzmir Halk Partisi'nde görev almış, Belediye Meclisi Üyeliği görevinin ardından, 1935 yılında seçme ve seçilme hakkını ilk kullanan kadınlarımızdan biri olarak, milletvekili seçilmiş, bu görevini onaltı yıl sürdürmüştür.[131]

Eserleri / Çalışmaları :

Anadolu'nun Eski Coğrafyası adlı bir kitabı vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması; fotoğrafları; el yazısı notları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Taha Toros'un kendisi ile yaptığı bir röportaj TRT'de yayınlanmıştır. Bu röportajın video kaydı İstanbul TRT 2'de çalışan Sema Cığızoğlu'ndan temin edilebilir.
Çeşitli belgeleri, fotoğrafları ve eşyaları Ankara'da yaşamakta olan kızında bulunmaktadır.

---

131 Milliyet, 30 Kasım 1984.

36. Benal Arman, "bugün Türk kadınının Atatürk'ün istediği düzeye gelip gelmediği" sorusuna "Erkeklerimiz geldi mi ki?" diye cevap veriyor.

15. Beraat Zeki Üngör (-)

Mesleği :
İlk hukuk doktoru.

Eğitimi ve Yaşamı :
İstiklal Marşı'nın bestecisi Zeki Üngör'ün kızıdır. Eğitimini Notre Dame de Sion'da yapmıştır.[132]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
El yazısı ile notları; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Oğlu Ekrem Zeki Üngör hayattadır.

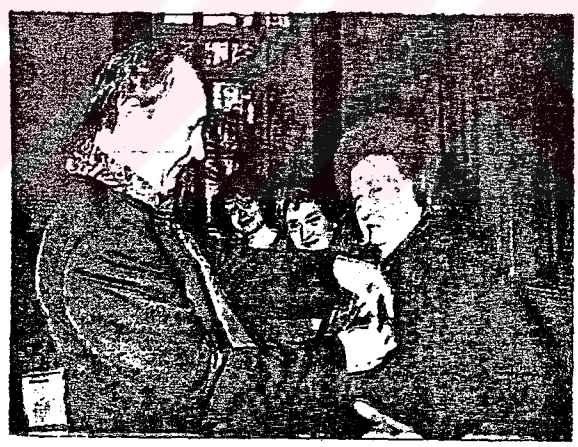

37. Beraat Zeki Üngör

132 Sedef Şenkal, "İlk Kadın Hukukçu", *Sabah*, 3 Şubat 1993.

16. Berna Moran, Prof. (1921-)

Mesleği :

Edebiyat eleştirmeni.

Eğitimi ve Yaşamı :

Orta öğrenimini Darüşşafaka ve Işık Liseleri'nde (1941), yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamlamış (1945) ve aynı bölümde asistanlığa başlamıştır. 1950'de doktora çalışmasını tamamlamış, doçentlik çalışmasını Cambridge Üniversitesi'nde yapmıştır. 1954'de doçent, 1964'de profesör olmuştur.

Yeni Dergi, *Yeni Ufuklar*, *Birikim* ve *Çağdaş Eleştiri* dergilerinde yazmıştır. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı yapıtında, sanatçı psikolojisi ve kişiliği, psikanaliz ve eleştiri, zevk ve sanat, estetik yaşantı, nesnelci görüş, öznelci değer kuramı, izlenimci eleştiri, Marx'cı eleştiri, Arketip eleştiri gibi, edebiyatımızda daha önce işlenmeyen konuları incelemiştir.[133]

Eserleri / Çalışmaları :

Türklerle İlgili İngilizce Yayınlar Bibliyografyası (1969), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (1972; Türk Dil Kurumu Ödülü, 1973), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* (Ahmet Mithat'tan A. Hamdi Tanpınar'a kadar, 1984). Sheakespeare'in *Richard III* adlı yapıtını Türkçe'ye çevirmiştir.[134]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Türk Dil Kurumu Ödülü, el yazısı notları, çalışma malzemeleri, basılan eserleri, fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi hayattadır.

---

133 Şükran Yurdakul, ***Şairler ve Yazarlar Sözlüğü***, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989, s. 424.

134 ***Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi***, VIII. cilt, s. 4018.

17. Cahide Sonku (1916-1981)

Mesleği :

Tiyatro ve sinema sanatçısı, ilk kadın film yönetmeni.

Eğitimi ve Yaşamı :

Cumhuriyet Özel Okulu'nu bitirdikten sonra, bir süre İstanbul Belediye Konservatuarı'nda eğitim görmüş, 1933'de, henüz onaltı yaşında iken Dar-ül Bedai'ye stajyer figüran olarak girmiş, *Yedi Köyün Zeynebi* adlı oyunla sahneye çıktıktan sonra, ertesi yıl, Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Söz Bir Allah Bir* filmiyle sinema oyunculuğuna başlamıştır. Asıl büyük çıkışını *Bataklı Damın Kızı Aysel* filmi ile 1934 yılında yapmıştır. Ünlü oyuncu Talat Artemel ile evlendiği yıllar Şehir Tiyatrosu'nun da starı olduğu yıllardır. Bu dönemde rol aldığı *Hamlet*, *Elektra* ve *Budala* gibi oyunlar kapalı gişe oynamıştır.

1930-40'lı yıllar sinema oyunculuğunun en başarılı yılları olmuş, 1950 yılı başlarında *Vatan ve Namık Kemal*, *Büyük Sır* ve daha sonra Zeki Müren ile birlikte rol aldığı *Beklenen Şarkı* filmleri hasılat rekorları kırmıştır. *Vatan ve Namık Kemal*'de erkek kılığındaki *Zekiye* rolünde büyük başarı elde etmiş, Beyoğlu vitrinleri, onu erkek kılığında gösteren fotoğraf ve afişlerle donatılmıştır.

Sanat dünyasında hızlı yükselişinin ardından eşi Talat Artemel ile ayrılmış ve bir süre sonra zamanın zenginlerinden İhsan Doruk ile evlenmiştir. Kuyruklu Amerikan arabaları, ünlü moda evlerinden getirilen giysileri, elmas takıları, boğazdaki yalılarıyla herkesin konuştuğu "Efsane kadın", 1949 yılında sinema tarihimizin ilk kadın yönetmeni olarak *Fedakar Ana* isimli filme imzasını atmıştır. Kurduğu *Sonku Film Şirketi*'nde eski eşi Talat Artemel, Sami Ayanoğlu ve Orhan Arıburnu ile filmler yönetmiştir.[135] 1958'de çıkan bir yangında tüm stoğunun, filmlerinin ve kopyalarının yanmasıyla efsanevi hayatı değişmeye başlayan Cahide Sonku büyük borçlara girmiş, alkole başlamıştır.

---

135 Hızır Tüzel, "Bir Kadın, Bir Hayat Cahide Sonku", *Kadınca*, s.19-21.

1960'lı yılların başlarında Cahit Irgat ile beraber olmuş ve onunla birlikte Dormenler'de çalışmaya başlamış, ancak alkole olan düşkünlüğü çalışmalarını aksatmasına neden olmuş, aynı nedenle Cahit Irgat ile birlikte kurduğu *Ortak Tiyatrosu*'nda da başarılı olamamıştır. Ayrılıklarının ardından, Cahide Sonku 1970'lerde Şehir Tiyatroları'na dönmüş ancak sahneye çıkıp rol yapmasını engeleyecek derecede ilerleyen alkol tutkusu yüzünden buradan da ayrılmıştır. Bir süre Bakırköy Hastanesi'nde kalmış, yaşamını Tarlabaşı'ndaki salaş otellerde, meyhanelerde yoksulluk ve kırgınlık içinde noktalamıştır.[136]

Eserleri / Çalışmaları :

Oyunları: *Yedi Köyün Zeynebi*, *Müfettiş*, *Ayak Takımı Arasında*, *Ocak*, *Altı Kişi Yazarını Arıyor*, *Hamlet*, *Elektra* ve *Budala* .

Filmleri: *Söz Bir Allah Bir* (1933), *Akasya Palas* (1940), *Şehvet Kurbanı* (1941), *Yayla Kartalı* (1945), *Vatan ve Namık Kemal*, *Büyük Sır*, *Bataklı Damın Kızı Aysel* (1973).

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kostümleri; filmlerinin kayıtları; afişleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul Belediye Konservatuarı ve İstanbul Şehir Tiyatroları.

---

136 Atilla Dorsay, "Ölümünün 10. Yılında Cahide Sonku: Çözülemeyen Gizem", *Marie Claire*, Nisan 1991, s.10.

38. Cahide Sonku *Bataklı Damın Kızı* filminde *Aysel* rolünde (1933)
Filmde kullandığı eşarbı o denli beğenilmiş ki, mağazalarda "Aysel'in eşarbı" adıyla eşarplar satılmıştır.

18. Cahit Uçuk (1911-)

Mesleği :

Yazar.

Eğitimi ve Yaşamı :

Küçük yaşta babası Ganizade İbrahim Vehbi Bey'in kaymakam olarak çeşitli ilçelerde görev yapması nedeniyle sürekli bir öğrenim olanağı bulamamış, kendi kendini yetiştirmiştir. Başarıyla kullandığı Eski İstanbul Türkçesi ile dikkati çeker.[137]

Eserleri / Çalışmaları :

İlk gençliğinde Yarım Ay ve Cumhuriyet'te yayımlanan öyküleriyle tanınmıştır.

Kirazlı Pınar(1936), *Dikenli Çit* (1937), *Küçük Ev* (1947), *Kanlı Düğün* (1956), *Siyah Dantel ŞEmsiye* (1956), *Değirmen Taşı* (1966), *Gecenin Bu Saatinde* (1968), *Hep Yarın* (1968), *Özlem Şarkısı* (1968), *Değişen Sensin* (1970). Çocuk romanı ve hikaye kitapları da vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Yayınlanmış eserleri; yayınlanmamış eserlerinin el yazısı ile notları; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi İstanbul'da oturmaktadır.

---

137 *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, II. cilt, s. 749

39. Cahit Uçuk

19. Celile Hanım (Uğuraldı) (1883-1956)

Mesleği :

Ressam.

Eğitimi ve Yaşamı :

Resim eğitimi tamamen özeldir. Babası Enver Paşa'nın padişah yaverliği sırasında, kızkardeşi ***Mihri Hanım*** ile (bkz. s. 202) Saray ressamı Fausto Zonaro'dan resim dersleri almıştır. Resim çalışmalarına, tanınmış valilerden ve tasavvuf edebiyatı ile uğraşmış şairlerimizden Nazım Paşa'nın oğlu Hikmet Bey ile olan evliliğinin noktalanmasından sonra başlamıştır. Bu evliliğinden Nazım Hikmet dünyaya gelmiştir. Bundan sonra Paris ve Roma'da özel eğitim almış, Berlin'e giderek galeri, atölye ve müzelerde çalışmalar yapmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

1916 ve 1917 Galatasaray Sergileri'ne katılmıştır.

Yağlıboya, suluboya, pastel ve karakalem gibi çeşitli malzemeler kullanmıştır. Görme duyusunu yitirene dek sürdürdüğü çalışmalarında, aile çevresinden yakınlarının portreleri, daha çok hamamlarda resmettiği nü'ler ve çingene kadınların resimleri ağırlıktadır.[138]

Mimar Sinan Üniversitesi Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul) koleksiyonunda eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri, eskizleri; çalışma malzemeleri; mektupları.

Oğlu Nazım Hikmet'in hapishaneden çıkarılması için yazdığı mektuplardan birinin kopyası Semiha Berksoy'un arşivindedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'da iken, şair Mehmet Akif Ersoy'un portresini yaptığı söylenmektedir ancak bu portrenin nerede olduğu

138 Toros, op.cit., s. 25-30.

bilinmemektedir. 1988 yılında aile çevresinde bulunan eserleri ilk defa toplu olarak Bakırköy Sanat Galerisi'nde sergilenmiştir.[139]

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Torunlarından, öğretim görevlisi ve çevirmen Nedret Kuran Burçoğlu hayattadır.

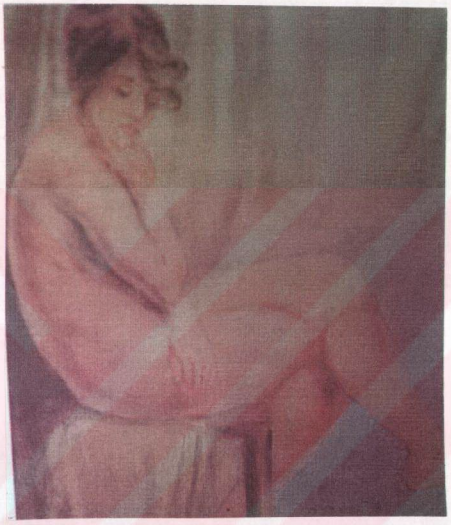

40. Celile Hanım'ın "nü" adlı eseri

139 Özer Erkılıç, "İlk Kadın Ressamlarımızdan Celile Hanım", *Tarih ve Toplum*, Mart 1988, s. 32-33.

20. Emine Semiye (1866-1944)

Mesleği :

Yazar, eğitimci, politikacı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Fatma Aliye Hanım'ın (bkz. s.150) kızı olan Emine Semiye, özel eğitim alarak yetişmiş, Paris ve İsviçre'de psikoloji ve sosyoloji okumuştur. Selanik'de çıkan *Mütalaa* gazetesinin başyazarlığını yaptığı sıralarda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne de üye olmuştur.

Eserleri / Çalışmaları :

Tunus Sieurler Mektebi'nde müdirelik yapmıştır. Edebiyata, öykü türünde yazılarla başlamış, 1907 yılında*Sefalet* adlı bir roman yazmıştır.[140]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Mütalaa gazetesinin orijinal basımları; müdirelik yaptığı dönemde imzaladığı belgeler ve diplomalar; el yazısı notları; yayınlanan romanı; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

---

140 Mehmet Aydın, *Ne Yazıyor Bu Kadınlar, Osmanlıdan Günümüze Örnekleriyle Kadın Yazar ve Şairler,* Ankara: İlke Kitabevi, 1995, s. 40.

21. Eren Eyüboğlu (1913-1985)

Mesleği :

Ressam ve seramik sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

İlk resim eğitimini, doğum yeri olan Romanya'da, Yaş Güzel Sanatlar Akademisi'nde almış, çalışmalarına 1930-32 yıllarında Paris Andre Lhote atölyesinde devam etmiştir. 1936 yılında öğrenimi sırasında tanıştığı ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu ile evlenerek İstanbul'a yerleşmiştir.[141]

Eserleri / Çalışmaları :

İlk sergisini 1933'de Paris'de açmıştır. İstanbul'a döndükten sonra, 1941'de ilk kişisel sergisini açmış, *D Grubu*'nun sergileri ile çeşitli devlet sergilerine katılmış, 1957 yılında Edinburgh Festivali'ne, 1958'de Hamburg Türk Kadın Ressamlar Sergisi'ne yapıtlarını vermiştir.

İlk dönem çalışmalarında Lhote'un da etkisiyle konstrüktif anlayış hakimken, daha sonra eşi Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun sanatından kaynaklanan renkçi ve yöresel bir tarz kullanmıştır. Anadolu gezilerinden ve özellikle Bursa ve yöresinden aldığı esinlerle, yöre yaşamını ve halk motiflerini yansıtmıştır. Kendine özgü üslubu, Türk kadın figürlerinin gruplar halinde işlendiği resimlerinde ortaya çıkmıştır.[142]

Resmin yanısıra seramikle de ilgilenmiş, 1984 yılında seramik çalışmalarından oluşan bir sergi açmıştır. Marmara Oteli (İstanbul) ve Etibank (İstanbul) ve Manifaturacılar Çarşısı'nda (İstanbul) mozaik pano uygulamaları vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; eskiz çalışmaları; çalışma malzemeleri; katıldığı sergi ve festivallerin afiş ve broşürleri; fotoğrafları.

---

141 Özsezgin, op.cit.,s. 153.

142 Ibid.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Mehmet Eyüboğlu.

41. Eren Eyüboğlu

22. Esma Deniz (1902-1997)

Mesleği :

İlk hemşire.

Eğitimi ve Yaşamı :

Amiral Bristol Hemşire okulundan 1924 yılında mezun olmuş, A.B.D'de hemşirelik üzerine yüksek lisans yaptıktan sonra, Türkiye'ye dönmüştür.[143]

Eserleri / Çalışmaları :

Türkiye'nin ilk *Hemşirelik Derneği*'ni ve *Türk Hemşire Cemiyeti*'ni kurmuştur. Sağlık Bakanlığı'na bağlı *Haydarpaşa Hemşirelik Okulu*'nun kurulmasına katkıda bulunmuş, ömrünün yetmişiki yılını mesleğine adamıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması; kurduğu cemiyetlerin kuruluş ve faaliyet belgeleri; hatıratı; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kurmuş olduğu cemiyetler.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın sözlü tarih projesi çerçevesinde yaptığı röportajın kaydı, ile albümleri ve hatıratı kütüphane arşivinde bulunmaktadır.

---

143 Kadriye Yüksel, *Hürriyet*, 4 Ekim 1994.

42. Esma Deniz

23. Fahrelnissa Zeid (1901-1991)

Mesleği :

Ressam.

Eğitimi ve Yaşamı :

Notre Dame de Sion'u bitirdikten sonra 1920 yılında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmiştir. Ressam Nejad Devrim ve aktris Şirin Devrim, 1920 yılında yazar İzzet Melih ile yaptığı ilk evliliğinden olan çocuklarıdır.

1928 yılında Paris'e giderek, Akademi Ranson'da resim öğrenimine devam etmiştir. 1934'de Irak'ın Ankara Büyükelçi'si Prens Emir Zeyd ile evlenmiş, Ürdün'de vefat etmiştir.[144]

Eserleri / Çalışmaları :

Daha çok soyut resimlerde ve portrelerde başarılıdır.

Budapeşte, Viyana, Paris, Brüksel, Londra, Zürih, New York, Ischia, İstanbul, Ankara, Amman gibi önemli sanat merkezlerinde kırkı aşkın kişisel sergi açmıştır.[145]

Musee d'Art Moderne (Paris), Museum of Modern Art (New York), Cincinatti Museum (Ohio), Edinburgh Museum (Edinburgh), Frick Museum (Pittsburg), Galerie Nationale (Amman), Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Ankara), Devlet Resim ve Heykel Müzesi (İzmir), Devlet Resim ve Heykel Müzesi (Ankara) ile MSÜ Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul) koleksiyonlarında eserleri vardır.

1983 yılında Ürdün Kültür Bakanlığı'ndan "Star of Jordan" Kraliyet Büyük Nişanı ve Fransa Kültür Bakanlığı Legion d'honneur ödüllerini almıştır.

---

144 *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Resmi, Türkiye İş Bankası Koleksiyonu Kataloğu*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1997, s. 105.

145 Toros, op.cit., s. 65.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Eserleri; ödülleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Eserlerinin bulunduğu müzeler.
Sanatçı Füreya Koral.
Rabia Çapa (İstanbul Maçka Sanat Galerisi).

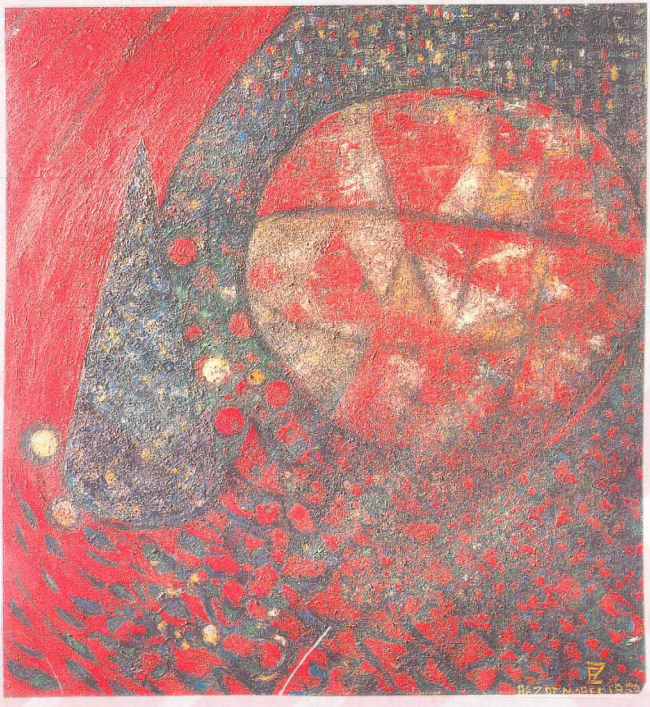

43. Fahrelnissa Zeid, "Kompozisyon", 1953, tual üzerine yağlı boya, 187 x 174.5 cm.
M.S.Ü. Resim ve Heykel Müzesi

24. Fatma Aliye Hanım (1862-1936)

Mesleği :

Roman yazarı, ilk kadın çevirmen, felsefeci ve toplumbilimci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Devlet adamı ve tarihçi Cevdet Paşa'nın kızıdır. Tarih eğitimini babasından almış, özel eğitimle Fransızca öğrenmiş, İslam felsefesi okumuştur. Batı dillerini öğrenerek, Batı kültürüyle ilk temas eden aydın kadınlarımızdandır.

Eserleri / Çalışmaları :

Roman, tarih ve felsefe türünde eserleri vardır. Osmanlı sosyal yaşamını bir kadın gözüyle yansıttığı, toplumsal sorunları ve kadını ele aldığı romanlarındaki karakterlerin çoğu, eğitim görmüş, meslek sahibi ve kendine güvenen kadınlardır. Yazılarında, kadın-erkek eşitliğini, kadınların erkeklerle aynı eğitim olanaklarından faydalanmaları gereğini vurgulayarak, tek eşliliği savunmuştur.[146]

İlk eseri, Georges Ohnet'in *Volonte* adlı romanından tercüme ettiği *Meram*'dır. Kadınların kendi isimleriyle kitap yayınlamasının mümkün olmadığı Tanzimat döneminin ilk yılarında kitabı, "*bir kadın*" imzası ile çıkar. Kendi adıyla yayınladığı ilk eseri, 1891 yılında Tercüman-ı Hakikat'de tefrika edilen *Hayal ve Hakikat*'dir.

Romanları arasında *Muhadarat* (1892), *Re'fet* (1898), *Udi* (1899), *Enin* (1910) yer alır. *Nisvan-ı İslam* (İslam Kadını) (1892) adlı anı türünde bir eseri ve *Ahmet Cevdet Paşa Zamanı* (1916) adıyla babasının hatıralarını yayınladığı bir kitabı vardır.[147]

Balkan Savaşı sırasında kurulan *Cemiyet-i İmdadiye*'nin başkanlığını yapmıştır. *Kadın Yardım Derneği*'nin kurucularındandır.

---

146 Fatma Aliye Hanım'ın iki kızından biri rahibe olmuştur.

147 Aydın, op.cit., s. 39.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kadın Yardım Derneği'nin kuruluş ve faaliyet belgeleri; yayınlanmış eserleri; el yazısı ile notları; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kadın Yardım Derneği.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı.

Çeşitli fotoğrafları ve mektupları Taha Toros arşivindedir.

25. Füreya Koral (1910-)

Mesleği :

Seramik sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Sekiz-on Osmanlı ailesinin "gönüllü sürgün" yeri olan Büyükada'da yaşayan Şakir Paşa ailesinin büyük kızı Hakiye Hanım'ın kızıdır.[148] Okul dönemi öncesinde, özel öğretmenlerden Türkçe, resim ve müzik dersleri almış, 1927'de Notre Dame de Sion'dan mezun olmuştur. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde okurken, bir yandan da Prof. Belger ile keman çalışmalarını sürdürmüştür. 1930 yılında evlenerek ertesi yıl Ankara'ya yerleşmiş, eşi Kılıç Ali Bey'in vasıtasıyla dokuz yaşında İzmir'de tanıştığı Mustafa Kemal'in yakın çevresine girme imkanı bulmuştur.

1947 yılında ciğerlerindeki rahatsızlık nedeniyle yattığı ve iki yıla yakın süre boyunca kaldığı İsviçre Leysin Senatoryumu'nda, günlerini resim, yontu ve seramik çalışmalarıyla doldurmuştur. 1949'da senatoryum dışı tedavi süresi içinde Lausanne'da bir atölye bulup, daha sonra yaşamına yön verecek olan seramik sanatına dört elle sarılmıştır. Daha sonra Paris'e giderek ünlü Fransız seramik sanatçısı Serre'nin desteğiyle, özel bir atölyede çalışmaya başlamış Güzel Sanatlar Akademisi'nin Seramik Bölümü'nün kurulduğu yıl olan 1951'de İstanbul'a dönmüştür.

Eserleri / Çalışmaları :

II. Dünya Savaşı yıllarında *Vatan Gazetesi*'nde müzik eleştirileri yazmıştır. Yayınlanmamış çevirileri vardır.

İlk sergisini Paris'de açmıştır. İlk dönem Paris seramikleri, hat sanatından ve Türk işlemelerinden esinlenen duvar panolarıdır. Bu çalışmalarını 1954 yılında, İstanbul'un ilk ve yıllar boyu tek sanat galerisi olan Adalet Cimcoz'un Maya Galerisi'nde sergilemiş, çağdaş

---

148 Şakir Paşa ve kardeşi Sadrazam Cevat Paşa devlet işlerinin dışında sanat ve tarih gibi konulara da ilgi duymuş kişilerdir. Şakir Paşa'nın çocukları; Hakiye Koral (Füreya Koral'ın annesi), Fahrünnisa Zeyd (Şirin Devrim ve Nejad Devrim'in annesi), Aliye Berger, Cevat Şakir (Halikarnas Balıkçısı) ve Suat Şakir'dir.

sanatın önemli bir eğilimi olan, "sanatı günlük yaşamın bir parçası haline getirmek" eğilimi çerçevesinde, duvar panoları yapmaya başlamıştır.[149]

Yurt içi ve yurt dışında çeşitli sergilere katılmıştır. Ulus Çarşısı (Ankara), Manifaturacılar Çarşısı (İstanbul), Ziraat Bankası (İstanbul), Divan Oteli (İstanbul) gibi yapılarda seramik panoları vardır.

1955 Cannes Uluslararası Sergisi'nde gümüş, 1962 Prag Uluslararası Sergisi'nde altın, 1967 İstanbul Uluslararası Seramik Sergisi'nde gümüş madalya ve Fransa Valluris Bienali'nde onur diploması almıştır.[150]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Eserleri; ödülleri; kemanı; eskizleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Kendisi hayattadır.
Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Arşivi'nde bazı eserlerinin diaları bulunmaktadır.

149 Ferit Edgü, *Füreya: Ateş ve Sır*, İstanbul: Mas Matbaacılık, 1992, s. 75.
150 Tansuğ, op.cit., s. 394.

44. Füreya Koral

26. Gazi Kara Fatma (?-1933?)

Mesleği :

Kurtuluş Savaşı kahramanı, milis komutanı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Eşi, binbaşı Derviş Bey vefat edince, Kırım Harbi'nde Osmanlı ordusuna gönüllü olarak katılmış, muharebelere iştirak etmiş, yaralanarak "Gazi" ünvanı almıştır. Yirmidört yaşında bir anneyken Milli Mücadele'ye katılan Gazi Kara Fatma, ikiyüzyetmişbeş milisin komutanlığını yapmış, Garp Cephesi'nin her tarafında çarpışmıştır. Savaşta yaralanan ve tecavüze uğrayan kızının yetim çocuklarına bakma mücadelesiyle geçen son yıllarında, Tophane fırıncılarının verdikleri ekmekle yaşamaya çalışmıştır. Devletten iş istemiş, çöpçülük yapmaya razı olmuş, ancak talebi, "savaş kahramanına çöpçülük yapmak yakışmaz" denerek geri çevrilmiştir. 1933'lerde Galata'daki Rus Manastırı'nda sefalet içinde ölmüştür.[151]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Gazi madalyası; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Ankara Türk Tarih Kurumu arşivinde ve gazeteci Ergun Hiçyılmaz arşivinde fotoğrafları bulunmaktadır.

---

151 Ergun Hiçyılmaz, *Yeni Yüzyıl*, 11 Mayıs 1997.

45. Gazi Kara Fatma
Ergun Hiçyılmaz arşivi

27. Gül Esin (1896-1990)

Mesleği :

İlk kadın muhtar.

Eğitimi ve Yaşamı :

Cumhuriyet'in ilanının 10. yıldönümünde Aydın'ın Çine ilçesi Karpuzlu bucağına muhtar seçilmiştir.[152] Yaşamının son yıllarında, devletten aldığı "fakir maaşı" ile geçinmeye çalışmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

Nahiye müdürünün isteği ile girdiği muhtarlık seçimlerini, rakipleri arasından büyük farkla sıyrılarak kazanmış, muhtar olarak köydeki kız kaçırma olaylarını önlemiş, nikah işlerini düzene sokmuş, köye, yol, köprü ve Köy Konağı yaptırmıştır. Muhtarlığı sırasında köylü halkın okuma yazma öğrenmesi için büyük çaba harcamış, köye "sosyal yaşam" getirmeye çalışmış, kahvelerde "oyun oynamayı" yasaklamıştır.
Atatürk tarafından "Başarı Belgesi" ile ödüllendirilmiş, para ödülünü almasına rağmen, nahiye müdürü tarafından başarı ödülü verilmemiştir.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Hatıralarına ait tüm eşya ve fotoğrafları evinde çıkan büyük bir yangında yokolmuştur.[153]

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

46. Gül Esin

152 *Milliyet*, 12 Aralık 1972.
153 İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, *İlkler* dosyası.

28. Güzide Lütfü (1902-)

Mesleği :

İlk kadın avukat.

Eğitimi ve Yaşamı :

1926 yılında, İstanbul Dar-ül Fünunu Hukuk Fakültesi'ni "aliyüllal" (birincilerin birincisi) derecesiyle bitirmiştir. Üniversite öğrenimi sırasında Bezm-i Alem, İstanbul, Kandilli ve Erenköy Kız Liselerinde dört yıl süre ile Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Stajını tamamladıktan sonra 1928 yılında İstanbul Barosu'na 1127 sicil numarasıyla kaydolarak avukatlığa başlamıştır. Kendisini 1130 sicil numarasıyla ***Bedia Sıddık*** ve ardından ***Ayşe Nigar Şeki, Şukufe Ziya, İclal Asım, Jülide Çelebi, Beraat Zeki Üngör***(bkz. s.133) ve 1379 sicil numarasıyla ***Süreyya Ağaoğlu*** (bkz. s.279) izler.[154]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması, öğretmenliği sırasında yazdığı / imzaladığı belgeler; avukatlığı sırasında el yazısı ile tuttuğu notlar; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

47. Güzide Lütfü

154 "Avukatlığın Tarihinden", *Milliyet*, 18 Şubat 1992.

29. Güzide Noyan (Kalın) (1927-1992)

Mesleği :

Balerin.

Eğitimi ve Yaşamı :

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakütesi'nden mezun olmuştur. İlk bale derslerini, Madam Arzumanova'dan aldıktan sonra 1948 yılında Türkiye'de açılan ilk bale okuluna girmiştir. 1951'de Ankara Devlet Opera ve Balesi'ne girmiş, 1957 yılında İngiliz Kraliyet Bale Okulu'ndan diploma almıştır. Ankara Devlet Opera ve Balesi'nde 1975 yılından beri bale öğretmenliği yapan sanatçı 1992 yılında emekli olmuştur.[155]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kostümleri; bale pabuçları; diplomaları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Ankara Devlet Opera ve Balesi.

155 *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1992.

30. Güzin Duran (1898-1981)

Mesleği :

Ressam.

Eğitimi ve Yaşamı :

Birinci Dünya Savaşı sırasında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girerek ***Mihri Hanım***'ın (bkz. s.202) öğrencisi olmuştur.[156]

Eserleri / Çalışmaları :

1937'de Güzel Sanatlar Akademi'sinde kişisel sergi açmış, aralıksız on yıl sürdürdüğü "Karagöz" konusu bu serginin ağırlığını oluşturmuştur.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. Gül İrepoğlu.

---

156 Toros, op.cit., s. 46

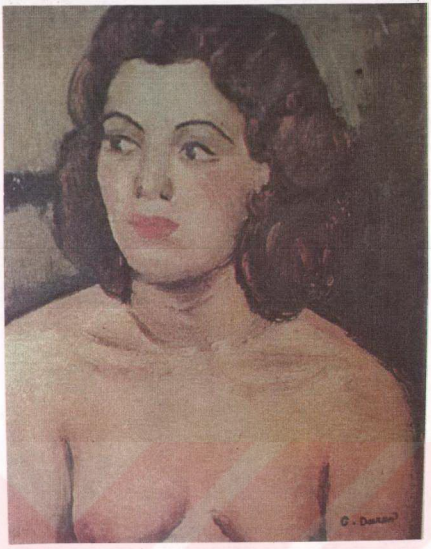

48. Güzin Duran'ın bir eseri

31. Hale Asaf (Salih) (1905-1938)

Mesleği :

Ressam.

Eğitimi ve Yaşamı :

Notre Dame de Sion'dan mezun olmuş, kızlar için açılmış olan Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girerek, Ömer Adil Bey'den ve Feyhaman Duran'dan ders almıştır. 1928 yılında Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda resim öğretmenliği yapmış, 1930'da Paris'e giderek, Matisse ve Dufy gibi, dönemin ünlü ressamlarının yanında çalışmıştır. Paris'de zor koşullar altında resim çalışmaları yaparak, zaman zaman sergilerin yönetim işlerini üzerine alarak, sanat dergilerine yazılar yazarak yaşamını kazanmaya çalışmış, bu arada Sonbahar Sergileri'ne katılmıştır. Faşizme karşı savaştığı için ülkesinden ayrılmak zorunda kalan İtalyan yazar Antonio Aniante ile dostluk kurmuş, onunla birlikte *Jeune Europe* dergisini yönetmiştir. Çok genç yaşta kansere yakalanarak, Paris'de vefat etmiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

Öğrencilik yıllarında yaptığı başarılı portre çalışmaları ile tanınmıştır. Kısa bir süre öğretmenlik yaptığı Bursa'da peyzajlar çalışmış, 1928-1929 ve 1932 yıllarında Güzel Sanatlar Birliği'nin ve Müstakiller grubunun sergilerine katılmıştır.

Biçimlerin geometrik-hacimsel bir anlayışa göre düzenlendiği resimleri, Türkiye'de 1930'lu yıllara doğru izlenimcilik akımına karşı gelişen yeni eğilimin örneklerindendir.[157]

MSÜ Resim ve Heykel Müzesi'nde eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; çalışma malzemeleri; hatıraları; mektupları; fotoğrafları.

157 Özsezgin, op.cit., s.48.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Taha Toros arşivinde fotoğrafları ve el yazısı mektupları buunmaktadır.

Eserlerinin çoğu, yaşamını kaybettiği Paris'deki çeşitli koleksiyonlarda kalmıştır.

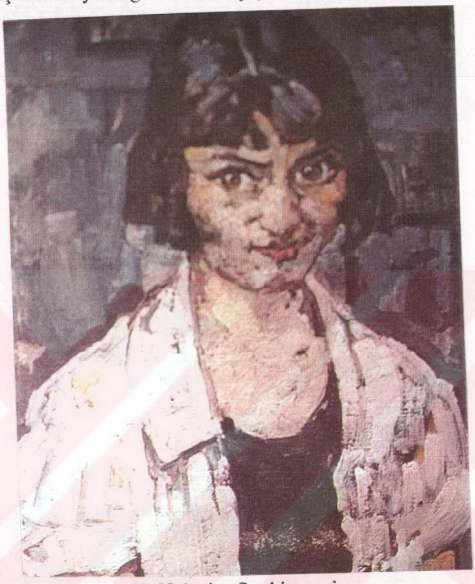

49. Hale Asaf'ın bir eseri

32. Halet Çambel, Prof. Dr. (1916-)

Mesleği :

Arkeolog, eskrimci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Berlin doğumludur. Fransız hükümetinin verdiği bursla Paris'te öğrenim görmüştür (1933-39). 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde görev almış, 1960'da profesör olarak, Prof. K. Bittel ile birlikte prehistorya kürsüsünü kurmuştur (1963).

Eserleri / Çalışmaları :

Pişmişkale, Yazılıkaya-Midas kenti, Karatepe, Urfa Bozova, Biris ve Söğüt tarlası, Diyarbakır Çayönü Girikhacıyan gibi, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kazılara katılmış, TÜBİTAK'a bağlı bir arkeometri merkezi kurulmasında önemli rol oynamıştır (1978).

1964 yılında R. J. Braidwood ile Diyarbakır Çayönü'nde başlattığı kazılar devam etmektedir. Dicle'nin küçük bir kolu olan Boğazçay'ın kıyısındaki Çayönü Tepesi, Çanak Çömleksiz Neolitiğin, bir kültür tabakalaşması içinde izlenebildiği en eski (7250-6750) köy yerleşim merkezidir.[158]

Arkeoloji çalışmalarının yanısıra, 1936 yılında Berlin Olimpiyatları'na gönderilen eskrim takımında yer alarak, olimpiyatlara katılan ilk Türk kadın sporcu olmuştur.

1986'da İtalya Kültür Merkezi tarafından verilen "Adelaide Ristori" ödülünü kazanmıştır.[159]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Çayönü kazıları buluntularının fotoğrafları; kazılarıyla ilgili el yazısı ile notları, fotoğrafları; kendi el yapımı olan eskrim maskesi (halen kendisinde bulunmaktadır).

---

158 Cengiz Bektaş, "Yurdumuzdaki Eski Eserler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, III. cilt, s. 724.

159 *Büyük Larousse*, V. cilt, s. 2557.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul'da oturmaktadır.

Çayönü buluntuları Diyarbakır Müzesi'nde sergilenmektedir.

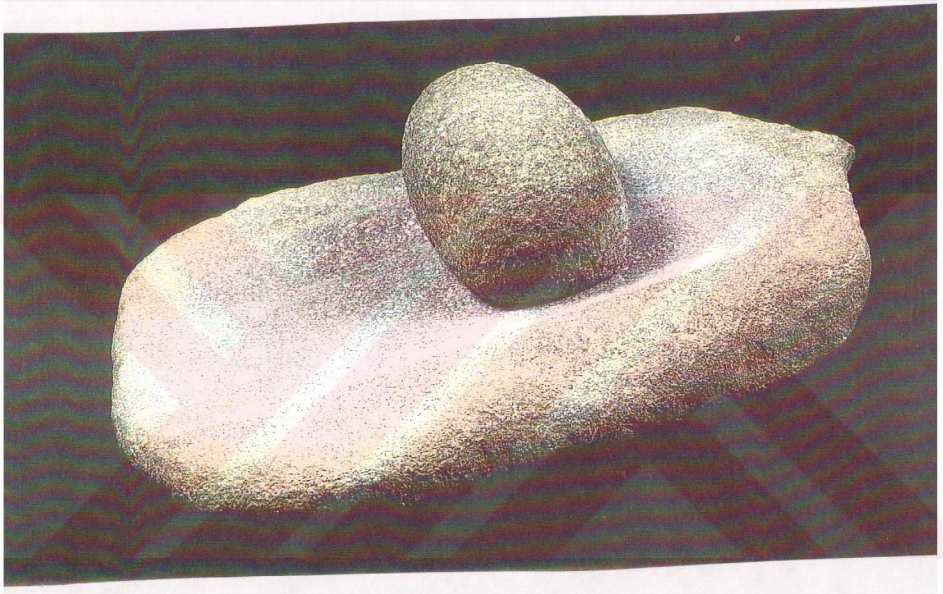

50. Çanak çömleksiz neolitik çağ, yaklaşık M.Ö. 7000, Çayönü Tepesi
öğütme ve ezgi taşı

33. Halide Edip Adıvar (1884-1964)

Mesleği :

Yazar, eğitimci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Üsküdar Amerikan Koleji'nden mezundur. Dönemin tanınmış kişilerinden toplumbilim, felsefe, matematik dersleri alarak yetişmiştir. Matematikçi Salih Zeki Bey ile evlenmiştir. Eşinden ayrıldıktan sonra İstanbul Kız Lisesi ve Öğretmen Okulu'nda tarih ve pedagoji öğretmenliği yapmış, 1911 yılında Türk Ocağı'na girmiş, Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi ve Mehmet Emin Yurdakul ile birlikte Ocağın, Hars ve İlim Kurulu'na seçilmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında Lübnan ve Şam'daki kız okullarının genel müdürlüğünü yapmış, 1918'de İstanbul Üniversitesi'nde Batı Edebiyatı Profesörü olmuştur. Dar-ül Fünun'da Batı edebiyatı dersleri vermiş, Amerikan Koleji'nde eğitimle ilgili görevlerde bulunmuştur.

Mütareke yıllarında, İmparatorluğun kurtuluşunun manda yönetimi altına girmekle gerçekleşebileceği görüşünü savunan *Wilson Prensipleri Cemiyeti*'nin kurucuları arasında yer almasına karşın, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine, A.B.D. Cumhurbaşkanı Wilson'un ileri sürdüğü ilkelerin ulusal bağımsızlık kavramı ile bağdaşmadığını algılayarak, 1919-20 yıllarında İstanbul'da düzenlenen protesto mitinglerine katılmıştır. Eşi Dr. Adnan Adıvar ile Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'nda çeşitli görevler almıştır. Kurtuluş Savaşı'nda başçavuş rütbesine yükseltilmiş tek kadındır. Cumhuriyet'in ilanından sonra *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*'nın kapatılması üzerine yurt dışına çıkmış, uzun süre Fransa ve İngiltere'de yaşamıştır. Amerika'da, Columbia Üniversitesi'nde (1931-32), Hindistan'da, Delhi İslam Üniversitesi'nde (1935) konuk profesör olarak çalışmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak atanmıştır. 1954 yılında İzmir'den milletvekili seçilmiş, politikadan çekildikten sonra tekrar üniversitedeki görevine dönmüştür.

Eserleri / Çalışmaları :

Edebiyata, Tanin gazetesinde *Halide Salih* imzası ile yayınladığı öykülerle başlamıştır. Daha sonra Şehbal, Büyük Mecmua, Musavver Muhit, Resimli Kitap dergilerinde yazmıştır. İlk öykülerini topladığı *Harap Mabetler* (1910) okurlar ve yazarlar arasında büyük ilgi ve beğeni kazanmıştır. Küçüklüğünden itibaren hem Doğu hem Batı kültürü içinde yaşamış, Meşrutiyet döneminde yazdığı romanlarında iki kültürün karşılaştırmasını yapmıştır. Edebiyat-ı Cedide akımı etkisinde yazdığı şiir ve öykülerinde; kadınların iç dünyasını ve sorunlarını inceleyerek, edebiyat, yabancı dil, müzik dersleri alarak yetişen varlıklı ailelerin kız çocuklarının kadın olma aşamasında geleneklere başkaldırışlarını konu almıştır. İlk romanı *Seviye Talip* (1910), *Handan*, *Raik'in Annesi*, *Mevud Hüküm* bu tür romanlarındandır.[160] *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye*, romanlarında yeni bir anlayışın hakim olduğu dönemin ürünlerindendir. Bu romanlarında, ulusal savaş yıllarında Anadolu'yu ve Anadolu'nun, başta eğitim ve sağlık sorunları olmak üzere, çeşitli sorunlarını yansıtmıştır. Asıl büyük başarıya, yurt dışında bulunduğu yıllarda ilk önce İngilizce olarak yazdığı ve Londra'da *The Clown and His Daughter* (*Palyaço ve Kızı*) adıyla yayımlanan *Sinekli Bakkal* romanı ile ulaşmıştır. Bu romanı ile 1942 yılında "C.H.P Roman Armağanı"nı kazanmıştır.

Yolpalas Cinayeti'nden itibaren romanlarında, Cumhuriyet döneminde İstanbul'un değişik semt ve yaşayışlarından kesitler görürüz. Bu romanlarında çoğunlukla savaş sonrası zengin olan "alafranga" ailelerle, eski ve gün görmüş aileleri karşılaştırır ve bu ailelerin geçirdikleri sarsıntılara değinir. *Sonsuz Panayır* (yazarın en beğendiği romanıdır), *Akile Hanım Sokağı* ve *Döner Ayna* bu tür konuları ele aldığı romanlarındandır.

Seviye Talip (1910), *Raik'in Annesi* (1910), *Harap Mabetler* (1911), *Handan* (1912), *Yeni Turan* (1912), *Ateşten Gömlek* (1922; 1923 ve 1949 yıllarında iki kez filme alınmıştır), *Dağa Çıkan Kurt* (1922), *Zeyno'nun Oğlu* (1928), *Kalp Ağrısı* (1924), *Vurun Kahpeye* (1926; 1949 ve 1955 yıllarında iki kez filme alınmıştır), *Sinekli Bakkal* (1936), *Tatarcık* (1939), *Akile Hanım Sokağı* (1958) ve çocukluk anılarını yazdığı *Mor Salkımlı Ev*'i (1963).[161]

---

160 Önertoy, op. cit., s.12.
161 Yurdakul, op.cit., s.14-15.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; el yazısı ile notları; mektupları; çalışma malzemeleri; ödülleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisinin ve ailesinin arşivi, albümleri ve eşyaları, İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanlığı'na bağışlanmıştır. Bir kutu içinde duran bu objeler sergilenmemektedir.

51. Halide Edip Adıvar, Atatürk ile

The Daughter of Smyrn

A story of the rise of modern Turkey on the ashes o the Ottoman Empire—the Turk's revolt against Western domination, his thrilling adventures, sufferings and sacrifices in the cause of national honour and independence.

BY

HALIDA EDIB KHANUM

Famous Turkish Novelist and First Education Minister, An

RENDERED INTO ENGLISH

BY

MUHAMMAD YAKUB KHAN

Editor, The "Light," Lahore (India)

LIBRARY
12 APR. 1939
ROBERT COLLEGE

DAR-UL-KUTUB ISLAMIA
AHMADIYYA BUILDINGS
LAHORE
INDIA

Second Edition

Ad 4d

BOĞAZİÇİ UNIVERSITESI
01-10-1996
KÜTÜPHANESİ

Printed at the Ripon Printing Press, Bull Road, Lahore

TRANSLATOR'S FOREWORD

اسلام زندہ ہوتا ہے ہر کربلا کے بعد

BEFORE the Great War, Turkey was considered "the sick man of Europe." Hardly a decade passed but, thanks to the machinations of the Foreign Offices of Europe, some slice or other was cut off from her European territories. If she still enjoyed a lease of life on the soil of Christendom, it was due to the mutual jealousies of the European Powers which could not agree upon the distribution of the booty. The Great War came as the last nail in her coffin. The mighty Ottoman Empire, once the dread of Europe, shrank to the walls of the city of Constantinople. The Sultan and the Khalifat-ul-Muslimin was a virtual prisoner in the hands of the Allies and the Sheikh-ul-Islam issued edicts at foreign dictation declaring Ghazi Mustafa Kamal and his band of gallant patriots as rebels, outlaws and *kafirs* who might be shot dead at sight. The "sick man" was now in his last gasps. The centuries-long struggle between the Cross and the Crescent was now over. The Crescent was no longer to "pollute" the sacred soil of Christendom. And as the British Prime Minister declared at the fall of Jerusalem, the Allies had accomplished what the Crusaders had failed to.

085011
26661

The Clown and His Daughter

by

Halide Edib

"All Being is a Shadow, an Illusion,
a Reflection cast on a Mirror."
—Molla Jami

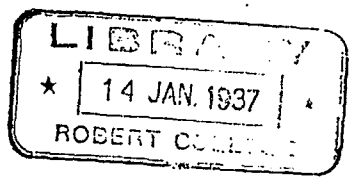

London
George Allen & Unwin Ltd
Museum Street

All rights reserved
FIRST PUBLISHED 1935

Adve

PRINTED IN GREAT BRITAIN
BY R. & R. CLARK, LIMITED, EDINBURGH

The Clown and his Daughter

I

THE Sinekli-Bakkal—that is, "The Fly-Plagued Grocer"—was the name generally given to a wide area, containing streets both rich and poor, in the southern part of Istanbul. In reality it was a tiny back street which owned the title.

Ramshackle, cracked wooden houses, richly darkened with age, leaned towards one another from either side of the street, their eaves nearly touching. Red geraniums blossomed in the windows, and the heads of women, mostly old, bent over their embroidery. The lattices were often lifted to give light to the workers, perhaps to enable them to see one another too, for they carried on a lively gossip from window to window.

Brilliant patches of blue sky peeped between the staggered eaves, but the depths of the street remained cool and full of shadows. Dirty pools formed among the dilapidated cobbles and caught the gold light of the morning. Wistaria trellises, extending from side to side over the fountain at the corner, cast a purple shade. Women, barefooted, women with red kerchiefs over their heads, swarmed round the fountain, holding red copper cans in their hands, waiting for their turn to fill them with water. Children, half-clad and dirty-nosed, played around the puddles. Above the sombre purple of the wistaria and the dark house-tops a single slim white minaret pierced the blue.

In the middle of the street stood its solitary shop with an enormous placard over its door, "Istanbul Groceries." The

24 085009

34. Halide Ural Türktan (?-?)

Mesleği :

Dünyadaki ilk kadın petrol mühendisi.

Eğitimi ve Yaşamı :

Eserleri / Çalışmaları :

Batman'da çalıştığı günleri şöyle anlatmaktadır:

> O sıralarda beş-altı petrol mühendisi ilah gibiydiler. Ben Batman'a gidince işler değişti. Batmanlı biri, arkadaşlarımdan birine, "Beyim, biz de petrol mühendisliğini zor bir şey sanıyorduk", demiş. Erkek arkadaşlarım bana, "değerimizi düşürdün", diye takılıyorlardı.[162]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması; el yazısı ile notları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

---

162 Nesrin Turhan, *Milliyet*, 1984.

35. Hatı Çıpan (? -1956)

Mesleği :

Milletvekili.

Eğitimi ve Yaşamı :

Kızılcahamam Köyü'nün muhtarı iken Atatürk'ün bir ziyareti sırasında tanışmışlar, Atatürk, adını, "Sen Hitit'lerin torunusun" diyerek Satı iken Hatı yapmıştır. 1935 yılında Atatürk tarafından Milletvekilliğine getirilişi ile ilgili anılarını şöyle anlatmaktadır:

> Altı ay sonra bir gece, evimin önünde bir otomobil durdu. Alıp nahiyeye götürdüler. Evden de meğer merak etmişler. "Anamızı götürdüler" diye ağlaşmaya başlamışlar. Zevcim gece vakti beni Ankara'da aramağa gelmiş. Ben onu görünce, "Esef etme, beni ihtiyarlara ireis yaptılar' dedim. Atlara binip, köyümüze döndük. Birkaç gün geçtikten sonra komşular ellerinde gazeteyle geldiler, beni namzet göstermişler... Yirmi gün sonra iki candarma gelip beni aldılar. Atıma bindim. Heybeye ekmeği koydum, eşi dostu Tanrıya ısmarlayıp oniki atlıyla yola çıktım, "madem ki mebus oluyorum, mebus gibi gideceğim" dedim...[163]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

TBMM'de yapmış olduğu konuşma metinleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Meclis tutanakları.

---

163 Aslan Tufan Yazman, *Atatürk'le Beraber*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969, s.347-350.

53. Hatı Çıpan

36. İclal Ersin (?-)

Mesleği :

İlk kadın muhasebeci, ilk kadın iktisat doktoru, ilk kadın banka müdürü.

Eğitimi ve Yaşamı :

Ankara Ticaret Lisesi'ni en iyi derece ile bitirdikten sonra, 1928 yılında T.C. İş Bankası'nda muhasebeci olarak göreve başlamıştır. 1936'da, dönemin İktisat Bakanı ve İş Bankası'nın kurucusu olan Celal Bayar'ın verdiği bir akşam yemeğine, çalışmakta olduğu İş Bankası'nın eski şef ve Umum Müdürü ile katılmış, davette, Atatürk'e Türkiye'nin ilk kadın muhasebecisi olarak tanıtılmıştır. Kendisiyle yakından ilgilenen ve en büyük arzusunun ne olduğunu soran Atatürk'e bir yabancı ülkede yüksek öğrenim yapmak istediğini, ancak bankanın sadece erkeklere böyle bir imkan tanıdığını söyleyince, Atatürk, banka şeflerine bu konuda talimat vermiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

İktisat tahsili yapmak üzere Cenevre'ye gönderilen Ersin, *Türkiye'de Meslek Gelirlerinin Vergilendirilmesi* konulu, Türk maliyesi üzerine Fransızca yazdığı doktora tezini başarıyla teslim ederek, 1941 yılında Türkiye'nin ilk iktisat doktoru olarak yurda dönmüştür. İş Bankası'nın, Ankara Merkez Şubesi'nin Teftiş Servisi Şefliği, İstanbul Beyoğlu ve Galata Şubeleri'nin kontrolörlüğü görevlerinin ardından, 1953'de İş Bankası'nın Nişantaşı'nda açtığı şubeye müdür olarak tayin edilmiştir.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması; doktora tezi; banka müdürlüğü sırasında tuttuğu belge, tutanak vb. çalışmalarla ilgili el yazısı ile notları; fotoğrafları

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi İstanbul'da oturmaktadır.

İş Bankası arşivi.

54. İclal Ersin

37. Işıl Tüzünkan Koçhisaroğlu (?-?)

Mesleği :

İlk savcı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

38. Jale İnan, Prof. (1914-)

Mesleği :

Arkeolog.

Eğitimi ve Yaşamı :

İstanbul Arkeoloji Müzeleri müdürlüğünü yapmış olan Aziz Ogan'ın kızıdır. Orta öğrenimini İstanbul Erenköy Kız Lisesi'nde, yüksek öğrenimini Berlin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde yapmıştır (1934). Doktorasını Münih Üniversitesi'nde tamamlayarak (1943) Türkiye'ye dönmüş ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan olarak girmiştir. 1944'de Klasik Arkeoloji Kürsüsü kurulunca buraya geçmiş, 1963 yılında Profesör ünvanını almıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

Doktora tezini, 1943 yılında *Roma Sikkeleri Üzerinde Kurban Merasimi* konusunda vererek, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girmiştir. Alman Arkeoloji Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu asli üyeliği (1975), Avusturya Arkeoloji Enstitüsü muhabir üyeliklerinde bulunmuş, üç kez The Institute for Advanced Study'e misafir üye olarak çağrılmıştır.

1946 yılından itibaren kırk yıl süreyle Pamphylia bölgesi kazılarına başkanlık yapmıştır. 1973-75 yıllarında Side'de (buradaki kazıları ilk başlatan kişidir), 1975'den beri de Perge'de kazı ve onarım yönetim başkanlığı yapmıştır. 1980 yılında Perge kazısında bulduğu, M.Ö. 330 yılında heykeltraş Lysippos tarafından yapılan, Zeus'un oğlu Herakles'in heykelinin üst kısmının Boston Fine Arts Museum'da olduğunu öğrendiğinden beri, Türkiye'ye ait olduğunu ispatladığı heykelin geri alınması için mücadele vermektedir.

Antalya Bölgesinde Roma Devri Portreleri (Almanca, 1965), *Roman and Early Portrait Sculpture in Asia Minor* (İngilizce, *Küçük Asya'da Roma ve Erken Bizans Portre Heykelciliği*, British Academy adına Oxford Üniversitesi baskısı, 1966), *Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı* (Türk Tarih Kurumu, 1975), *Römische und Früh-byzantinische*

Portrötplastik aus der Türkei (Almanca, *Türkiye'de Roma ve Erken Bizans Portre Heykelciliği*, 1979).[164]

Side kazıları buluntularının Agora Hamamı'nda kuruan modern bir müzede sergilenmesini sağlamıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Side ve Perge kazıları buluntularının fotoğrafları; çeşitli yazı ve makaleleri; kazı raporlarına ait el yazısı ile notları; not defterleri; çalışma malzemeleri; yayınlanmış eserleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Kazı buluntularının yer aldığı müzelerden, buluntuların fotoğrafları tesbit edilebilir.
Kendisi hayattadır.

55. Jale İnan

164 *Sanat Olayı*, Aralık 1986, sayı 55, s. -.

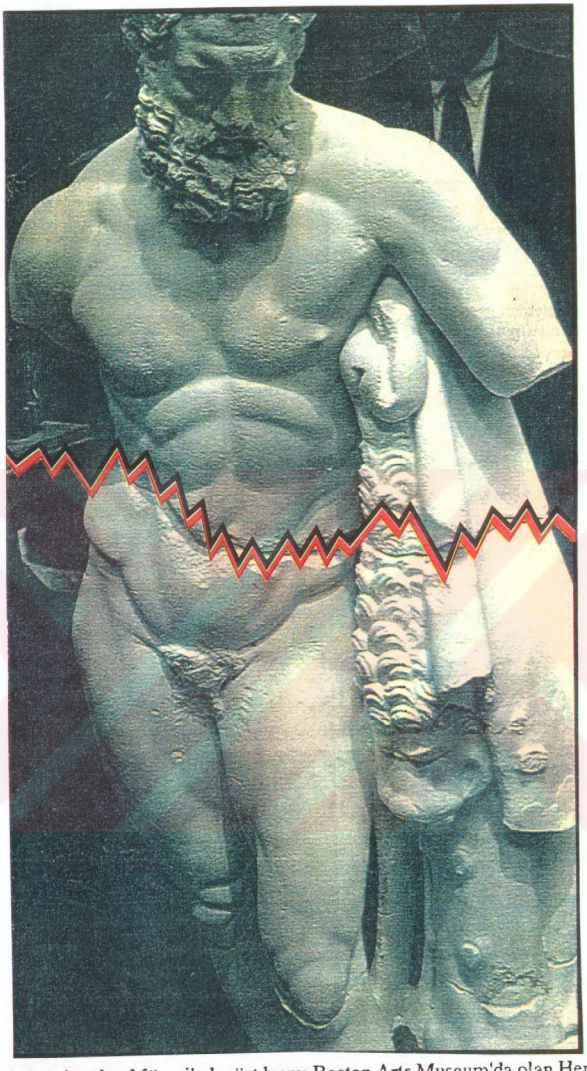

56. Alt kısmı Antalya Müzesi'nde, üst kısmı Boston Arts Museum'da olan Herakles heykeli
Yeni Yüzyıl Gazatesi arşivi

39. Keriman Halis (1913-)

Mesleği :

1932 yılı Dünya Güzellik Kraliçesi.

Eğitimi ve Yaşamı :

Cumhuriyetin batılılaşma politikası kapsamında öncelikli ve ayrıcalıklı olarak ele alınan konulardan biri olan kadının kılık kıyafetinin modernleşmesi konusu, toplumun tutucu kesimlerinin kadın devrimleri arasında en çok direndiği konuların başında gelmiştir. Türk kadınının, Cumhuriyet devrimleriyle birlikte özgürleşmesinin ve "medeni memleketlerden farkı olmadığının" bir kanıtı olarak ilk kez 1929 yılında düzenlenen güzellik yarışmaları da zaman geçirilmeden "milli bir dava" durumuna getirilmiştir.[165]

Keriman Halis'in 1932 yılında dünya güzellik kraliçesi seçilmesi, önceki yıllarda yurt içinde yapılan güzellik yarışmalarından çok daha büyük bir olay yaratmış, olaya farklı açılardan bakan grupların şiddetli tartışmaları gazete sütunlarına yansımıştır. İlk güzellik yarışmasını düzenleyen Cumhuriyet gazetesinin olaya bakış açısı şöyledir:

> Keriman Halis'in bütün dünyaya ispat ettiği şey, yalnız ferdi bir güzellikten ibaret değildir. O, düne kadar kafes arkasında yalnız insan yumurtlamaya yarar, acaip bir kümes hayvanı zannedilen Türk kadını ile, bugünün beynelmilel hareketlerine karışan, zeki ve cevval bakışlı Türk kızının farkını meydana çıkardı. Bu canlı ve mücessem ifade, Türkiye'nin geçirdiği inkılap hakkında yazılmış ve yazılacak bütün kitaplardan ziyade fikir vermek kudretine haizdir.[166]

Atatürk'ün, Keriman Halis'in Dünya Güzellik Yarışması'nda aldığı birincilik münasebetiyle yaptığı konuşması ise, genç Türk kadınına, batılılaşma çerçevesinde öncelikli olarak önem vermesi gereken değerleri açıklama yönündedir:

---

165 Doğan Duman ve Pınar Duman, "Kültürel Bir Değişim Aracı Olarak Güzellik Yarışmaları", *Toplumsal Tarih*, Sayı 42 (Haziran 1997), s. 26.

166 Peyami Safa, "Dünya Karşısında Türk Kızı", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1932.

> Türk ırkının necip (soylu) güzelliğinin daima mahfuz olduğunu (korunduğunu) gösteren dünya hakemlerinin bu Türk çocuğu üzerindeki hükümlerinden memnunuz. Fakat Keriman, hepimizin işittiğimiz gibi söylemiştir ki, o bütün Türk kızlarının en güzeli olmak iddiasında değildir. Bu güzel Türk kızımız, ırkının kendi mevcudiyetinde tabii olarak tecelli ettirdiği güzelliğini dünyaya, dünya hakemlerinin tasdikiyle tanıtmış olmakla elbette kendini memnun ve bahtiyar addetmekte haklıdır. Türk gençlerine bu münasebetle şunu tahattur ettirmeyi (anımsatmayı) lüzumlu görüyorum: Müftehir olduğumuz (övündüğümüz) tabii güzelliğinizi fenni tarzda muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda bir tekamülün mütemadi tahakkukunu (gelişmenin sürekli gerçekleşmesini) ihmal etmeyiniz. Bununla beraber asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır.[167]

Jüri üyeleri arasında dönemin aydın kişilerinin de (Abdülhak Hamit, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Hüseyin Rahmi, Peyami Safa, Çallı İbrahim, Mesut Cemil, Vasfı Rıza, ***Bedia Muvahhit*** ve ***Sabiha Zekeriya Hanım***) yer aldığı güzellik yarışmaları, muhafazakar kesimlerden "ahlaki çöküntüye yol açtıkları" gerekçesiyle büyük tepkiler almış, hükümet, ertesi yıl, bu tür güzellik yarışmalarında gelenek olduğu üzere, 1933 yılı Dünya Güzellik Yarışması'nın İstanbul'da yapılması önerisini geri çevirmiştir.[168]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Fotoğrafları, kostümleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Kendisi İstanbul'da yaşamaktadır.

---

167 *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1932.
168 *Orient*, 24 Ocak 1933.

57. Dünya Güzeli Keriman Halis, 1932
K.E.K.V arşivi

40. Kevser Hanım (?-?)

Mesleği :

Besteci, keman öğretmeni.

Eğitimi ve Yaşamı :

Eserleri / Çalışmaları :

Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı öğretim görevlisi Onur Akdoğan, uzun bir arşiv taraması sonunda, bestecisi belirsiz *Çanakkale Marşı*'nın ve *Nihavent Longa*'nın bir zamanlar keman hocalığı yapan Kevser Hanım tarafından bestelendiğini ortaya çıkarmıştır.[169]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Bestelerine ait orijinal notalar.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı öğretim görevlisi Onur Akdoğan.

169 *Hürriyet*, 15 Haziran 1992.

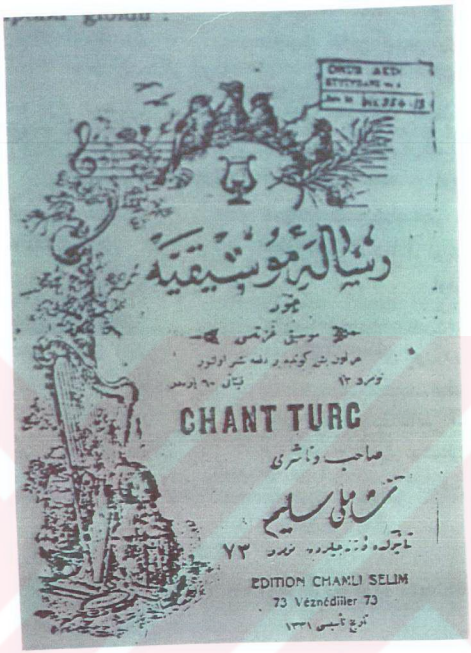

58. Şamlı Selim'in "Risale-i Musikiyye" (Musiki Gazetesi) adıyla 1331 (1915-1916) yılında yayınladığı yaprak notaların onüçüncüsünde yer alan "Çanakkale Marşı" adlı eserin kapağı.[170]

170 Onur Akdoğan, *Kevser Hanım*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1991, s.-.

41. Leyla Asım (Turgut) (1911-1988)

Mesleği :

İlk kadın yüksek mimar, ilk kadın milli yüzücü, I. İstanbul Festivali'nin düzenleyicisi.

Eğitimi ve Yaşamı :

Bir sefir kızı olarak Almanya'da doğup büyümüş, mimarlık eğitiminin yanısıra, denizci ve avcı olan babasının da etkisiyle çok küçük yaşta yüzme sporuna başlamıştır. 1931 yılında yurda döndükten sonra, İstanbul Okmeydanı'ndaki İETT gökdelenlerinin mimarlığını yapmış, öte yandan, Fenerbahçe Kulübü'nde başarılı spor yaşamını sürdürmüştür. Yüzmede kırkı bulan rekorlarıyla tek başına başlattığı bayanlar yüzme faaliyeti, çok kısa bir zamanda gelişip yaygınlaşmış, başarıları, yeni bayan yüzücülerin yetişmesine öncülük etmiştir. Milli formayı ilk kez Atatürk döneminde, Cavidan Erbelger Hanım ile birlikte, 1933 yılında Rusya'da yapılan yarışmalarda giymiştir.[171]

Eserleri / Çalışmaları :

1973 yılında, I. İstanbul Festivali'ni düzenlemiştir.

Almanya ve Avusturya'da almış olduğu yüzme eğitimi ile Türkiye'de bir günde beş rekor kırmıştır.

Türkiye'yi adım adım dolaşarak ilk defa renkli dia çeken kişi olan Leyla Asım pantalon giyen ilk Türk kadınıdır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Proje ve çizimlerinin orjinalleri; İETT gökdelenlerinin maketi (Samsun'da da bir bina yaptığı bilinmektedir ancak bu binanın Hükümet Konağı mı, Hastane binası mı olduğu tespit edilememiştir); milli forması; fotoğrafları. Bütün Anadolu'yu dolaşarak çektiği beş bine yakın diadan oluşan koleksiyonu, ölümünden sonra kaybolmuştur.[172]

---

171 Cem Atabeyoğlu ile Mayıs 1997 tarihinde yapılan görüşmeden.

172 Taha Toros ile Mayıs 1997 tarihinde yapılan görüşmeden.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisinin ve ailesinin bazı fotoğrafları Taha Toros arşivinde bulunmaktadır.

Mimari çizimlerinin bulunması için İstanbul Mimarlar Odası'na başvurulabilir.

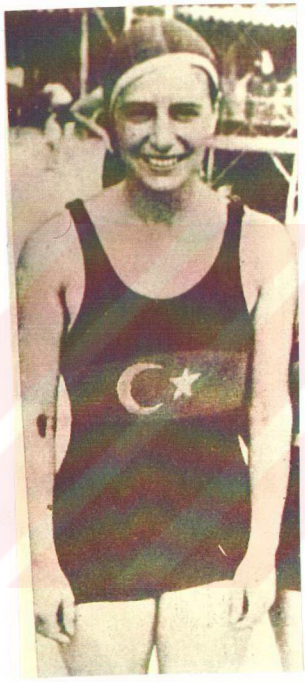

59. Leyla Asım Turgut

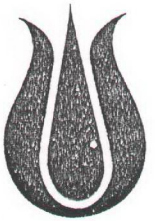

İSTANBUL FESTİVALİ

ISTANBUL FESTIVAL

1973

Julian JENGER (Avrupa Film ve Televizyon İşçileri Birliği Başkanı)
Dr. Raymond KENDALL (Amerika Müzik Panell Başkanı; Beyaz Saray Müzik Danışmanı)
Marcel LANDOWSKİ (Fransa Kültür Bakanlığı Müzik Bölümü Müdürü)
Basil LANGTON (Tiyatro Uzmanı)
George LONDON (Kennedy Center Sanat Müdürü)
Yehudi MENUHIN (Viyolonist)
Sheldon MORGENSTERN (Eastern Müzik Festivali Müzik Müdürü)
Dr. Tassilo NEKOLA (Salzburg Festivalleri Genel Müdürü)
René NICOLY (Fransa Milli Lirik Tiyatroları Müdürü)
Hamed ROUHANI (İran Kültür ve Sanat Bakanlığı Sanat Faaliyetleri Genel Müdürü)
Günther SCHULLER (New England Müzik Konservatuvarı Dekanı)
Dame Ninette de VALOIS (Bale uzmanı)
William WARFIELD (Müzik Sanatçısı)

İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT VAKFI

Genel Müdür Sanat İşleri Yardımcısı
Y. Mimar Leylâ TURGUT

Genel Müdür İdari İşler Yardımcısı
Turgut ATAKOL

42. Leyla Gencer (1923-)

Mesleği :

Opera sanatçısı (Dramatik Soprano).

Eğitimi ve Yaşamı :

İtalyan Lisesi'nden mezun olduktan sonra, İstanbul Konservatuarı'nı Bayan Reine Gelenbevi'nin ve Giannina Arangi Lombardi'nin en başarılı dramatik soprano öğrencisi olarak bitirmiştir. 1959 yılında Ankara Devlet Operası'na girmiştir. Halen Milano'da yaşamakta ve La Scala Operası'nda eğitim vermektedir.[173]

Eserleri / Çalışmaları :

1948 yılında Hollanda Müzik Festivali ve 1951'de BBC Londra ve Paris radyolarındaki konserleriyle adını yurt dışında da duyurmuştur. 1954 yılında Napoli San Carlo Operası'nda, 1955'de Palermo operalarında rol almıştır. 1957 yılında Poulenc'in *Karmeliklerin Söyleşisi* isimli yapıtının ilk temsilinde oynadığı La Scala operasında yirmibeş yıl çalışmıştır. 1958'de *Anna Bolena*'daki başarısı ile primadonnalığa yükselmiştir. Eski operaları gün ışığına çıkartması, dağarcığındaki yetmişi aşkın opera, resitalleri ve seminerleri ile ün kazanmıştır.

Kimi ülkelerden her seferinde geri çevireceği vatandaşlık teklifleri almış olan "La Diva Turca"nın (Türk süperstarı) 1994 yılı itibarıyla sahip olduğu otuzaltı ödülden birkaçı şöyledir: İtalyan Commendatore (1967), Donizetti Derneği (1973), İtalya Plak Eleştirmenleri ve Floransa Uluslararası "Le Muse" (1975), La Maddonina (1977), Milano Kenti Altın Madalyası (1986).

1988'de Devlet Sanatçısı, 1989'da Boğaziçi Üniversitesi'nden Fahri Doktora ünvanı almış, 1995 yılında İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Kurucular Kurulu Onur Başkanlığı'na seçilmiştir.

---

173 Filiz Ali, *Dünyadan ve Türkiye'den Müzisyen Portreleri*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1994, s. 220.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Pek çok ülkeden aldığı sayısız ödüller, nişanlar, madalyalar; kostümleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Leyla Gencer halen İtalya La Scala Operası'nda çalışmakta, Onur Başkanı olduğu İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın çalışmaları için zaman zaman İstanbul'a gelmektedir.

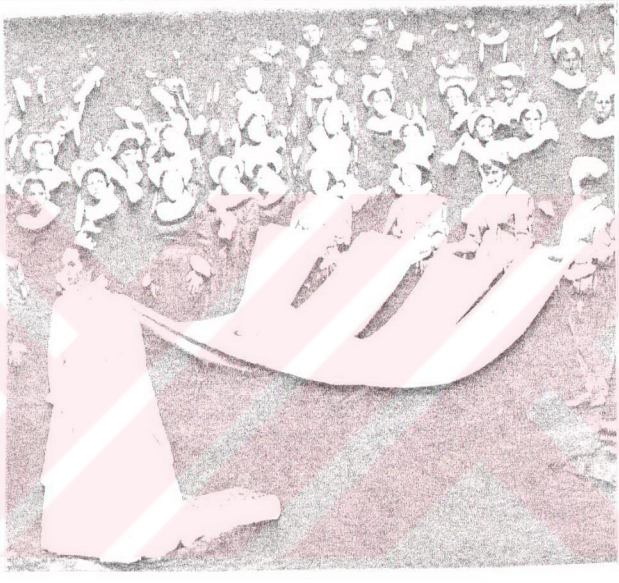

61. Leyla Gencer

"Bir sürü ilkler yaşıyorum. Türkiye'de bana ilk "Saygı Gecesi"... İlk kez bir Başbakan Amerika'ya davet ediyor... Adıma resitaller... Ölecekmiyim dersiniz? Galiba sonum geldi."

43. Leyla Saz (1850-1936)

Mesleği :

Besteci, yazar ve şair.

Eğitimi ve Yaşamı :

İmparatorluk dönemini yaşayıp, Cumhuriyet'e yetişebilen, XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan yeni tarzdaki şarkı geleneğinin temsilcisi olan Leyla Saz, Saray doktoru, Hekimbaşı İsmail Paşa'nın kızıdır. I. Abdülmecit'in kızı Münire Sultan'ın yanına nedime olarak verilmiş, yedi yıl aralıksız bu çevrede yaşamış, ilk müzik eğitimini, çocukluğunu geçirdiği Osmanlı Sarayı'nda almıştır. Babasının vali olarak atandığı Girit'de özel hocalardan Yunanca, Fransızca, Farsça, Arapça ve edebiyat dersleri almıştır. İzmir vilayeti mektupçusu Sırrı Efendi ile evlenmiştir. Evi, zamanın ünlü sanatçılarının bir araya gelip söyleşi yaptığı bir mekan olmuştur. Soyadı kanunu çıkınca, çok sevdiği "Saz"ı soyadı olarak almış, eşinin Bağdat Valisi iken, hamile kalan bir cariyeyi nikahına aldığını duyunca direnmiş ve zamanın Padişahından özel izin alarak eşinin yanına gitmemiş ve bir nevi ilk kez kocasını "boşayan" (resmi olmayarak) kadın olmak direncini göstermiş, eşinden ayrıldıktan sonra, büyük oğlu Yusuf Rıza Bey'i Galatasaray İdadisi'nden sonra Sorbonne Üniversitesi'nde okutmuştur.

Eserleri / Çalışmaları :

Günümüzde bilinen elli kadar yapıtının çoğu şarkı formundadır. Bu şarkılarda düzgün bir melodik akış ve usül uygulaması görülür. Hiçbir zaman belirli bir düzeyin altına düşmeyen üslubu, döneminin duygusallığını ve romantizmini yansıtır. *Solmuş Çiçekler* adlı bir şiir kitabı eski Türkçe yayınlanmıştır. Saray anılarını ise *L'Harem Imperiale* adıyla Fransızca olarak yayınlamış, bu eseri vefatından çok sonra Türkçe'ye çevrilmiştir.[174]

---

174 Ali Neyzi, "Nasıl Yaşamışlardı; Leyla Saz Hanımefendi", *Sanat Olayı*, Nisan 1986, sayı 48, s.36-38.

Şarkılarından bazıları: "*Mani oluyor halimi takrire hicabım*" (Hicazkar); "*Nerdesin, nerde acep, gamla bıraktın da beni*" (Hicazkar); "*Etmedin asla terahhum, pek çok üzdün canımı*" (Mahur); "*Harab-ı intizar oldum aman gel*" (Hüzzam); "*Ey sabah-ı hüsn-ü anın afitab-ı enveri*" (Hüzzam); "*Mey-i aşkınla gönül peymane olsun*" (Rast).[175]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kullanmış olduğu müzik aletleri; el yazısı orijinal notaları; kostümleri; fotoğrafları. Yayımladığı anılar kitabı, Türk müziği tarihinin yanısıra, Batı müziğinin Saray'daki durumuna ve genel olarak Türk sanat ve kültür tarihine ilişkin pek çok konuda içerdiği zengin bilgilerle önemli bir kaynak kitaptır. Bostancı'daki köşkünün yanmasıyla, gençliğinde yazmaya başladığı anılarıyla şiirlerinin yanısıra, bestelediği şarkıların notaları da yokolmuştur. Anılarını yıllar sonra, 1920'de yeniden kaleme almış, anımsayabildiği şarkılarıyla şiirlerini bir araya toplayıp yayımlamış ancak yazmış olduğu şiirlerin yayınladıklarının iki misli sayıda olduğunu belirtmiştir.[176]

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Oğlu mühendis Yunus Rıza Bey ve damadı Mehmet Ali Avni hayattadır.

---

175 Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, IX. Cilt, s. 4909.
176 Ibid.

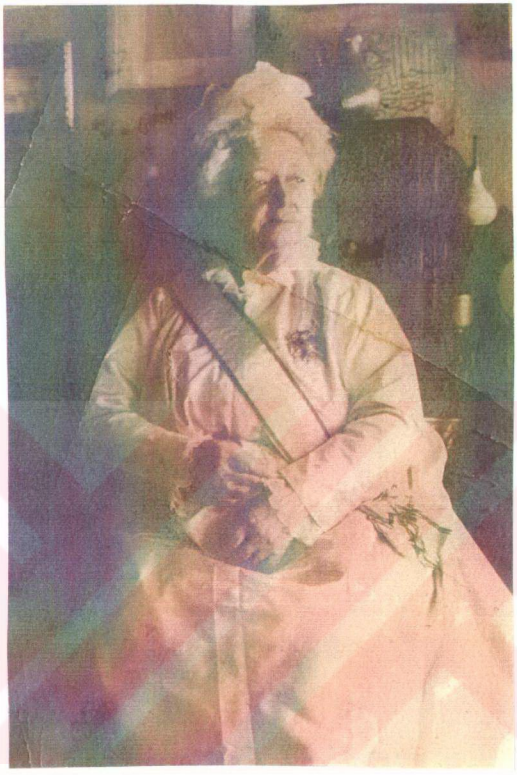

62. Leyla Saz Hanım'ın halkın beğenisine duyduğu yakınlığı gösteren, hece ölçüsünde yazıp, türkü tarzında bestelediği parçaları vardır. "Yaslı gittim, şen geldim..." diye başlayan marşı çok sevilmiş, okullarda, resmi törenlerde söylenmiştir.

44. Maide Arel (1907-)

Mesleği :

Ressam, eğitimci.

Eğitimi ve Yaşamı :

1935 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne (Devlet Güzel Sanatlar Akademisi) girmiş, 1937-39 yıllarında Erzincan Ortaokulu'nda Fransızca müzik öğretmeni olarak çalışmıştır. 1945-50 yıllarında Paris'e giderek Andre Lhote veMetsinger atölyelerinde resim çalışmaları yapmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

1930 ve 1931 yıllarında Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray'daki sergilerine, 1954'de Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Sergisi'ne, 1957 Edinburgh Festivali'ne, 1960'da Paris Musee des Arts Modernes'de Club International Feminin sergisine katılmıştır. İlk kişisel sergisini 1951 yılında İstanbul Fransız Konsolosluğu'nda açmıştır.

Devlet Resim ve Heykel Müzesi (İzmir), Devlet Resim ve Heykel Müzesi (Ankara), MSÜ Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul), Deniz Müzesi (İstanbul), Milli Kütüphane (Ankara), Kara Harp Okulu (Ankara) ve özel bankaların koleksiyonlarında eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; eskizleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Eserlerinin yer aldığı müzeler.

63. Maide, Arel, "Tarihi Mevleviler", 1951, Tuval üzerine yağlı boya, 56 x 70 cm

45. Makbule Hanım (Atadan) (1885-1956)

Mesleği :

İlk siyasi parti üyesi.

Eğitimi ve Yaşamı :

Atatürk'ün kendisinden dört yaş küçük kızkardeşidir.[177] TBMM Meclisi'nin beşinci döneminde Edirne milletvekili olan Mecdi Boysan ile evlenmiştir. Atatürk'ün isteği ile Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kuruluşunda, genel güven temin etmek için, üyeliğe getirilen ilk kadın azadır. Cumhuriyet gazetesine verdiği demecinde konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

> *"Yüksek maksatlarla ve millete, memlekete büyük hizmetler emelleriyle Serbest Cumhuriyet Fırkası teşekkül etti. Bu fırkanın, milletin, memleketin bütün ihtiyaçlarını düşüneceği ve refaha ulaştıracağı kanaatiyle ve Ali Fethi Beyefendi'ye olan büyük itimadım dolayısıyla intisab ettim. İki fırka yekdiğerinin düşmanı değil, kardeşidir. Birbirlerinin hatalarını görürler ve tashih ederlerse hedefe daha çabuk vasıl oluruz. Bugün kadınlık erkeklik meselesi yoktur, vatan meselesi vardır."*[178]

Eserleri / Çalışmaları :

Atatürk'e ait hatıraları kitap olarak yayınlanmıştır: *Büyük Kardeşim Atatürk* (Yeni İstanbul, 1952) ve *Ağabeyim Mustafa Kemal* (yazan: Şemsi Belli, 1959).[179]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Yayınlanan kitapları; el yazısı notları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Ankara Anıtkabir Müzesi.

Meclis Arşivi.

---

177 Atatürk'ün Naciye adında kendisinden küçük bir kızkardeşi daha vardır. Naciye Hanım, küçük yaşta ölmüştür.

178 *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1930.

179 Meydan Larousse, II. cilt, s. 944.

46. Melahat Ruacan (1906-1974)

Mesleği :

Dünyadaki ilk kadın Yargıtay üyesi.

Eğitimi ve Yaşamı :

1929 yılında, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni birincilikle bitirmiştir. Türkiye'nin ilk hakimlerindendir. 1956 yılında Yargıtay üyeliğine seçilerek, dünyadaki ilk kadın Yargıtay Üyesi olmuştur.[180]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

El yazısı ile notları; cübbesi; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

180 İffet Halim Oruz, *Atatürk Döneminde Türk Kadını Devrimi*, İstanbul: Gül Matbaası, 1968, s. 125.

64. Melahat Ruacan

47. Melek Celal Sofu (Ziya, Lampe) (1896-1976)

Mesleği :

Ressam, heykeltraş ve hat sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Güzel sanatların değişik branşlarındaki çalışmalarıyla, yayımladığı Türkçe ve Fransızca kitaplarıyla yurt içinde ve yurt dışında köklü kültürüyle ün yapmıştır. İki yabancı dilde eğitim alıp, Güzel Sanatlar Akademisi'ne konuk öğrenci olarak Nazmi Ziya'dan resim dersleri almış, Paris'de Julien Akademisi'nde çalışmış, Almanya'da vefat etmiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

1964, Galerie Schumacher'de (Münih) kişisel sergi açmış, 1917, 1920 ve 1923 yıllarında Galatasaray Sergileri'ne katılmıştır.

MSÜ Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul) koleksiyonunda eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; eskizleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Eserlerinin çoğunu dostlarına ve aile çevresine armağan etmiştir. Bir kısım eseri sanatçının ölümünden sonra, oğlu tarafından Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ne bağışlanmıştır.

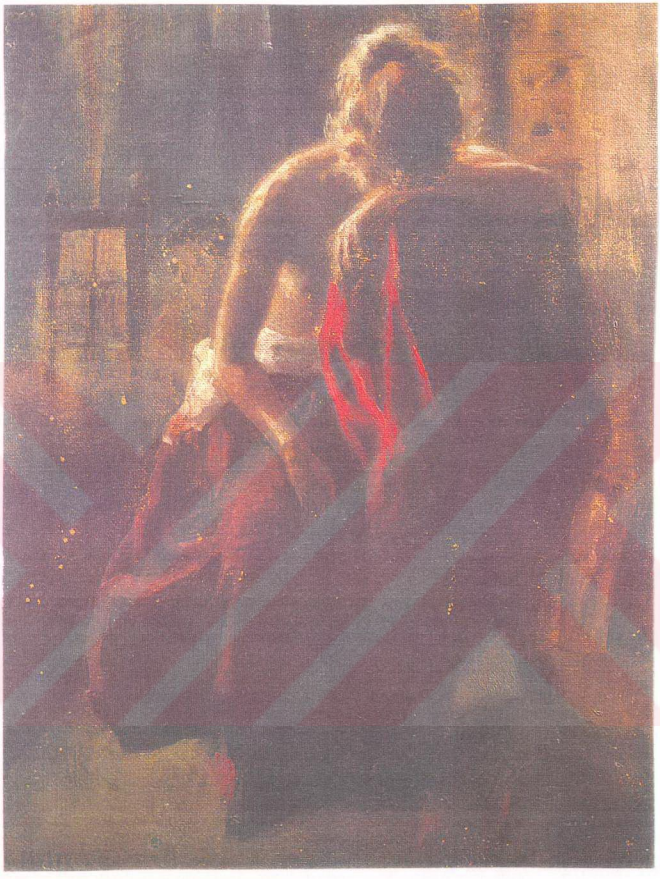

65. Melek Celal Sofu, "Model", tuval üzerine yağlı boya, 57 x 43 cm.
M.S.Ü. Resim ve Heykel Müzesi Kataloğu

48. Meliha Avni Sözen (1913-1993)

Mesleği :

İlk hatip, yazar, şair ve gazeteci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Amerikan Kız Koleji ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur.

Eserleri / Çalışmaları :

Öğrenciliği sırasında yaptığı konuşmalarla Atatürk'ün dikkatini çekmiş, Florya Köşkü'ne davet edilmiştir. Burada yaptığı konuşmayı beğenen Atatürk tarafından çağdaş Türk kadınına örnek olarak gösterilmiştir.

Üsküdar Kız Koleji'nin kuruculuğunu ve yöneticiliğini yaptığı yıllarda, *Kızılay*, *Türk Hava Kurumu*, *Tayyare Cemiyeti*, *Zelzele Felaketzedeleri Yardım Kurulu*, *Tasarruf ve İktisat Kurumu* gibi kuruluşların da ilk kadın başkanlığı ve yöneticiliğini yapmış, İstanbul Umumi Meclis ve Daimi Encümenliği görevlerinde bulunmuştur.[181]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Tayyare Cemiyeti Altın Madalyası; Maarif Vekaleti Altın Nişanı; 50. Yıl Şeref Belgesi; plaketleri; yaptığı konuşmaların kendi el yazısı ile metinleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Üsküdar Kız Koleji ve kurduğu cemiyetler.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

181 Nuran Çakmakçı, "Öncü Kadın Artık Yok", *Hürriyet*, 28 Mart 1993.

66. Nizametttin Nazif'in, "kendinden önce konuşanların uyuttuğu insanları uyandırıyor" diye nitelendirdiği Meliha Avni Sözen

49. Mihri Hanım (Rasim, Müşfik) (1886-1954)

Mesleği :

Ressam, eğitimci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Askeri Tıbbiye'nin ünlü hocalarından Mehmet Rasim Paşa'nın kızıdır. Yabancı mürebbiyeler elinde büyümüş, edebiyat, musiki ve Saray ressamı Zonaro'dan resim dersleri almıştır. Padişahlık döneminde bir Türk kızının resim tahsili almak için Avrupa'ya tahsile gönderilmesinin yadırganacağını bildiğinden, sahte bir pasaportla Roma'ya gitmiş, eğitimine önce Roma'da, ardından Paris'de devam etmiştir. Paris'te tanıştığı, o sırada Sorbonne'da okuyan Müşfik Bey ile evlenmiştir. 1913 yılında Dar-ül Muallimat'a (Kız Öğretmen Okulu), 1914'de, okulun ilk kadın profesörü olarak, kız öğrencileri de kabul etmeye başlayan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne (Güzel Sanatlar Okulu) atanmıştır. Mihri Müşfik'in kişiliği ve hocalığı, Türk ailelerin, kızlarının resim eğitimi almalarına izin vermelerindeki en büyük etken olmuştur.

1922 yılında, eşinden ayrıldıktan sonra tekrar Roma'ya giderek resim çalışmalarına devam etmiş (bu tarihten sonra babasının soyadını kullanmıştır), bir süre de Paris'de yaşamıştır. Kız kardeşi Enise Salih Hanım'ın veremden ve yeğeni ressam ***Hale Asaf***'ın (bkz. s.162) çok genç yaşta kanserden ölmesi üzerine Paris'ten ayrılarak Amerika'ya gitmiş, çeşitli üniversitelerde profesör olarak resim dersleri vermiştir. Görme duyusunun iyice zayıfladığı son yılları yoksulluk içinde geçmiştir. Yaşamını Amerika'da kaybetmiş, kimsesizler mezarlığına gömülmüştür.[182]

Eserleri / Çalışmaları :

Yakın dostu şair Tevfik Fikret'in portresi, Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir. Şairin ölümü üzerine, Batı'da yapıldığı gibi, maskını almıştır (bu maskın, Türkiye'de alınan ilk mask olduğu sanılmaktadır). Atatürk'ün bir portresini yapmış, kendisine hediye ettiği bu portre, daha sonra Yugoslavya Kralı Alexandr'a sunulmuştur. Bu portrenin bir baskı fotoğrafı Taha Toros'un arşivindedir. Vatikan'da kabul edilerek Papa'nın portresini yapmıştır. Yeni

182 Toros, op.cit., s. 12-16.

Papa'nın seçimine kadar Vatikan Müzesi'nde kalan bu eserin daha sonra nereye verildiği bilinmemektedir.

Musee de Louvre (Paris), MSÜ Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul) ve Aşiyan Müzesi'nde (İstanbul) eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Eserleri; çalışma malzemeleri; hocalığı sırasında imzaladığı diplomalar; yazdığı belgeler; hazırladığı eğitim programı; hatıratı; mektupları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
M.S.Ü. Resim ve Heykel Müzesi, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi.
Taha Toros, yaptığı araştırmada, Mihri Müşfik'in, Türkiye'de 32, İtalya'da 36, Fransa'da 9'u galerilerde satılmış olan 23, Amerika'da 60'dan fazla eseri olduğunu tespit etmiştir. Bu eserlerin bulunduğu yerlere ait bilgiler ve Mihri Hanım'ın yurt dışından yazdığı özel mektupların bir kısmı Taha Toros arşivindedir.

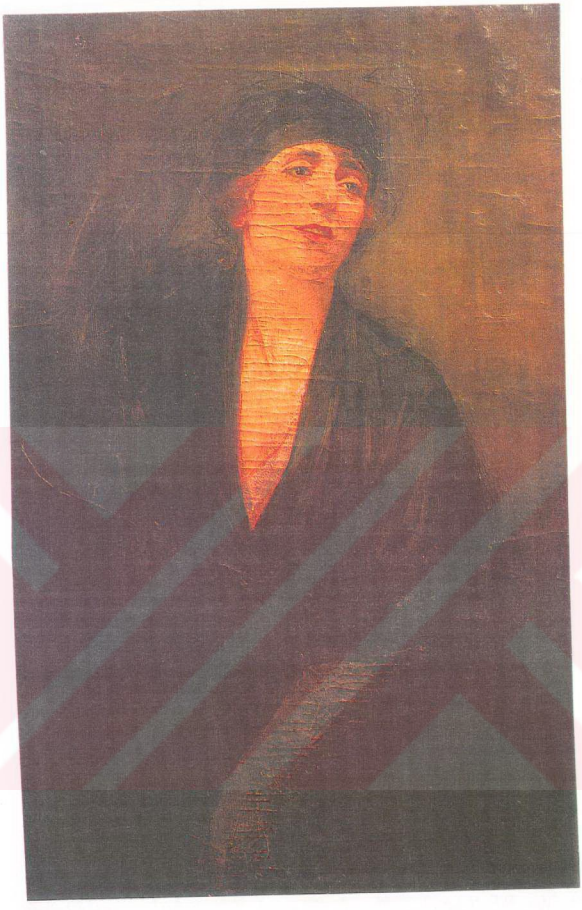

67. Mihri Müşfik, "Kadın Portresi", tuval üzerine yağlı boya, 99 x 61 cm.
M.S.Ü. Resim ve Heykel Müzesi

50. Mualla Eyüboğlu (1913-)

Mesleği :

Mimar ve restoratör.

Eğitimi ve Yaşamı :

Babası Rahmi Bey, annesi eşraftan Lütfiye Hanım, kardeşleri Bedri Rahmi ve Sabahattin Eyüboğlu'dur. İstanbul Kız Lisesi'nin ardından, 1942'de Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuştur. Kendi isteğiyle Hasanoğlan'a tayin olmuş, uzun yıllar Anadolu'daki Köy Enstitüleri'nde çalışmıştır. Görevi sırasında üç kez sıtmaya yakalanınca, İstanbul'a alınmış, Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yüksek Şehircilik ve Mimarlık Bölümü'ne asistan olarak girmiş, yüksek matematik dersinde Celal Esat Arseven'in asistanı olmuş, restoratör olarak Türk Sanat Tarihi Enstitüsü'ne geçmiştir. Daha sonra, hafriyat mimarlığından, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu raportörlüğüne atanmış, aynı zamanda, yapılan bütün restorasyon işlerinin kontrolü görevini üstlenmiştir. İznik çinileri üzerine çalışma yaptığı sırada yardımcısı Dr. Robert Anhegger ile evlenmiştir.[183]

Eserleri / Çalışmaları :

"Orijinali bulamazsanız hiç bir şey yapmamanız lazım, yeni malzeme kullanıyorsanız bunu beli etmek lazım" görüşüyle restorasyon yapan Eyüboğlu, Anadolu'nun pek çok şehrinde ve köyünde çalışmıştır. İstanbul Rumelihisarı (1956-58), Topkapı Sarayı Harem Dairesi, III. Murat Köşkü (Deli İbrahim'in incileri ve cariyeleri attığı "Cariyeler Havuzu"nu da ortaya çıkarmıştır), Barbaros Taphanesi; Selimiye Arastası, I. Mahmut Şadırvanı, Ayasofya türbeleri, İbrahim Türbesi, I. Ahmet Türbesi, II. Mahmut Türbesi, Emirgan Şerifler Yalısı ve Galata Mevlevihanesi restorasyonunu yaptığı sayısız eserden bir kaçıdır.

183 Berat Günçıkan, "Anadolu Seninle Büyüdüm", *Cumhuriyet Dergi*, Haziran 1995.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Köy Enstitüleri'nde çalıştığı dönemde yaptığı binaların fotoğrafları mevcut değilidir. Tüm Anadolu'nun gezilerek bunların fotoğraflarının çekilmesi ve bir arşiv oluşturulması gerekir. Anadolu'da yaptığı binalardan sadece Hasanoğlan'da, daha sonra camiye çevrilen bir binanın ağabeyi Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun çektiği ve Time dergisinde yayınlanan bir fotoğafı mevcuttur. O yıllarda sarı kağıtlar üzerine çizilen krokilerin çoğu zamanla silinmiştir.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul'da oturmaktadır.

68. Mualla Eyüboğu: "Küçük Yazılıkaya hafriyatı sırasında, işçiler yanına gelip, "Aman hocam" dediler, "Dikkat et, köyün demircisi seni bu akşam kaçıracak". Birkaç arkadaşıyla birlikte demirciyi buldular. Efendiden bir adamdı, onları dinledi ve sevdasından vazgeçti."[184]

184 Ibid.

51. Mübeccel Kıray, Prof. (1923-)

Mesleği :

Sosyoloji ve antropoloji doktoru.

Eğitimi ve Yaşamı :

İlk doktorasını, kadrosunda, Niyazi Berkes, Behice Boran, Mediha Berkes, Muzaffer Şerif gibi bilimadamlarının bulunduğu Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde, ikinci doktorasını A.B.D'de Northwestern University'de antropoloji üzerine yapmıştır. 1950 yılında Türkiye'ye dönmüş, 1960'da herhangi bir üniversiteye bağlı olmaksızın, dışarıdan doçentlik ünvanını aldıktan sonra, aynı yıl Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde ders vermeye başlamış, 1966-73 yıllarında yine ODTÜ'de profesörlük yapmıştır. 1968-69'da konuk profesör olarak London School of Economics and Political Science'da ders vermiştir. 1974'den sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, 1978'den sonra ise Sosyoloji Kürsüsü Başkanı olarak İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde çalışmış, 1990 yılında emekli olmuştur.[185]

Eserleri / Çalışmaları :

Mübeccel Kıray'ın çağdaş toplumbilime katkıları daha çok saha araştırmaları konusunda ortaya çıkar. İzmir, Ereğli, Ege bölgesindeki yedi yerleşme merkezi ve Adana yöresi, araştırmalarının yoğunlaştığı yerlerdir.[186]

Yapıtlarından seçmeler; *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası; Örgütleşemeyen Kent, Yedi Yerleşme Noktasında Turizmle İlgili Sosyal Yapı Analizi, Social Stratification as an Obstacle to Development* (J. Hendrik ile) ve *Toplumbilim Yazıları*.[187]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; el yazısı ile notları; çalışma ve yazı malzemeleri; fotoğrafları.

---

185 Emre Kongar, *Türk Toplumbilimcileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982, s. 443.
186 Ibid., s. 444.
187 *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1990.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul'da yaşamaktadır.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın Sözlü Tarih Projesi çerçevesinde kendisi ile yapılan bir röportajın kaydı kütüphane arşivindedir.

69. Mübeccel Kıray: "İçinde yaşadığımız toplum için, biraz daha fazla bir şeyler bilmek ihtiyacı, diğer toplumlarla ilişkilerimiz genişledikçe, onların başka olduklarını gördükçe ortaya çıkıyor. Bu toplumlarla benzerliklerimizin ve farklılıklarımızın bir muhasebesini yapmadan, nedenini açıklamadan, sadece kendi toplumumuz hakkında da pek bir şey bilmediğimiz ortaya çıkıyor."[188]

188 Mübeccel Kıray, "Toplum Yapısındaki Temel Değişimlerin Tarihsel Perspektifi: Bugünkü ve Yarınki Türk Toplum Yapısı", *Mimarlar Odası-Mimarlık Semineri-Bildiri*:, Ankara: 4-16 Aralık 1969, s.1.

52. Müfide İlhan (1911-)

Mesleği :

İlk kadın Belediye Başkanı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Mareşal Fevzi Çakmak'ın yeğenidir. 1950 yılı yerel seçimlerinde Demokrat Parti'den aday olarak, en çok oyu aldıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Mersin Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir.[189]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

El yazısı ile notları; çalışma ve yazı malzemeleri; fotoğrafları ve plaketleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Çeşitli fotoğraflarından, kendisine gönderilen kartpostallardan, mektuplarından, el yazısı ile notlarından, okumuş olduğu kitaplardan ve Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı olması dolayısıyla kendisine verilen plaketlerinden oluşan arşivi, varisleri tarafından İstanbul, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na bağışlamıştır. Tasnifi yapılmamış olan arşiv, dört adet mukavva kutuda saklanmaktadır.

189 *Günaydın*, 14 Şubat 1994.

70. Müfide İlhan

53. Müjgan Cumbur, Dr. (1926-)

Mesleği :
Kütüphaneci, yazar.

Eğitimi ve Yaşamı :
İlköğrenimini Ankara Dumlupınar ilkokulunda, ortaokulu İstanbul Karagümrük ortaokulu ve Ankara II. Ortaokul'da tamamlamış, 1944 yılında Ankara Kız Lisesi'nden mezun olmuştur. 1949 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiştir. 1952'de *Gülşehri ve Mantık-ıt Tayr* adlı tezi ile edebiyat doktoru ünvanını kazanmış, aynı yıl Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kütüphanecilik bölümüne başlamıştır.

Eserleri / Çalışmaları :
1955 yılında Ankara Milli Kütüphane'ye kütüphneci olarak tayin edilmiş, 1956'da mikrofilm uzmanı, 1957'de Yazmalar ve Nadir Eserler Bölümü şefi, 1959'da Milli Kütüphane müdür vekili. 1960'da yine Yazmalar ve Nadir Eserler Bölümü şefi olmuştur. 1965 yılında Milli Kütüphane Genel Müdürü görevine getirilmiştir.

Üye ve yönetici olarak çalıştığı derneklerden bazıları şunlardır: Türk Kütüphaneciler Derneği, Milli Kütüphaneye Yardım Derneği (II. Başkan), Türk Dil Kurumu, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu (Başkan), Üniversiteli Kadınlar Derneği, Türk Kadınları Kültür Derneği, Türkiye Kadınlar Konseyi.

Yayınlanmış eserleri: *Fuzuli Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi, Türk Kadın Yazarları Bibliyografyası, Fuzuli Divanı, Yunus'un Gönlü, Başakların Sesi, Hamidiye Kütüphanesi ve Vakfiyesi, Türk Kadınının Şiiri, Karacaoğlan'ın Şiirleri.*

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
El yazısı ile notları; çalışma malzemeleri; yayınlanmış eserleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Ankara Milli Kütüphane. Üyelik ve başkanlık yapmış olduğu dernekler.

54. Mükerrem Kamil Su (1906-)

Mesleği :

Yazar.

Eğitimi ve Yaşamı :

İstanbul Çapa Kız Muallim Mektebi'ni bitirdikten sonra otuz yıl öğretmenlik yapmıştır.[190]

Eserleri / Çalışmaları :

Sayısız roman, çocuklar için Atatürk kitapları, orta öğretim kurumlarında okutulan inkılap tarihi kitapları yazmış, radyo programcılığı ve günlük gazetelerde köşe yazarlığı yapmıştır. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmış öyküleri vardır.

Sevgim ve Izdırabım (1934), *Bu Kalp Duracak* (1935), *Dinmez Ağrı* (1936), *Sus Uyanmasın*(1937), *Ateşten Damla* (1937) romanlarından bir kaçıdır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri, el yazısı ile notları, çalışma ve yazı malzemeleri, fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul'da oturmaktadır.

---

190 *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, II. cilt, s. 748.

71. Mükerrem Kamil Su

55. Müzeyyen Senar (1919-)

Mesleği :

Ses sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Atatürk'ün manevi evlatlarındandır. Sanat yaşamına sahnede başlamıştır. Atatürk'ün Türk müziği konusundaki görüşlerini şöyle anlatır:

> O'nun istediği Türk Müziği'nin yasaklanması değil, öz müziğimizin Batı tekniğiyle daha yüksek bir icra düzeyine ulaştırılması ve onlara da dinletilebilmesinin sağlanmasıydı. "Onların tekniğini alalım ama bizim müziğimizin ruhunu bozmayalım", derdi her zaman.[191]

Eserleri / Çalışmaları :

Film seslendirmelerinde Münir Nurettin Selçuk ile birlikte şarkı söylemiş, Saadettin Kaynak'ın eserlerini plağa okumuştur. *Kerem ile Aslı*, *Kahveci Güzeli* gibi filmlerde rol almış, radyodan ayrıldıktan sonra yalnız sahnede çalışmıştır. Türk Sanat Müziği'nin yaygınlaşmasında ve yeni şarkıcıların yetişmesinde büyük katkısı olmuştur.[192]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kullandığı mikrofonlar; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi hayattadır.

---

191 *Milliyet*, 10 Kasım 1994.

192 Milliyet Büyük Ansiklopedi, XIII. cilt, s. 4900.

56. Naciye Hanım (1881-1973)

Mesleği :

İlk kadın fotoğrafçı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Kurtuluş Savaşı sırasında, eşlerini İstanbul'da bırakmış olan erkeklerin, mektuplarında, "Filan yerde bir kadın fotoğrafhanesi varmış, orada bir resmini çektirip bana yolla", diye bahsettikleri, hanımların gelip, eşlerine yollamak üzere, yüzleri ve kolları açık biçimde fotoğraf çektirdikleri yer, Naciye Hanım'ın fotoğrafhanesidir.

Balkan Savaşı yenilgisi ardından Avusturya'ya giderek fotoğrafçılık öğrenen ve resim çalışmaları yapan İsmail Hakkı Suman Bey, yurda dönüşünde Sait Paşa Konağı olarak bilinen evlerinin üst katını fotoğrafhane yapmıştır. Savaş yıllarıyla birlikte, zorlanmaya başlayan aile bütçesine katkıda bulunmaya karar veren eşi Naciye Hanım, 1919 yılında konağın girişine, üzerinde "*Hanımlar Fotoğrafçısı Naciye*" yazılı bir tabela asarak fotoğrafçılığa başlamıştır. Naciye Hanım, yaklaşık iki yıl süreyle evinde çalıştıktan sonra işini büyütmeye karar verince, aile, Beyazıt'da bir apartmana taşınmış, Naciye Hanım bu apartmanın alt katını fotoğrafhane olarak kulanmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

Hiç çarşaf giymeyen, yüzü açık dolaşan Naciye Hanım, Kurtuluş Savaşı sırasında düzenlenen mitinglere heyecanla katılmış, fotoğraf çekmiş, sadece fotoğraf çekmekle kalmayıp, haftada iki gün Sultan Reşad'ın torunlarına fotoğrafçılık dersleri vermek üzere Saray'a gitmiştir. Halktan on kadar hanıma da fotoğrafçılık dersleri verdiği bilinmektedir.[193]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Oturduğu ve fotoğrafhane olarak kullandığı apartmanın fotoğrafı; fotoğraf makinesi; çalışma malzemeleri.

---

193 Seyit Ali Ak, "İlk Kadın Fotoğrafçımız: Naciye Hanım", *Sanat Olayı*, Sayı 34, s. 78-79.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Çektiği fotoğraflarına ismini yazmamış ve arşivini korumamış olması nedeniyle çalışmaları sadece aile çevresinde bulunmaktadır. Ailesi ile temas için Seyit Ali Ak ile görüşülebilir.

72. Naciye Hanım

57. Nakiye Elgün (1882-?)

Mesleği :
Eğitimci, siyasetçi ve milletvekili.

Eğitimi ve Yaşamı :
1901 yılında İstanbul Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuş, aynı okulda muavin olarak çalışmıştır. 1908 yılında Kız İdadisi'ne geçerek, vakıf okullarının düzene sokulması için uğraşmıştır. 1919'da İstanbul'un işgalini protesto etmek için Sultanahmet'de yapılan mitingdeki konuşmasıyla dikkat çekmiş, Cumhuriyet'in ilanından sonra *Öğretmenler Cemiyeti*'nin başkanlığını yapmıştır. Beşinci, altıncı ve yedinci dönem Erzurum milletvekilidir.[194]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Fotoğrafları; eğitim çalışmaları sırasında yazdığı belge, rapor vb. dokümanlar.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Meclis arşivi.
Öğretmenler Cemiyeti.

73. Nakiye Elgün
Türk Tarih Kurumu arşivi

194 Meydan Larousse, IV. cilt., s. 186

58. Nazife Güran (1921-1993)

Mesleği :

Piyanist, besteci ve öğretmen.

Eğitimi ve Yaşamı :

Büyükbabası Hüseyin Hilmi Paşa'nın sefirliği sırasında Viyana'da dünyaya gelmiş, öğrenim yıllarını Sarıkamış, Kars, İstanbul, babası ve dedesinin görevi sebebiyle gittiği Midilli, Kafkasya, Tiflis, İskenderiye, Berlin ve Köln'de geçirmiştir. Müzik çalışmalarına ilk önce annesi Aliye Aral, daha sonra İstanbul Konservatuarı'nda Cemal Reşit Rey, İskenderiye'de Prof. Hemsi ve Berlin Yüksek Müzik Akademisi'nin ardından, 1942-45 yıllarında Ankara'da Prof. Ernst Pretorius yön vermiştir. Diplomasını Köln Müzik Akademisi'nden almıştır.

Sanatçı, yaşamını, yetmişiki yaşında, bankada sıra beklerken geçirdiği kalp krizi sonucu kaybetmiştir.[195]

Eserleri / Çalışmaları :

Müzik öğretmenliği yaptığı dönemin en anlamlı yıllarını Diyarbakır'da geçirmiştir. 1963-66 yılları arasında *Diyarbakır Flarmoni Derneği*'ni kurmuş, "Batı müziğinden anlamaz" önyargısıyla yaklaşılan Doğu Anadolu'da açıklamalı piyano resitalleri vermiş, ilkokul seviyesinde çocuklarla bir koro kurarak onlara Batı müziğini sevdirmiştir.

Piyano eserleri, çocuk şarkıları ve müzikli piyesler, milli eserler, dini eserler ve liedler olmak üzere beş grupda toplanan eserlerinde, Türk motiflerine yer vermiştir. Türk insanının, iddia edildiği gibi, "basit şeyleri seveceği" önyargısına kesinlikle katılmamış, bunun aksini Diyarbakır'daki çalışmalarıyla ortaya koymuştur.[196]

Kore Savaşı'nda şehit düşen Türk askerleri için bestelediği *Kore Marşı* ve Kıbrıs Şehitleri için bestelediği *Kıbrıs Marşı* , eserlerinden en tanınmış olanlarıdır.

---

195 *Türkiye*, 21 Aralık 1993.

196 "Toplumumuzdan Kadınlar", *Akkadın*, Aralık-Şubat, 1984-85, s. -.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Piyanosu; el yazısı ile yazdığı nota kağıtları; çalışma malzemeleri; diplomaları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

74. Nazife Güran

59. Nazlı Ecevit (1900-1985)

Mesleği :
Ressam.

Eğitimi ve Yaşamı :
Beşiktaş İnas Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra, önce Dar-ül Muallimat Kız Öğretmen Okulu'na, ardından İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devam etmiş, ***Mihri Hanım*** (bkz. s.202) ile Ömer Adil Bey'in öğrencisi olmuştur.

Eserleri / Çalışmaları :
Karakalem, desen, portre, manzara, natürmort gibi değişik türlerde çalışmaları vardır. Eşi Fahri Ecevit ile oğlu Bülent Ecevit'in, ressam Şeref Akdik ile ressam Güzin Duran'ın, Leman Alp ile Fatma Adalar'ın portreleri başarılı eserlerindendir. Yetmiş yıl boyunca resim çalışmış, altmışa yakın sergiye katılmış, on kadar kişisel sergi açmıştır.

1920 Galatasaray Sergisi'ne (İstanbul) katılmış, 1968 Modern Galeri (İstanbul), 1975 Taksim Sanat Galerisi (İstanbul), 1982 Etap Marmara Sanat Galerisi (İstanbul), 1983 Ümit Yaşar Sanat Galerisi'ne (İstanbul) kişisel sergiler açmıştır.

MSÜ Resim Heykel Müzesi (İstanbul), Yapı Kredi Kazım Taşkent Sanat Galerisi (İstanbul) koleksiyonlarında eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Eserleri; eskizleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Eserlerinin bulunduğu müzeler.
Oğlu Bülent Ecevit hayattadır.

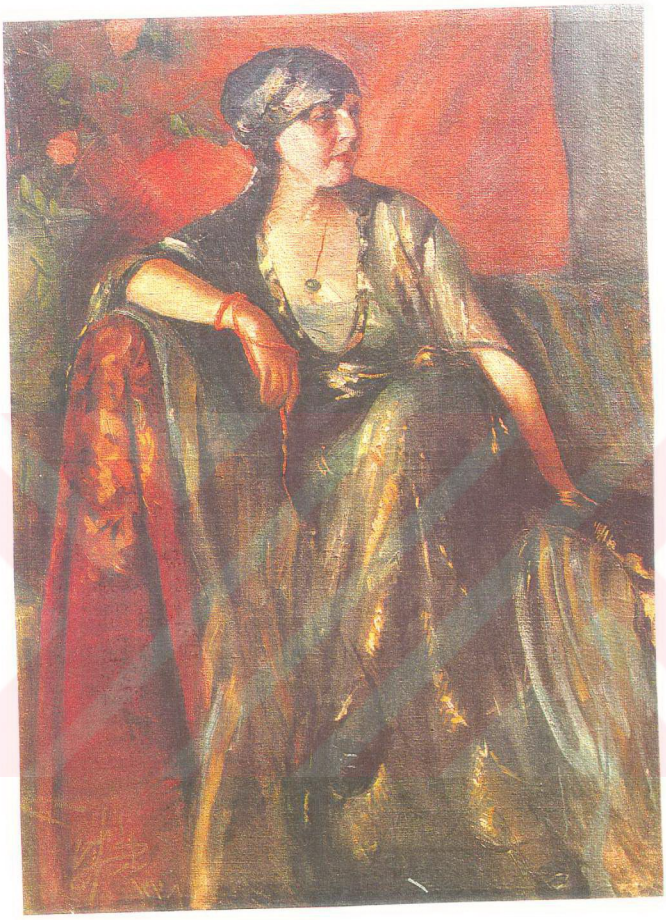

75. Nazlı Ecevit, "Keriman'ın Portresi", 1922, tuval üzerine yağlı boya,138 x 100.5 cm.
M.S.Ü. Resim ve Heykel Müzesi

60. Nermin Faruki (1914-1991)

Mesleği :

Heykeltraş.

Eğitimi ve Yaşamı :

1921-22 yıllarında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nden (İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi) 1923-25 yıllarında Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuştur.[197]

Eserleri / Çalışmaları :

Neo-klasik bir anlayışta çalışırken, değişik teknik ve eğilimlere yönelmiştir.

İlk kişisel sergisini 1957 yılında İstanbul Şehir Galerisi'nde açmıştır.

1956 yılında Bahar ve Çiçek Bayramı nedeniyle düzenlenen yarışmada ve II. İstanbul Festivali'nde birincilik ödülleri almıştır.

MSÜ Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul) koleksiyonunda eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; eskizleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Eserlerinin yer aldığı müzeler.

197 Özsezgin, op.cit., s. 154

76. Nermin Faruki'nin, İstanbul Resim Heykel Müzesi'nin bahçesinde bulunan "Aşıklar" adlı eseri

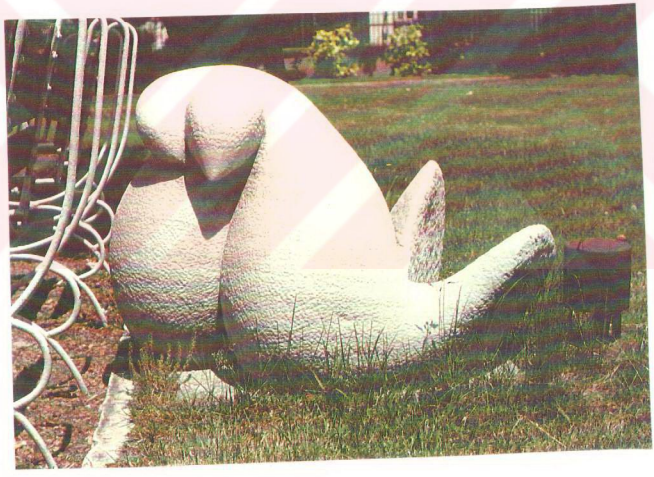

61. Nezihe Muhittin (-1958)

Mesleği :

Eğitimci, yazar, *Türk Kadınlar Birliği*'nin başkanı (1924).

Eğitimi ve Yaşamı :

Eserleri / Çalışmaları :

Yazarlığa kadın dergilerinde ***Nezihe Muhlis*** takma adını kullanarak yazdığı yazılarla başlamıştır. İttihat Terakki Kız Sanayi Mektebi'nin Müdürlüğünü yapmıştır. *Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği*'ni kurmuş, *Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi*'nde görev almıştır. Hem Balkan Savaşı'nda hem de I. Dünya Savaşı'nda cephe gerisinde çeşitli görevlerde bulunmuştur.

Roman ve hikaye kitapları vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Fotoğrafları;basılmış eserleri; yazı malzemeleri; el yazısı notları; okul müdürlüğü sırasında imzalamış olduğu belgeler; diplomalar; kurduğu derneklere ait fotoğraflar; kuruluş ve faaliyet belgeleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kurmuş ve yönetmiş olduğu cemiyetlerin arşivlerinde yazılı ve görsel malzeme bulunabilir.

62. Nuvart Hanım (?-?)

Mesleği :

Operet sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Meşrutiyet döneminde sahneye çıkan primadonnaların en ünlüsüdür. Cumhuriyet'in ilk döneminde de ününü korumuştur.

Eserleri / Çalışmaları :

İlk kez 1914 yılı nisan ayında Aleksanyan Efendi ile ***Siranuş Hanım***'ın kurdukları Drama Kumpanyası'nın (Troupe Dramatique Orientale) Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda sahneledikleri *Güzel Prenses* adlı oyunda sahneye çıkmıştır. Bir dram olan bu oyunda ses özelliklerini gösterememiş, asıl ününü İstanbul Operet Heyeti'nde kazanmıştır.[198]

1920'li yılların başında "Türk usulü bir operet" oluşturmaya çalışarak, orkestra olarak, bildiğimiz saz heyetini sahneye çıkaran bir topluluk olan İstanbul Operet Heyeti'nin ser muganniyesi (baş şarkıcısı) olarak sahneye çıkmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Plakları (plakları yoluyla sesini bugün de dinleyebildiğimiz en eski primadonnamızdır); kostümleri; temsil ilan ve broşürleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Plak koleksiyoncularından plakları temin edilebilir.

198 Gökhan Akçura, "Primadonna", *Cosmo*, Aralık 1992, s. -

77. Nuvart Hanım

63. Nüzhet Gökdoğan, Prof. (1910-)

Mesleği :

İlk kadın astrofizik profesörü, ilk kadın dekan.

Eğitimi ve Yaşamı :

Zihni Paşa'nın (Toydemir) kızıdır. Erenköy Kız Lisesi'ni bitirmiş, bu konuda devlet bursu alan ilk kız öğrenci olarak, 1928'de fizik, astronomi ve matematik dallarında lisans ve doktora öğrenimi yapmak üzere Fransa'ya gitmiştir. 1932'de Lyon, 1934'de Paris Üniversitelerini bitirip, stajını Paris Gözlemevi'nde yaptıktan sonra yurda dönmüştür. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne (İÜFF) atanan ilk Türk doçent olmuştur. 1936-46 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde matematik dersleri vermiştir. 1948'de profesörlüğe yükselmiş, 1954'de Türkiye'deki ilk kadın dekan olarak İÜFF dekanlığına getirilmiştir. 1958-80 yılları arasında Astronomi (bugün Astronomi ve Uzay Bilimleri) Bölümü'nün de başkanlığını yürütmüştür. 1978'de ikinci kez İÜFF dekanlığına ve Astronomi Bölümü başkanlığına seçilmiş, 1980 yılında emekli olmuştur.[199]

Eserleri / Çalışmaları :

Fransa Paris ve Meudon, İsviçre Basel ve İtalya Asiago ve Trieste gözlemevleriyle bağlantı kurarak, ortak araştırma programı uygulamıştır. Türkiye'deki astronomi ve astrofizik araştırmalarının gelişmesine yön vermiş, 1971'de Uluslararası Kepler Sempozyumu'nu, 1978'de Türk Astronomi Sempozyumu'nu düzenlemiştir. Emekli olduktan sonra da astronomi ve takvim konularında araştırmalarını sürdürmüştür.

Yurt içi ve yurt dışındaki bilimsel dergilerde bir çok makalesi yayımlanmıştır. Çevirileri de vardır. Kitapları: *On the Origin of Sunsport* (1948; Güneş Lekelerinin Kökeni Üzerine), *Point de vuesur la theorie des courbes de croissance* (1963; Büyüme Eğrileri Kuramına İlişkin Bir Görüş), *L'astronomie en Turquie* (1968; Türkiye'de Astronomi), *Kepler'den Önce ve Sonra Gökbiliminde Gelişmeler* (1972).

---

199 Ana Brittanica, IX. cilt, s. 586.

Türk Astronomi Derneği'ni kurarak, yirmi yıl başkanlığını yapmış, Türkiye'nin Uluslararası Astronomi Birliği'ne (IAU) katılmasını sağlamıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Çalışma malzemeleri; el yazısı ile çalışma notları ve yayımlanmamış yazıları; yayınlanmış kitapları makaleleri ve çevirileri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi.

78. Nüzhet Gökdoğan

64. Pakize Tarzi, Dr. (1906-)

Mesleği :

İlk kadın doğum uzmanı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Konya Fransız Sieur'ler okulunu bitiren Pakize Tarzi, Bursa Amerikan Kız Koleji'nin ardından, 1925 yılında sınıftaki dört kız öğrenciden biri olarak Tıbbiye'ye girmiştir. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Kadın Hastalıkları Kliniği'nde asistanlığa atanmış, daha sonra burada uzman olarak çalışmıştır.[200]

Eserleri / Çalışmaları :

1949 yılında ilk özel doğum kliniği olan Pakize Tarzi Kliniği'ni kurmuştur.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması; fotoğrafları; mesleğinde kullandığı çeşitli araç-gereçler.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul'da yaşamaktadır.

Nişantaşı'nda bugün de hizmet vermekte olan kliniğinden görsel ve yazılı malzemeler temin edilebilir.

Taha Toros arşivinde çeşitli fotoğrafları bulunmaktadır.

200 Candan Aslanbay, "Dolu Dolu Bir Ömür, Pakize Tarzi", *KİM*, Kasım 1993, s. 154-156.

79. Pakize Tarzi

65. Peride Celal (1913-)

Mesleği :

Roman ve öykü yazarı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Samsun Ortaokulu ve İstanbul Fransız Lisesi'ni bitirdikten sonra, bir müddet sekreterlik yapmış, daha sonra Yeni İstanbul, Cumhuriyet, Tan gazetelerinde çalışmıştır.[201]

Eserleri / Çalışmaları :

Yedigün, Son Posta ve Cumhuriyet gazetelerinde çıkan öyküleriyle tanınmış, aşk ve serüven romanları yazmıştır.

Sönen Alev (1938), *Yaz Yağmuru* (1940), *Ana Kız* (1941-1944), *Kızıl Vazo* (1941-1944), *Ben Vurmadım* (1941-1944), *Atmaca* (1944), *Aşkın Doğuşu* (1944), *Kırkıncı Tepe* (1945), *Dar Yol* (1949), *Üç Kadının Romanı* (1954), *Kırkıncı Kapı* (1959), *Güz Şarkısı* (1967), *Evli Bir Kadının Günlüğünden* (1971), *Üç Yirmidört Saat* (1977, Sedat Simavi Vakfı Ödülü), *Jaguar* (öyküler, 1978), *Bir Hanımefendinin Ölümü* (Öyküler, 1981), *Pay Kavgası* (roman, 1987).[202]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Öykülerinin yayınlandığı gazete ve dergiler; el yazısı ile notları; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi hayattadır.

---

201 Can Kurultay, *Çağdaş Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar*, İstanbu Büyükşehir Belediyesi Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı yayınları, 1993, s. 18.

202 Yurdakul, op.cit., s. 506.

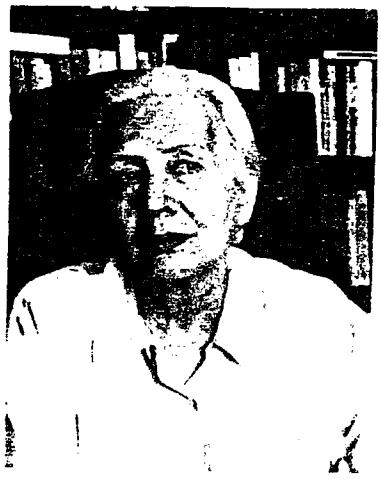

80. Peride Celal

66. Remziye Hisar, Prof. (1902- 1992)

Mesleği :

İlk kadın kimyacı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Üç yıllık İstanbul Nazperver Kalfa Mekteb-i İdadisi'ni bir yılda bitirmiş, Anadolu Hisarı'ndaki Terakki Mektebi ile Emirgan İnas Rüştiyesi'nin ardından, öğrencileri Dar-ül Fünun'a hazırlamak üzere oluşturulmuş iki sınıflık bölümden birincilikle mezun olacağı İstanbul Dar-ül Muallimatı'na devam etmiştir. Mezun olduktan sonra, Dar-ül Muallimat'ın, kız öğrencilere ayrı saatlerde ders verildiği Kimya Şubesi'ne, sınıftaki üç kız öğrenciden biri olarak yazılmıştır.

Bakü Dar-ül Muallimini'nde (Erkek Öğretmen Okulu) erkek öğrencilere ders vermiştir. Doktor Reşit Süreyya Gürsoy ile 18 Mart 1920'de Çanakkale Zaferi'nin yıldönümüne denk getirerek nişanlanmış ve İstanbul'a dönmüş, tayini çıktığında, bir buçuk yaşındaki oğlunu İstanbul'daki ailesine bırakarak Adana'ya gitmiştir.

Daha sonra Paris'deki eşinin yanına giderek Sorbonne'a devam etmiş, burada Madam Curie'nin derslerine katılmıştır. Cumhuriyet döneminde Sorbonne'dan mezun olan ilk Türk'tür.[203] Bu arada, eşinden boşanmış, eğitimine devam ederken bir yandan da iki çocuğuna bakmıştır. Doktorasını tamamladıktan sonra yurda dönmüş, 1933-1936 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde genel kimya ve fizikokimya doçentliği yapmış, ardından, Ankara Hıfzısıhha Müessesesi'ne Farmakodinami Şubesi Hayati Kimya Mütehassısı olarak atanmıştır. Burada beklediği araştırma ortamını bulamayınca, 1947'de İstanbul Teknik Üniversitesi Makine ve Kimya Fakülteleri'nde Kimya doçenti olarak çalışmaya başlamıştır. 1959 yılında profesör olmuş, 1973 yılına kadar mesleğini sürdürmüştür.[204]

---

203 Remziye Hisar'dan önce mezun olan (devam sertifikalarının dışında) tek Türk öğrenci Osman Hamdi Bey'dir.

204 Füsun Oralalp, "Bir Çalıkuşu Öyküsü... İlk Kadın Kimyacımız; Remziye Hisar", *Bilim ve Teknik*, Sayı: 333 (Ağustos 1995), s.56-63.

Eserleri / Çalışmaları :

Memeketimizin Nebatları Üzerinde Çalışmalar; Esrar Reçinesi Üzerine Kimya Annali (1938), *Metofosfat Kimyası Üzerinde Araştırmalar* (1951), *Toksikoloji Notları* (1945), *Mufassal Fiziki Kimya* (1942),*Beynin Kimyası* (1945), *Metal Kimyası Dersleri* (1962), *AnorganikKalitatifAnalize Giriş* (1969).

Bir Kadın Sesi adlı şiir kitabı vardır (1964).

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması; fotoğrafları; hatıraları; kullandığı çeşitli laboratuvar malzemeleri (o dönemde kullanılanların benzerleri veya fotoğrafları da temin edilebilir).

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul Üniversitesi.

Ankara Hıfzısıhha Müessesesi.

İstanbul Teknik Üniversitesi Makine ve Kimya Fakülteleri.

Doktor olan kızı Amerika'da yaşamaktadır.

81. Remziye Hisar: *"Fen derslerinde kanunlarda olsun, buluşlarda olsun hep yabancı isimler görmek beni kahrediyordu. Fen alanında bir tek Türk ismi göremememin ezikliğini bu dalda başarılı olursam giderebileceğimi sanıyordum. Esas amacım kimya okumaktı. Bu amaç hiç bir zaman zaafa uğramadı.*

67. Saadet İkesus Altan (1917-)

Mesleği :

Opera sanatçısı, ilk kadın rejisör, şan pedagogu.

Eğitimi ve Yaşamı :

Ankara Kız Lisesi'nin Fen Bölümü'nü bitirdikten sonra (1934) Veteriner Fakültesi'ne yazılmış, bir yandan da Halkevi'nde tiyatro çalışmalarına katılmış ve Musiki Muallim Mektebi'nde Nurullah Taşkıran'dan şan dersleri almaya başlamıştır. Birgün acemi bir öğrencinin bir köpeği can çekiştirerek öldürdüğüne tanık olunca, okulu bırakmış, Konservatuar'da açılan sınavı kazanarak, burslu olarak Berlin Müzik Akademisi'ne gönderilmiştir (1935).

Akademiyi üç yılda bitirmiş, o sırada aynı akademide öğrenci olan Semiha Berksoy (bkz. s.261) ile birlikte ilk konserini radyoda vermiştir. Mezun olduktan sonra, Duisburg Operası ile üç yıllık bir kontrat imzalamış, Carmen rolüyle Regensburg, Düsseldorf ve Essen Operaları'nda konuk sanatçı olarak çalışmıştır.

1941 yılında, Alman basınında çıkan, "Bir kaç yıl içinde İkesus, Alman sanat dünyasının medarı iftiharı olacak" yazısı üzerine, Türkiye'den gelen baskılar sonucu Ankara'ya dönmek zorunda kalmış, Ankara Devlet Konservatuarı'na şan hocası olarak tayin edilmiştir.[203]

Eserleri / Çalışmaları :

1930'ların başlarından günümüze kadar, Türkiye'de ve Almanya'da çeşitli opera ve müzikallerde sahneye çıkmış, müzik kurumlarında öğretmenlik yapmış, klasik opera, hafif müzik ve alaturka dalında öğrenciler yetiştirmiştir. Timur Selçuk, Ayhan Baran, Erol Evgin ve Suna Korad yetiştirdiği öğrencilerden birkaçıdır.

---

203 Saadet İkesus Altan, *Kara Böcek*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 1995, s. 5-9.

Hocalığının yanısıra, opera çevirileri ve reji çalışmalarını da devam ettirmiştir. İtalyanca, Almanca ve İngilizce'den dilimize çevirdiği elli opera arasında *Traviata, Maça Kızı, Don Carlos, Haensel ve Gratel, Salome, Maskeli Balo, Eugene Onegin, Alayın Kızı* ve Brahms, Schubert, Çaykovski, Mussorski ve Schuman'dan sayısız liedler yer alır.

İlk rejisi, "*Cosi Fan Tutte*"yi (Kadınlar Böyle Yapar), *Viyana Kanı, Çıngırak, Evlenme Bonosu, Palyaço, Heidi, Telefon, Şen Dul* ve *Traviata* rejileri izlemiştir.

Mimar Sinan Üniversitesi'nden "Fahri Doktora" ünvanını almıştır. Konservatuardan emekli olan sanatçı, halen "sevgi karşılığı" öğrencileri kontrol etmekte, etüdler yaptırmaktadır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Ses kayıtları; piyanosu; kostümleri; el yazısı ile notları; anılarını yazdığı *Kara Böcek* adlı kitabı; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Sanatçı İstanbul'da oturmaktadır.

Hocalığının yanısıra, opera çevirileri ve reji çalışmalarını da devam ettirmiştir. İtalyanca, Almanca ve İngilizce'den dilimize çevirdiği elli opera arasında *Traviata, Maça Kızı, Don Carlos, Haensel ve Gratel, Salome, Maskeli Balo, Eugene Onegin, Alayın Kızı* ve Brahms, Schubert, Çaykovski, Mussorski ve Schuman'dan sayısız liedler yer alır.

İlk rejisi, "*Cosi Fan Tutte*"yi (Kadınlar Böyle Yapar), *Viyana Kanı, Çıngırak, Evlenme Bonosu, Palyaço, Heidi, Telefon, Şen Dul* ve*Traviata*rejileri izlemiştir.

Mimar Sinan Üniversitesi'nden "Fahri Doktora" ünvanını almıştır. Konservatuardan emekli olan sanatçı, halen "sevgi karşılığı" öğrencileri kontrol etmekte, etüdler yaptırmaktadır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Ses kayıtları; piyanosu; kostümleri; el yazısı ile notları; anılarını yazdığı *Kara Böcek* adlı kitabı; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Sanatçı İstanbul'da oturmaktadır.

82. Saadet İkesus Altan, Carmen rolünde

68. Sabiha Bengütaş (1904-1992)

Mesleği :

İlk heykeltraş.

Eğitimi ve Yaşamı :

İlköğretime, Eyüp Sultan Nümune Mektebi'nde başlamış, babasının Şam'da görev alması üzerine eğitimine dört yıl Şam'da, bir yıl da Fransız Katolik Mektebi'nde devam etmiş, ailesinin İstanbul'a dönüşüyle, Büyükada Köprülü Fuat Paşa Okulu'ndan mezun olmuştur. 1920 yılında, henüz liseyi bitirmeden girdiği Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Resim Şubesi'ne bir yıl devam ettikten sonra branşını değiştirerek, Heykel Şubesi'ne geçmiş, buradaki üç erkek öğrenci arasına katılarak ilk Türk kadın heykeltraşı olarak tanınmıştır. Sanayi-i Nefise'de açılan sınavda birinci olarak, Roma Güzel Sanatlar Akademisi'ne, Prof. Luppi atölyesine gönderilmiştir. Daha sonraki yıllarda, İstanbul Taksim Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı'nı yapan İtalyan heykeltraşı Canonica'nın asistanı olarak çalışmıştır.[206]

Eserleri / Çalışmaları :

Cumhuriyet döneminde gelenekselleşen Galatasaray Sergileri'ne, 1925 yılında ilk kez katılan kadın sanatçılar arasında yer almıştır. Üç eseriyle katıldığı sergide özelikle *Ahmet Haşim'in Büstü* ile beğeni kazanmıştır. 1938 yılında Atatürk ve İnönü konulu heykel yarışmasında birinci olmuştur.[207]

Dünyanın en değerli mermeri olan Carra mermerinden yaptığı Atatürk'ün üniformalı heykeli, Çankaya Köşkü'nün bahçesinde, İnönü'nün heykeli ise Mudanya'dadır. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde *Genç Kadın Başı*, *Namık İsmail'in Başı* ve *Bedia Güleryüz'ün Başı* adlı büstleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; eskizleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

---

206 Bu sergiye ikinci kadın heykeltraşımız Melek Ahmet Hanım da katılmıştır.

207 Taha Toros, "İlk Kadın Heykeltraşı'mız Sabiha Bengütaş", *Skylife*, Temmuz 1995, s.46-50.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Eserlerinin bulunduğu müzeler.

Prof. Dr. Günsel Renda, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

83. Sabiha Bengütaş
Taha Toros arşivi

69. Sabiha Gökçen (1913-)

Mesleği :

Dünyadaki ilk kadın askeri pilot.

Eğitimi ve Yaşamı :

Atatürk'ün 1925 yılında yaptığı Bursa ziyareti sırasında evlat edindiği Sabiha Gökçen, eğitimini Çankaya İlkokulu ve Üsküdar Kız Koleji'nde yapmıştır.

Havacılığa, 1935 yılında, Türk Hava Kuvvetleri Sivil Havacılık Okulu'nda başlamış, 1936'da Eskişehir Askeri Hava Okulu'na girmiş, burada aldığı özel eğitim sonucu askeri pilot olmuştur. Eskişehir I. Tayyare Alayı'nda staj yapmış, avcı ve bombardıman uçaklarıyla uçmuştur. Yedi erkek öğrenciyle birlikte Rusya'daki Yüksek Planör Okulu'na gönderilerek planörcülük eğitimi aldıktan sonra, planör öğretmenliğine başlamıştır.[208]

Eserleri / Çalışmaları :

1937 yılında Trakya ve Ege manevraları ile Dersim Harekatı'na katılmış, 1938'de Türk Hava Kurumu Türk Kuşu'na Başöğretmen tayin edilmiş, 1955 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür.[209]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Fotoğrafları; üniforması; çeşitli madalya ve ödülleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi hayattadır.

---

208 Meydan Larousse, V. cilt, s. 262.

209 *Günümüz Türkiyesi'nde Kim Kimdir?* , Profesyonel, 4. Baskı, 1990/92, s. 323.

84. Sabiha Gökçen, Başöğretmenliği sırasında ders verirken
Konuşmalarında, mesleğinde hiç zorluk çekmediğini, yadırganmadığı ve öğrencilerinin, bir bayan öğretmen karşısında başarısız olurlarsa daha çok mahçup olacakları düşüncesiyle daha çok çalıştıklarını söylüyor.[210]

K.E.K.V arşivi

---

210 *Milliyet*, 5 Aralık 1984.

70. Sabiha Rıfat Güreyman (-)

Mesleği :
İlk voleybolcu, inşaat mühendisi.

Eğitimi ve Yaşamı :
Yüksek Mühendis Mektebi'nden (İstanbul Teknik Üniversitesi) mezundur.

Eserleri / Çalışmaları :
1929 yılında, üniversite öğrencisi iken, bir bayan voleybol takımı bulunmadığından, Fenerbahçe Takımı'nın erkek voleybol takımında yer alarak sahaya çıkmış, bir Türk kızının, o yılın şampiyonluğunu kazanan bir erkek takımında yer alması büyük yankı yaratmıştır.

Anıtkabir'in inşasında kontrol mühendisi olarak görev almıştır. Kontrol mühendisi olarak görev aldığı bir diğer yapı da, Güneydoğu'nun ilk beton köprülerden biri olan ve kendisine ithafen "Kız Köprüsü" olarak anılan köprüdür.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Anıtkabir'deki çalışmalarına ait notları; çizimleri; Kız Köprüsü'nün maketi; Fenerbahçe Erkek Voleybol Takımı'nda giydiği forma; takım kaptanı tarafından kendisine yazılan tebrik mektubu; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Mimarlar Odası arşivi.
Fenerbahçe Spor Kulübü.

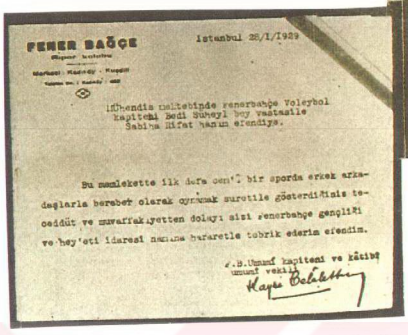

FENER BAĞÇE

İstanbul 28/1/1929

İMühendis mektebinde fenerbahçe Voleybol kaptanı Bedi Muhayi bey vasıtasile Sabiha Rifat hanım efendiye.

Bu memlekette ilk defa cem'i bir sporda erkek arkadaşlarla beraber olarak oynamak suretile gösterdiğiniz teceddüt ve muvaffakiyetten dolayı sizi fenerbahçe gençliği ve hey'eti idaresi namına hararetle tebrik ederim efendim.

F.B.Umumî kaptanı ve katibi umumî vekili

Hayri Belkıtmış

85. F.B. Umumi kaptanı ve katibi umumi vekili tarafından 28.1.1929 tarihinde Sabiha Rıfat Hanım'a yazılan tebrik mektubu:

"Bu memlekette ilk defa cem'i bir sporda erkek arkadaşlarla oynamak suretile gösterdiğiniz teceddüt ve muvaffakiyetten dolayı sizi Fenerbahçe gençliği ve hey'eti idaresi namına hararetle tebrik ederim efendim."

86. Sabiha Rıfat Güreyman, Anıtkabir'in inşasında kontrol mühendisi olarak görev almıştır.

71. Sabiha Rüştü Bozcalı (1903-)

Mesleği :

Ressam ve ilk kadın illüstratör.

Eğitimi ve Yaşamı :

Resme beş-altı yaşlarında başlamış, eğitimini Münih'de Prof. Karl Kaspar'ın yanında sürdürmüş, yurda döndükten sonra Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirmiştir. Başarılı portre çalışmalarını gören Mısır Hidivi'nin annesi tarafından Mısır'a davet edilmiş, orada bir süre çalıştıktan sonra Paris'e giderek Neo-Empresyonist akımın ustalarından Paul Signac'ın atölyesinde çalışmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

Karakalem, pastel, suluboya, yağlıboya eserlerinin yanısıra, ansiklopediler ve tarihi eserler için çizdiği desenler ve taramaları vardır. Halk Evleri Genel Merkezi tarafından Zonguldak'a gönderilmiş, maden işçilerinin resimlerini yapmıştır. Altmışbeş yıldan uzun bir süre resim çalışmaları yapmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; eskizleri; resim malzemeleri; illüstrasyonlarını yaptığı ansiklopediler. Paris, Roma ve Kahire'deki çeşitli koleksiyonlarda eserleri vardır.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi hayattadır.

Eserlerinin bulunduğu müzeler.

87. Sabiha Rüştü Bozcalı, otoportre

72. Sabiha Zekeriya (Sertel) (1898-1968)

Mesleği :

Toplumbilimci, gazeteci ve yazar.

Eğitimi ve Yaşamı :

İlk ve orta öğrenimini Selanik'de tamamlamış, I. Balkan Savaşı sırasında ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. 1917 yılında evlenerek, gazeteci eşi Mehmet Zekeriya Bey ile Amerika'ya gitmiş, Columbia Üniversitesi'nde toplumbilim öğrenimi görmüştür. Yurda dönüşünde *Resimli Ay, Tan, Resimli Perşembe, Görüşler, Ayın Tarihi* gibi dergi ve gazetelerin yönetimine katılmıştır. Yazdığı yazılar üzerine, yapılan baskılardan dolayı, eşiyle birlikte Fransa'ya gitmek zorunda kalmış, ardından 1958'de Bakü'ye yerleşmiş, orada ölmüştür.[211]

1930 yılında İstanbul Belediye seçimlerinde Şehir Meclisi üyeliği için bağımsız aday olmuş, yayınladığı broşüründe hangi amaçla aday olduğunu şöyle açıklamıştır:

> Ben namzetliğimi ne Cumhuriyet Halk Fırkası ne de Serbest Cumhuriyet Fırkası namına koyuyorum. Müstakil olarak, İstanbul şehrinin ekseriyet nüfusunu teşkil eden amele, şehir hududu dahilindeki fakir köylü, küçük esnaf, küçük memuru temsil eden halk namına koyuyorum. Tahakkukuna çalışacağım en birinci şey, fakir halkın reyini, otoritesini, iktisadi ve içtimai haklarını müdafaadır.[212]

"Halkı bu şehre sahip yapmanın en büyük esası, Şehir Meclisi'ni kendi adamlarından seçmesi ve menfaat-ı umumiyeye hadim müesseselerin belediyeleştirilmesidir" diyerek, görüşlerini belirten Sabiha Sertel,[213] o dönemde İstanbul ve Ankara'da, valilerin, aynı zamanda belediye başkanı olmalarını, dolayısıyla belediye başkanlığı için seçim yapılmamasını, vali olan belediye başkanlarının hükümetçe atanmalarını, belediye ile vilayetin birleştirilmesini eleştirerek bu tür uygulamaların, "halkın otoritesine vurulmuş en kuvvetli tokat" olduğunu söylemiştir.

---

211 Aydın, op.cit., s.54-55.

212 Sabiha Zekeriya (Sertel), *"Şehir Meclisi'ne Namzetliğimi Niçin Koyuyorum?"*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1930, s.3.

213 Ibid., s. 11.

Eserleri / Çalışmaları :

Yeni Sovyet Rusya Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (inceleme ve çeviri, 1934), *Diyalektik Materyalizm* (çeviri, 1935), *Kadın ve Sosyalizm* (çeviri 1935), *Tevfik Fikret* (inceleme, 1946), *Roman Gibi* (anı, 1969).[214]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Şehir Meclisi üyeliği için adaylığını açıklamak üzere yayınladığı broşürü; yayınlanmış eserleri; yazı malzemeleri; el yazısı notları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Yöneticiliğini yaptığı gazete ve dergilerin arşivleri.

88. Sabiha Zekeriya Sertel

214 Aydın, loc.cit.

73. Sabire Aydemir (1910-?)

Mesleği :

İlk kadın veteriner hekim.

Eğitimi ve Yaşamı :

Erenköy Kız Lisesi'ni bitirdikten sonra, doktor olmayı düşünürken, fikir değiştirip, o yıl kız öğrencilerin ilk defa alındığı Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne kaydını yaptırmış, 1937 yılında buradan mezun olmuş ve iki yıl çeşitli laboratuvarlarda çalıştıktan sonra asistan olarak okula geri dönmüştür.[215]

Eserleri / Çalışmaları :

Anadolu'nun bir çok şehrinde veteriner hekim olarak çalışmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması, fotoğrafları, mesleğinde kullandığı araç-gereçler (o dönemde kullanılanların benzerleri).

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

215 *Milliyet*, 5 Aralık 1984.

89. Sabire Aydemir

74. Saffet Rıza Alpar, Prof. Dr. (?-?)

Mesleği :
İlk kadın üniversite rektörü.

Eğitimi ve Yaşamı :
Kimya profesörüdür.

Eserleri / Çalışmaları :
Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde görev yapmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Çalışmaları ile ilgili belgeler; çalışma notları ve çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Karadeniz Teknik Üniversitesi.

90. Saffet Rıza Alpar

75. Safiye Ali, Dr. (1891-1952)

Mesleği :

İlk kadın doktor.

Eğitimi ve Yaşamı :

Padişah Yaverlerinden Ali Kırat Paşa'nın kızıdır. Edebiyat, musiki ve yabancı dillere meraklı olan Safiye Ali, onaltı yaşında İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Rusça öğrenmiştir. 1916 yılında Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ni bitirdikten sonra gönderildiği Almanya'da kadın ve çocuk hastalıkları uzmanı olarak diploma almış ve bir yıl asistanlık yaptıktan sonra müslümanlığı kabul eden Alman göz doktoru Krekeler ile evlenerek yurda dönmüştür.

1928 yılında kansere yakalandığında, eşiyle birlikte tedavi için gittiği Almanya'nın Dortmund şehrine yerleşerek, mesleğini yapmaya devam etmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında, tümü cephede görevli olan Alman doktorların yerini doldurarak, eşiyle birlikte gece gündüz çalışmış, Alman halkının büyük sevgisini kazanmıştır. Savaş yıllarında verdiği olağanüstü hizmetin ardından, öldüğünde, Dortmund Üniversitesi bir günlük yas ilan ederek eğitime ara vermiştir.[216]

Eserleri / Çalışmaları :

İstanbul Cağaloğlu'nda eşiyle birlikte açtıkları muayenehanede çalışırken, bir yandan Amerikan Kız Koleji'nde öğretmenlik, bir yandan da Alman ve Amerikan Elçilikleri'nde doktorluk yapmıştır. En önemli hizmeti, Beyazıt'da bir medresede kurulan *Süt Damlası Sağlık Ocağı*'dır. Her gün yüzlerce muhtaç çocuğa süt içiren sağlık ocağında annelere yönelik çocuk bakım dersleri de verilmiştir.[217]

1924 yılında İngiltere'de ve daha sonra Amerika ve İtalya'daki uluslararası tıp kongrelerinde Türkiye'yi üç kez temsil etmiştir.

---

216 Taha Toros, "Dr. Safiye Ali", *Skylife*, Temmuz 1993, s. 52-56.

217 Taha Toros, "İlk Kadın Doktorumuz Safiye Ali Hanım", *Yıllarboyu*, Sayı 8 (Kasım 1978), s.-.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Diploması; Süt Damlası Sağlık Ocağı'nın faaliyetleri ile ilgili belge ve fotoğraflar; Almanya'daki çalışmaları ve tıp kongrelerine katılımları ile ilgili belgeler; el yazısı notları; mesleğinde kullandığı araç-gereçler (o dönemde kulanılanların benzerleri); fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Çalışmış olduğu kurumlar.

Taha Toros arşivinde çeşitli fotoğrafları bulunmaktadır.

91. Dr. Safiye Ali

76. Safiye Ayla (1911-)

Mesleği :

Ses sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Çağlayan Dar-Ül Eytamı nda ve Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda okumuştur. Eyüplü Mustafa ve Yesari Asım'dan usul ve makam dersleri almıştır. Çeşitli sahnelerde ve İstanbul ve Ankara Radyoları'ndaki programlarıyla tanınmıştır. Udi ve viyolenselist Şerif Muhittin Targan ie evlenmiştir.[218]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kullandığı mikrofonlar, hatıraları, fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Türk Eğitim Vakfı (Tüm mal varlığını TEV'e bağışlamıştır).

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda bazı fotoğrafları bulunmaktadır.

92. Safiye Ayla

218 Meydan Larousse, I. cilt, s. 953.

77. Safiye Hüseyin (?-?)

Mesleği :

İlk kadın hastabakıcı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Eserleri / Çalışmaları :

Çanakkale Savaşı'na, cepheye kadar girerek iştirak etmiştir. Savaş süresince, bombardıman altında, Çanakkale'ye giderek yaralıları tedavi etmek ve durumu ağır olanları alıp İstanbul'a getirmekle görevli olan Reşitpaşa Vapuru'nun baş hasta bakıcısı olarak çalışmıştır.[219]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Savaş sırasında verdiği hizmetlerden dolayı aldığı çeşitli madalyaları; üniforması; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda fotoğrafları bulunmaktadır.

---

219 Hikmet Feridun Es, "Türkiye'nin İlk Hasta Bakıcısı Safiye Hüseyin", *Yedigün*, 12 Haziran 1935, sayı 118.

93. Dr. Safiye Hüseyin

78. Selma Emiroğlu (Aykan) (1928-)

Mesleği :

İlk kadın karikatürist.

Eğitimi ve Yaşamı :

Çocuk yaşlarında yaramazlık yaptığında annesinin onu oyalamak için çizdiği kedi ve karga resimlerinin etkisiyle resim yapmaya başamıştır. Oniki yaşına kadar defterlerine, kitaplarına ve evinin duvarlarına resimler yapmıştır. Bu arada tanıştığı karikatür sanatçısı Cemal Nadir'in etkisiyle çizgileri karikatür yoluna sapmıştır. Bir süre Amerikan Kız Koleji'ne devam etmiş, orta kısmından ayrılarak konservatuara girmiştir. Dramatik soprano olarak, İstanbul Radyosu'nda çalışmıştır.[220]

Eserleri / Çalışmaları :

İlk karikatürü onbeş yaşında Amcabey dergisinde yayınlanmıştır. Doğan Kardeş, Tef, Akbaba dergilerinde çalışmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Karikatürlerinin yayınlandığı dergilerin orjinal basımları; karikatür eskizleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Münih'de yaşamaktadır.

İstanbul Karikatür Müzesi arşivinde bir orijinal çalışması bulunmaktadır.

---

220 *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, s. 784.

özyaşları!

en : Selma Emiroğlu

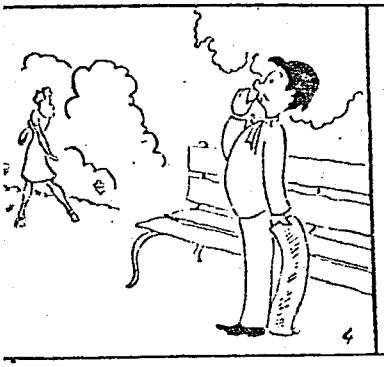

— Bu yüzden onun her aşkı bir boyuncadır. Eserini okuyup sustu kadın ağzını açar, isteklerini dö- saçar; sonunda, şair bulduğunu, ın umduğunu kaybetmiş olarak ay- lar. Bu hep böyledir!

5 — Edebiyat pazarındaki duru- mu da buna benzer. Bazan gözünü karartıp Babıâliye mal indirdiği olur. Sanır ki ilk çaldığı kapıda mısraları yağma edilecek, götürdüğü şiir tomar- ları para tomarı oluverecek!

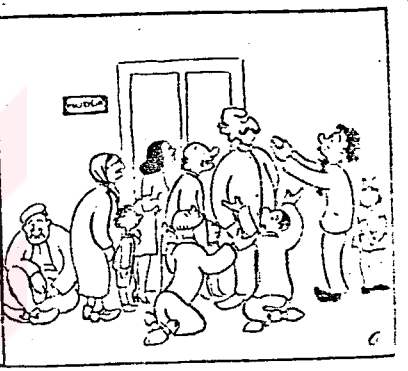

6 — Bu düşünce ile gittiği mec mua, gazete idarehanelerinin kapısın- da dökmediği dil kalmaz. Müdürün yanına girebilmek için kapıcıya siga- ra, kahve ısmarladığı, hattâ o günkü ekmek kartını ikram ettiği olur!..

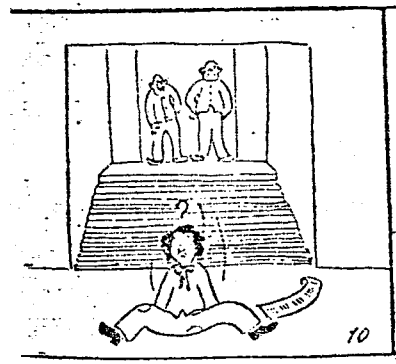

10 — Bu kendine geliş tabii şai- aleyhinedir!.. Hassas şair, gözünü kapayıncıya kadar kendini sokak- ..r!..

Gerçi düşenin dostu olmaz. Fakat düşmenin bir kalkışı da vardır!..

11 — O da kalkar ve yeni bir kapı- ya koşar! Koşar ama ümidi de daha merhaba demeden boşa çıkar. Zira müdürün celâllisına şair direnir, pen- çeleşir, fakat kâr etmez!..

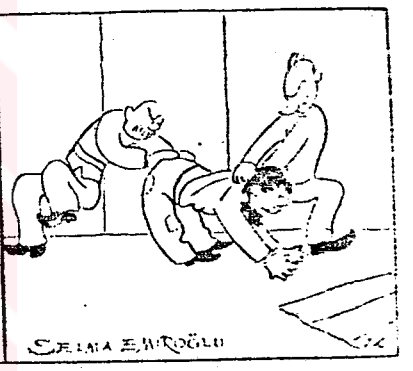

12 — Müdürün zile bir temas- iki izbandut hademe, şairi yaka paça dışarı çıkarırlar!..

Bereket versin, şairin bütün bu olaylara taktığı bir kulp vardır:

Takdirsizlik! (Arkası var

Mizahî tefrika :
— 1 —

Şairin

Yazan : Cemal Nadir Güle

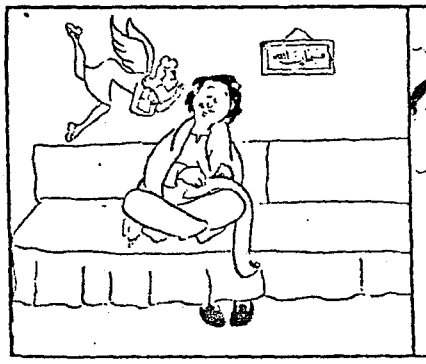

1 — Bizim şair, şairlerin en hassasıdır. Etyemezdeki evinin bir köşesinde, yemez, içmez, şiirler yazar. İlham perisi de onun kadar verimlidir. En seçme kafiyeleri o ilham eder!

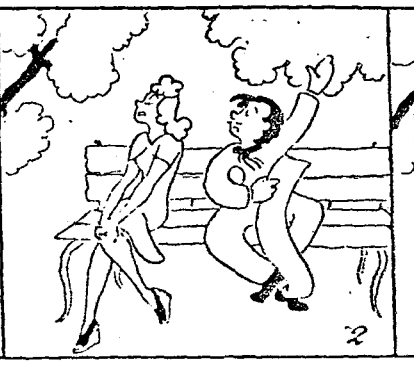

2 — «Yazdıklarını ne yapar?.. Turşu mu kurar, yoksa pazara mı çıkarır?» diyeceksiniz. Hayır, o bu turfandalarla ne turşu kurar, ne de onları pazara çıkarır. Yazar, yazar, gidip bir sevgiliye okur!

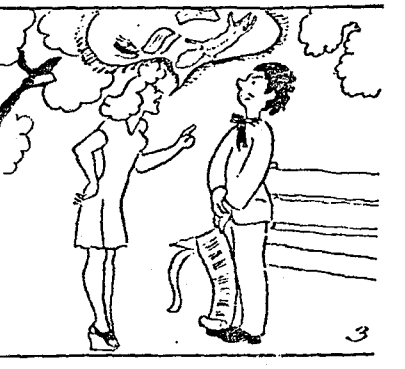

3 — Fakat zamane kadınları sade şiirle gözleri doyar mı? Hassas irin okuduğu şiirlerin mısraları k istekleri vardır onların!.. Hem öyl tekler ki alınır, verilir gibi değ aşağısı bir çift mantar pabuç!..

7 — Şair bu teşebbüslerinde bazan muvaffak da olur. Allem eder, kallem eder, müdürün odasına girer. Açar kâğıt tomarlarını, başlar okumağa!..

Eğer müdür akşamdan uykusuzsa şiirler çabuk tesirini gösterir!..

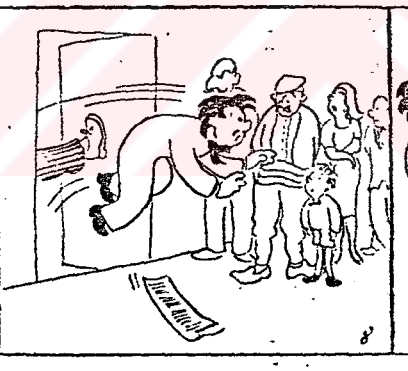

8 — Yok, müdür uyanık kafalı bir zat ise tesiri başka olur. Fakat şair:

«Zurnada peşrev olmadığı gibi sanat hayatı da bir acaiptir. Kimine baklava, börek, kimine sille, kötek yedirir! Yese düşmeğe lüzum yok!» der.

9 — Ve gürültü, patırdı, ri yaz başka bir mecmua müd tül perdeli, kübik odasına kapa

O müdür de insan tabii!.. bir gevşeklikti'r çöker, fakat hor kalmadan aklını başına toplar..

79. Selma Rıza Hanım (1872-1931)

Mesleği :

İlk kadın gazeteci.

Eğitimi ve Yaşamı :

1877 yılında ilk Osmanlı Parlamentosu'nda görevli diplomat Ali Rıza Bey ile Avusturya kökenli, aydın bir kadın olan Naile Hanım'ın yedi çocuğundan biridir. 19. yüzyılın sonlarına doğru ailesinden habersiz, kıyafet değiştirerek, Paris'deki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olan ağabeyi Ahmet Rıza Bey'in yanına kaçmıştır. İstanbul'da özel hocalar tarafından yetiştirilmiş olan Selma Rıza Hanım, Paris'de Sorbonne Üniversitesi'ne devam etmiştir. Taha Toros'un araştırmalarına göre Sorbonne'da okuyan ilk Türk kızıdır. Burada, Ahmet Rıza Bey'in, Fransızca olarak yayınlanan *Meşveret* ve Türkçe olarak yayınlanan *Şura-yı Ümmet* gazetelerinde çalışmıştır. 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yurda dönene kadar, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi olarak Paris'de kalmıştır.

Fransız sosyolog Claude Farrere'nin kendisinden başarılı bir sosyolog olarak bahsettiği Selma Rıza Hanım, I. Dünya Savaşı'nın ardından manda altına girmenin ülke yararına olduğunu savunan tüm devlet adamlarına, gazetecilere ve edebiyatçılara karşı çıkan ilk Türk kadınıdır.

Eserleri / Çalışmaları :

Dönemin diğer aydınlarından ***Fatma Aliye Hanım***, ***Mihrinisa Hanım***, ***Nigar Hanım*** gibi edebiyatçıların ve aydınların takdirlerini toplamış, İstanbul'a döndükten sonra gazetecilikle uğraşmayıp, sosyal ve kültür ağırlıklı konulara yönelmiştir. Profesör Ömer Paşa ile arkadaşlarının projesini hazırladıkları *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti*'nin (Kızılay) kurucuları arasında yer almıştır. Beş yıl süren çalışmalarının ardından, görüşlerine ters düşen bazı konulardan dolayı cemiyetten istifa etmiş, 1899 yılından itibaren "sosyal açıdan kadın" konusu üzerinde çalışmıştır.

Eğitici ve kültür ağırlıklı, yayınlanmamış iki romanı vardır.[221]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Romanları; gazetelerde yayınlanan yazıları; yayınlanmamış romanları ile ilgili el yazısı notları; *Kızılay*'ın kuruluş çalışmaları ve faaliyetleri ile ilgili belgeler; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Gazete arşivleri.
Kızılay Cemiyeti.

95. Selma Rıza Hanım
Taha Toros arşivi

221 Taha Toros, "İlk Türk Kadın Gazeteci Selma Rıza", *Skylife*, Şubat 1994, s.60-66.

80. Semiha Berksoy (1910-)

Mesleği :

Tiyatro, opera, sinema sanatçısı ve ressam.

Eğitimi ve Yaşamı :

Ressam olan annesi ***Fatma Saime Hanım***'ı yedi yaşında kaybetmiş, babası Ziya Cenap Berksoy ona yaşamı boyunca destek vermiştir. 1928 yılında ***Nimet Vahit Hanım***'ın öğrencisi olarak İstanbul Belediyesi Konservatuarı Şan Sınıfı'na girmiş, bir yıl sonra Mussorski'nin *Sadko* operasından ve Puccini'nin *La Boheme* operasından aryalar söyleyebilecek düzeye gelmiştir. Resim çalışmalarına da aynı yıl, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail'in atölyesinde başlamıştır. 1930 yılında Dar-ül Bedai'nin Tiyatro Okulu'na girmiştir. 1934 yılında Ercüment Siyavuşoğlu ile olan evliliğinden opera ve tiyatro sanatçısı kızı ***Zeliha Berksoy*** dünyaya gelmiştir. 1936 yılında Berlin Devlet Operası'na kabul edilmiş, emekli olduğu 1963 yılına kadar çalışmalarına devam etmiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

1929 yılında ilk halk konserini vermiştir. Dar-ül Bedai'ye girdikten bir yıl sonra, 1931'de, Muhsin Ertuğrul'un yönettiği, Paris'de çekilen ilk sesli Türk filmi *İstanbul Sokakları*'nda rol almıştır. Öğrenciliği devam ederken, Nazım Hikmet'in *Kafatası* oyunu ile sahneye çıkmış, bu oyunun hemen ardından, müziğini Hasan Ferit Alnar'ın bestelediği *Yalova Türküsü*'nde başrolü oynamıştır (1932).

1933 yılında Schiller'in *Hile ve Sevgi*'sinde *Lusia Müller* rolünü canlandıran sanatçı, aynı yıl Süreyya Opereti'ne geçerek, *Emir*, *Çardaş*, *Leblebici Horhor* operetlerinde primadonna rollerinde çıkmaya başlamıştır. 1934 yılında Şehir Tiyatrosu'na kadrolu olarak girmiştir. Ekrem ve Cemal Reşit Rey kardeşlerin *Lüküs Hayat* operetinde *Mısırlı Atıfet* rolündeki başarılı oyununun ardından Rey kardeşler onun için Puccini'nin *Tosca* operasını Türkçe'ye çevirmeye başlamışlardır. Bir yandan da Johann Strauss'un *Yarasa* opereti sahneye konmaktadır. *Yarasa*'da hem *Adele* rolünü oynamış, hem de Bedia Muvahhid'in oynadığı *Rosalinde*'nin bütün şarkılarını söylemiştir.

Başarılarıyla Atatürk'ün de dikkatini çekmiş ve davetlisi olarak Türkiye'ye gelecek olan İran Şahı'nın onuruna Ahmet Adnan Saygun'un bestelediği *Özsoy (Feridun)* operasında kendisine rol verilmiştir. Hocası Nimet Vahit Hanım ile aynı sahneyi paylaştığı bu operada gösterdiği başarı üzerine Atatürk, tahsiline devam etmesi için Avrupa'ya gönderilmesini önermiştir.

1936 yılında Berlin Müzik Akademisi Opera Bölümü'ne, iki yıl sonra da Berlin Yüksek Müzik Akademisi'ne kabul edilmiştir. Berlin Radyosu'nda, radyonun senfoni orkestrası eşliğinde *Madame Butterfly* ve *Cavalledie Rusticana* operalarından aryaları ile Wagner'in *Uçan Hollandalı* operasından *Senta*'nın aryasını söylemiştir. Aynı yıl Richard Strauss'un 75. doğum yıldönümü dolayısıyla düzenlenen festivalde, bestecinin seslendirilmesi en zor eserlerinden biri olan *Ariadne auf Naksos* operasında *Ariadne* rolünü oynamak üzere seçilerek Avrupa'da opera sahnesine çıkan ilk Türk opera sanatçısı olmuştur.

Türkiye'de opera kurma idealiyle yurda dönerek, Riaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası eşliğinde ilk Wagner konserini vermiştir (1940). Sesini duyan Carl Ebert, "artık Türkiye'de operaya başlayabilirim" diyerek hazırlıklarını hızlandırmış ve 1941 yılında Puccini'nin *Tosca* operasının ikinci perdesi Ankara Halkevi Salonu'nda sahnelenmiştir.

Türkiye'de ilk yabancı opera olarak temsil edilen *Tosca*'daki büyük başarısı *Madame Butterfly* ile devam etmiş, *Cavalleria Rusticana*, *Tiefland* (1950) ve *Fidelio* operalarında başrolleri oynamıştır. Kendisini izleyen Alman Kültür ateşesinin tavsiyesiyle Bayreuth'a çağrılmış ve Wagner'in en ünlü torunu, rejisör Wolfgang Wagner ile tanışmıştır.

1969 yılında Berlin'de, 1972'de Paris'de, 1982'de Atatürk Kültür Merkezi'nde, 1992 yılında Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda resim sergisi açmıştır. Resim çalışmaları devam etmektedir.[222]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Bkz. s. ...

---

222 Sanatçı ile yapılan görüşmeden derleme.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul Yıldız Sarayı Sahne Sanatları Müzesi'nde kendisine ait iki odada yaptığı tablolar, Berlin Müzik Akademisi'nden aldığı belgeler, Kamu Sektöründe İlk Görev Alan Bayan Opera Sanatçısı olarak Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilişinin 50. yılında (1984) aldığı "Atatürk Başarı Ödülü", çeşitli fotoğrafları bulunmaktadır.

Kendisi, İstanbul Cihangir'de kızı Zeliha Berksoy ile yaşamaktadır. Belge ve fotoğraflardan oluşan zengin arşivini düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

81. Semiha Es (?-?)

Mesleği :
Foto muhabiri.

Eğitimi ve Yaşamı :

Eserleri / Çalışmaları :
1956 yılında Tifdruk tekniği ile basılan Hayat Mecmuası'nın birinci sayısında Hikmet Feridun Es'in Malaya'dan yazıp yolladığı yazı dizisinin fotoğraflarını çekmiştir. Ardından yine Hikmet Feridun Es ile çalışmalara devam etmiş, *Hayat Kongo'da* ve *Holywood Yazıları*, dizilerinin fotoğraflarını çekmiş, *Kadın Gözüyle Tahran* yazı dizisini kendisi yazıp resimlemiş, Hürriyet Gazetesi tarafından Kore Savaşı'na gönderilmiştir.[223]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Fotoğraf makinesi ve malzemeleri; çektiği fotoğraflar; yazılarının yayınlandığı dergi ve gazeteler.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
İstanbul Basın Müzesi.

---

223 Seyit Ali Ak, "İlk Kadın Fotoğrafçılarımız", *Gösteri*, Haziran 1983, s.16.

96. Semiha Es Kore Savaşı'nda

82. Seniha Sami Moralı (1886-?)

Mesleği :

İlk kadın uzman müzeci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Tanzimat'ın ilanından sonra Maarif Teşkilatı'nı kuran ve ilk Milli Eğitim Bakanı olan Abdurrahman Sami Paşa'nın torunlarındandır. Annesi, Hariciye Nazırı Mehmet Raşit Paşa'nın kızıdır. Özel hocalar tarafından eğitilmiş, İngilizce, Fransızca ve Farsça öğrenmiş, tarih, edebiyat ve çeviriyle yakından ilgilenmiş, Saray'da, Sultan'ın kızlarına hocalık yapmıştır. Atatürk ve İnönü tarafından Türkiye'ye davet edilen eğitim uzmanları ve felsefecilere görüşmelerde tercümanlık yapmış, verdikleri raporları türkçeye çevirmiştir. Eski eserler ve yabancı diller konusundaki bilgisi ile tanınan Seniha Sami Hanım'ı, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne Halil Ethem Bey kazandırmıştır. Tasnif memuru olarak çalışmaya başladığı müzede, daha sonra arkeolog kadrosuna alınmış, 1950 yılında emekliye ayrılana kadar bu görevini sürdürmüştür.

Eğitimci ve yazar olan küçük kızı ***Nesrin Moralı***, Kız Öğretmen Okulu'nun müdürlüğünü yapmış ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde çalışmıştır. Büyük kızı ***Münevver Moralı***, çevirmen ve ressamdır.[224]

Eserleri / Çalışmaları :

İlki 1931 ve ikincisi 1933 yıllarında yapılan Uluslararası Kadın Kongreleri'nde Türkiye'yi temsil etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Maarif Vekaleti'nin teklifi üzerine hazırladığı en önemli eseri *İran Edebiyatı Tarihi*'dir. Türk Tarih Kurumu Başkanı Şemsettin Günaltay'ın ricası üzerine Barthold'un *Moğol Tarihi*'ni dilimize kazandırmıştır. Samuel N. Kramer'in *Sümer Edebiyatının Yeniden İhyası* 'nı, Shakespeare'in *Hamlet, Julius Cesar, Kral Lear* adlı eserlerini ve Lord Byron'ın bazı şiirlerini çevirmiş, Elizabeth I üzerine araştırmalar yapmıştır. *Karanlık Yollar*, *Bu da Geçer*, *Kürkçü*, *Hangisi* gibi roman ve hikayeleri vardır.

---

224 Taha Toros, "İlk Kadın Müzecimiz, Seniha Sami", *Skylife*, Nisan 1994, s. 68-72.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Arkeoloji Müzesi'ndeki odasının fotoğrafı, burada yaptığı çalışmalara ait el yazısı ile notları ve çalışma malzemeleri; Uluslararası Kadın Kongreleri'ndeki katılımları ile ilgili fotoğraf ve belgeler; yayınlanmış eserleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul Arkeoloji Müzesi.

Kızı Münevver Moralı hayattadır.

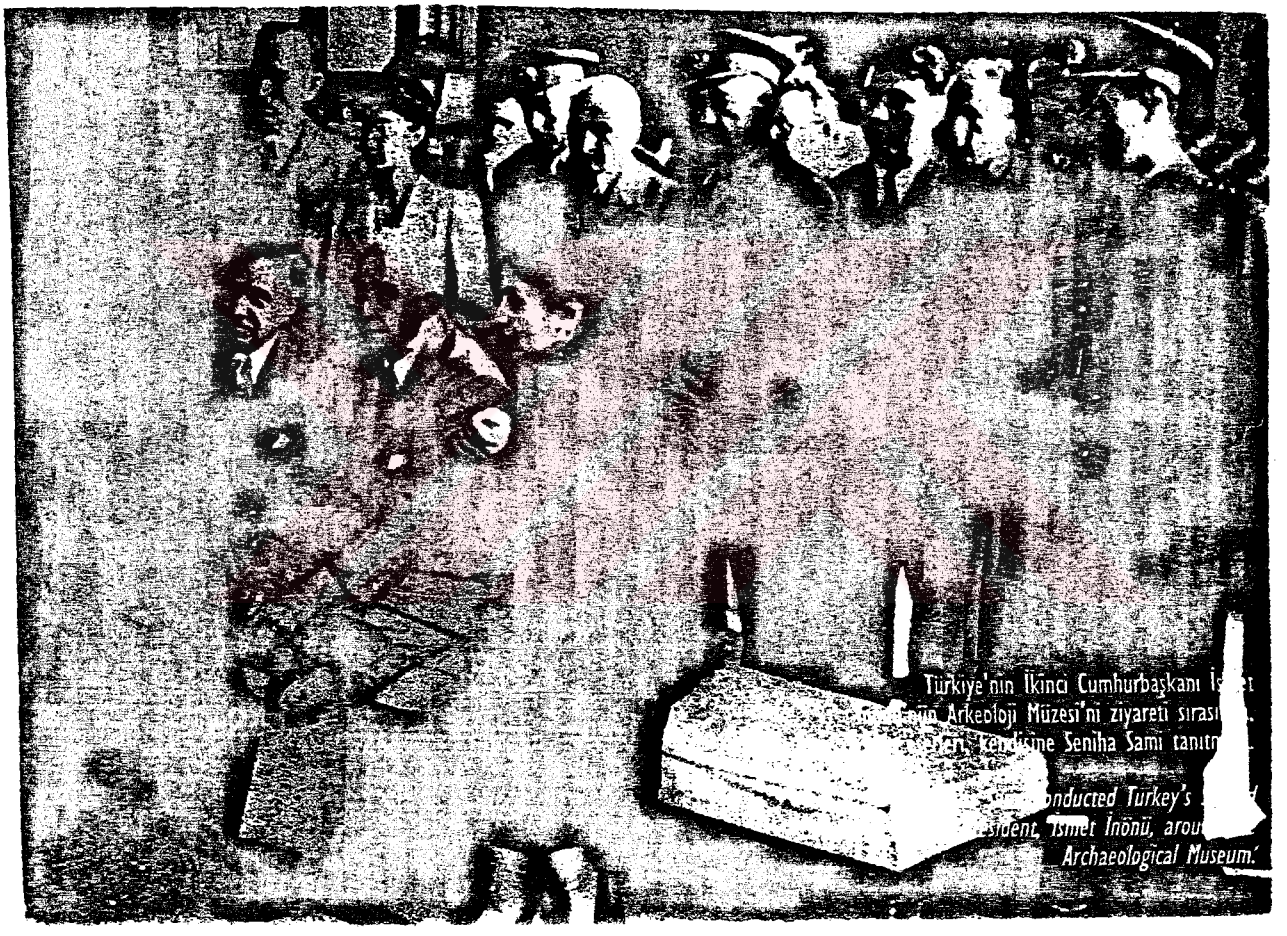

97. Seniha Sami Moralı, İsmet İnönü'ye,
İstanbul Arkeoloji Müzesi koleksiyonu hakkında bilgi verirken
Taha Toros arşivi

83. Seniye Fenmen (1918-1997)

Mesleği :
Seramik sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :
1958 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nü bitirmiş, bir süre heykel atölyelerinde çalışmıştır.[225] 1959 yılında Taylan Seramik Fabrikası'nı kurmuştur.

Evine giren bir hırsız tarafından bıçaklanarak yaşamını kaybetmiştir.

Eserleri / Çalışmaları :
1969-1974 yılları arasında Dakka (Doğu Pakistan) ve Tajimi Design Center'da (Japonya) özel çalışmalar yapmıştır.

Milli Kütüphane (Ankara), Tajimi Design Center (Japonya), Dubrovnik Savaş Karşıtı Müzesi (Yugoslavya), TBMM Binası (Ankara)ve Etibank İdaresi Genel Müdürlüğü'nde (Ankara) eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Eserleri; eskizleri; çalışma malzemeleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Oğlu ressam Orhan Taylan hayattadır.

---

225 Özsezgin, op.cit., s. 154.

84. Seyyan Hanım (Oskay) (1913-)

Mesleği :

İlk kadın tango solisti.

Eğitimi ve Yaşamı :

31 Mart'ta ailesini Selanik'e kaçıran, sonra Hareket Ordusu ile İstanbul'a dönen İttihatçı babasının İngilizler (veya İtalyanlar) tarafından vurulmasının ardından başlayan geçim sıkıntısı sebebiyle şarkı söylemeye başlamıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

Necip Celal Antel'in ilk Türkçe tango olarak bilinen *Mazi*'sini ilk kez plağa okuyan sanatçı, anılarında şunları anlatmaktadır:

> "Çok genç yaşta Konservatuara girdim. Sesim alaturkaya gitmiyordu, tangoya müsaitti. Hocam da öyle teşvik etmişti. İtalyanca ve Fransızca söylüyordum. İlk söylediğimde beş yıllık öğrenci sanmışlar, oysa başlayalı iki ay olmuştu. İlk gösterim Kadıköy'de Opera Sineması'nda oldu. Bundan sonra daha profesyonelce söylemek için teklifler aldım. O zamanlar Dervişzade İbrahim Bey, Beyoğlu'nda Moulin Rouge adlı bir gece kulübü açmıştı. Orada söylemeye başladım. Oldukça seçkin bir yerdi. Safiye Ayla'da yanılmıyorsam ilk burada sahneye çıkmıştı. Biz söylerken dans edilmezdi. Baştan başa programdı. İçki içen insanları eğlendirme işini hiç bir zaman benimseyemedim. Sanırım 1930'da başlamıştım. Bir, birbuçuk yıl sürdü. Zaten sonra evlendim ve kısa bir süre sonra oradan ayrıldım. Evlendikten sonra bazı plak şirketleriyle anlaştım. Columbia'ya, Odeon'a da plak yaptım ama asıl, Sahibinin Sesi ile yılda on plaklık bir anlaşma yapmıştık. Yılın belli bir zamanında, eşimin görevli olduğu doğu bölgesinden İstanbul'a geliyor, plakları doldurup dönüyordum. Kimisi plak başına bir yüzde alırdı, ben bunlarla uğraşamazdım. Bana ayda yüz lira ödüyorlardı. (Bu otuzlar için olağanüstü bir maaş. Nitekim subay kocasının maaşı o zaman ellidört liradır. Anlaşma yedi-sekiz yıl sürdü. Eşimin hizmeti için Doğuya gitmeden önce bir kaç yıl radyoda da söyledim. Besteciler bana şarkı önerirlerdi, beğenirsem kabul ederdim. Necip Celal Bey'i her zaman kabul ederdim, onu, bestesi kadar kişiliğinin inceliği ile de severdim."[226]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Plakları; fotoğrafları (kendisi plaklarının hiçbirini saklamamış, resimlerini biriktirmemiştir).

---

226 Murat Belge, *Yeni Gündem*, Ekim-Kasım 1985, s. 31.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi hayattadır.

Plakları çeşitli koleksiyonculardan temin edilebilir.

98. Seyyan Oskay

85. Suada Kağıtçılar, Dr. (?-?)

Mesleği :

Doktor.

Eğitimi ve Yaşamı :

Cenevre Tıp Fakültesi'nden İç hastalıkları uzmanı olarak mezun olmuştur. İzmir'de politika hayatına yönelmiş ve İl Genel Meclisi üyesiyken, tek parti döneminde, Manisa'dan milletvekili seçilmiştir.[227]

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

99. Dr. Suada Kağıtçılar

227 Taha Toros, "İlk Kadın Doktorumuz Safiye Ali Hanım", *Yıllırboyu*, Sayı 8 (Kasım 1978).

86. Suat Berk (1910-)

Mesleği :

İlk kadın hakim.

Eğitimi ve Yaşamı :

İsmet Hanım ve Gazhane Müdür Muavini Hilmi Bey'in kızıdır. Çocukluğunda, Alman mürebbiyesinden Almanca öğrenmiş, eğitimine İstanbul Bezm-i Alem Valide Sultan Mektebi'nde başlamış, annesinin isteği ile bir süre Amerikan Koleji'ne devam ettikten sonra, ailenin maddi durumunun bozulması üzerine İstanbul Kız Lisesi'ne yazılmış ve oradan mezun olmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra (1931) bir süre, Dame de Sion Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği ve zabıt katipliği yapmıştır. 1931 yılında Türkiye'nin ilk kadın hakimi olarak İstanbul Asliye ve Ceza Hukuku'nda göreve başlamış, aynı yıl hukuki konularda tetkikler yapmak üzere, kendi imkanlarıyla önce İtalya'ya ardından Almanya'ya gitmiş, bu ülkelerde Türkiye'nin ilk kadın hakimi olarak büyük ilgi ve saygı görmüştür. Deniz ticareti hukuku ile çocuk mahkemeleri ve çocuk hapishaneleri üzerine yaptığı araştırmaları tamamlayıp, raporunu sunduktan sonra, bu kez doktora yapmak üzere tekrar Almanya'ya giderek Hamburg Üniversitesi'ne kayıt olmuş ancak savaş nedeniyle doktorasını tamamlayamadan dönmek zorunda kalmıştır. Sekiz yıl sulh ceza hakimi olarak çalışmış, davalarının sürdüğü mahkeme salonları, "kadın hakim" görme merakıyla, kendisinin yıllarca, sanıkların ya da mağdurların yakınları sandığı kalabalık gruplarla dolup taşmıştır. 1942 yılında Amiral Niyazi Osman Bey ile evlenmiş, eşinin görevinin Ankara'da olması ve kendisinin tayininin çıkmaması nedeniyle, hakimlik görevinden istifa ederek, Ankara'ya yerleşmiştir. Ankara'da avukatlık yapmaya başlamış, "Suat Hanım'ın eşi" olarak anılmaktan rahatsız olan Niyazi Osman Bey ile evliliğinin noktalanması üzerine İstanbul'a geri dönmüş, emekli olana kadar avukatlık yapmıştır. Evliliğinden olan tek oğlunu Oxford Üniversitesi'nde okutmuştur.[228]

Eserleri / Çalışmaları :

1931 yılında gittiği İtalya ve Almanya'da yaptığı inceleme ve araştırmaların sonucunu ve değerlendirmesini sunduğu raporları vardır.

---

228 Suat Berk ile Temmuz 1997 tarihinde yapılan röportajdan.

Hukukçu Kadınlar Derneği'nin kurucularındandır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Fotoğrafları; el yazısı ile notları; mektupları; Almanya, Fransa ve İtalya basınında kendisi ile ilgili çıkan haberlerin yer aldığı gazeteler; çalışma malzemeleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Ankara Millet Meclisi Müzesi.
Kendisi, ablası ve oğlu İstanbul'da yaşamaktadır.

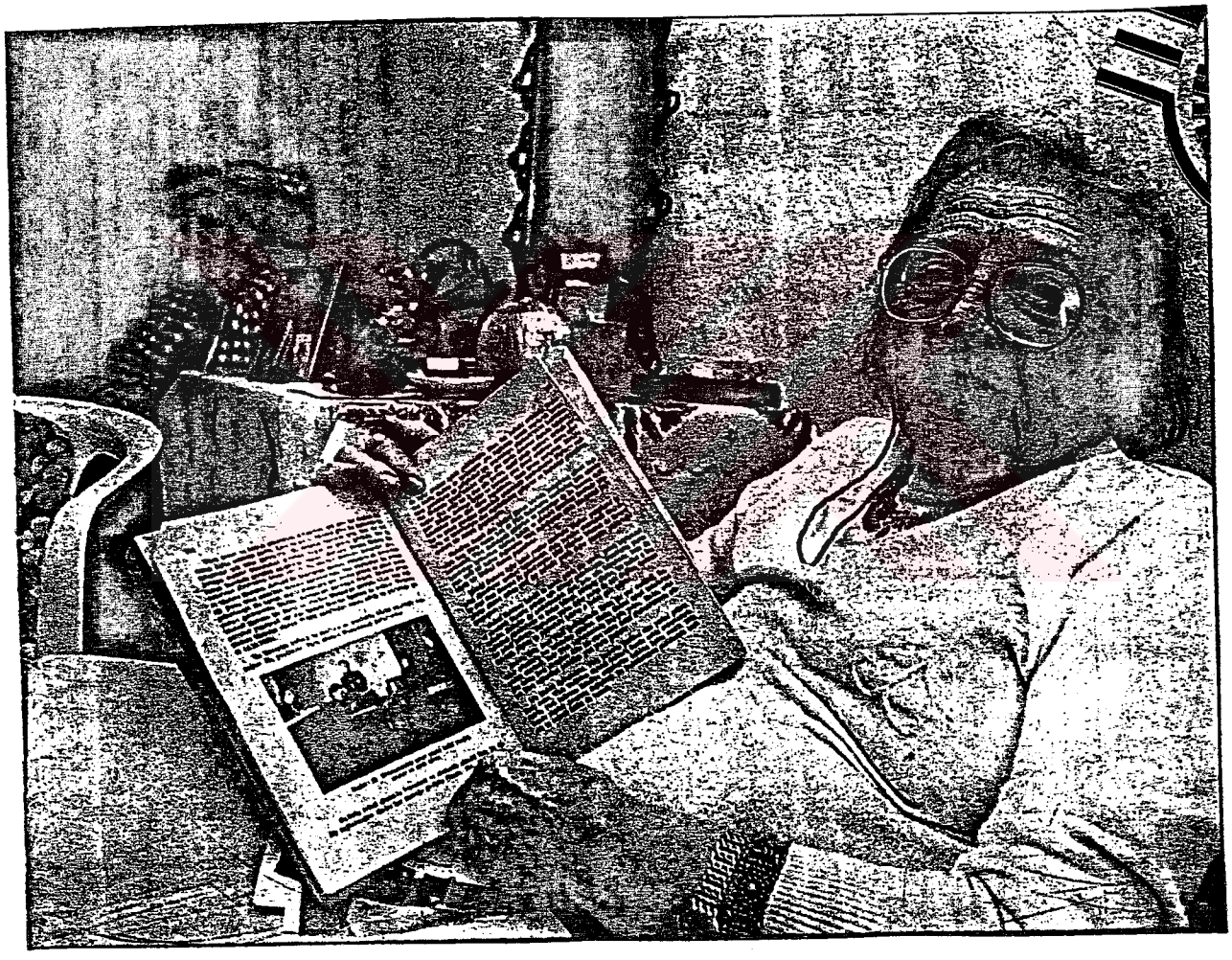

100. Suat Berk

87. Suat Derviş (1905-1972)

Mesleği :

Gazeteci, yazar ve sendikacı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Tıp Profesörü İsmail Derviş Bey'in kızıdır. Özel öğrenimle yetişmiş, daha sonra Berlin Konservatuarı ve Edebiyat Fakültesi'nde okumuş, Alman gazetelerine yazdığı makale ve öykülerle basın dünyasına girmiştir. 1932 yılında Türkiye'ye dönerek, İstanbul gazetelerine röportajlar ve romanlar yazmıştır. Onüç-ondört yaşlarındayken ilk yazdığı *Hezeyan* isimli şiiri, aile dostları Nazım Hikmet tarafından bir İstanbul gazetesinde yayımlanmıştır. 1941 yılında eşi Reşat Fuat Baraner ile yayımladıkları *Yeni Edebiyat Gazetesi*'nde Orhan Kemal, Mehmet Seyda, İlhan Tarus, H.İ. Dinamo gibi yazarlarla birlikte, toplumcu-gerçekçi akımın gelişmesine öncülük etmiştir. Eşi, siyasal nedenlerden dolayı tutuklanınca, Türkiye'yi terketmek zorunda kalmış, on yıl Fransa'da yaşamıştır.[229]

Eserleri / Çalışmaları :

1970 yılında, yakın arkadaşı ***Neriman Hikmet*** ile birlikte, Türkiye'nin ilk basın sendikası olan *Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği*'ni kurmuş, çeşitli yazılarından dolayı hapse girmiştir.

Kara Kitap (1920), *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* (1923), *Hiçbiri* (1923), *Ahmet Ferdi* (1923), *Behire'nin Talipleri* (1923), *Fatma'nın Günahı* (1924), *Buhran Gecesi* (1924), *Gönül Gibi* (1924), *Emine* (1934), *Çılgın Gibi* (1945), *Fosforlu Cevriye* (1968), *Ankara Mahpusu* (1968).

Ankara Mahpusu ve *Fosforlu Cevriye*'yi senaryolaştırmış, eseri ***Gülriz Sururi*** tarafından tiyatro sahnesinde, Orhan Günşıray'ın yönettiği filmde Neriman Köksal tarafından beyazperdede oynanmıştır. *Yalının Gölgeleri* adlı romanı, başta Fransa olmak üzere çeşitli ülkelerde yayınlanmıştır.

---

229 Aydın, op.cit., 62-63.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Yaptığı röportajlara ait el yazısı notları; TDKD'nin kuruluş ve faaliyet belgeleri vb. dokümanlar; yayınlanmış eserleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

TDKD arşivi.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.

Çalıştığı gazetelerin arşivleri.

101. Suat Derviş'in "Behire'nin Talipleri" adlı romanının kapağı
K.E.K.V arşivi

102. Suat Derviş bir röportaj sırasında
Zehr Toska arşivi

88. Suna Kan (1936-)

Mesleği :

Keman virtüözü.

Eğitimi ve Yaşamı :

Dünyaca tanınmış ilk Türk müzisyen olan Suna Kan, beş yaşında kemana başlayarak Ankara'da W. Gerhart, G. Back, L. Amar ve I. Albayrak ile çalışmıştır. Dokuz yaşında verdiği ilk konserinde Mozart ve Viotti'nin konçertolarını çalmış, oniki yaşında özel bir yasa ile (İdil Biret-Suna Kan Yasası) Paris Konservatuarı'na gönderilmiştir. 1952 yılında, G. Bouillon'un öğrencisi olarak eğitim aldığı konservatuarı birincilikle bitirmiştir.[230]

Eserleri / Çalışmaları :

Kertesz, Lessing, Matzerath, Mehta, Iwaki, Rosbaud, Fiedler, Susskind, Fremaux ve Sebestian gibi şefler yönetimindeki seçkin orkestralarla, Avusturya, Belçika, Çin Halk Cumhuriyeti, İngiltere, Etiyopya, Fransa, Almanya, Hollanda, Macaristan, İran, İtalya, Kenya, Norveç, Romanya, İspanya, İsviçre, İsveç, Birleşik Arap Emirlikleri, SSCB, Şili, Brezilya, Arjantin, Meksika, Paraguay, Uruguay ve Venezuela'da konserler ve resitaller vermiştir.

Geniş repertuarında, çağdaş keman eserlerine ve özellikle Türk bestecilerin yapıtlarına yer vermeyi ilke edinmiştir.

1954 Cenevre Yarışması'nda birincilik, 1955 Viotti Yarışması'nda birincilik, 1956 Münih Yarışması'nda ikincilik ödülleri alan sanatçıya, Fransa Hükümeti tarafından "Chevallier dans l'ordre National du Merite" nişanı verilmiştir. Devlet Sanatçısı Suna Kan, Yamanlar Lioness Kulübü tarafından 1992 yılında "Yılın Kadın Sanatçısı" seçilmiştir.[231]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kemanı; kullandığı nota sayfaları ve çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

---

230 Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, s. 375.

231 *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1992.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Kendisi hayattadır.

103. Suna Kan

89. Süreyya Ağaoğlu (1903-1989)

Mesleği :

Avukat, yazar.

Eğitimi ve Yaşamı :

Cumhuriyet'in kuruluşunda Atatürk'ün yanında yer alan Prof. Ahmet Ağaoğlu'nun kızı, Menderes döneminin Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu ile eski milletvekillerinden, eğitimci ***Tezer Taşkıran***'ın (bkz. s...) ve doktor ***Gültekin Ağaoğlu***'nun kızkardeşidir. 1920 yılında yanına üç kız arkadaşını alarak (Sıddık Sami Onar'ın eşi ***Bedia Hanım***'ı ve ***Melahat*** ve ***Saime Hanım***'ları) kızlar için de hukuk derslerinin verilmesini talep etmiş, bu isteğini dekana kabul ettirerek, bir no'lu öğrenci olarak, İstanbul Hukuk Fakültesi'ne başlamıştır.

1948 yılında Uluslararası Kadın Hukukçular Komisyonu'na seçilmiş, iki yıl süreyle bu komisyona başkanlık yapmış, 1949 yılında Uluslararası Barolar Birliği İdare Heyeti'ne seçilen tek kadın avukat olmuştur. 58 yıl avukatlık yapmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

İngilizce ve Fransızca bilen Ağaoğlu'nun *Adli Mülahazat* adlı İngilizce bir çalışması, *Londra'da Gördüklerim* ve *Bir Hayat Böyle Geçti* adlı kitapları, çeşitli hukuki tebliğ ve makaleleri vardır.

Hür Fikirleri Yayma Derneği ile *Çocuk Dostları Derneği*'nin kurucusudur.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Mesleği ile ilgili el yazısı notları ve tutanakları; çalıştığı çeşitli komisyonlarda yürüttüğü faaliyetlerle ilgili belgeler; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Hür Fikirleri Yayma Derneği.

Çocuk Dostları Derneği.

104. Süreyya Ağaoğlu: "Biliyormusunuz ki, Ankara'da bir kadınla ilk defa lokantaya gidip, yemek yiyen iki kadından biri yine bendim. Adliye Vekaleti'nde arkadaşım Melahat ile staj yaparken, öğle yemekleri sorun oluyordu. Hep peynir ekmek yerdik. Bir İstanbul Lokantası vardı. Mebuslar giderdi. Hiç hanım müşteri yoktu. Biz bir gün kalktık gittik. Herkes bize hayretle bakıyor. O gece babam, Başbakan Rauf Bey'in bu olayı duyduğunu ve hoşlanmadığını söyledi. Atatürk de duymuş. Ertesi gün Vekalet'te çalışırken, Vekil Necati Bey telaşla yanıma geldi. "Süreyya hazır ol. Paşa seni yemeğe götürecek", dedi. Şaşkınlıktan nefes alamadım. Otomobile bindim. Yolda herkes bize bakıyor. Atatürk şöföre "İstanbul Lokantası önünde dur", dedi. Mebus Salih Bey'i çağırttı. Bir sürü mebus lokantadan fırladılar. Onlarla konuştuktan sonra yüksek sesle, "Ben bugün Süreyya'yı bize yemeğe götürüyorum. Lokantada yarın yiyecek", dedi. Ertesi gün biz Melahat ile lokantaya geldiğimizde ne görelim, bütün milletvekillerin, bakanların hanımları gelmiş oturmuş, yemek yiyorlar. Aslında, o lokantanın kapılarını bize Atatürk açmıştı."[232]

232 "İlk Kadın Avukat Ağaoğlu'nu Kaybettik", *Milliyet*, 30 Aralık 1989.

90. Şaziye Moral (1903-1985)

Mesleği :

Tiyatro ve sinema oyuncusu.

Eğitimi ve Yaşamı :

1922 yılında Dar-ül Muallimat'tan mezun olmuştur. Tiyatroya, 1919'da *Kırık Kalp* oyunuyla Yeni Sahne'de başlamıştır. Müslüman Türk kadınının tiyatro oyuncusu olamayacağı gerekçesi ile polis kovuşturmasına uğrayan ilk kadın sanatçılarımızdan olan Moral, kısa bir süre Anadolu'ya turne yapan topluluklara katılmış, 1923'de, 1977'de emekli oluncaya kadar çalışacağı Dar-ül Bedai'ye girmiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

Erenler, *Süt Kardeşler*, *Aynaroz Kadısı* (1929), *Bir Kavuk Devrildi* (1930), *Fermanlı Deli Hazretleri*, *Otello*, *Lüküs Hayat*, *Ayak Takımı Arasında*, *Windsor'un Şen Kadınları*, *Machbeth* (1936), *Romeo ve Juliet* (1939), *Anna Karenina*, *Elektra*, *Yaprak Dökümü*, *Kadınlar*, *Erkeklere Yasak*, *İlk Göz Ağrısı*, *Hisse-i Şayia* rol aldığı ikiyüzü aşkın oyundan bazılarıdır.

Sinemaya 1945 yılında *Hürriyet Apartmanı* adlı filmle başlamıştır. *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor* (1953), *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi* (1956), *Tilki Leman* (1958), *Yaprak Dökümü* (1958), *Samanyolu* (1959), *İki Aşk Arasında* (1961), *Küçük Hanımefendi* (1961), *Küçük Hanımefendi Avrupa'da* (1962), *Kader Böyle İstedi* (1968), *Lekeli Melek* (1969), *Aşkımı Kanla Yazdım* (1971), *Bizim Kız* (1977), *Sevgili Dayım* (1977) başta olmak üzere ellinin üzerinde filmde karakter rolleri oynamıştır.[233]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kostümleri, tiyatro ve film afişleri, film kayıtları, fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul Şehir Tiyatroları.

---

233 *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, V. cilt, s. 295-297.

105. Şaziye Moral başarısını nasıl elde ettiği sorusunu şöyle yanıtlıyor: "*Çalışmakla tabi. İşimi aşk derecesinde sevdim. Belki biraz da istidadım varmış. İlk zamanlar bizleri karakollara bile götürürlerdi. Yılmadım, usanmadım, çalıştım. Tiyatroyu bir meslek olarak kabul ettim. Hepsi bu kadar.*"

91. Şekibe Galatalı (Ögel) (?-?)

Mesleği :
Eğitimci.

Eğitimi ve Yaşamı :
Dar-ül Fünun'u (İstanbul Üniversitesi) birincilikle bitirmiş, Balıkesir Kız Muallim Mektebi'nde müdürlük yapmıştır. Milli Mücadele yıllarına kadar Balıkesir'de kalmış, daha sonra Ankara ile temas kurarak ordu için malzeme ve para toplama çalışmaları başlatmış, bu girişimi duyulunca, Damat Ferit Hükümeti tarafından görevinden azledilmiştir. İstanbul'a döndükten sonra Kandilli Kız Lisesi Tıbbiye Bölümü'nde öğretmenlik yapan Şekibe Galatalı, mebusluk için başvuruda bulunmuş, başarılı çalışmalarıyla Atatürk'e tanıtılmış, ancak isminin aynı dönemde milletvekilliğine getirilen ***Şekibe İnsel*** ile karıştırılması sonucu mebusluğa getirilememiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
El yazısı ile notları; müdürlüğü sırasında imzaladığı diplomalar vb. belgeler; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Balıkesir Kız Öğretmen Okulu.
İstanbul Kandilli Kız Lisesi.

92. *Şevkiye May (1915-1973)*

Mesleği :

Tiyatro oyuncusu.

Eğitimi ve Yaşamı :

Tiyatro oyuncusu ve Eğlencehane-i Osmani Kumpanyası'nın yöneticisi Komik Şevki Bey ile kantocu Mari Ferah Hanım'ın kızıdır. İlk kez 1927'de Cemal Sahir Kehlibağcıoğlu'nun topluluğunda *Kontes Mariça* oyununda sahneye çıkmış, daha sonra Hale Opereti, Süreyya Opereti ve Ses Opereti'nde oynamıştır. 1933'de Şehir Tiyatroları'na girmiştir. 1933 yılından itibaren Muhsin Ertuğrul'un yönettiği filmlerde rol almıştır.

1952'de Şehir Tiyatrosu'ndan ayrılmış, onbir yıl, Yeni Ses, Tevhit Bilge, Münir Özkul topluluklarında, Bulvar Tiyatrosu ve Dormen Tiyatrosu'nda oynadıktan sonra, 1963'de tekrar Şehir Tiyatrosu'na dönmüştür.

1972 yılında bir jübile ile sanat yaşamını noktalayan May, ertesi yıl kendi eliyle yaşamına son vermiştir.[234]

Eserleri / Çalışmaları :

Operetler: *Üç Saat* (1933), *Lüküs Hayat* (1933), *Deli Dolu* (1934), *Saz Caz* (1935), *Yarasa* (1938). Dramlar: *Peer Gynt* (1933), *Yalancılar* (1935), *Madame Sans-Gene* (1935), *Macbeth* (1938), *Othello* (1940), *Kral Oidipus* (1947). Komediler: *Tosun* (1938), *Pazartesi-Perşembe* (1938), *Hindistan Cevizi* (1939), *Paşa Hazretleri* (1940), *Kibarlık Budalası* (1941), *Mum Söndü* (1944), *Hacı Kaptan* (1945), *İpekçi Merhum* (1947), *Kaş Yapayım Derken* (1948). Filmler: Muhsin Ertuğrul'un yönettiği, *Cici Berber*, *Aynaroz Kadısı*, *Söz Bİr Allah Bir* ile, Adolf Körner'in yönettiği *Duvaksız Gelin* ve Vedat Ar'ın yönettiği *Üçüncü Selim'in Gözdesi* .

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kostümleri; film kayıtları; tiyatro afişleri; fotoğrafları.

---

234 *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, V. Cillt, s. 312.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
İstanbul Şehir Tiyatroları.

106. Şevkiye May
Cengiz Kahraman arşivi

93. Şükriye Dikmen (1918-)

Mesleği :
Ressam.

Eğitimi ve Yaşamı :
Arnavutköy Amerikan Koleji ve İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nden (1948) ve Paris'de, Ecole de Louvre'un Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun olmuştur. Paris'de üç yıl Fernand Leger atölyesinde, iki yıl Ranson Akademisi'nde Singier ve Chastel ile çalışmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :
Yüzeye bağlı geleneksel tasvir sanatlarından yola çıkarak yalınlaştırılmış biçim anlayışı içinde, portrede yoğunluk kazanan sanatçı eğilimiyle, Nurullah Berk'in başlatmış olduğu görüşün mensupları arasında kendi tarzının özgün bir temsilcisi olarak yer alır.[235]

1957 yılında Edinburgh Festivali'ne, 1961'de VI. Sao Paulo Bienali'ne, 1962'de Paris, Brüksel ve Viyana'da açılan "Çağdaş Türk Sanatı" sergilerine katılmıştır. Türkiye'deki ilk kişisel sergisini 1954 yılında İstanbul Fransız Konsolosluğu'nda açmıştır.

MSÜ Resim ve Heykel Müzesi'nde (İstanbul) eserleri vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Eserleri; eskizleri; çalışma malzemeleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
Kendisi hayattadır.
Eserlerinin bulunduğu müzeler.

---

235 Özsezgin, op.cit., s. 124.

107. Şükriye Dikmen'in bir eseri

94. Şükufe Nihal Başar (1896 -1973)

Mesleği :

Yazar, şair, eğitimci ve hatip.

Eğitimi ve Yaşamı :

İlk ve orta öğretimini özel hocalardan ders alarak tamamlamış, 1919 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünü bitirmiştir. İstanbul'daki çeşitli liselerde tarih, coğrafya ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

Eserleri / Çalışmaları :

Edebiyat yazımına, şiirle başlamış, daha sonra öykü ve roman türünden eserler vermiştir. Aruzla yazdığı ilk şiir kitabı, *Yıldızlar ve Gölgeler*'den sonra (1919), *Hazan Rüzgarları* (1928), *Gayya* (1930), *Su* (1933), *Şile Yolları* (1935), *Sabah Kuşları* (1943), *Yerden Göğe* (1960) adlı şiir kitaplarında yer alan eserlerinde hece vezni kullanmıştır. İlk iki romanı *Renksiz Istırap* (1928) ve *Yakut Kayalar*'da (1931) genç kızların istemedikleri evlilikleri yapmaya zorlanmalarını eleştirmiştir. Kadının sosyal durumu ile I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı yıllarını konu edinen romanlarından bazılar şunlardır: *Çöl Güneşi* (1933), *Yalnız Dönüyorum* (1938), *Domaniç Dağlarının Yolcusu* (1946), *Çölde Sabah Oluyor* (1951). Tek hikaye kitabı *Tevekkül'ün Cezası*'dır (1928). *Finlandiya* (1935) adlı bir gezi kitabı vardır.

1953 yılında emekli olmuştur.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

El yazısı ile çalışma notları; çalışma malzemeleri; yayınlanmış eserleri fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

108. Şükufe Nihal Başar

95. Tezer Taşkıran (1905-1979)

Mesleği :

Düşünür, toplumbilimci, eğitimci.

Eğitimi ve Yaşamı :

Azarbeycan doğumlu Taşkıran, Yazar Ahmet Ağaoğlu'nun kızı, avukat ***Süreyya Ağaoğlu***nun (bkz. s..) kızkardeşi, Dr. Nimet Taşkıran'ın eşidir. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun olduktan sonra, İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde felsefe öğretmeliği yapmış, İstanbul radyosunda kadının sosyal statüsükonulu konuşmalar yapmıştır.[234]

Kars ilinden üstüste üç dönem milletvekilliğine seçilmiştir.

Eserleri / Çalışmaları :

Mantık (1926), *Stuart Mill'e Ait Bir Biyografya ve Tahlil, Stuart Mill'in Hayatı* (1929), *Yurt Bilgisi* (1939), *Türk Ahlakının İlkeleri* (1939), *Kendin Seç* (1943).[235]

Yardımsevenler Derneği'ne üye olmuş, Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin başkanlığını yapmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Yayınlanmış eserleri; el yazısı ile notları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

İstanbul, Yardımsevenler Derneği.

İstanbul, Üniversiteli Kadınlar Derneği.

---

234 Tezer Taşkıran, *Women in Turkey*, İstanbul: Redhouse, 1976, kapak yazısı.

235 Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985, II. cilt, s.311-312.

96. Toto Karaca (1912-1992)

Mesleği :

Tiyatro, operet ve sinema oyuncusu.

Eğitimi ve Yaşamı :

Çocukluğunda bale dersleri almış, oniki yaşında Maksim'de dans etmeye başlamıştır. 1930'a kadar çeşitli gazinolarda çalışmış, 1930 yılında İzmir'e giderek Ömer Aydın ve Cemal Sahir'in operet topluluğuna katılmıştır. Bir süre sonra Muhlis Sabahattin Ezgi'nin topluluğuna geçmiş, bu dönemde "çarliston kraliçesi" olarak ün yapmıştır. Ardından, Süreyya, Halk, Ses ve Muammer Karaca Operetlerinde sahneye çıkmış, 1940 yılında Sururi Kardeşler ile birlikte İstanbul Şehir Tiyatrosu'na girmiştir. İstanbul Opereti'nin ve İstanbul Tiyatrosu'nun kurucularındandır.

1933 yılında Balıkesir'deki bir temsil sırasında, Atatürk'ün opereti izleyişini şöyle anlatmaktadır:

> "Treniyle oradan geçiyormuş. Bizim oynadığımızı duymuş, seyretmek istemiş. *Emir* operetini oynadık. Tek perdesini seyretmek için oturduğu halde, oyunu çok beğendi, üç perdeyi de seyretti. Hemen emir vermiş, "çiçek getirin", diye. Garın yanındaki parktan çiçek toplayıp getirdiler. Benim oyunumu beğenmiş, sormuş "adı nedir?" diye. "Toto" demişler, şaşırmış, "ne biçim isim bu?" demiş. Ikına sıkına Ermeni olduğumu söylemişler. "Olabilir," demiş, "yerine yeni sanatçılar, Türk oyuncular yetiştirsin" diye eklemiş."

Eserleri/Çalışmaları :

Oyunlar: *Kumrular* (1930), *Beyoğlu Çiçeği* (1936), *Leblebici Horhor* (1943), *Trafik Yüzünden* (1955),*Sakallı Gelin* (1960), *Cici Bey* (1962), *Yedek Koca* (1963). Opereteler: *Kırk Yıldan Beri*, *Kalamış Pansiyonu*, *Yunus Bey Duymasın*, *Karım Namusludur*, *Emir*, *Vals Rüyası*, *Film Çevriliyor*. Filmler: *Kılıbıklar* (1947)*Yalan* (1948), *Bir Şöförün Gizli Defteri* (1958), *Çılgın Bakireler* .

Faka basmaz, hafif kabadayı, özellikle de hizmetçi tiplemeleri ile Rum ve Ermeni kadınlarının taklitlerinde büyük başarı kazanmıştır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :
Kostümleri; film kayıtları; film ve tiyatro afişleri; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :
İstanbul Şehir Tiyatroları.
Oğlu Cem Karaca hayattadır.

109. Toto Karaca

97. *Yaşar Nezihe Bükülmez (1882-1971)*

Mesleği :

İlk toplumcu kadın şair.

Eğitimi ve Yaşamı :

İstanbul Şehremini'de yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesini altı yaşında kaybetmiş, kendisine masallar ve halk öyküleri anlatan teyzesi Zehra Hanım tarafından büyütülmüştür. Eviyle ilgilenmekten aciz alkolik babası Kadri Efendi, kendisinden gizli Mahalle Mektebi'ne başladığını duyunca "Bab-ı Ali'ye katip mi olacaksın?" diye saçlarından sürükleyip evden kovduğunda, Yaşar Nezihe bir komşusuna sığınmış, papatya ve ebegümeci toplayıp aktarlara satarak okul masraflarını ve harçlığını çıkarmış, bir yandan da hayatı boyunca geçim kaynağı olan dikiş dikmeyi öğrenmiştir. Edebiyatı, şiiri ve aruzu kendi kendine öğrenmiştir. Kısa süren ilk evliliğinin ardından, ikinci evliliğinden üç çocuğu olmuş, çocuklarından ikisi bakımsızlık ve açlık yüzünden ölmüş, büyük oğlu Vedat'ı dantel örüp, gergef işleyerek büyütmüştür. Yaptığı üç mutsuz evliliğin hiçbirinden yüzü gülmemiş, iki kez intihara kalkışmıştır.[238]

Yaşar Nezihe Bükülmez, onyedi yıl *Esirgeme Derneği*'nde çalışarak, Şark Eşya Pazarı'nda dikişçilik yaparak, *Kızılay*'a iş işleyerek, Darphane'de İstiklal Madalyalarının kurdelelerini dikerek, hem I. Dünya Savaşı'nda hem Kurtuluş Savaşı'nda, komşularının cephede bulunan eşlerine, oğullarına, kardeşlerine mektup yazarak geçimini sağlamıştır.[239]

Kadın Haklarını Savunma Derneği'ne üye olmuştur.

Eserleri / Çalışmaları :

Dergi ve gazetelere şiirlerini göndermiş, Kadınlar Dünyası, Malumat, Kadın, Menekşe ve Aydınlık dergilerinde şiirleri yayınlanmıştır. Şiirlerinde kişisel yaşantısını, düşkırıklıklarını, özlemlerini, üzüntülerini, aşk acısını, çocuk ve doğa sevgisini dile getirmiştir. Toplumsal nitelikli konulara değindiği şiirlerinde, "uygarlığı kuran, insanlığı mutluluğa götürecek olan

238 Taha Toros, *Mazi Cenneti*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.120-130.
239 Ibid., s.133.

işçilerin birleşmeleri, hak ve özgürlüklerini kazanmaları, demokrasiyi kurmaları" çağrısını yapmıştır.

Yayınlamadığı üç dört defter dolusu şiirleri, şarkıları, eski tarz gazelleri, *Bir Deste Menekşe* (1915) ve *Feryatlarım Şiir* (1924) adlı şiir kitapları vardır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

El yazısı ile şiirleri; mektupları; varlığından bizde henüz kimsenin haberi olmadığı 1919 yılında kendisinden ve şiirlerinden bahseden *Dichter Der Neuen Türkei* adlı Almanca kitap (Berlin'de, Prof. Dr. Martin Hartmann tarafından yayınlanmıştır); fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Mektup, fotoğraf ve şiirlerinin bir kısmını kendisi ile röportaj yapan Taha Toros'a hediye etmiştir.

110. Yaşar Nezihe Bükülmez: "Saadete, neşeye boğulmuş insanların şairliğine aklım ermez! Şiiri elem ve ıstırap doğurur"
Yaşar Nezihe Bükülmez
K.E.K.V arşivi

98. Yıldız Kenter (1928-)

Mesleği :

Tiyatro ve sinema sanatıçısı, yönetmen.

Eğitimi ve Yaşamı :

1944'de Ankara Devlet Konservatuarı'na girmiş, sınıf atlayarak, 1948'de mezun olmuştur. Aynı yıl Shakespeare'in *Onikinci Gece*'si ile sahneye çıkmış, 1959'a kadar çalıştığı Ankara Devlet Tiyatrosu'nda bir çok oyunda rol almıştır. 1955-56'da ABD'ye giderek, Actors Studio'da tiyatro incelemelerinde bulunmuştur. Devlet Tiyatroları'ndan ayrıldıktan sonra kardeşi Müşfik Kenter ile Kent Oyuncuları'nın kurucuları arasınd yer almış, bu topluluğun sahnelediği oyunların hemen hepsinde rol almıştır. Oyunculuğun yanısıra, dramaturglug ve yönetmenlik de yapmıştır. 1961'de İstanbul Belediye Konservatuarı'nda sahne öğretmenliğine başlamış, bu görevini 1983 yılına kadar sürdürmüştür. Kent Oyuncuları'nın kurucularından Şükran Güngör ile evlenmiştir. Tiyatro çalışmalarına devam etmektedir.

Eserleri / Çalışmaları :

Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynadığı oyunlardan seçmeler: Goldoni'den *Yalancı* (1949), Sutton Vane'den *Öteye Doğru* (1951), Nazım Kurşunlu'dan *Fatih* (1953), Jean Anouilh'den *Şatoya Davet* (1954), Abdülhak Hamit Tarhan'dan *Finten* (1956).

Kent Oyuncuları'nda oynadığı oyunlardan seçmeler: F.M. Kamin'den *Raşomon* (1961), Necati Cumalı'dan *Nalınlar* (1962), Edward Albee'den *Kim Korkar Hain Kurttan* (1964), Bertolt Brecht'ten *Üç Kuruşluk Opera* (1964), Melih Cevdet Anday'dan *Mikado'nun Çöpleri* (1967), O. Zeki Özturanlı'dan *Batak Göl* (1969), Anton Çehov'dan *Küçük Kız Kardeş* (1970) ve *Vanya Dayı* (1978), Tennessee Williams'tan *Arzu Tramvayı* (1983).

1984'de sahnelenen, Güngör Dilmen'in tek kişilik oyunu *Ben, Anadolu*'yu yurtdışında da İngilizce olarak oynamış ve büyük başarı kazanmıştır.

Rol aldığı filmlerden seçmeler: Aydın Arakon, *Vatan İçin* (1951), Memduh Ün, *Ağaçlar Ayakta Ölür* (1964), Atıf Yılmaz, *Pembe Kadın* (1966).

Ödüllerinden Seçmeler: İlhan İskender Armağanı (1959,1961, 1964), İtalya'dan Adelaide Ristori Ödülü (1984), Avni Dilligil Ödülü (1984), Ulvi Uraz Ödülü (1986). 1981 yılında Devlet Sanatçısı ünvanını aldı.[240]

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Kostümleri, fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Kendisi hayattadır.

111. Yıldız Kenter

240 Ana Brittanica, XIII. cilt, s. 190.

99. *Yıldız Moran (? -?)*

Mesleği :

Fotoğraf sanatçısı.

Eğitimi ve Yaşamı :

Kendi olanaklarıyla İngiltere'ye giderek, Bloomsbury ve Ealing Technical College'da fotoğraf eğitimi almış ve Ickers'ın yanında portre üzerine staj yapmış, bu arada kişisel sergiler açmış, Old Vic (Shakespeare) Tiyatrosu'nun fotoğrafçılığını yapmıştır. 1962 yılında İstanbul'a döndüğünde, Özdemir Asaf ile evlenmiştir.[241]

Eserleri / Çalışmaları :

Londra, Hellen Graham House ve Cambridge Christ College'da açtığı kişisel sergilerinin ardından Türkiye'ye dönüşünde iş sahası bulamamış, ilk sergisini, Adalet Cimcoz'un yardımlarıyla Kallavi Sokak'taki portre ve peyzaj stüdyosunda 1955 yılında açmıştır.

1970-1971-1974 ve 1976 yıllarında retrospektif sergileri olmuştur.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Eserleri; fotoğraf makinası; çalışma malzemeleri.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

241 Seyit Ali Ak, "İlk Kadın Fotoğrafçılarımız", *Gösteri*, Haziran 1983, s. 78-79.

112. Yıldız Moran'ın kamerasından Eren Eyüboğlu

100. Zehra Kosova Durmaz (1911-)

Mesleği :

İlk kadın sendika kurucusu ve yöneticisi.

Eğitimi ve Yaşamı :

1928 yılında tütün işçisi olarak ilk illegal sendikal faaliyetlerine başlamış, 1946 yılında Dr. Şefik Hüsnü ve Fahri Kurucu önderliğinde Tütün Sendikası'nı kurmuştur. İsmet İnönü liderliğindeki tek parti iktidarı zamanında sendikanın kapatılması istemiyle, çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Sendikaya mensup diğer kadın üyelerle birlikte emniyete alınmış, açlık grevi yapmış, mahkemelere çıkmış ve hüküm giymiştir. 1957-58 yıllarında Vatan Partisi'ne katılmış, 1970 yılında tekstil sendikası işkolundan emekli olmuştur.[242]

Eserleri / Çalışmaları :

1957-58 yıllarında sendikalı tütün işçilerinin sayısı otuzbeşbini bulmuştur ki, bu rakam zamanın tüm tütün işçilerinin yüzde atmışını kapsamaktadır.

Koleksiyonda yer alabilecek objeler :

Sendika faaliyetleri ile ilgili belgeler; el yazısı ile notları; fotoğrafları.

Objelerin Temin Edilebileceği Kaynaklar :

Sendikacılar Derneği.

242 *Nokta*, 11 Ağustos 1991, s. 20.

113. Zehra Kosova Durmaz
"Önemli olan, verilmek istenmeyeni alınası bilmektir. Onlar, elbette ki bize vermek istemeyeceklerdir. Ama biz asla yılmadan onlardan istemesini bileceğiz."

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

6.2. Sergi Tasarımı İçin Model Öneriler

Tüm müzeler gibi, kurulacak bir kadın müzesinin de öncelikli fonksiyonlarından biri, algılamayı kolaylaştıran çeşitli sunuş modelleri kullanmak yoluyla, topluma, kültürünü tanıma ve yorumlama imkanı vermek ve bu yolla insan-mekan-obje ilişkisinin zevkli, kalıcı ve sürekli bir eğitim-öğrenim faaliyetiyle sonuçlanmasını sağlamaktır. Çalışmanın bu kısmında, bu doğrultuda yapılacak bir planlamanın, iç mekan tasarımında kullanılacak malzemelerin seçimi, optik ve akustik düzenlemeler, aydınlatma, ısı ve nem kontrolü, ziyaretçinin mekan içindeki dolaşımı, iç ve dış güvenlik kontrolü gibi bileşenlerinden, sergi tasarımı üzerine model önerileri sunulmuştur.

Belirlenecek sergi mekanının, *Koleksiyon ve Seksiyonların Oluşturulması İçin Kriterler ve Yöntemler* bölümünde verilen dokuz ana başlıktan oluşan dokuz seksiyona ayrılması, bu seksiyonlarda sunulacak bilginin sınıflandırılması ve sergilenecek objelerin belirlenmesi gibi, "eylem analizi" olarak tanımlayabileceğimiz çalışmanın ardından, mevcut koleksiyonun özelliklerini göz önüne alarak seçilecek sunuş yöntemlerinin iç mekanda uygulamaya konulması aşamasında, seçilen yöntem hangisi olursa olsun, mimarlar ve grafikerler ile işbirliği yapmak, tasarım hatalarından kaynaklanabilecek görsel karışıklık ve bunun yol açabileceği algılama zorlukları riskini ortadan kaldıracaktır.[240]

Sergi tasarımında kullanılabilecek sunuş yöntemleri durağan ve devingen yöntemler olarak iki grupta toplanabilir. Durağan sunuş yöntemleri arasında; obje, fotoğraf, çizim, bilgi panosu, maket, mum heykel ve mankenlerle sergileme, devingen sunuş yöntemleri arasında; film, video, slide gösterileri ve müzik dinletileri, bilgisayar, hareketli maket veya model, ziyaretçilerin dokunarak inceleyebileceği objeler, keşif çekmeceleri, teatral canlandırmalar, ile sesli anlatım, seminer ve çalışma grupları ile sergileme sayılabilir.[241]

---

240 Mimar ve grafikerlere sunulacak verilerin saptanması konusunda yardımcı olabilecek kaynaklar Bibliyografya bölümünde verilmiştir.

241 Timothy Ambrose, Chrispin Pane, *Museum Basics* , New York: ICOM Publications, 1993, s. 68.

İdeal olarak, bir küratör, eğitim uzmanı, endüstri tasarımcısı, grafiker ve konservatörün ekip çalışmasıyla uygulanmaya konması gereken bu yöntemler, bir kadın müzesi koleksiyonunun sergilenmesinde, şu şekillerde uygulamaya konulabilir.

6.2.1 Durağan Sergileme Yöntemlerinde Kullanılabilecek Malzemeler

6.2.1.1. Objeler

Sadece üretildikleri dönemin değil, onları kullanan kişilerin de izlerini geçmişten günümüze taşıyan özellikleriyle, koleksiyonun en önemli parçaları olan objeler, iç ve dış etkenlere karşı korunmaları için gerekli önlemlerin alındığı vitrinler içinde sergilenmelidir. Vitrinler, bilgi panolarının önüne yerleştirilebilecekleri gibi, mekanın genişliğine ve ziyaretçilerin salon içindeki dolaşımına göre, panoların yanlarına veya önlerine de yerleştirilebilirler.

Fotoğraflarda karşılaşılan, ancak orijinallerine ulaşılamayan çalışma malzemeleri / meslek araç-gereçleri gibi çeşitli objeleri temsilen, aynı dönemde kullanılmış olan benzerlerinin orijinalleri veya çoğaltılmışları, bu durum etiketlerde belirtilerek, sergilenebilir. Örneğin, doktor ve kimyager kadınlarımızın kullandığı araç-gereçlerin orijinalleri hakkında bir fikir vermesi açısından, İstanbul Sağlık Müzesi, İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde, 1920'li yılardan kalmış olan ve büyük bir kısmı değerlendirilemeyen çeşitli araç-gereçler kullanılabilir. Sergilemede, objelerin fonksiyonel özelliklerinin, izleyiciler tarafından kolayca kavranabilmesini sağlamak için fotoğraf ve illistrasyonlardan faydalanılmalıdır.

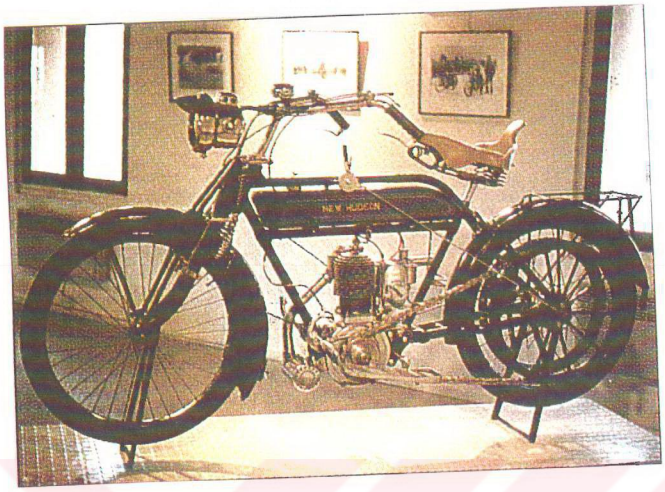

114. Objelerin fotoğraflarla birlikte sergilenmesine bir örnek
Musee de La Moto, Marsilya

115.
Musee Provençal du Cinema, Marsilya

6.2.1.2. Fotoğraflar ve Belgeler

Orijinalleri veya benzerleri bulunamayan veya başka koleksiyonlarda sergilenmekte olduklarından kadın müzesinin koleksiyonuna dahil edilemeyecek olan objelerin, örneğin arkeolog kadınlarımızın kazılarda ortaya çıkardıkları tarihi eserlerin tanıtımı ile, çeşitli mekanların, örneğin çalışma odalarının, kadınlarımızın kurmuş veya inşa etmiş oldukları okul, cemiyet, sağlık merkezi vb. yapıların tanıtımında fotoğraflardan faydalanılabilir.

"Fotoğraf okuma" yoluyla elde edilecek bilgiler ışığında, çeşitli objelerin, örneğin mankenler üzerinde sergilenecek kostümlerin benzerleri tekrar üretilebilir ve mum heykellerin yapımında gerçeğe en yakın form ve ifadenin yakalanması sağlanabilir.

6.2.1.3. İllüstrasyonlar

Fotoğrafları temin edilemeyen kişiler ile objelerin anlatımında veya sergilenen objelerin fonksiyonel özelliklerinin açıklanmasında illüstrasyonlardan faydalanılabilir.

116. Çizimler yoluyla anlatım örneği
Tarihten Günümüze Anadolu'da Yerleşme Sergisi, İstanbul, Darphane, 1996-1997

6.2.1.4. Bilgi panoları

100 Cumhuriyet kadınının her birine, sunta veya alçıpandan yapılmış, mekanın büyüklüğüne göre yaklaşık olarak 2.5 x 3 m. boyutlarında bir duvar panosu ayrılacağı ve sergilenecek bilgi ve malzemenin miktarına göre, bu panonun ikiye hatta üçe bölünebileceği öngörülebilir. Bununla birlikte, panoların boyutlarının ve bunların iç mekandaki konumlarının kesin olarak belirlenmesi için, sergi mekanının boyutları ve mimari özelliklerinin bilinmesi gerekir. Duvar panoları arasında, göz dinlenmesi ve algılamada kolaylık sağlamak amacıyla yaklaşık yarım metrelik, bunlar üzerindeki bilgi panolarının arasında ise yaklaşık 30 cm.'lik boşluk bırakılmalıdır.

Panolarda verilen bilgi yoğunluğu ve anlatım dili, müzeyi, entellektüel kesimden olduğu kadar, orta eğitim düzeyinden insanların da ziyaret edeceği göz önüne alınarak, ortalama olarak 14-15 yaşlarında eğitimli bir insana hitap edecek şekilde olmalıdır.[242] Türkçe, İngilizce ve pano ve etiketlerin boyutları el verdiği ölçüde, Fransızca olarak üç dilde bilgi verilmesi, farklı kültürlerden ziyaretçiler için ideal olacaktır.

Genel olarak ziyaretçilerin, yazılı bilginin 60-65 kelimeden fazlasını okumadığı göz önüne alınarak, mevcut bilgi sınıfandırılmalı, konuyla direkt ilişkisi olmayan bilgiler panolarda yer almamalı, yuvarlak ifadeler kullanılmamalı, doğru bilgiler, kısa, dolaysız (etken) ve net cümlelerle aktarılmalıdır. Panolarda verilen bilgiden fazlasını talep edecek ziyaretçiler için, yaş gruplarına göre düzenlenmiş rehber kitaplar, broşür / bilgi kağıtları hazırlanmalıdır.

Kullanılan kelime sayısı, sekiz ana seksiyonun girişindeki tanıtıcı panolarda 150 kelimeden az (ideal olarak 50), 100 Cumhuriyet kadınının her biri ile ilgili genel bilgilerin verildiği panolarda 200 kelimeden az (ideal olarak 50) ve obje etiketlerinde 40 kelimeden az olmalıdır.[243] Süssüz, gözü yormayan yazı karakterlerinin puntoları, bilgi panolarının büyüklüklerine göre değişebilir. Vurgulanmak istenen bilgiler koyu ya da italik karakterlerde ve büyük puntolarla yazılabilir. Obje etiketlerindeki yazılar ise 10-12 punto olmalıdır.

---

242 Ambrose, op.cit., s. 90.
243 Ibid.

117. Farklı puntolarla, ilk anda hareketli ve çarpıcı bir görüntü yaratmakla birlikte, bir süre sonra gözü yorabilen ve bilgi akışının takip edilmesini güçleştirebilen pano tasarımlarına bir örnek

Tarihten Günümüze Anadolu'da Yerleşme, İstanbul, Darphane Sergileri, 1996-1997

6.2.1.5. Maketler

Kadın müzesinde, tarih ve bilim müzelerindeki kadar kullanım alanı olmamakla birlikte, örneğin mimar kadınlarımızın yaptığı binaların sergilenmesinde, fotoğraflardan daha etkili bir sunuş yöntemi olarak kullanılabilirler. Maketler, panoların önüne veya ziyaretçi dolaşımını engellemeyecek şekilde, sergi mekanının ortasına yerleştirilebilirler.

118. Sergi mekanının ortasında yer alan bir maket örneği
Dünya Kenti İstanbul Sergisi, İstanbul, Darphane, 1996-1997

6.2.1.6. Mum Heykeller

Değerlendirmeye alınan 100 Cumhuriyet kadınının her birinin bire bir boyutlarda mum heykellerle canlandırılması, sergilemenin daha gerçekçi bir ifade kazanmasını sağlayacaktır. Mum heykeller, "canlı" izlenimi verdiklerinden, mankenlerden daha ilgi çekici olmakla birlikte, yapılmaları daha zor ve maliyetleri daha yüksektir.

119. Mum heykellerle canlandırmaya bir örnek
Yorkshire Müzesi, İngiltere

6.2.1.7. Mankenler

Müze bütçesinin, mum heykeller yapılmasına müsait olmadığı durumda alternatif olarak, çeşitli formlarda, çeşitli malzemelerden yapılmış mankenler ile de benzer etki yaratılabilir. Orijinal kostümlerin veya fotoğraflardan temin edilecek bilgiler ışığında yeniden yapılacak benzerlerinin giydirileceği mankenler, tek başlarına bilgi panolarının yanlarında veya mekan düzenlemeleri içinde sergilenebilirler.

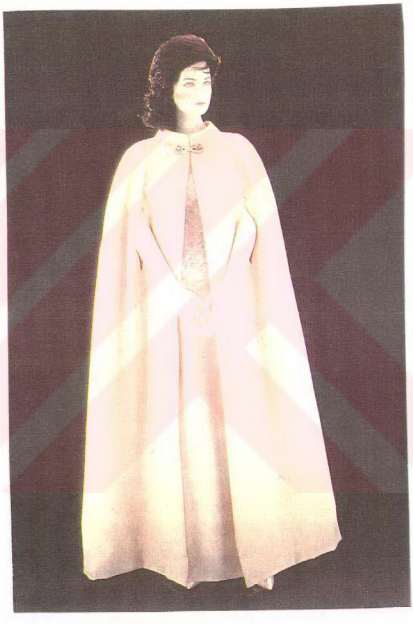

120. Sadece tahtadan formların üzerine geçirilmiş kıyafetlerden yapılan bir manken

121. Yüz formu olan bir manken
Jacqueline Kennedy'nin, and içme töreninde giydiği elbise, Smithsonean Enstitüsü, USA
Fotoğraf: Antik ve Dekor Dergisi, Sayı 33

122. Orijinal kostümlerin benzerlerinin giydirildiği mankenlerin mekansal düzenleme içinde sergilenmesine bir örnek
Margaret Hunter Shop, Colonial Williamsburg Açık Hava Müzesi, USA

6.2.2. Devingen ve Sesli Sergileme Yöntemlerinde Kullanılabilecek Malzemeler

6.2.2.1. Film, Video ve Slide Gösterileri

Koleksiyonda yer alan kadınlarımızın yaşamları, eserleri ve çalışmaları ile ilgili hazırlanabilecek kısa filmler ve dia gösterileri ile sinema sanatçısı kadınlarımızın filmleri, audio-visual salonda sürekli olarak gösterimde tutulmalıdır. Sergi panolarına monte edilen videolardan ayakta veya audio-visual salonda yer alan videolardan otururak izlenebilecek olan sessiz veya sesli fimler, kimi ziyaretçiler için, yazılı bilgiyi destekleyici, kimileri için de, bilgiyi okuyarak edinme yoluna iyi bir alternatif olacaktır.

123. Sergi panolarına monte edilmiş videolardan sunulan sessiz gösterimlere bir örnek
Dünya Kenti İstanbul Sergisi, İstanbul, Darphane, 1996-1997

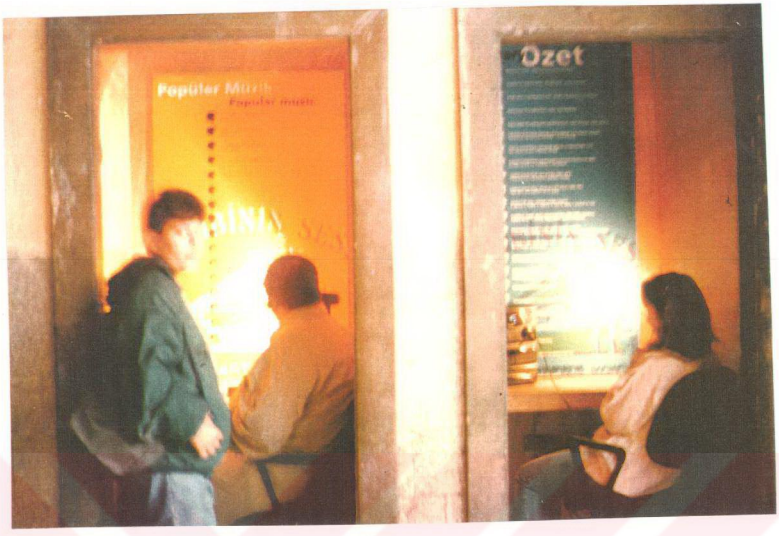

124. Bir dinleti odası
Dünya Kenti İstanbul Sergisi, İstanbul, Darphane, 1996-1997

6.2.2.2. Bilgisayarlar

Ziyaretçilere, kendi verecekleri komutlarla bilgisayardan, müze koleksiyonu hakkında, bilgi panolarında yer almayan detaylı, ilgi çekici bilgiler verilmeli ve internet aracılığı ile yurt içi ve yurt dışındaki müzelerin kadınlarla ilgili koleksiyonlarına erişim imkanı sağlanmalıdır.

6.2.2.3. Ses Kayıtları

Besteci ve yorumcu kadınlarımızın ses kayıtları da, bilgi panolarına monte edilebilecek kulaklıklardan ve audio-visual salona konulan, ziyaretçinin müzeden satın alacağı jetonlarla çalıştırabileceği bir müzik kutusundan dinletiye sunulabileceği gibi, sergi salonundan ayrı bir birimde, her bir müzik türü için küçük bir odanın / kabinin ayrıldığı, içeride o odada / kabinde dinletiye sunulan müzik ve bestecisi / yorumcusu hakkında yazılı bilginin yer aldığı dinleti odaları da düzenlenebilir.

6.2.2.4. Ziyaretçilerin Dokunarak İnceleyebilecekleri Objeler

Dergi, gazete, el yazısı ile yazılmış özgün metin ve mektup gibi orijinal dokümanların, renkli fotokopileri ile objelerin çoğaltılmışlarının incelenmeye sunularak, ziyaretçilerin okuma / öğrenme merak ve alışkanlıkları artırılabilir.

6.2.2.5. Keşif Çekmeceleri

Küçük boyutlu objelerin çoğaltılmışlarının, açıldıklarında, üzerleri plexiglass ile kaplı "keşif çekmeceleri"nde sergilenmesi, mekanın tasarruflu kullanımını sağlayacağı gibi, ziyaretçilerin merakını cezbederek, onları araştırmaya yöneltecektir.[244]

6.2.2.6. Teatral Canlandırmalar

100 Cumhuriyet kadınının yaşamlarından önemli kesitlerin, profesyonel veya amatör oyuncular, hatta öğrenciler tarafından canlandırılması, bu kadınlarımızın yaşamları ve çalışmaları ile toplumsal tarihimizi ne yönde etkilediklerini çok daha somut bir şekilde ortaya koyacak ve dönemin sosyal, ekonomik ve politik koşullarını da yansıtarak, müzeyi popüler bir kültür merkezi haline getirecektir. Örneğin, Halide Edip Adıvar'ın yaşamından bir kesitin canlandırılması Kurtuluş Savaşı hakkında, müzenin bir köşesinde kurulacak küçük

244 John Grabowski'nin 16 Mayıs 1997 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi'nde vermiş olduğu seminerden.

bir atölyede her hafta ayrı bir sanatçı kadınımızın yaşamının canlandırılması Cumhuriyet döneminde sanatın gelişimi hakkında veya ilk kadın astrofizikçimiz Prof. Nüzhet Gökdoğan'ın çalışmalarının canlandırılması Türkiye'deki bilimsel çalışmaların gelişimi hakkında bir fikir verecektir.

125. Teatral canlandırmalara bir örnek
Colonial Williamsburg Açık Hava Müzesi, USA

6.2.2.7. Sesli Anlatımlar, Seminerler, Çalışma Grupları

Okuma alışkanlığı az olan ziyaretçilerin "görmeyi öğrenmek" konusundaki deneyimlerini artırmak yolunda en etkili yöntemlerdir. Rehberler eşliğinde veya panoların yanında bulunan kulaklıklar yoluyla müze koleksiyonu hakkında verilen açıklayıcı bilgiler, kadının tüm toplumsal konularda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesine yönelik seminerler ve sadece kadınlara değil, erkeklere, gençlere ve çocuklara da açık çalışma grupları, eğitim yoluyla müzenin kuruluş amacı olan, kültürel ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunacaktır.

Yaşayan kadınlarımızı müzeye davet ederek, medyaya açık olarak düzenlenecek seminerlere, çalışma gruplarına ve yukarıda bahsedilen teatral canlandırmalar akabinde yapılacak sohbetlere katılmalarını sağlamak, topluma, bu örnek insanları yakından tanıma imkanını sunmak, müzede bir araya gelecek farklı kesimler arasında kültür paylaşımını sağlamak ve ziyaretçi sayısını, dolayısıyla da müze gelirini artırmak yolunda yapılacak en etkin faaliyetlerden biri olacaktır.

6.2.3. Sanatçılar Seksiyonu İçin Bir Koleksiyon Örneği: Semiha Berksoy

Çalışmanın bu bölümünde, müze koleksiyonunun oluşturulması amacıyla değerlendirilmeye alınan 100 Cumhuriyet kadınından, opera, tiyatro ve sinema sanatçısı, ressam ***Semiha Berksoy*** (bkz. s.261) örneği ile, yaşayan kişilerin ellerinde bulunan arşiv ve koleksiyonların değerlerinin gösterilmesi ve vefatlarından sonra dağılan veya yokolan bu malzemelerin, kendileri hayattayken, bir kadın müzesi çatısı altında derlenmesi ve değerlendirilmesi gereğinin vurgulanması amaçlanmıştır.

Sanatçı ile Haziran 1997 tarihinde evinde yaptığım görüşme sırasında çekilen fotoğraflardan derlenen otuzbir örneğin yeraldığı bu derlemede, sanatçının çocukluk ve gençlik dönemleri ile sanat çalışmaları ve eserleri yoluyla günümüze uzayan yaşamının önemli kesitlerinin yansıtılması amaçlanmıştır.

Doğduğu ev
Çengelköy 1910

Kutlu Ataman'ın çektiği filmde Berksoy kendi hayatını oynadı
1996

Babası ile

Annesi ve babası ile

annesi ile

Santutsa 1950

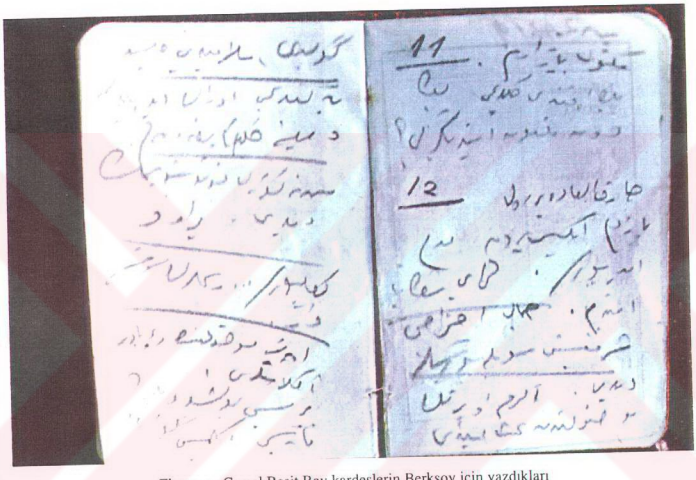

Ekrem ve Cemal Reşit Rey kardeşlerin Berksoy için yazdıkları
Lüküs Hayat operetinin rol dağılımının yazıldığı defter

Özsoy Operası'nın temsilinden sonra Atatürk'ün verdiği davetten bir görüntü

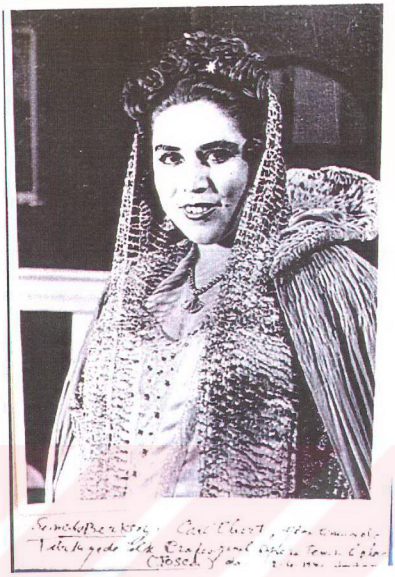

Tosca 1941

Butterfly 1938

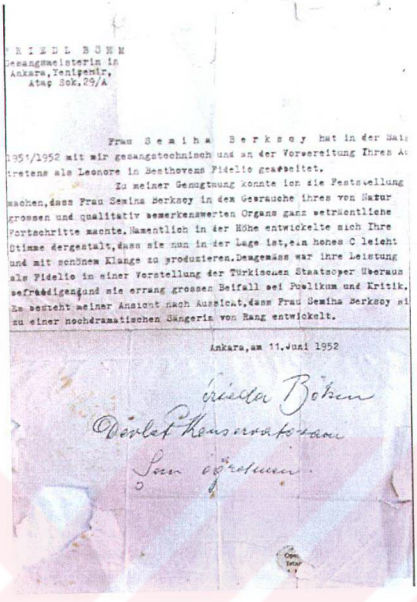

FRIEDL BÖHM
Gesangmeisterin in
Ankara, Yenişehir,
Atatürk Bek.29/A

Frau Semiha Berksoy hat in der Saison 1951/1952 mit mir gesangstechnisch und an der Vorbereitung Ihres Auftretens als Leonore in Beethovens Fidelio gearbeitet.

Zu meiner Genugtuung konnte ich die Feststellung machen, dass Frau Semiha Berksoy in dem Gebrauche ihres von Natur grossen und qualitativ bemerkenswerten Organs ganz wesentliche Fortschritte machte. Namentlich in der Höhe entwickelte sich Ihre Stimme dergestalt, dass sie nun in der Lage ist, ein hohes C leicht und mit schönem Klange zu produzieren. Demgemäss war ihre Leistung als Fidelio in einer Vorstellung der Türkischen Staatsoper überaus befriedigend und sie errang grossen Beifall bei Publikum und Kritik. Es besteht meiner Ansicht nach Aussicht, dass Frau Semiha Berksoy sich zu einer hochdramatischen Sängerin von Rang entwickelt.

Ankara, am 11. Juni 1952

Friedl Böhm

Devlet Konservatuvarı

San öğretmeni.

Şan öğretmeni Friedl Böhn'ün Berksoy'a 1952 yılında yazdığı övgü dolu mektup

SEMİHA BERKSOY

Semiha Berksoy, High Dramatic Soprano of the State Opera, who graduated from the Istanbul Conservatory, completed her music education in Germany. She took part in the Strauss Festivals (Berlin) in which she had the lead role of Ariadne in "Ariadne Auf Maxos".

Accompained by Mitat Fenmen, Director of the Ankara Conservatory, she gave a concert mainly composed of a Wagnerian program, which was a huge success.

We have already admired her powerful voice in Fidelio, Tiefland, Tosca and Cavaliera Rusticana. She will soon go to Ger-

Münih Festivali'ne katılacak olan Berksoy'un çalışmalarından bahseden övgü dolu bir yazı

Küllerden yeniden doğuşu simgeleyen "feniks" şapkası

Milli Eğitim Bakanı

ŞEVKET RAŞİT HATİPOĞLU

En kıdemli Opera San'atkârımız

SEMİHA BERKŞOY'un

30. SAN'AT YILINI KUTLAMAK ÜZERE

5 ŞUBAT 1963 SALI AKŞAMI SAAT 20.30 DA BÜYÜK TİYATRO'DA TERTİBEDİLEN JÜBİLEYE VE SAN'ATKÂRIN İŞTİRAKİYLE VERİLECEK G. VERDİ'NİN "IL TROVATORE" OPERASININ TEMSİLİNE TEŞRİFLERİNİ SAYIN ..... RİCA EDER.

Yer No. : .....

Sanatçının jubilesi için hazırlanan davetiye 1963

6 yaşında yaptığı bir resim:
Hüsniye ile Zehra iki kardeştir
Üzerinde "Görülmüştür, aferin" yazılı

16 yaşında iken yaptığı bu resmi gören Akademi Müdürü Namık İsmail, Berksoy'u ücretsiz olarak resim derslerine kabul etmiştir

Başrolünde oynadığı, ilk sesli Türk filmi *İstanbul Sokakları*'nın çevrildiği 1931 yılında yaptığı kendi portresi

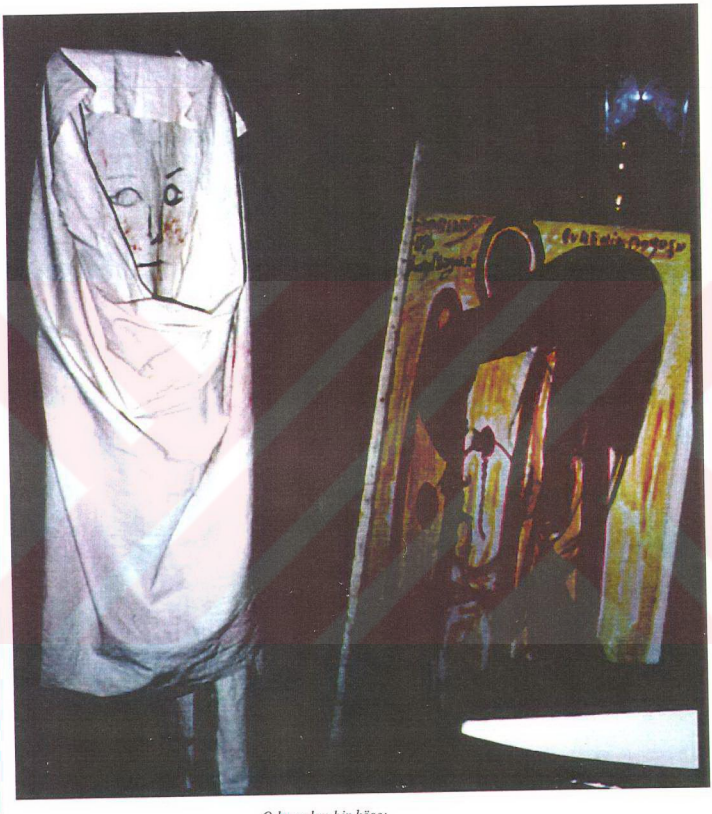

Odasından bir köşe:
Sağda Wagner'in portresi.

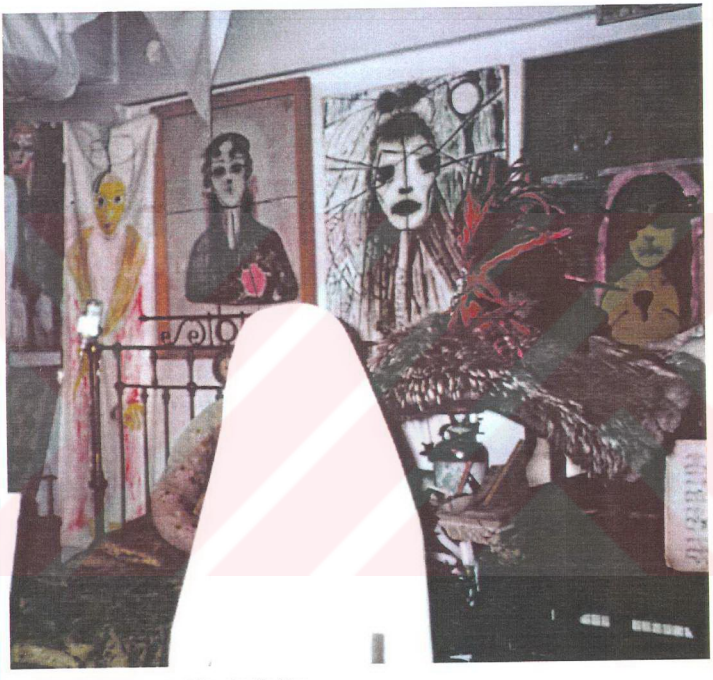

Odasından bir köşe:
Önde annesinin ölümünü simgeleyen manken.
Mankenin boynunda annesinin bir gençlik fotoğrafı asılı.

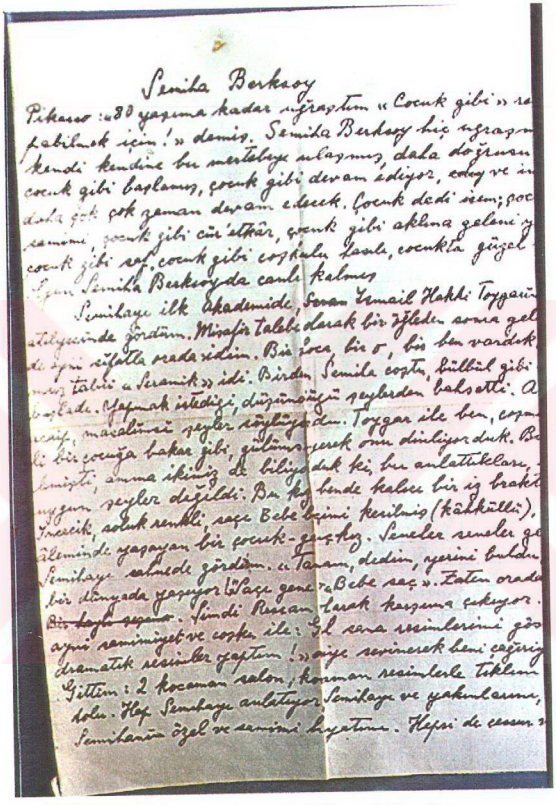

Semiha Berksoy

Picasso: "80 yaşıma kadar uğraştım « Çocuk gibi » re
yabilmek için!" demiş. Semiha Berksoy hiç uğraşm
kendi kendine bu mertebeye ulaşmış, daha doğrusu
çocuk gibi başlamış, çocuk gibi devam ediyor, eder ve in
daha çok çok zaman devam edecek. Çocuk dedi isem; soc
zamanı, çocuk gibi cüretkar, çocuk gibi aklına gelen
çocuk gibi saf, çocuk gibi coşkulu, fazla, çocukla güzel

İşte Semiha Berksoy'da canlı kalmış

Semiha'yı ilk akademide, Sayın İsmail Hakkı Tonguç
atölyesinde gördüm. Misafir talebe olarak bir iki defa sonra gel
diğim zaman da onu resim yaparken gördüm. Bir kaç, bir o, bir ben vardık
misafir talebe « Seramik » idi. Birden Semiha coştu, bülbül gibi
başladı. Yapmak istediği düzünüşünü şeylerden bahsetti. A
resim, masalımsı şeyler söylüyordu. Tonguç ile ben, coşa
ki bir çocuğa bakar gibi, gülümseyerek onu dinliyorduk. Bi
söylüyordu, amma ikimiz de biliyorduk ki, bu anlattıkları,
uygun şeyler değildi. Bu kız bende kalbe bir iz brakt
Küçücük, sarışık renkli, saçı Bebe başını kesilmiş (kalkıklı),
âleminde yaşayan bir çocuk-genç kız. Semaları renkler ge
Semiha'yı salonda gördüm. « Tamam, dedim, yerini buldu
bir dünyada yaşıyor! Saçı genç « Bebe saç ». Zaten orada
Bir kaç kişi yaşıyor. Şimdi Resmen olarak karşıma çıkıyor.
aşırı samimiyet ve coşku ile: "Bu sıra resimlerimi gös
dramatik resimler yaptım!" diye sevinerek beni çağırı
Gittim: 2 koca man salon, koca man resimlerle tıklım
dolu. Hep Semiha anlatıyor Semiha'ya ve yakınlarına,
Semiha'nın özel ve samimi hayatını. Hepsi de cesur

Heykeltraş Nermin Faruki'nin Berksoy ile ilgili yazdığı bir mektup:
Picasso, "80 yaşıma kadar uğraştım, çocuk gibi resim yapabilmek için!" demiş. Semiha Berksoy hiç uğraşmadan, kendi kendine bu mertebeye ulaşmış, daha doğrusu çocuk gibi başlamış, çocuk gibi devam ediyor.

Nazım Hikmet'in, annesi Celile Hanım tarafından yapılan portresi

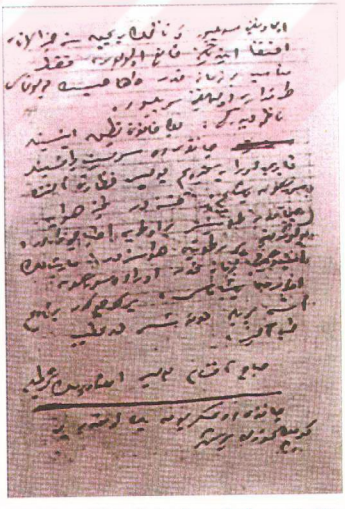

Celile Hanım'ın Nazım Hikmet'in hapisten çıkarılması için Yahya Kemal'e ulaştırılmak üzere Semiha Berksoy'a verdiği mektubun bir kopyası

Berksoy'un odasından bir köşe:
Nazım Hikmet'in toprağının bulunduğu porselen çaydanlık, ~~sarı~~ çay takımı ve birlikte yemek yedikleri tabaklar.
Resim çerçevesinin içinde Nazım Hikmet'in saçından bir tutam bulunuyor.

~~Sarı~~ çay takımı

Mezardan gelen mektup

HİKAYE

Nazım Hikmet'in evlendiğini duyduğunda yazdığı hikaye

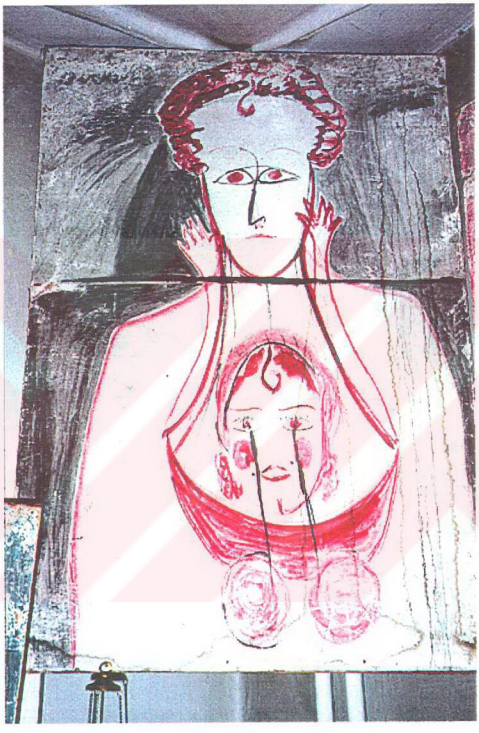

Nazım Hikmet'in ölümü üzürine
duyduğu acıyı ifade eden tablosu

Odasından bir kesit

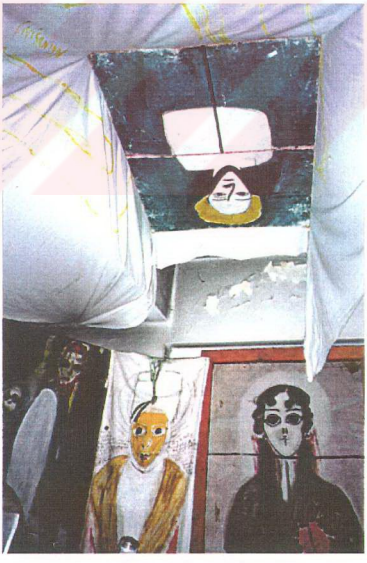

Tablolarından örnekler

1997 Haziran ayında yaptığı *Sesin Çekirdeği* adlı tablosu

6.2.4. Semiha Berksoy Koleksiyonunun Sergileme Denemesi

Bu bölümde, Semiha Berksoy koleksiyonundan seçilen bazı örneklerin hayali bir mekanda sergileme denemesi yapılmıştır. Bu deneme, bilgisayar tasarımı ile yapılmış olup, gerçek boyutları bilinen bir sergi mekanında yapılacak uygulamada bilgi panolarının boyutlarının ve puntoların, duvar panolarının boyutlarına, duvar panolarının boyutlarının da mekanın boyutlarına göre değişeceği göz önüne alınmalıdır.

Bu tasarımda kullanılan sergileme yöntemleri, mümkün olan en düşük maliyetle gerçekleştirilebilecek örneklerdir. Hayata geçirilebilecek bir uygulamada, sergileme yöntemleri ile kullanılacak malzemelerin türü ve kalitesi müze bütçesine göre belirlenmelidir.

Türkiye'de çağdaşlık yolunda ilk adımların atıldığı Cumhuriyet döneminin aydın kadınının kültürel gelişiminin, bu gelişimin simgesel bir ifadesi olarak, modern, ferah, konforlu ve aydınlık sergi salonlarında sergilenmesi gerekir (aynı özellikleri taşıması gereken müze binası ile ilgili öneriler ayrı bir çalışmanın konusu olmalıdır). Bu düşünceden hareketle, ekteki tasarımda, zemini koyu mavi, duvarları krem rengi olan bir iç mekan tasarlanmıştır. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce 1993 yılında açılan "Çağlarboyu Anadolu'da Kadın" sergilerinde, kadının kültürel geçmişinin binlerce yıl karanlıkta bırakılmış olmasının dramatik bir ifadesi olarak kullanılan, ışığın, sadece, siyah iç yüzeyli vitrin / bölmelerde bulunan objelere yöneltildiği, bunun dışında, sergi mekanının tümüyle karanlıkta bırakıldığı bir aydınlatma yönteminin aksine, bu örnekteki sergi mekanında eşdeğerli bir aydınlatma yapılmıştır.

Müzede, kadın kültürünün bir bütün olarak yansıtılmasının yanısıra, her kadının kendisini diğer kadınlardan farklı kılan bireysel özellikleri olduğunun belirgin bir şekilde vurgulanması amacıyla, her kadına ait ayrı bir duvar panosu kullanılması tasarlanmıştır. Bu ayrılık, duvar panosunun önüne konan platformla daha da belirgin hale getirilmiştir.

Duvar panosunun boyutları ile bilgi panolarının sayısı, mevcut bilgi ve malzemenin miktarına göre kişiden kişiye değişecektir. Bu örnekte, büyük duvar panosu, fotoğraf,

belge, yazı ve bir tablonun yer aldığı sekiz bilgi panosu ile bölümlere ayrılmıştır. Sol başta yer alan bilgi panosu, sanatçının yaşamı ve çalışmaları ile ilgili genel ve özet bilgilere ayrılmıştır. İkinci sıradaki bilgi panolarından üstteki panoda sanatçının ailesi ile ilgili fotoğraf ve bilgiler yer almaktıdır. Bunun altındaki bir ve üçüncü sıradaki iki pano olmak üzere toplam üç pano, sanatçının opera çalışmalarına, dördüncü sıradaki iki pano ve en sağda yer alan bir pano ise resim çalışmalarına ayrılmıştır. Duvar panosunun önünde yer alan platformun sağ köşesinde, sanatçının bir mankeninin yer alması tasarlanmıştır. Bu manken, en basit şekilde ve en düşük maliyetle, bir fotoğrağın gerçek boyutlarda büyütülmesiyle yapılabilecek karton bir manken olabileceği gibi, bütçenin elverdiği durumda, ideal olarak, bir mum heykel de olabilir.

Semiha Berksoy'un Feniks şapkası, mektupları, Nazım Hikmet'e çay ikram ettiği porselen çay takımı, Nazım Hikmet'in saçından bir tutamın bulunduğu resim çerçevesi gibi objelerin, bu tasarımda gözükmeyen, panonun önüne yerleştirilebilecek bir vitrin içinde sergilenmesi, panoya monte edilebilecek bir videoda, sanatçının kendi hayatını oynadığı *Feniks* filminin gösterime sunulması ve yine sergi panosunun yanına monte edilebilecek bir kulaklıktan ses kayıtlarının dinletilmesiyle sergileme daha da zenginleştirilmeli ve çekici hale getirilmelidir.

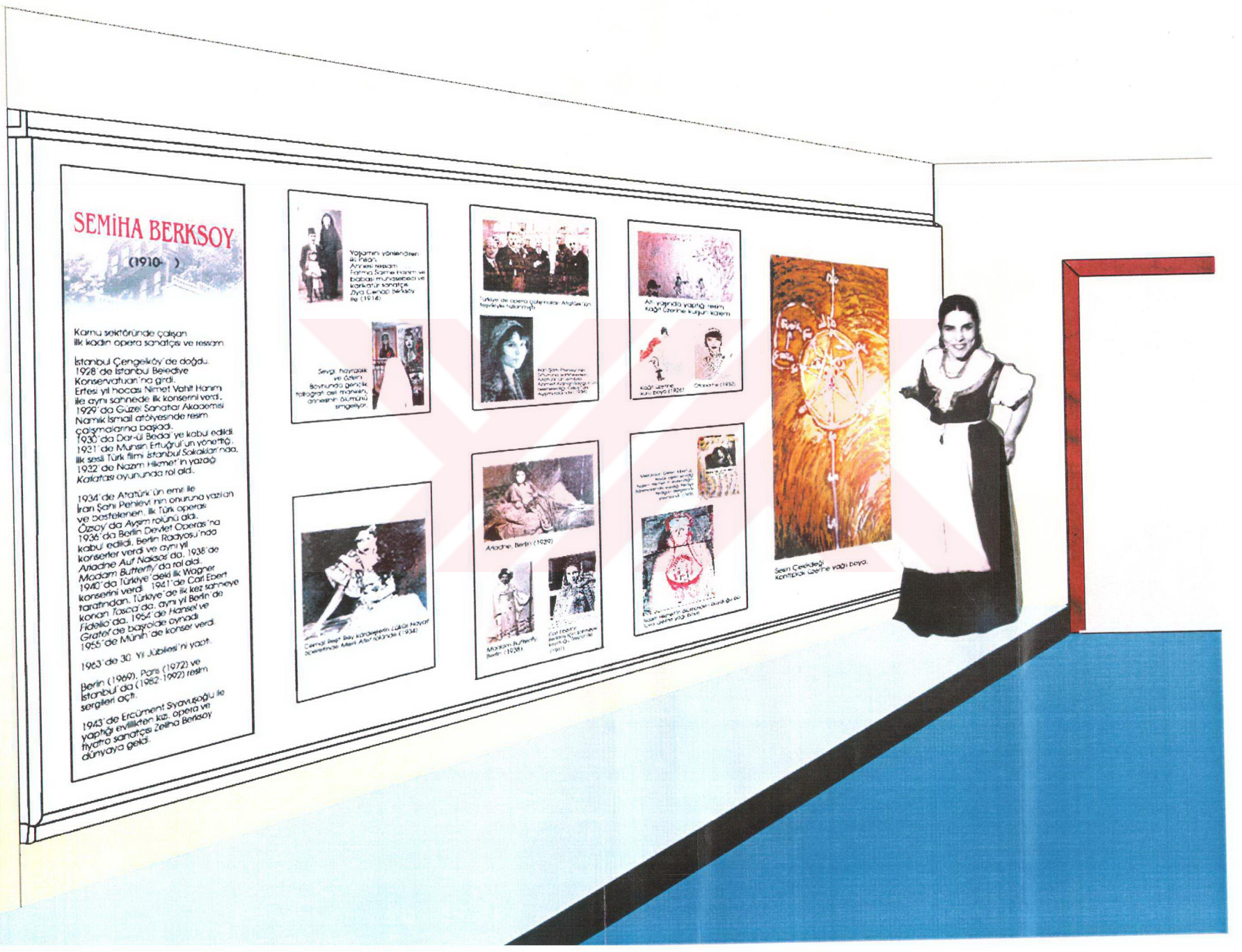
SEMİHA BERKSOY
(1910-)
Kamu sektöründe çalışan
ilk kadın opera sanatçısı ve ressam
İstanbul Çengelköy'de doğdu.
1928'de İstanbul Belediye
Konservatuarı'na girdi.
Ertesi yıl hocası Nimet Vahit Hanım
ile aynı sahnede ilk konserini verdi.
1929'da Güzel Sanatlar Akademisi
Namık İsmail atölyesinde resim
çalışmalarına başladı.
1930'da Dar-ül Beda'ye kabul edildi.
1931'de Muhsin Ertuğrul'un yönettiği
ilk sesli Türk filmi İstanbul Sokakları'nda,
1932'de Nazım Hikmet'in yazdığı
Kafatası oyununda rol aldı.
1934'de Atatürk'ün emri ile
İrfan Şahı Pehlevi'nin onuruna yazılan
ve bestelenen, ilk Türk operası
Özsoy'da Ayşem rolünü aldı.
1936'da Berlin Devlet Operası'na
kabul edildi. Berlin Radyosu'nda
konserler verdi ve aynı yıl
Ariadne Auf Naksos'da, 1938'de
Madam Butterfly'da rol aldı.
1940'da Türkiye'deki ilk Wagner
konserini verdi. 1941'de Carl Ebert
tarafından, Türkiye'de ilk kez sahneye
konan Tosca'da, aynı yıl Berlin'de
Fidelio'da, 1954'de Hansel ve
Grafer'de başrolde oynadı
1955'de Münih'de konser verdi.
1963'de 30. Yıl Jübilesi'ni yaptı.
Berlin (1969), Paris (1972) ve
İstanbul'da (1982-1992) resim
sergileri açtı.
1943'de Ercüment Siyavuşoğlu ile
yaptığı evlilikten kız, opera ve
tiyatro sanatçısı Zeliha Berksoy
dünyaya geldi.
Yaşamını yönlendiren:
Ali Fikri'n,
Annesi ressam
Fatma Şamie Hanım ve
babası mühendis
Ziya Cenap Berksoy
ile (1916)
Sevgi, hoşgörü
ve özen.
Boyunda gençlik
fotoğrafı asıl manevi,
annesinin olumlu
simgeliyor.
Türkiye'de opera öğrencileri Atatürk'ün
himayesi altındaydı
Ariadne, Berlin (1929)
Madam Butterfly,
Berlin (1938)
Cemal Reşit Bey, kardeşlerin Lütfü Nayır
Operalarında Meleği Afet rolünde (1934)
Ait yazıda yapılış resmi,
kağıt üzerine kuşun iskelet
kağıt üzerine
suluboya (1926)
Dekorlarla (1932)
Seçmeli Çerkeşli
kontrplak üzerine yağlı boya.

6.3. İleriye Yönelik Çalışma Programı İçin Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde, kadın müzesi koleksiyonu ve sergilenmesi ile ilgili ileriye yönelik çalışma programı üzerine öneriler getirilmiştir. Ziyaretçilerin müzeden aldıkları enformasyonu kültüre dönüştürebilmelerini sağlamaya yönelik faaliyetlerin müze koleksiyonu ile sınırlı kalmayıp, sergi salonları dışındaki birimlerle de desteklenmesi amacıyla kurulacak kütüphane, bilgi-araştırma merkezi, çalışma grupları için özel salonlar ve söyleşi odaları gibi eğitim birimleri ile ilgili çalışmalar müze binası ile ilgili hazırlanacak daha detaylı bir projede ele alınmalıdır.

Bu çerçevede yapılacak programın ilk aşaması, koleksiyon politikasının belirlenmesi olmalıdır. Kadın müzesi koleksiyonunun kapsamı, bu çalışmada, dönem olarak, Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen onbeş yıllık süre ve kişi sayısı olarak, 100 kişi ile sınırlı tutulmuştur. Hayata geçirilebilecek bir uygulamada daha geniş bir zaman dilimi içinde, hatta mekan elverdiği ölçüde kesintisiz bir kronolojik akış içinde, daha fazla sayıda Türk kadını koleksiyon kapsamına alınabilir. Öte yandan, müze kapsamına alınacak kadınların belirlenmesi, bilgilerin ve malzemelerin toplanması, analiz edilmesi, sınıflandırılması ve yorumlanması çalışmaları, müzenin "herkese" hitap eden "elit" bir mekan olma özelliğinin korunması gerektiği göz önüne alınarak yapılmalıdır.

Koleksiyonun tesbiti çalışmalarının ardından bu malzemelerin temin edilebileceği kaynaklara ulaşılmalı ve malzemelerin müzeye hangi yollarla kazandırılabileceği belirlenmelidir.

Bu doğrultuda yapılacak çalışma çerçevesinde temas kurulabilecek kurum ve kişiler arasında ilk olarak, İstanbul Fener'de, Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak 1990 yılında kurulan, Türkiye'nin ilk ve tek Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı ele alınabilir.

K.E.K.V'nın arşivinde, kişi ve kuruluşlara ilişkin (Müfide İlhan, Hasene Ilgaz, Sibel Özbudun, Cahit Uçuk, İlerici Kadınlar Derneği, Ayrımcılığa Karşı Kadınlar Derneği, Türk Hemşireler Derneği gibi) onbeş koleksiyonun yanısıra, kitap, gazete kupürleri, gri yayınlar, tezler, makaleler, günlük gazetelerin kadın ekleri ve sayfaları yer almaktadır. Süreli yayınlar

bölümünde, 1869-1928 yılları arasında çıkan eski harfli Türkçe kadın dergileri, 1928 yılından günümüze kadar çıkan yeni harfli Türkçe kadın dergileri ve yabancı dilde kadın dergileri mevcuttur.

Görsel arşiv bölümünde, bağış ve satın alma yoluyla kütüphaneye intikal eden eski fotoğraflar, kütüphane etkinlikleri çerçevesinde açılan sergilere katılan kadın sanatçıların eserlerinin diaları ve konferanslar ve kutlamalar sırasında kütüphanenin kurucu üyeleri tarafından çekilen dialar mevcuttur. Eski fotoğraflar, büyük kısmını anonim aile fotoğraflarının, bir kısmını çeşitli mesleklerden kadınların fotoğraflarının ve küçük bir kısmını da tanınmış kadınlara ait fotoğrafların oluşturduğu yirmiiki ayrı başlık altında gruplanmıştır.

Kütüphanenin, devam etmekte olan sözlü tarih projesi çerçevesinde bu güne dek, on kadar Türk kadını ile görüşme yapılmış, ses kayıtları alınan görüşmelerin bir kısmı yazılı metinlere de aktarılmıştır.

Kütüphanede bunlardan başka, kişilere ait bazı plaketler, Kadın Günü kutlamaları nedeniyle yaptırılan küçük hediyelik eşya vb. objeler de bulunmaktadır.

K.E.K.V'nın kuruluşundan bu yana geçen yedi yıllık süre içinde, öncelikli olarak, toplama çalışmaları yürütülmüş, bir kaç rafı dolduran malzemelerle oluşmaya başlayan koleksiyon, bağışlar ve satın alma yoluyla kısa zamanda, bugün mevcut binaya sığmayacak ölçüde genişlemiştir. Kısıtlı maddi imkanlar nedeniyle kontrol edilemeyen kötü çevre koşullarında bulunan bu koleksiyonun bir kısmı, tasnif çalışmaları yapılmadığından, araştırmacıların kullanımına açık değildir.

Sahip olduğu enformasyonu belli bir grup dışındaki kitlelere ulaştırma ve halka, bu enformasyonun yorumuyla tarihine ait eksik parçaları tamamlayabilme fırsatını sunmak yolundaki etkinliği umulandan az olan K.E.K.V arşivi, bağış yoluyla kadın müzesine aktarılarak, müzenin bilgi-araştırma merkezinin çekirdeği oluşturulabilir.

Tesbiti yapılan koleksiyonun temin edilebileceği ikinci kaynak, özel koleksiyoncular-dır. Sahipleri tarafından, ölmeden önce bir yakınlarına bırakılmamış veya bir kuruma bağışlanmamış olan koleksiyon ve arşivlerin büyük çoğunluğu özel koleksiyoncuların, hatta sahafların elindedir ve bu malzemeler satın alma yoluyla müzeye kazandırılabilir.

Üçüncü ve en önemli kaynak, yaşayan kadınlarımızdır. Yaşayan kadınlarımızın veya yakınlarının elinde bulunan, taşıdıkları kültürel değerlerden öte, insanların özel yaşamlarına ait, manevi değerleri olan malzemelerin müzeye bağışlanmaları veya satılmalarını sağlamak için öncelikle çok iyi bir tanıtım programı hazırlanmalıdır. (Bu çalışma kapsamına alınan 100 Cumhuriyet kadınımızdan hayatta olanların adresleri ve telefon numaraları, koeksiyonun derlenmesi aşamasında ulaşım kolaylığı sağlamak amacıyla temin edilmiş, ancak kendilerinin arzu ettiği şekilde, burada yayınlanmamıştır.)

Kurulacak kadın müzesinin, "kadınların müzesi" değil, tüm toplumun müzesi olacağı tanıtım programının çıkış noktası olmalıdır. Buradan hareketle, tanıtım programının hedef kitlesi kadınlarla sınırlanmamalı, toplumun her kesimine ve her yaş grubuna, koleksiyonun temin edilebileceği potansiyel kaynaklar olarak yaklaşılmalıdır. Kişilere, ellerindeki malzemeleri müzeye bağışlamaları veya satmaları için geçerli, etkileyici, sürekli ve cazip nedenler sunulmalıdır. Bunlar, müze üyeliği, müzeyi süresiz olarak ücretsiz ziyaret etme ve müze içinde veya dışında düzenlenecek kültürel faaliyetlere ücretsiz katılım hakkı, müzenin halka açık olmayan birimlerini (değerli koleksiyonlar vb.) gezebilme hakkı, müze yayınlarına ücretsiz abonelik gibi avantajlar olabilir. Bağışlanan malzemelerin sergilendiği bölümlerde küçük bir levha veya etiket üzerinde bağış kaynağının isminin yer alması da, bu kurum ve kişileri memnun eden bir yaklaşım olacaktır.

Koleksiyonun değeri kadar, müze binasının özellikleri ve konumu da ziyaretçi sayısını etkileyen bir faktör olarak, programın ilk aşamasında ele alınmalıdır. Müze binasının seçimi konusunda mevcut bir binanın yeniden değerlendirilmesi söz konusu ise, binanın form ve fonksiyon bakımından bir müze binası olmaya elverişliliği, küratör, mühendisler, mimarlar, iç mimarlar ve restoratörler tarafından incelenmeli, binanın, gelecekte müzeye yeni birimler eklenmesi için gerekli esnek mimari özellikleri taşımasına dikkat edilmelidir. Finansal

kaynaklar yeni bir binanın inşasına imkan verdiği takdirde, ilk olarak müzenin inşa edileceği şehir, ardından müzenin şehir içindeki konumu belirlenmelidir.

Müzenin inşa edileceği şehrin seçiminde Cumhuriyet devrimlerinin gerçekleştirilmiş olduğu başkent Ankara ele alınabilir. Bununla birlikte, müzenin, Cumhuriyet devrimlerinin hedefi olan doğu ile batı kültürlerinin sentezinde, coğrafi konumu itibarıyla başkente göre daha hareketli ve daha çoğulcu bir kültürel oluşum sergileyen İstanbul'da kurulması müzenin hedeflerine ulaşması ve gelişimi açısından daha avantajlı olacaktır.

Müzenin kurulacağı şehrin seçiminin ardından, müzenin şehir içindeki konumu kararlaştırılmalıdır. Bu aşamada iki alternatif vardır. Bunlardan biri, müzenin, gündelik hayatın tüm hızıyla akıp gittiği, yerli ve yabancı ziyaretçilerin kolaylıkla bulabileceği, ulaşım açısından şehrin merkezi noktalarına mümkün olabildiğince yakın bir alanın seçimidir. Bu durumda, muhakkak çözülmesi gereken iki sorun, insanların gündelik programlarını ve kültürel faaliyetlerini belirleyen en büyük etken olan trafik sıkışıklığı ve müze binasını kısa sürede yıpratacağı gibi koleksiyonu da olumsuz yönde etkileyecek olan hava kirliliği ve nem sorunudur.

İkinci alternatif, müzenin şehir merkezinden uzak bir alanda kurulmasıdır. Bu yönde bir seçim yapılmasıyla hava kirliliği ve trafik sıkışıklığından kaynaklanan sorunlar minimuma indirgenecek ancak, ziyaretçilerin şehir merkezinden uzak alanlara çekilmeleri, -üstelik de bir müzeyi ziyaret etmek için- gerekecektir. Bu yönde yapılacak ilk çalışma, etkin tanıtım programlarıyla, halkı, şehir dışında bir kadın müzesinin varlığından haberdar etmek olmalıdır. Büyük şehirlerin yoğun temposundan bunalan ve genel olarak, müzelere "mecbur kalmadıkça" gitme alışkanlığı olmayan halkı, hafta içi iş çıkışlarında veya hafta sonlarında şehir dışında bulunan bir müzeye çekebilmek için en etkin yol, müzenin sosyal faaliyetleri olacaktır. Açıkhavada yapılacak olan sinema ve tiyatro gösterimleri, konserler, kaliteli restaurantlar ve cafeler insanları ilk aşamada müze ortamına, ikinci aşamada müze içine çekmek için en etkili faaliyetler olacaktır. Bu faaliyetler düzenlenirken, özel ulaşım imkanı olmayan ziyarteçilerin ulaşım sorunlarının da müze tarafından çözülmesi gerekmektedir. Şehrin merkezi noktalarından ve okulların önünden sık aralıklarla kalkacak ücretsiz müze otobüsleri bu konuda bir çözüm olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

UNESCO'nun 1990 yılında düzenlenen Mexico Konferansı'nda hazırladığı "Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı Programı"nda kültürel kimliğin tanımı şöyle verilmektedir: "Bir insanın, yerel, bölgesel, ulusal topluluğuyla ve bu topluluğu belirleyen ahlaki ve estetik değerler ve dille kendiliğinden özdeşleşmesi; bu topluluğun tarihine, geleneklerine, törelerine ve yaşam tarzlarına sahip çıkma biçimi; ortak bir yazgıya katlanma, bu yazgıyı paylaşma ya da değiştirme duygusu; sürekli olarak kendi görüntüsünü yansıtan eğitim yoluyla kişiliğini oluşturmasını ve çalışarak bu kişiliği geliştirmesini sağlayan kolektif bir ben'de yansılanma biçimi, işte kültürel kimlik herşeyden önce budur".[245]

"İnsanın, hem bir bireyi, hem de varlık nedeni olduğu toplum bünyesinde, bütünlük içinde kavranması gereği"nin vurgulanmasıyla devam eden programda, "toplumun kültür yaşamının, o toplumun yaşam tarzında, algılama ve algılanma biçiminde, davranışlarında, değer ya da inanç sistemlerinde anlatımını bulmaya yüz tuttuğu" açıklanmaktadır.

Programda, "Kültürel haklar gereğince kullanılmadığında, gerçek bir kültür demokrasisinden ve hatta daha da öteye gidilerek, gerçek bir siyasal demokrasiden söz edilemeyeceği" açıklanmış, programın temel eksenlerinden biri, "kalkınma süreçlerinde kültür boyutunu göz önünde bulundurmak ve kültürü herkese mal etmek" olarak belirlenmiş, kültür yaşamına katılımın, "değerler açısından bakıldığında, herkesin kamu yaşamına ve toplumların kalkınmasına katılması" olduğu belirtilmiştir.

Türk kadınının kültürel birikimini ve bu birikimin gelişimini belirleyen toplumsal ve bireysel değerleri, bu evrensel tanımlar ışığında incelediğimizde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Türk siyasi tarihindeki toplumsal kalkınma ile ilgili her türlü yenilik hareketinin halka yasalar ve otoriteler yoluyla benimsetilmeye çalışılması geleneği çerçevesinde, devlet ve toplum arasındaki organik bağın, bu yasa ve otoritelerin işlerlik kazanmasını sağlayacak derecede

---

245 Unesco Mimarlar Odası, *Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı ve Türkiye*, İstanbul: E Yayınları, 1990, s. 21-33.

kuvvetli olmaması nedeniyle, kağıt üzerinde belirlenen hedeflere hiç bir zaman tam anlamıyla ulaşılamamıştır.

Bu tarihsel başarısızlığın çeşitli etkenleri vardır. Bunlardan ilki, Atatürk ve Cumhuriyet devrimleri örneğinde de olduğu gibi, büyük liderler ve büyük devrimlerin etkilerini çeşitli sebeplerden dolayı, genellikle değişimlerin sindirilmesi için gerekenden çok kısa zaman dilimleri içinde devam ettirebilmiş olmalarıdır. Cumhuriyet dönemi öncesinde sıkça karşılaşılan bir durum, yenilik hareketleri tam anlamıyla benimsenemeden İmparatorluğun oldukça heterojen olan sosyal yapısı içindeki farklı grupların çatışan çıkarları ile baltalanmış olmasıdır. Atatürk devrimlerinin bugün, en azından kendisinin hedeflediği geniş çaplı başarıya ulaşamamış olmasında ise, Atatürk'ün çok erken yaştaki vefatının büyük etkisi vardır. O'nun, Cumhuriyet'in ilanından onbeş yıl sonra, Cumhuriyet'in ve devrimlerin anlamının halk, hatta bazı meclis üyeleri tarafından bile henüz tam olarak kavranamadan ölmesi, ölümünün ardından ilkelerinin uygulanışı hareketinde görülen çözülmenin nedenini açıklamaktadır. Bu çözülmenin, Türk kadını açısından en olumsuz etkileri, kadının her aland gelişimi için vazgeçilmez temel iki ilke olan batılılaşma ve laiklik ilkelerinin -bugün de devam ettiği şekilde- yanlış ve eksik yorumlanışı olmuştur. Atatürk'ün yeni yasal sistemi halkın belleğine işleyemeden ölmesiyle, yasaların, çok iyi düzenlenmiş olsalar dahi, siyasi ve ekonomik olaylara göre çok daha yavaş değişen gelenekleri tümüyle aşamadığı görülmüştür.

Şirin Tekeli'nin, Boğaziçi Üniversitesi öğretim görevlisi Yılmaz Esmer'in "İstanbul'da Kadın" konulu istatistiksel araştırmasının sonuçları üzerine yaptığı değerlendirmenin kısa bir özeti, yasalar ve gelenekler arasındaki ilişkinin güncel portresini çizmesi açısından önemlidir.

> "Mahalle bazında tesadüfi örneklem ve yaş kotasıyla seçilen 572 kadınla görüşülen araştırmada değişkenlerden biri hariç (çalışan kadın oranı) büyük çoğunluğunda örneğin, evreni iyi temsil ettiği anlaşılıyor. Araştırma bulguları arasında bana en önemli görüneni, kadınların genellikle oldukça muhafazakar, geleneksel değerlere bağlı, bunları oldukça iyi içselleştirmiş, çok az sorgulayıcı bir tablo sergilemeleri oldu. Örneğin İstanbul kadınlarının 3 / 4'ü gibi ezici bir çoğunluğu ailenin reisinin 'erkek' olmasını ve ev dışında gelir getirecek bir işte çalışmak için kocadan izin alınmasını olağan karşılıyor. On yılı aşkın bir süredir, 'medeni' kanunun bu temel hükümlerini sorgulamış, değişmesi için mücadele vermiş ve sonunda 159. maddenin (koca izni) Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesiyle kısmi bir

başarı sağladığına inanan benim gibi bir kadın için hayli sarsıcı bir bulgudur bu. Aynı şekilde, kadınlar, aile içindeki geleneksel, Medeni Kanun'un da tescil ettiği işbölümünü 2 / 3 oranında onaylıyorlar: Evi geçindiren erkek, evişlerini yapan ve çocukları yetiştiren de kadındır....

...İstanbul kadınlarının ezici çoğunluğu cinsiyete dayalı rol ayrımına uygun bir biçimde yaşadığı gibi bunu onaylamaktadır da.

Araştırmacıların da çok çarpıcı, hatta şaşırtıcı buldukları bir başka bulgu da, İstanbul kadınlarının yarısına yakınının (% 49) 'koca dayağı'nın haklı olabileceğini düşünmesidir. Dayağı her koşulda haksız bulan kadınların oranı yalnızca % 16.

Diğer bulgularla da (çalışma hayatı, siyaset), desteklenen bu erkek otoritesini benimseme, onaylama eğilimi, ilk bakışta, 'söylem düzeyinde' kadın erkek eşitliğinin benimsendiğini gösteren bulgularla çelişiyor gibi görünüyorsa da, sonuçta genel tablo, Simone de Beauvoir'ın ne kadar haklı olduğunu kanıtlamaktan öteye gitmiyor: '*Kadın doğulmaz, kadın olunur*'. Gerçekten, araştırmanın zenginliği içinde kaybolup giden bir düşünce, kadınla erkeğin doğuştan eşit olmadıkları düşüncesini İstanbul kadınlarının 4 / 5'inin reddetmiş olduklarıdır.... Bu da kadın muhafazakarlığının nedeninin, dinin de önemli bir araç olarak kullanıldığı çeşitli yollarla, kadına, baba ve koca baskısıyla zorla benimsetilen geleneksel değerler olduğunu açıklamaktadır. Kadınların muhafazakarlığının önemli bir ipucu din olabilir ama bence daha önemli bir açıklama İstanbul'lu kadınların ortak sosyo-ekonomik özelliklerinde aranmalıdır."[246]

Bugün, Cumhuriyet'in kadın-erkek eşitliği konusunda yaptığı düzenlemeler ile bu düzenlemelerin tanıdığı hakların erkekler ve kadınlar tarafından kullanımı arasında var olan büyük uçurumu görmezden gelmemiz mümkün değildir. Yukarıda bahsedilen araştırmada görüşülen kadınların yarısına yakınının İstanbul doğumlu olmadığını da bir veri olarak kabul ettiğimizde, bu uçurumun, toplumsal çıkarlarını Osmanlı geleneklerini 21. yüzyıla yamamaya çalışarak sürdürmeyi amaçlayan bazı grupların bilinçli hareketleriyle olduğu kadar, eskiyle yeni arasında sıkışıp kalmış, erkeğe bağımlılık ve koşulsuz itaat geleneğini devam ettiren, ekonomik şartları gereği kendilerinden bu durumlarını değiştirmelerini bekleyemeyeceğimiz, kadın nüfusunun azımsanmayacak bir çoğunluğu oluşturan kırsal kesim kadınlarınca yaratıldığı ortaya çıkmaktadır.

---

246 Şirin Tekeli, "Yılmaz Esmer'in Araştırmasına Bir Yorum... İstanbul'da Kadın Üzerine", *İstanbul*, Sayı 3 (Ekim, 1992), s. 107-108.

Türkiye'de kadının kültürel gelişiminde bölgeler arasında görülen farklılık, kontrolsüz göç ve çarpık yerleşme sonucu, aynı şehrin semtleri ve mahallelerine kadar inmektedir. Bu nedenle, Türk kadınının kültürel gelişimi konusunda öncelikli olarak ele alınması gereken konu, kadınların kadın olmalarından kaynaklanan ortak sorunlarının yanısıra, var olan haklarının kullanımı ve bu hakların geliştirilmesi konusunda sınıfsal konumlarından kaynaklanan farklılıkların da giderilmesi olmalıdır.

Bu sorunların giderilmesi için öncelikle eğitim sorunu çözülmelidir. Bu tezin konuya yaklaşımının da ortaya koyduğu gibi, eşit eğitim hakkından faydalanabilen ve bu yolla sahip oldukları kültürel birikimlerini ekonomik alanda üretim sürecine dönüştürmek yoluyla toplumsal paylaşımlarını artırmayı başarabilen kadınlarımızın hemen hepsi, eğitimli, aydın ailelerden gelmişlerdir ve seçmiş oldukları meslekler ailelerinden gelen kültür birikiminin bir uzantısıdır. Sayıları itibarıyla, Türk kadını hakkında bir genellemeye varmamızı mümkün kılabilecek bir çoğunluk olmayan bu aydın kadınlarımızın durumu, Tanzimat döneminde başlayan ve Cumhuriyet döneminde büyük atılımlarla devam ettirilen eğitim reformlarının, büyük şehirlerin sınırları ötesinde, "kadın yaşamının yeniden biçimlenmesini sağlayacak ölçekte ve nitelikte olmadığı"[247] sonucunu kabul etmemizi engelleyememektedir.

Çözülmesi gereken ikinci sorun ise kadınların siyasal hayata katılımları konusudur. 1991 yılında Prof. Necla Arat'ın başkanlığında düzenlenen, açılış konuşmasını Devlet Bakanı İmren Aykut'un yapmış olduğu, siyasi partilerden, yüksek öğretim kurumlarından ve medyadan temsilcilerin konuşmacı olarak katıldığı ve yoğun bir ilgi gören "Kadınlar ve Siyasal Yaşam; Eşit Hak - Eşit Katılım" konulu panelde varılan sonuçlar, kadınların siyaset dünyasındaki konumlarını ortaya koymakta ve sorunların çözümünü yine eğitim meselesine bağlamaktadır.

Panelde varılan sonuçların özeti şöyledir:

1- (a) Türk toplumunun geçmişinde son derece önemli siyasal-hukuksal dönüşümler vardır. Ancak toplumumuz bu tarihsel oluşum içinde bir yarı-değişmişlik sürecini yaşamıştır. Bu bağlamda kadınlarımıza tanınmış olan çoğulcu topluma özgü

---

247 Şirin Tekeli, "Kadın", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, s.1190-1204.

haklar, topumun diğer yönleri yeterince değişmediği için, henüz olumlu sonuç verememektedir. Çünkü, aynı zamanda hem statükocu, hem de değişimci olunamaz.

(b) Toplumun her yönü, birbirine bağımlı olarak mutlaka değişir. Özgürlükçü-eşitlikçi demokrasi gerçekleştiği zaman, çoğulcu ekonomik ve sosyal yapı da kendiliğinden oluşur ve burada kadınlar, hangi geçmiş tarihsel birikimden gelirlerse gelsinler, aynı eşitlikçi ve özgürlükçü düzen içindeki hakları olan yeri alırlar.

2- (a) Türk kadınlarının sorunları, iktidar ve muhalefet partilerinin programları içinde gereği gibi yer almamıştır. Kadınlara çoğunlukla bir oy deposu gözüyle bakılmıştır.

(b) Ulusal ve uluslararası plandaki anlaşma ve sözleşmelerle yapılan taahhütler yerine getirilmemiştir.

(c) Tarım alanında çalışan kırsal kesim kadınlarımız, ücretsiz çalışan aile bireyleri olmayı sürdürmektedirler.

(d) Hukuk alanındaki eşitsizlikleri giderebilecek olan Medeni Kanun değişiklik tasarısı işleme konulup işlerlik kazanmamıştır.

(e) Resmi, kamusal hizmet alanında belirgin bir kadın politikası yoktur. Kalkınma Planları'nda ve hükümet programlarında kadın sorunu, özgün ve özerk bir yere sahip değildir.

(f) Toplumumuzun erkeklerinin kadınlara bakış açılarını kitle eğitim araçlarının desteği ve köklü bir eğitimle değiştirmek gerekmektedir.

(g) Toplumsal dönüşüm, dinci bir ideolojiyi benimseyen muhafazakar kadınları, cinsiyete dayalı farklı alanlar yaratmak ve toplumsal bir *apartheit*'i gerçekleştirmek üzere sokağa çıkartmış, militanlaştırmıştır.

(h) Türkiye'de kadın sorunu, genel siyasi sorunlarla ve çoğulcu demokrasi ile yakından bağlantılı olup, onların bir temel ögesidir. Kadın sorununa el atmadan, çoğulcu demokrasi oluşturulamaz.

3- (a) Toplumumuzda aile ve topum içinde kadının yerine baktığımızda, yetki ve statü açısından erkeğe göre oldukça düşük bir durumda olduğunu görüyoruz.

(b) Kadının siyasetteki düşük katılım oranı, özel yaşamdaki karar mekanizmasına katılım oranının düşüklüğünün bir uzantısıdır.

(c) Ortadoğu ve Akdeniz kültürlerinde kadın-erkek ayrımı ve erkek üstünlüğü, yalnız Müslüman olan ülkelerde değil, bütün bu kültürel yörede çok eskilere dayanır. Bu durum, yalnız yasalarla değiştirilemez. Yasal gelişme ve mekanizmaların yanısıra, kültürel değişmenin oluşturulması gerekmekedir.

(d) Kadınlar için yaygın eğitim ve kamu iletişim araçları ile çok geniş kapsamlı bir bilinçlendirme kampanyası başlatılmalıdır.

(e) Toplumumuz kadınlarının, haklarını koruma ve geliştirme çabası içinde bir kadın hareketine başlama zamanı gelmiştir. Kadınlar politikaya ciddi bir şekilde eğilerek ve her düzeyde karar verme mekanizmalarına katılarak kendilerini ve toplumu dönüştürmeli, ileriye götürmelidirler.

4- (a) Atatürk ilkelerinin, özellikle de laiklik, cumhuriyetçilik ve kadın haklarının büyük bir ciddiyet ve dikkatle incelenmeleri gerekir.

(b) Laiklik, demokratikleşme ve kadın haklarının temelidir. İslam ülkelerinde laiklik olmadan kadın haklarının olması düşünülemez.

(c) İnsan aklı ve düşüncesi özgürleştirilmeden ne kadınlar binlerce yıldır süren bağlarından kurtulabilirler, ne de demokrasi yerleşebilir.

(d) Kadın hareketi, nitelik olarak siyasallaşmalıdır. Yani, toplumdaki karar alma süreçlerini etkileyecek girişimlerde bulunmalıdır.

(e) Kadın hareketi, laikliği ve demokrasiyi önemsemeli, tüm demokratik nitelikteki kurumlarla diyalog içinde olmalıdır.

(f) Kadın hareketi, insan özgürlüğünü, insan onurunu ve insanlar arasındaki eşitliği, cinse, ırka, dine, sosyal sınıf farkına bakmaksızın sağlamaya yönelik olmalıdır.

(g) Kadınlar, ellerindeki *sosyalizasyon* denilen kültür aktarım gücünü (yani gelecek kuşakların eğitimi işini) nasıl daha bilinçli ve daha etkin kullanabilecekleri üzerinde düşünmelidirler.[248]

---

248 Necla Arat (Ed.), *Kadınlar ve Siyasal Yaşam, Eşit Hak-Eşit Katılım*, İstanbul: Cem Yayınları, 1991, s. 16 -19.

Bahsedilen bu "kültür aktarım gücü"nün en bilinçli ve en etkin şekilde kullanılabileceği kanallardan biri müzelerdir. Bu nedenle, yaratılmalarında toplumun her kesiminin payı olan kültürlere ait değerlerin korunduğu, yaşatıldığı ve sunulduğu yerler olmaları beklenen müzelerin koleksiyon politikaları da, kültür miraslarını, bir sonraki kuşağa aktarım sırasında nicelik ve nitelik açısından süzmek yönünde değil, toplumun olabildiğince her tabakasının kendine özgü kültürel değerlerini birarada yaşatmak yönünde belirlenmelidir.

Bu açıdan baktığımızda, bugün dünyanın ekonomik ve siyasi açıdan en güçlü devletlerinin hepsinden daha eski ve daha zengin bir kültür tarihi olan, kadının bir zamanlar Tanrıça olarak görüldüğü Anadolu topraklarının mirasına sahip Türkiye'deki müzeleri gezen herhangi bir kişiden, Türk kadını hakkında, bol bol işleme yaptığı, iplik boyayıp, halı ve çorap dokuduğu ve birkaçının da resimle uğraştığı izlenimini edinmesinden öte bir şeyler beklemek, müzecinin hayalperestliği olur. Kadının ürettiği elişi malzemeler önemlidir, ancak kadının toplum kültürüne katkısı elbette bunlarla sınırlı değildir ve kesintisiz ve tarafsız bir kültür aktarımı için bu malzemelerin yansıttığından daha fazla bilginin derlenmesi ve yoruma sunulması gerekir.

Türkiye'deki müzelerin, Anadolu kadınının tarih öncesi çağlara ait kültürel birikimini yansıtan malzemelerin derlenmesi açısından değilse de, bu malzemelerin sunuluş yöntemleri ve yorumlanmaları açısından kültürel fonksiyonlarını yerine getirdikleri söylenemez. Kadının yakın tarihimizdeki kültürel gelişimini yansıtan malzemeler ise henüz bir müze çatısı altında derlenmiş değildir.

Bize ilkokuldan başlayarak ezberletilen sınırlarıyla zihinlerimizi ve öğrenme merakımızı şekillendiren tarihin dışında bırakılan kadın yaşamlarını tanıma ve onlara sahip çıkma, dolayısıyla, toplum tarihi konusundaki eksiklerimizi tamamlamak yoluyla kültürel kalkınma konusundaki endişelerimizi en aza indirgeme açısından tartışılmaz rolleri olan bu malzemeleri, daha fazla yokolmadan çağdaş müze ortamlarına taşıyıp hayata geçirmek konusunda bugüne kadar devlet tarafından herhangi bir girişimde bulunulmamıştır.

Bu konuda yapılan en geniş kapsamlı etkinlik, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 1993 yılında Topkapı Sarayı'nda düzenlediği "Çağlarboyu Anadolu'da

Kadın" sergileri olmuştur. Bu sergilerden hareketle, sergi düzenleme kurulunda yer alan Boğaziçi Üniversitesi öğretim görevlilerinden Sn. Zehra Toska'nın, İstanbul Fatih Belediyesi ile işbirliği yaparak kurmayı tasarladığı kadın müzesi, Belediye'ye sunulacak bir proje olmadığından, öneri aşamasından öteye gidememiştir. Bu nedenle, ilk aşamadan itibaren uzman bir yaklaşım gerektiren bu çalışmaların başlatılması konusunda gerekli girişimlerin, Türkiye'deki tek müzecilik bölümü olan Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Ana Bilim Dalı bünyesinde yürütülmesi, bürokratik engellerin aşılması yolunda daha pratik çözümler sağlayarak, bu bölümün bünyesinde toplanabilecek olan koleksiyonun, etkin tanıtım yollarıyla yeterli sayı ve kaliteye ulaştığında, bir kadın müzesine dönüştürülmesi çalışmalarını kolaylaştıracaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar:

Afet İnan. **Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri.** İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1982.

_____. **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması.** İstanbul: Atatürk Serisi, no. 10, 1968.

_____. **Kurtuluş Savaşı'nda Kadın, Türk Kadınına Seçme ve Seçilme Hakkı, 50. Yıl.** Ankara: T.T.K Basımevi, 1985.

_____. **Medeni Bigiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, no. XVI, 1969

Akay, Sadiye. **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi.** İstanbul: Bateş Yayınları, 1973.

Akçura, Gökhan. **Bedia Muvahhit: Bir Cumhuriyet Sanatçısı.** İstanbul: Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Yayınları.

Akdoğan, Onur. **Kevser Hanım.** İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1991.

Aksel, Malik. **Anadolu Halk Resimleri.** İstanbul: Baha Matbaası, 1960.

Ali, Filiz. **Dünyadan ve Türkiye'den Müzisyen Portreleri.** İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

Altan, Saadet İkesus. **Kara Böcek.** İstanbul: Sel Yayıncılık, 1995.

Altar, Memduh Cevat. **Opera Tarihi.** İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975.

Altındal, Tunç. **Türkiye'de Kadın.** İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1991.

Ambrose, Timothy, Chrispin Pane. **Museum Basics.** New York: ICOM Publications, 1993.

And, Metin. **Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1971.

And, Metin. **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.

Arat, Necla. **Kadın Sorunu.** İstanbul: Say Yayınları, 1986.

_____(Ed.). **Türkiye'de Kadın Girişimcilik.** Ankara: TES-AR Yayınları, 1993.

_____(Ed.). **Kadınlar ve Siyasal Yaşam, Eşit Hak-Eşit Katılım** İstanbul: Cem Yayınları, 1991.

Araz, Nezihe. **Anadolu Evliyaları.** İstanbu: Atlas Kitabevi, 1972.

Arcan, Enis Faik. **Sağlık Merkezlerinin Planlamasına Esas Olacak Verilerin Belirlenmesi İçin Bir Yöntem ve Bu Konuda Bilgi Bankası Oluşturulması** İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, 1982.

Arıkan, Türkan. **Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.

Arıkanlı, Oğuz. **Tarihimizde İlkler.** İstanbul: Miliyet Yayınları, 1973.

Arsan, Nimet. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1961.

Aydın, Mehmet. **Ne Yazıyor Bu Kadınlar; Osmanlıdan Günümüze Örnekleriyle Kadın Yazar ve Şairler.** Ankara: İlke Kitabevi Yayınları, 1995.

Barkan, Ömer Lütfü, E.H. Ayverdi. **İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri Tarihi.** İstanbul: 1970.

Batu, Hamit. **Hayali Müzede Türk Sanatı, Kültürel Tanıtma Konusunda Bir Deneme.** İstanbul: Cem Matbaası, 1996.

Berger, John. **Görme Biçimleri.** İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

Berk, Nurullah, Kaya Özsezgin. **Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi.** Ankara: T.C. İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.

Berkes, Niyazi. **Türkiye'de Çağdaşlaşma** Ankara: Bilgi Yayınları, 1973.

Brown, R. Catherine, William B. Fleissig. **Building for the Arts, a Guidebook for the Planning and Design of Cultural Facilities.** New Mexico: Western States Arts Federation, 1984.

Caporal, Bernard. **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970).** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982.

The Conservation of Cultural Property. UNESCO, 1968.

Coşkun, Hasan (Ed.). **Akademik Yaşamda Kadın.** Ankara: Türk - Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, no. 9., 1996.

Cunbur, Müjgan. **Türk Yazarların Eserleri 1928-1956.** Ankara: Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, 1955.

Çiftçi, Oya. **Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar.** Ankara: Türk ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, no 200., 1982.

Davis, Fanny. **The Ottoman Lady, A Social History from 1718 to 1918.** USA: Greenwood Press, 1986.

Deleon, Jak. **Cumhuriyet Dönemi Türk Balesi.** İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1990.

Deliorman, Altan. **Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar.** İstanbul: Burhan Yayınevi, 1961.

Demirci, Yusuf Ziya. **Anadolu'da Eski Düğün ve Evlenme Adetleri.** İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1938.

Doğramacı, Emel. **Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü** Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.

Duben, Alen, Cem Behar. **İstanbul Haneleri, Evlilik, Aile ve Doğurganlık, 1880-1940.**

Duran, Tülay. **Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar, Hanım Sultan Vakfiyeleri.** Tarihi Araştırmalar ve Dökümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1990.

Edgü, Ferit. **Füreya: Ateş ve Sır.** İstanbul: Mas Matbaacılık, 1992.

Ediz, Zerrin. **Kadınların Tarihine Giriş, Hititlerden Günümüze** İstanbul: Adım Yayıncılık, 1995.

Erten, Özgül. **Yüzyılımızda Kadın ve Kadınlarımız** Ankara: Türkiye Yazıları Yayınları, 1978.

Frueh, Joanna and Cassandra L. Langer. **New Feminist Criticism, Art, Identity, Action.** NY: Icon Editions.

Glansenc, Johannes. **Kemal Atatürk'e Çağdaş Türkiye.** Çev. Arif Gelen. Ankara: Onur Yayınları, 1976.

Gökmen, Mustafa. **Başlangıçtan 1950'ye Kadar Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları.** İstanbul: Denetim Ajans Basımevi, 1989.

Göksel, Burhan. **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Atatürk Dizisi 27, 1993.

Greenspan, Karen. **The Timetables of Women's History, A Chronology of the Most Important People and Events in Women's History.** New York: Touchstone Publications, 1994.

Güneri, Münir. **Kahramanlar Ordusu**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1954.

Gürkan, Kazım İsmail. **Gureba Hastanesi Tarihçesi**. İstanbul: Özışık Matbaası, 1967.

İlyasoğlu, Evin. **Müziğin Kanatlarında Söyleşiler**. İstanbul: Pan Yayınları, 1982.

İnan, M. Rauf. **Atatürk ve Türk Kadını, Tarihte Türk Kadını.** İstanbul: Arkın Kitabevi, 1991.

Kandiyoti, Deniz. **Women, Islam and the Sate.** London: MacMilan Press, 1991.

Karp, Ivan (Ed.); Steven D. Lavine. **Exhibiting Cultures.** Washington: Smithsonean Institution, 1991.

Kongar, Emre. **Türk Toplumbilimcileri.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

Kurnaz, Şefika. **Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

_____. **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını, 1990.

Kültür Yapıları: Müzeler, Kültür Merkezleri, Kütüphaneler-Galeriler. İstanbul: Yem Yayıncılık, 1994.

Minay, Naile. **Women in Islam, Tradition and Transition in the Middle East.** New York: Seaview Books, 1981.

Mitchell, Stephen. **Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor**. Oxford: Clarenden Press, 1995.

Müzeler İçin Düş Bilançosu, Tutkular ve Nesneler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Neal, Arminta. **Exhibits for the Small Museum**. Nashville: American Association for State and Local History, 1976.

Nichols, Susan (Ed.). **Organizing Your Museum: The Essentials**. Washington D.C.: American Association of Museums, 1989.

Nutku, Özdemir. **Dar-ül Bedai'nin Elli Yılı.** Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları 191, 1969.

_____. **Dünya Tiyatrosu Tarihi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları, 1972.

Onger, Beria. **Atatürk Devrimi ve Kadınlarımız.** İstanbul: Türkiye İlerici Kadınlar Derneği Yayınları, 1965.

Oruz, İffet Halim. **Atatürk Döneminde Türk Kadın Devrimi.** İstanbul: Gül Matbaası, 1986.

Önertoy, Olcay. **Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.

Özön, Nijat. **Sinema Uygulayımı, Sanatı, Tarihi.** İstanbul: Hil Yayınları, 1985.

Pierce, Leslie P. **Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar.** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, no. 31, 1996.

Sayre, Edward; Pamela Vandiver, James Druzik. **Materials' Issues in Art and Archeology.** Pennsylvania: Materials Research Society, 1988.

Sinemoğlu, Nermin. **Sanat Tarihi, Tarih Öncesinden Bizansa.** İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1984.

Soykan, Fetay. **Türk Sinemasında Kadın, 1920-1990.** İzmir, 1993.

Şahinkaya, Rezan. **Cumhuriyet Köye, Köylü Kadına ve Türk Ailesine Neler Getirdi.** TBMM Yayınları, 1994.

Tansuğ, Sezer. **Çağdaş Türk Sanatı.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.

_____. **Türk ResmindeYeni Dönem.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.

Taşkıran, Tezer. **Women in Turkey.** İstanbul: Redhouse Yayınevi, 1976.

Toros, Taha. **İlk Kadın Ressamlarımız.** İstanbul: Ak Yayınları Sanat Kitapları Serisi no. 12-1, 1988.

_____. **Mazi Cenneti.** İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Tuğlacı, Pars. **Osmanlı Saray Kadınları.** İstanbul: Cem Yayınları, 1985.

Üçok, Bahriye. **İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar.** Ankara: Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, 1993.

Ülke, Recep. **İstanbul Amerikan Koleji'nin Tarihçesi, Kız ve Erkek Kısımları.** 1956.

Ünlü, Mahir, Ömer Özcan. **20. Yüzyıl Türk Edebiyatı.** İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1990.

Williams, David W. **A Guide to Museum Computing.** Nashville: The American Association for State and Local History, 1987.

Yazman, Tufan Aslan. **Atatürk'le Beraber.** Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969.

Yurdakul, Şükran. **Şairler ve Yazarlar Sözlüğü.** İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989.

Kataloglar ve Rehberler:

Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi, Türkiye İş Bankası Koleksiyonu Kataloğu. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1997.

Cumhuriyet'den Günümüze Kadın Sanatçılar, Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Sergileri. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1993.

Çağlarboyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadının 9000 Yılı Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1993.

Erhat, Azra. **Mitoloji Sözlüğü** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.

Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul Resim ve Heykel Müzesi Koleksiyonu. İstanbul: Yapı Kredi Yaınları, 1996.

National Museum of Women in the Arts. New York: Harry N. Abrams Inc., 1987.

Rogers, Malcom. **Museums and Galleries of London** (Blue Guide). London: Ernest Benn Ltd., 1983.

Saltuk, Secda. **Arkeoloji Sözlüğü** İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1990.

Süreli Yayınlar:

Ak, Seyit Ali. "İlk Kadın Fotoğrafçılarımız". **Gösteri. Haziran** 1983, s. 78-79.

Ak, Seyit Ali. "İlk Kadın Fotoğrafçımız: Naciye Hanım". **Sanat Olayı.** Sayı 34, s. 78-79.

Alkan, Mehmet Ö. "Tanzimat'tan Sonra Kadının Hukuksal Statüsü". **Toplum ve Bilim.** Yaz 1990, s. 86-89.

Ant, Metin. "Meşrutiyet Tiyatro Seyircisi". **Hisar.** 1967, s.22.

Aslanbay, Candan. "Dolu Dolu Bir Ömür, Pakize Tarzi". **KİM.** Kasım 1993, s. 154-156.

Çakmakçı, Nuran. "Öncü Kadın Artık Yok". **Hürriyet.** 28 Mart 1993.

Çelikkol, Ahmet. "Bereketten Aşka, Tanrıçalar". **Cumhuriyet Dergi.** 28 Mart 1996, sayı 527, s.13-15.

Doğuç, Nurcihan. "Spor ve Kadın". **Sanat Olayı.** 28 Eylül 1984, s.30-33.

Dorsay, Atilla. "Ölümünün 10. Yılında Cahide Sonku: Çözülemeyen Gizem". **Marie Claire.** Nisan 1991, s.10-14.

Duman, Doğan, Pınar Duman, "Kültürel Bir Değişim Aracı Olarak Güzellik Yarışmaları". **Toplumsal Tarih.** Sayı 42 (Haziran 1997), s. 26-28.

Es, Hikmet Feridun. "Atatürk'ün İzmir konuşmalarından". **Akşam.** 20 Teşrinisani 1938.

Göral, Burak. "Bir Küçük Hanımefendi: Belgin Doruk". **Sinema.** Kasım 1995, s. 88-90.

Gümüşoğlu, Firdevs. "Türkiye'nin İlk Kadın Felsefecilerinden Prof. Dr. Bedia Akarsu, Kimliğim mi; biraz Beethoven biraz Ataç". **Bilim ve Ütopya.** Ocak 1996, s. 51-53.

Neyzi, Ali. "Nasıl Yaşamışlardı; Leyla Saz Hanımefendi". **Sanat Olayı.** Nisan 1986, sayı 48, s.36-38.

Oralalp, Füsun. "Bir Çalıkuşu Öyküsü... İlk Kadın Kimyacımız; Remziye Hisar". **Bilim ve Teknik.** Sayı: 333 (Ağustos 1995), s.56-63.

Safa, Peyami. "Dünya Karşısında Türk Kızı". **Cumhuriyet.** 3 Ağustos 1932.

Tekeli, Şirin. "Yılmaz Esmer'in Araştırmasına Bir Yorum... İstanbul'da Kadın Üzerine". **İstanbul.** Sayı 3 (Ekim, 1992), s. 107-110.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan. "Kösem Sultan'dan Tansu Çiller'e Tarihe Adını Yazdıran Kadınlarımız". **Milliyet.** 10 Temmuz 1993.

Toros, Taha. "Dr. Safiye Ali". **Skylife.** Temmuz 1993, s. 52-56.

Toros, Taha. "İlk Kadın Heykeltraşı'mız Sabiha Bengütaş". **Skylife.** Temmuz 1995.

Toros, Taha. "İlk Kadın Müzecimiz, Seniha Sami". **Skylife.** Nisan 1994, s. 68-72.

Toros, Taha. "İlk Türk Kadın Gazeteci Selma Rıza". **Skylife.** Şubat 1994, s.60-66.

Toska, Zehra. "Çağdaş Türk Kadını Kimliğinin Oluşumunda İlk Aşama, Tanzimat Kadını". **Tarih ve Toplum.** sayı 124 (Nisan 1994), s. 198.

Turan, Şerafettin. "Çağdaş Değerler Uğrunda Can Veren Bir Savaşımcı; Bahriye Üçok". **Çağdaş Türk Dili.** Sayı 33 (Kasım 1990), s. 995-996.

Tüzel, Hızır. "Bir Kadın, Bir Hayat Cahide Sonku". **Kadınca.** s.19-21.

Ansiklopediler:

Büyük Larousse.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi.

Göktepe, Selahattin. **Büyük Müzisyenler Ansiklopedisi.** İzmir: Teknik Kitap Basımevi 1962.

Hançeroğlu, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

Meydan Larousse.

Kadın Ansiklopedisi. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, 1984.

Özön, M. Nihat ve Baha Dürder. **Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983.

Özsezgin, Kaya. **Türk Plastik Sanatçıları Ansiklopedik Sözlük** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

Sözer, Vural. **Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi.

Günümüz Türkiye'sinde Kim Kimdir?

ESRA AKIN

Kıslak Sokak. Bogazici Apt. No: 20 D: 2, 80830, Rumelihisarı, Istanbul TURKIYE
Tel: (90) (212) 287 0293
Fax: (90) (212) 282 8176 / 8177

EĞİTİM

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, İstanbul, 1997; **M.A.** Müzecilik Ana Bilim Dalı
BOĞAZİÇİ UNİVERSITESİ, İstanbul, 1994; **B.A.** Tarih Bölümü
BEŞİKTAŞ KIZ LİSESİ, İstanbul, 1988

İŞ DENEYİMLERİ

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Aralık 1996 - devam ediyor, İstanbul:
Gönüllü; Görsel Arşiv düzenlemesi

Ovalar A.Ş, Ekim 1995 - devam ediyor, İstanbul
Genel Müdür Asistanı

Finlandiya Başkonsolosluğu, Haziran - Ekim 1995, İstanbul
Vize bölümü sekreteri

Sony, Yaz 1993, İstanbul
Satış ve Pazarlama Bölümü Asistanı

Robert College, Yaz Okulu, Yaz 1992 / Yaz 1991, İstanbul
Resim Öğretmeni

TBMM, Dolmabahçe Sarayı, Yaz 1989, İstanbul
İngilizce Rehberi

KURSLAR ve SERTİFİKALAR

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmenlik Pedagojik Formasyon Sertifikası
Haziran-Kasım 1995, İstanbul
Mimar Sinan Üniversitesi

Macintosh Users'
Mayıs - Ağustos 1990, İstanbul
Bogazici Üniversitesi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
- OKÜMANTASYON MERKEZİ

BİLİSAYAR KULLANIMI

Macintosh ve PC'de Windows, Microsoft Word ve Excel

YABANCI DİLLER

İngilizce (ileri), Osmanlıca (ileri), Fransızca (orta)

HOBİLER

Resim
Boğaziçi Üniversitesi *Art Club* ikinci başkanı olarak ilk Sanat Festivali'nin düzenlenmesi (1991-92), Üniversite içinde çeşitli sergi organizasyonları, Sarıyer Belediyesi "Boğaziçi ve Çevre" konulu resim yarışmasında üçüncülük ödülü (1993), Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde Genç Yetenekler Sergisi'ne katılım (1991), Greg Wolff-Student Show'lara katılım (1990-91-92-93-94)